

LAUS
POLYPHONIAE
FESTIVAL VOOR OUDE MUZIEK

2025

22 - 31
AUGUSTUS

MUZIEK UIT DE TIJD VAN DE KATHEDRAALBOUWERS 1140-1440

ARS ANTIQUA – ARS NOVA – ARS SUBTILIOR

Inhoudstafel

Voorwoord Kevin Vereecken	7
Inleiding Bart Demuyt	25
Essays	
De Parijse Notre-Dameschool als centrum van de Europese polyfonie 1180-1280 Paul Van Nevel	31
The Notre Dame School in Paris as the Centre of European Polyphony 1180-1280 Paul Van Nevel	42
Ars antiqua – Ars nova – Ars subtilior: driemaal stof tot nadenken bij het luisteren Nicholas Bleisch	133
Ars Antiqua – Ars Nova – Ars Subtilior: Three Questions of Hearing Nicholas Bleisch	151
Laus Polyphoniae 2025 Dag-aan-dagschema	11
Concerten	
Vr 22.08.25 20.00 Huelgas Ensemble	53
Za 23.08.25 20.00 PER-SONAT	167
Za 23.08.25 22.15 Ensemble Micrologus	197
Zo 24.08.25 20.00 Mala Punica	227
Zo 24.08.25 22.15 Trio Mediaeval	247
Ma 25.08.25 13.00 memor	267
Ma 25.08.25 20.00 Cappella Pratensis	291

Ma 25.08.25	22.15	L'Amorosa Caccia	315
Di 26.08.25	13.00	La Morra	325
Di 26.08.25	20.00	Ensemble Céladon	343
Di 26.08.25	22.15	Contre le Temps	365
Wo 27.08.25	20.00	Hespèrion XXI	385
Wo 27.08.25	22.15	Gothic Voices	409
Do 28.08.25	13.00	ApotropaiK	439
Do 28.08.25	20.00	graindelavoix	459
Do 28.08.25	22.15	Huelgas Ensemble	481
Vr 29.08.25	13.00	Alla francesca jeune ensemble	511
Vr 29.08.25	20.00	Le Miroir de Musique	537
Vr 29.08.25	22.15	Sollazzo Ensemble	563
Za 30.08.25	20.00	Tiburtina Ensemble	577
Za 30.08.25	22.15	Ensemble Arborescence	591
Zo 31.08.25	11.00	Slotconcert summerschool	621
Zo 31.08.25	20.00	Ensemble Leones	635
International Young Artist's Presentation			75
Za 23.08.25	10.00	Café 1830	77
Za 23.08.25	11.00	Auroras Mestizas	81
Za 23.08.25	12.00	Les Trouveurs	89
Za 23.08.25	14.00	Fortepiano Atelier	107
Za 23.08.25	15.00	Pont Baroque	111
Za 23.08.25	16.00	[H]Éros Ensemble	119

Lezing, interview & cursussen

Cursus Davidsfonds Academie: Polyfonie uit de tijd van de kathedraalbouwers	321
Lezing Middeleeuwse medemensen: geen wandelende clichés Jonas Roelens	383
Interview Björn Schmelzer	457
Summerschool Cappella Pratensis	621

Radio-uitzending & familievoorstelling

Klara Live @ Laus Polyphoniae	29
Klankennest ARK	73

Verklarende woordenlijst	651
Biografieën	655
Uitgevoerde werken	677
Praktische info	695
Organisatie AMUZ	699
Stadsplan en locatieadressen	702
Subsidiënten en partners	705
Colofon	706

Laus Polyphoniae 2025

Voorwoord

Kevin Vereecken, voorzitter

AMUZ (Festival van Vlaanderen Antwerpen)

Al sinds de eerste editie wekt Laus Polyphoniae de rijkdom van de polyfonie, die onder meer onze regio als bakermat heeft, tot leven. Daarbij bereiken we een publiek dat van steeds verder buiten Antwerpen zijn weg vindt naar ons festival. Er is een breed concertaanbod dat liefhebbers en professionele muzikanten aanspreekt, maar ook een belangrijk wetenschappelijk luik waar academici hun inzichten vergelijken en aan de praktijk kunnen toetsen op het podium. Verschillende lezingen en publieksmomenten maken het geheel compleet.

Laus Polyphoniae wordt ook gedreven door de stad Antwerpen, die met haar historische weefsel steeds opnieuw een klankbord en een inspiratiebron is. Antwerpen is een bruisende, levende stad. Terwijl de monumentale Sint-Pauluskerk – een vaste waarde voor Laus Polyphoniae – wordt gerestaureerd, wijken we uit naar nieuwe, bijzondere locaties: de Kapel Van Celst, de Brabantse Olijfberg en de sprookjesachtige Handelsbeurs. De dialoog tussen architectuur en muziek die zo ontstaat, draagt

mee bij aan het bijzondere karakter van Laus Polyphoniae.

De belangrijkste kracht van het festival gaat echter uit van de mensen. Ik spreek mijn bijzondere dank uit voor het AMUZ-team van vaste en vrijwillige medewerkers die het hele project met liefde en zorg tot in het kleinste detail vormgeven. Het vertrouwen van onze partners – Alamire Foundation, Musica Impulscentrum en Davidsfonds Academie – en de steun van de Stad Antwerpen en de Vlaamse Gemeenschap geven ons de ruimte om verder te bouwen aan dit unieke project.

En ten slotte, dank aan u, onze toegewijde bezoeker, die met open oren en ontvankelijke geest komt luisteren. Uw enthousiasme en aanwezigheid geven dit festival zijn ziel.

Ik wens u een editie vol luister, verwondering en schoonheid toe.

Since its very first edition, Laus Polyphoniae has brought to life the richness of the polyphony created in regions including our own. This music reaches an audience that finds its way to our festival in Antwerp from ever further afield. The festival includes a wide range of concerts, appealing to both music lovers and professional musicians, as well as an important scientific aspect in which academics compare insights and put them into practice on stage. A variety of lectures and audience presentations complete the picture.

Laus Polyphoniae is also powered by the city of Antwerp, whose historic fabric offers a sounding board and source of inspiration time and time again. Antwerp is a vibrant, lively city. While the monumental St. Paul's Church – a favourite venue for Laus Polyphoniae – is being restored, we are exploring exciting new concert locations: Van Celst chapel, the Brabantse Olijfberg

church and the fairytale Handelsbeurs. The dialogue that thus arises between architecture and music contributes to the distinctive character of Laus Polyphoniae.

However, the most important strength of the festival comes from the people involved. I would like to express my special thanks to the AMUZ team of employees and volunteers who have shaped the entire project, right down to the tiniest detail, with love and care. The trust of our partners – the Alamire Foundation, Musica Impulse Centre and the Davidsfonds Academie – and the support of the City of Antwerp and the Flemish Community give us the space to expand this unique project further.

Finally, I would like to thank you, our devoted visitor, for coming to listen with open ears and a receptive spirit. Your enthusiastic presence gives this festival its soul.

I wish you an edition full of wonder, magnificence and beauty.

Kevin Vereecken
President of AMUZ (Flanders Festival Antwerp)

DINSDAG 19.08.25

09.00	
10.00	
11.00	
12.00	
13.00	
14.00	
15.00	
16.00	
17.00	
18.00	
19.00	Onthaal & verwelkoming IYAP
20.00	
21.00	
22.00	
23.00	

WOENSDAG 20.08.25

09.00	
10.00	
11.00	Coaching IYAP
12.00	
13.00	
14.00	
15.00	Coaching IYAP
16.00	
17.00	
18.00	
19.00	
20.00	
21.00	
22.00	
23.00	

DONDERDAG 21.08.25

09.00	
10.00	
11.00	Coaching IYAP
12.00	
13.00	
14.00	
15.00	Coaching IYAP
16.00	
17.00	
18.00	
19.00	
20.00	
21.00	
22.00	
23.00	

VRIJDAG 22.08.25

09.00	
10.00	
11.00	Coaching IYAP
12.00	
13.00	
14.00	
15.00	Coaching IYAP
16.00	
17.00	
18.00	
19.00	Radio-uitzending Klara Live @ Laus Polyphoniae
20.00	Concert Huelgas Ensemble Handelsbeurs
21.00	
	Radio-uitzending Klara Live @ Laus Polyphoniae
22.00	
23.00	

ZATERDAG 23.08.25

09.00		
		Voorstelling ARK Klankennest Zaal Zirkus
10.00	Concert IYAP: Café 1830 AMUZ	
11.00	Concert IYAP: Auroras Mestizas AMUZ	Voorstelling ARK Klankennest Zaal Zirkus
12.00	Concert IYAP: Les Trouveurs AMUZ	
13.00		
14.00	Concert IYAP: Fortepiano Atelier AMUZ	
15.00	Concert IYAP: Pont Baroque AMUZ	Voorstelling ARK Klankennest Zaal Zirkus
16.00	Concert IYAP: H Éros Ensemble AMUZ	
17.00		
18.00		
19.00		
20.00	Concert PER-SONAT Sint-Andrieskerk	
21.00		
22.00	Concert Ensemble Micrologus AMUZ	
23.00		

ZONDAG 24.08.25

09.00	
10.00	Voorstelling ARK Klankennest Zaal Zirkus
11.00	Voorstelling ARK Klankennest Zaal Zirkus
12.00	
13.00	
14.00	
15.00	Voorstelling ARK Klankennest Zaal Zirkus
16.00	
17.00	
18.00	
19.00	
20.00	Concert Mala Punica AMUZ
21.00	
22.00	Concert Trio Mediaeval Sint-Andrieskerk
23.00	

MAANDAG 25.08.25

09.00	
10.00	
11.00	Onthaal Summerschool Cappella Pratensis
12.00	
13.00	Concert memor AMUZ
14.00	
15.00	Summerschool Cappella Pratensis Stedelijke basisschool Musica
16.00	
17.00	
18.00	
19.00	
20.00	Concert Cappella Pratensis Sint-Andrieskerk
21.00	
22.00	Concert L'Amorosa Caccia Kapel Van Celst
23.00	

DINSDAG 26.08.25

09.00		
	Summerschool Cappella Pratensis Stedelijke basisschool Musica	
10.00		
11.00		
12.00		
13.00	Concert La Morra AMUZ	
14.00		
15.00	Summerschool Cappella Pratensis Stedelijke basisschool Musica	Cursus Davidsfonds Academie Thomas More Hogeschool Campus Sint-Andries
16.00		
17.00		
18.00		
19.00		
20.00	Concert Ensemble Céladon AMUZ	
21.00		
22.00		
23.00	Concert Contre le Temps Sint-Joriskerk	

WOENSDAG 27.08.25

09.00		
10.00	Summerschool Cappella Pratensis Stedelijke basisschool Musica	Cursus Davidsfonds Academie Thomas More Hogeschool Campus Sint-Andries
11.00		
12.00		
13.00	Lezing Jonas Roelens AMUZ	
14.00		
15.00	Summerschool Cappella Pratensis Stedelijke basisschool Musica	Cursus Davidsfonds Academie Thomas More Hogeschool Campus Sint-Andries
16.00		
17.00		
18.00		
19.00		
20.00	Concert Hespèrion XXI & La Capella Reial de Catalunya Handelsbeurs	
21.00		
22.00		
23.00	Concert Gothic Voices Sint-Joriskerk	

DONDERDAG 28.08.25

09.00		
10.00	Summerschool Cappella Pratensis Stedelijke basisschool Musica	Cursus Davidsfonds Academie Thomas More Hogeschool Campus Sint-Andries
11.00		
12.00		
13.00	Concert ApotropaiK AMUZ	
14.00		
15.00	Summerschool Cappella Pratensis Stedelijke basisschool Musica	
16.00		
17.00		
18.00		
19.00	Interview Björn Schmelzer Letterenhuis	
20.00	Concert graïndelavoix Sint-Carolus Borromeuskerk	
21.00		
22.00		
23.00	Concert Huelgas Ensemble Sint-Andrieskerk	

VRIJDAG 29.08.25

09.00	
10.00	
11.00	
12.00	
13.00	Concert Alla francesca jeune ensemble AMUZ
14.00	
15.00	
16.00	
17.00	
18.00	
19.00	
20.00	Concert Le Miroir de Musique AMUZ
21.00	
22.00	
23.00	Concert Sollazzo Ensemble Sint-Andrieskerk

ZATERDAG 30.08.25

09.00	
10.00	
11.00	Summerschool Cappella Pratensis AMUZ
12.00	
13.00	
14.00	
15.00	
16.00	
17.00	
18.00	
19.00	
20.00	Concert Tiburtina Ensemble AMUZ
21.00	
22.00	
23.00	Concert Ensemble Arborescence Brabantse Olijfberg

ZONDAG 31.08.25

09.00	
10.00	Summerschool Cappella Pratenis AMUZ
11.00	Slotconcert Summerschool Cappella Pratenis AMUZ
12.00	
13.00	
14.00	
15.00	
16.00	
17.00	
18.00	
19.00	
20.00	Concert Ensemble Leones AMUZ
21.00	
22.00	
23.00	

Laus Polyphoniae 2025

Inleiding

*Bart Demuyt, algemeen & artistiek directeur
AMUZ (Festival van Vlaanderen Antwerpen)*

Wie op vakantie weleens een stad bezoekt, stapt vaak als vanzelf een kathedraal binnen. Die majestueuze bouwwerken – of ze nu ingetogen zijn of exuberant – blijven ons verbazen. De sprekende stilte, het spel van licht en schaduw, de geur van koele steen en eeuwenoude rituelen: alles nodigt uit tot verwondering. En telkens weer stellen we ons de vraag: welke muziek zou hier ooit hebben geklonken?

Laus Polyphoniae biedt u daarop een antwoord. Met *Ars antiqua – Ars nova – Ars subtilior* als thema neemt het festival u mee naar de muzikale wereld van de kathedraalbouwers, van 1140 tot 1440. In deze editie ontdekken we hoe componisten uit de middeleeuwen het palet van de polyfonie steeds verder uitbreidden, van de eerste aarzelende meerstemmigheid tot bloedmooie subtiliteiten in hoofse poëzie en devotie.

En net zoals kathedralen niet alleen werden gebouwd met stenen, maar ook met visie, vakmanschap en overgeleverde kennis, zo leeft deze muziek

verder dankzij de toewijding van een nieuwe generatie uitvoerders. Jonge musici en onderzoekers nemen ook vandaag met grote ernst en verfijning de taak op zich om dit eeuwenoude repertoire – muziek die destijds te horen was in en rondom de kathedraal – te herontdekken en opnieuw tot leven te brengen. Als restaurateurs die, minutieus en met respect voor het verleden, opnieuw kleur aanbrengen op een eeuwenoud beeldhouwwerk.

De afgelopen decennia werd er internationaal sterk geïnvesteerd in onderwijs, onderzoek en artistieke praktijk rond oude muziek. De vruchten van die investering zijn vandaag hoorbaar. De International Young Artist's Presentation tijdens Laus Polyphoniae zet dat groeiende jonge talent met zijn lef, kennis van zaken en een uitgesproken visie extra in de verf. De muzikanten durven deze muziek naar zich toe te trekken, haar te herformuleren en op een podium te plaatsen, met alle risico's van dien.

De wereld tegemoet treden vanop een concertpodium, vraagt moed: het is geen evidente weg en tegelijk een kwetsbaar, intens proces. Daarom ambieert Laus Polyphoniae om meer te zijn dan een festival: het is ook een platform, een leeromgeving en een vrijplaats voor uitwisseling tussen generaties. Want wie zich waagt aan muziek uit lang vervlogen eeuwen, waagt zich ook aan de wereld van vandaag.

Welkom op Laus Polyphoniae 2025, waar muziek de tijd trotseert: gedragen door eeuwen, gericht op de toekomst.

People visiting cities on their holidays are almost automatically inclined to step inside the cathedral. These majestic buildings – whether subdued or exuberant in style – continue to astonish us. The rich silence, the play of light and shadow, the scent of cool stone and ancient rituals: all these things invite wonder. Time and again, we ask ourselves: what music might have resounded here?

Laus Polyphoniae offers you an answer. With *Ars Antiqua – Ars Nova – Ars Subtilior* as its theme, the festival takes you back to the musical world of the cathedral builders from 1140 to 1440. In this edition, we discover how mediaeval composers extended the palette of polyphony ever further, from the first hesitant use of multiple voices to the gorgeous subtleties in courtly poetry and devotion.

And just as cathedrals were not built with stones alone, but also with vision, craftsmanship and knowledge passed down through the generations, this music lives on in the dedication of a new generation of performers. Even today, young musicians and researchers bring great seriousness and refinement to the task of rediscovering this age-old repertoire – the music heard in and around the cathedral in its day – and bringing it back to life. Their work is like that of restorers who return the colour to an ancient statue, with meticulous care and respect for the past.

There has been significant international investment in early music education, research and artistic practice over the past decades. The fruits of that investment can be heard today. The International Young Artists' Presentation at Laus Polyphoniae draws extra attention to this young, growing talent, with its courage, knowledgeability and clarity of vision. The musicians have the confidence to make this music their own, reformulating and staging it with all the risks that entails.

Coming into contact with the world from a concert stage is a courageous affair: it isn't easy, and it is also a vulnerable, intense process. This is why Laus Polyphoniae aims to be more than a festival: it is also a platform, a place of learning and a free space for exchange between the generations. Because those who tackle the music of centuries long gone are also facing the world of today.

Welcome to Laus Polyphoniae 2025, where music challenges time: borne by the centuries, focused on the future.

Bart Demuyt

General & Artistic Director AMUZ (Flanders Festival Antwerp)

Klara Live @ Laus Polyphoniae

Vr 22.08.25

Live radio-uitzending, 18.00-22.00

Renate Weytjens

producer producer

Nicole Van Opstal

presentator radio host

Mark Janssens

presentator radio host

Nicole Van Opstal en Mark Janssens trekken Laus Polyphoniae op gang met hun live radio-uitzending vanuit de Handelsbeurs in Antwerpen, als opmaat tot het openingsconcert door Huelgas Ensemble. Te gast in het programma zijn o.a. festivaldirecteur Bart Demuyt, Paul Van Nevel, Achim Schulz, Jonas Roelens en Merlijn Hurx. Zij zullen het festivalthema *Ars antiqua – Ars nova – Ars subtilior: Muziek uit de tijd van de kathedraal-bouwers 1140-1440* van verschillende kanten belichten. Een perfecte start voor tien dagen Laus Polyphoniae.

Nicole Van Opstal and Mark Janssens kick off Laus Polyphoniae with their live radio broadcast from the Handelsbeurs in Antwerp, as a prelude to the opening concert by Huelgas Ensemble. Guests in the programme are festival director Bart Demuyt, Paul Van Nevel, Achim Schulz, Jonas Roelens and Merlijn Hurx. They will shed light on the festival theme *Ars Antiqua – Ars Nova – Ars Subtilior, music from the time of the cathedral builders 1140-1440*, from different angles. A perfect prelude to ten days of Laus Polyphoniae.

Essay

De Parijse Notre-Dameschool als centrum van de Europese polyfonie 1180-1280

Paul van Nevel

(Artistiek leider Huelgas Ensemble)

De context

Tijdens het bewind van de Franse koning Philippe-Auguste, die regeerde van 1180 tot aan zijn dood in 1223, groeide Parijs uit van een provinciestad (Reims en Orléans waren tot in de 12de eeuw belangrijker geweest) tot een metropool. Parijs werd een Europees intellectueel en artistiek centrum met een internationale aantrekkingskracht door de roem van de universiteit en de architectonische vernieuwingen. Het inwonersaantal groeide van 25.000 tot 80.000 op het einde van de 13de eeuw, mede door de enorme toeloop van

buitenlandse studenten (clerics) en professoren (magisters). Straten werden geplaveid, L'île de la Cité werd met de bouw van de kathedraal in de nieuwe gotische stijl het culturele centrum van de stad en de 'faubourgs' (voorsteden) groeiden als paddenstoelen uit de grond. Onder Philippe-Auguste begon men met de bouw van het (oude) Louvre en in 1205 duikt voor het eerst de term 'universitas' op. Door de samenwerking van de drie Parijse 'grandes écoles', die van de abdijen van Saint-Victor en Sainte Geneviève op de linkeroever en de school van de kathedraal Notre-Dame, ontstaat ca. 1215 de Universitas magistrorum et scholarium Parisiensium.

De universiteit werd een gerenommeerd intellectueel centrum. Onder invloed van, en geïnspireerd door magisters onder leiding van Robert Grosseteste (1175-1253), kwamen naast de klassieke theologie ook andere disciplines aan bod: het wetenschappelijke onderzoek, de ars dialectica (de kunst van het redeneren), het experimentele denken, het ontwikkelen van begrippen op systematische manier en een diepgaande studie van de Latijnse taal en literatuur. Ze deden een nieuwe wind waaien en oefenden een ongeziene aantrekkingskracht uit op binnen- en buitenlandse studenten. De kroniekschrijver en biograaf van Philippe Auguste, Guillaume le Breton (ca. 1155-ca. 1225) schrijft dat Parijs "une ville des clerics" was. In 1210 schrijft hij in zijn *Gesta Philippi regis* (vertaling uit het Latijn): "In die tijd bloeide de studie van de literatuur in Parijs, en het is niet bekend dat er ooit, op welk moment dan ook, in Athene, in Egypte of waar ook ter wereld, zo'n toestroom van studenten (scholares) is geweest." En hij voegt er nog aan toe dat het aantal studenten in de stad groter was dan de 'laïcs' (ongeleletterden).

De drang naar experiment en vernieuwing zal zich overigens ook manifesteren in de muziekkapel van de kathedraal, waar onder invloed van

magister Leoninus en magister magnus Perotinus de nieuwe polyfonie een – ik wik mijn woorden – seismische omwenteling zal teweegbrengen zoals we hieronder zullen zien.

Aan het einde van de 12de eeuw herbergde Parijs een tweehonderdtal kapellen, heiligdommen, abdijen, kloosters, parochiekerken en collegiale kerken. Kers op de taart was de Notre-Damekathedraal. In 1145 gaf bisschop Maurice de Sully opdracht voor de bouw van de nieuwe bisschopskerk in Parijs. In 1163 werd de eerste steen gelegd door paus Alexander III. De imponerende nieuwe gotische stijl met zijn uitzonderlijke vijf beuken, drie glorieuze roosvensters en de hoge middenbeuk die langs de buitenzijde werd gestut door steunberen – een nieuwigheid voor die tijd – maakte van het gebouw het zinnebeeld van de goddelijke aanwezigheid in de stad. In al haar sociale geledingen, van analfabeet tot universitair, van koning tot goliard (vagebonderende studenten en geestelijken in de late middeleeuwen), van zanger tot bouwmeester was Parijs doordrongen van de christelijke religieuze waarden. Iedereen (behalve een kleine groep Joden en Katharen) was er door opvoeding, sociale context, studie of politieke overtuiging katholiek. Atheïsme bestond niet.

De Engelse filosoof, diplomaat en bisschop Johannes van Salisbury (1120-1180) schreef na een van zijn verblijven in Parijs aan zijn vriend Thomas Becket, de bisschop van Canterbury (vertaling uit het Latijn): "Diep onder de indruk van dit gelukkige verblijf moet ik bekennen: de Heer is zeker op deze plek aanwezig."

De bronnen

Wij zijn bijzonder goed geïnformeerd over de dagelijkse muziekpraktijk, het muziekonderricht, de opzienbarende compositorische vernieuwingen, hun ingenieuze ritmische notatie, de ideeën van theoretici (de tegenstelling tussen de visie van Aristoteles en van Boethius),

de stem-esthetiek, de vormen (organum, clausula, conductus en motet), de vocale bezettingen en de onmisbare versieringstechnieken van de polyfonie in de schoot van de Notre-Damemuziekkapel. Naast de overvloed van talrijke kleinere, fragmentarische en dikwijls later gekopieerde traktaten van de 13de eeuw, zijn er vier traktaten die in de schoot van de Notre-Dameschool werden genoteerd door auteurs die in detail alle aspecten van de Parijse polyfonie en de uitvoeringspraktijken documenteren. Hun raadgevingen en beschrijvingen worden door Huelgas Ensemble in het concert van 22 augustus compromisloos overgenomen. Het zal opvallen dat drie van de vier theoretici buitenlanders waren, waarmee nogmaals de internationale bezetting van de studenten en de Europese uitstraling van de Notre-Dameschool wordt bevestigd.

Als eerste is er het traktaat *De mensurabili musica*, rond 1250 geschreven door de toen al beroemde "magnae reputationis musicus" Johannes de Garlandia (ca. 1200-ca. 1272). Hij beschrijft in detail de ritmische modi waarin werd gezongen, hoe zij werden genoteerd (dé grote nieuwigheid van de Notre-Dameschool) en waardoor het vrije, niet-ritmische verloop van het gregoriaans voor het eerst in de polyfonie werd doorbroken. Verder heeft Johannes de Garlandia het over de diverse muziekvormen, de intervallen en de mathematische verhoudingen tussen consonantie en dissonantie.

Hieronymus de Moravia (fl. tweede helft 13de eeuw) schreef zijn *Tractatus de musica* omstreeks 1275. Het is een bevoorrecht ooggetuigenverslag van iemand die op de eerste rij zat en een schat aan informatie voor de uitvoerende zanger schrijft: hoe de vormen (organum, clausula, conductus en motet) werden uitgevoerd en hoe zij door de zangers rijkelijk werden versierd, om maar enkele van de vele facetten van de polyfonie aan te halen. De hedendaagse uitvoerder die niet enkel "de noten wil zingen" kan niet om deze raadgevingen heen die onom-

stootbaar bewijzen dat de esthetiek van de 13de-eeuwse zangtechniek niets te maken heeft met de vocale kunst van de eeuwen daarna.

Een anonieme Engelse magister, door de muzikwetenschap Anonymus IV genoemd, schreef in de schoot van de Notre-Dame-muziekkapel rond 1270 zijn traktaat *De mensuris et discantu* waaruit blijkt dat hij vroegere handschriften (of afschriften ervan) uit de tijd van Leoninus en Perotinus goed moet hebben gekend. Dankzij Anonymus IV weten we dat de anonieme werken in de hoofdbron van het Parijse repertoire, het Magnus liber organi (hoe dan ook het omvangrijkste muziekmanuscript aller tijden met meer dan 800 perkamenten folio's) van de hand van Leoninus en Perotinus zelf zijn. Geen enkel aspect van de muziekopleiding van de koorknappen aan de kathedraal laat hij onbesproken.

Last but not least is er het traktaat van Franco de Colonia (Franco van Keulen), *Ars cantus mensurabilis*, geschreven rond 1250. Het is in feite een compendium, een leerboek (met talrijke muziekvoorbeelden) voor de jonge zangers om de complexe structuren van de ritmische polyfonie te kunnen lezen en zingen. Franco de Colonia geeft hierin gedetailleerde aanwijzingen voor het lezen van de zes ritmische modi van de polyfonie 'sine littera' (de melismatische muziek, genoteerd met ligaturen), de modale notatie genoemd. Hij is bovendien de 'uitvinder' van een meer gedetailleerde ritmische notatie van de sine littera-stijl; ook de 'cum littera' composities (syllabisch, elke noot heeft een lettergreep) voorziet Franco de Colonia van een sluitend systeem waarbij hij gebruikmaakt van de bestaande 'oude' notentekens van het gregoriaans, de longa en de brevis. Voor de zangers van de Parijse kathedraal is Franco de Colonia een onmisbare schakel geweest om de polyfonie te kunnen lezen en zingen tot op het einde van de 13de eeuw. Het is geen toeval dat Franco "primus inventor mensurabilis musicae" werd genoemd.

Nog meer dan de traktaten is het natuurlijk de muziek zelf, de muziekhandschriften die een transcriptie en uitvoering mogelijk maken. En voor de muziek van 1180-1280 die in Parijs werd gezongen, zijn we uitermate begiftigd. Zowel het aantal handschriften, als de rijke inhoud en de kwaliteit van de polyfonie heeft ons verbaasd tijdens de voorbereiding en het samenstellen van het concertprogramma *Paris 1200* door Huelgas Ensemble. We selecteerden uit de volgende vier belangrijkste manuscripten.

Firenze, Biblioteca Medicea-Laurenziana, Pluteus 29.1

Dit monumentale handschrift (471 perkament folio's, dus 942 bladzijden!) werd genoteerd in Parijs in de schaduw van de Notre-Dame tussen ca. 1240-1250, maar bevat ook nog repertoire uit het einde van de 12de eeuw. De codex is het centrale moederhandschrift voor de periode 1180-1280. De twee monumentale organa van Leoninus en Perotinus, *Hec dies* en *Viderunt omnes* en de conductus *Crucifigat omnes* komen uit dit handschrift.

Wolfenbüttel, Herzog-August-Bibliothek, Codex Helmstedt 628

Dit handschrift werd samengesteld voor de abdij van St. Andrew in Schotland, en is het oudst overgebleven manuscript (ca. 1230) met repertoire van de Notre-Dameschool van Parijs: meestal tweestemmige organa en conducti, enkele motetten en drie- en vierstemmige organa. Waarschijnlijk gekopieerd aan de hand van vroegere originelen uit de Notre-Dameschool. In de codex staan ook de organa van Leoninus en Perotinus genoteerd die Huelgas Ensemble uitvoert.

Montpellier, Bibliothèque Interuniversitaire, Section de médecine, Ms. H.196

Een van de meest prachtige, rijk versierde muziekhandschriften van de middeleeuwen. Monumentaal manuscript van liefst 400 folio's

geschreven tussen 1260 en 1280 in Parijs. Het bevat 229 twee-, drie- en vierstemmige motetten met meestal een langzaam gregoriaans thema in de tenor, terwijl de beweeglijke bovenstemmen in de cum littera-stijl Franse en Latijnse (niet-liturgische) teksten hebben. De meeste motetten zijn 'hyperpolyfoon': de verschillende stemmen hebben zelfs andere teksten, soms zelfs in een andere taal, Frans en Latijn. Deze Montpellier Codex is de centrale bron bij uitstek voor de profane muziek van de 13de eeuw. Het openingsconcert van *Laus Polyphoniae* bevat twee werken uit deze codex: *O Maria maris stella* / *O Maria dei cella* / *O Maria virgo* / *Veritate* en *Balaam de quo vaticinans*.

Burgos, Monasterio Santa Maria La Real de las Huelgas, codex zonder signatuur

Geschreven rond 1300 in het klooster. Het volumineuze, zeer goed bewaarde manuscript (170 perkamenten folio's, 141 polyfone composities) is een late bron, maar onmisbaar om een overzicht van de 13de-eeuwse Parijse polyfonie te krijgen. Het manuscript bevat zowel werken van het begin van de 13de eeuw, als polyfonie uit de periode van de Notre-Dameschool rond 1250 met de Franco van Keulen-notatie, tot het repertoire van het einde van de 13de eeuw. Alle vormen zijn vertegenwoordigd: organa, clausulae, motetten, conducti, misdelen (veel getropeerd), zelfs solfège-oefeningen. Er worden vier werken uit deze codex gezongen: *Agnus Dei* / *Exultet hec concio*, *Belial vocatur*, *Homo miserabilis* / *Homo luge fuge* / *Brumans est mors* en de canon *Benedicamus Domino*.

(Ook andere festivalconcerten met muziek uit de Notre-Dameschool, putten uit deze bronnen: memor op 25.08, Contre le Temps op 26.08 en Alla francesca jeune ensemble op 29.08.)

De muziekkapel van de kathedraal Notre-Dame

De zangersgroep die instond voor de muzikale verzorging van alle missen, officies, ceremoniële ontvangsten, begrafenissen en belangrijke lokale feesten bestond uit koorknapen, de volwassen 'musici cantores' ('clerics' en kanunniken) en de zogenaamde 'clerici matutini', studenten die in grote getale tegen betaling de kanunniken tijdens de vroege officies vervingen met het zingen van het gregoriaans. De professionele zangers (kanunniken, allen behorend tot de clerus) konden het fysiek blijkbaar niet bolwerken om alle diensten bij te wonen. Overigens hadden deze clerici matutini ook een degelijke muzikale specialisatie aan de Faculté des arts genoten.

Het aantal koorknapen varieerde tussen 8 en 12 en ze werden vanaf hun achtste jaar na strenge ingangsproeven in dienst genomen. Zij bleven aan de kathedraal verbonden tot hun stembreuk, ongeveer tot hun vijftiende jaar. Hun opleiding bestond hoofdzakelijk uit twee delen. Onder leiding van een magister grammaticus kregen zij uitgebreid en gedetailleerd onderricht in het Latijn, dat niet alleen de omgangstaal was in de intellectuele milieus, maar ook hun vaktaal: aan de kathedraal was het Latijn de enige gezongen taal. Ook onder elkaar werden de knapen verplicht Latijn te spreken. Buiten de liturgische muziek werd wel vaak in het Frans gezongen, ook in de motetten. Vergeten we overigens niet dat de man in de straat noch lezen, noch schrijven kon. De koorknapen bestudeerden zowel de ars dictaminis (proza) als de artes versicatoriae (poëzie) via de teksten uit het *Oude en Nieuwe Testament*, de hymnen, psalmen en alle mogelijke liturgische teksten. Zij leerden niet alleen de taal, maar tegelijkertijd ook het liturgische repertoire en zijn vormen. Zij oefenden in het maken van Latijnse verzen in de stijl van de antieke modellen.

De magister puerorum verzorgde de muzikale opleiding van de koorknapen. De hoofdmoot van de opleiding, het gregoriaans, werd voor een groot gedeelte mondeling meegedeeld. Al vlug werden de knapen

ingeschakeld in de liturgische vieringen. Ook de vroege vorm van de polyfonie, het 'organum purum' waarbij het noot-tegen-nootprincipe werd toegepast, was een deel van de muzikale opleiding. De gregoriaanse melodie werd hier in een van de consonante intervallen – kwart, kwint of het oktaaf – parallel meegezongen. Tot in de beginjaren van Leoninus' carrière werd deze organum purum-praktijk nog uitgevoerd door zowel de koorknappen als de volwassen zangers, naast de ophefmakende vernieuwingen van het geïmproviseerde organum en het neergeschreven, gecomponeerde organum. *Laudes regiae*, te horen tijdens het openingsconcert, wordt bv. in deze oude organumstijl gezongen. De oorspronkelijk eenstemmig genoteerde melodie wordt begeleid met uitsluitend kwarten, kwinten en octaven boven en onder de melodie.

Deze manier van meerstemmig zingen maakte in de tijd van Leoninus plaats voor een totaal nieuwe stijl die een schok tot ver buiten het muzikale milieu veroorzaakte. De gregoriaanse melodie werd in langzame lange notenwaarden uitgerokken (vox principalis) en werd zo haast onherkenbaar. Boven elke noot werd nu een tweede stem gecomponeerd (vox organalis), die aanvankelijk een soort neergeschreven improvisatie was en die al snel een virtuoze voorstelling werd van zowel het compositorische als het vocale kunnen van de solist. Het blijkt uit de traktaten dat behalve de volwassen solisten (o.a. Leoninus zelf) ook de meest begaafde koorknappen die de contrapuntregels onder de knie hadden, deze vox organalis hebben gezongen. De melismen (soms zeer lange melodieën) die op elk van de noten van de vox principalis werden gezongen, hadden zeer wisselende ritmen, dikwijls grote tessenuren en versieringen die een wezenlijk onderdeel van de expressie vormden. De vox organalis kreeg meer en meer een niet-gregoriaans karakter met vaste, sterk omliggende ritmische patronen.

Deze ritmische vormgeving – na eeuwen eenstemmig gregoriaans in de liturgie – was een tot dan toe ongehoord klankbeeld. En de uitvoering van deze door de traktaten genoemde ‘musica mensurabilis’ (gemeten muziek) stuitte op twee problemen: de componist moest een systeem vinden om deze precieze ritmiek te noteren, en de zanger moest de muziek leren ‘lezen’ vooraleer zij kon worden gezongen. Deze twee processen kwamen organisch tot stand tussen ca. 1160 en ca. 1240, te midden van de composities van Leoninus, Perotinus en anonieme tijdgenoten. De ‘uitvinding’ van de notatie was even logisch als geniaal: men gebruikte de notentekens van het gregoriaans (longa, brevis, ligaturen) en gaf er vaste waarden aan via regels en afspraken. Een zin die begon met bijvoorbeeld een drieledige ligatuur, gevolgd door tweeledige ligaturen was in de eerste ritmische modus, de trochee geschreven. Begon een zin daarentegen met een tweeledige ligatuur, gevolgd door drieledige ligaturen, dan wist de zanger dat hij in de tweede modus (de jambe) moest zingen.

Deze nieuwe ritmisch gemeten muziek, die bij toehoorders en uitvoerders soms tot apocalyptische emoties leidde, was natuurlijk een doorn in het oog van de kerkelijke overheid. Zo beschrijft de hoger geciteerde Johannes de Salisbury in zijn traktaat *Policraticus sive de nugis curialium et philosophorum* (Policraticus of de oppervlakkigheid van hovelingen en filosofen) de vocale exhibities van de liturgische zangers die hij wulps en zinnelijk vindt (“lascivientis vocis luxu”). Zij zongen verwijfd (“muliebribus modis”) en hun stem was geschikt om de gelovige te overdonderen, te verwarren en de eenvoudige zielen te benevelen (“stupentes animulas emollire ... praemolles modulationes ... ut auribus sui iudicii fere subtrahatur auctoritas”). De zangers trachten de luisteraar erotisch op te winden (“lumborum pruriginem”) in plaats van hem tot devotie aan te zetten. En Johannes de Salisbury gaat nog verder in zijn beschrijvingen van de organa en de conducti: “Deze zedeloze gezongen zouden de trillers van

de verleidsters kunnen zijn. De zangers stapelen de versieringen op, zij zingen hoog, dan plots weer laag en breken tonen af om ze daarna snel te herhalen ("sectio vel geminatio notularum")."

Als de generatie van Leoninus al voor de nodige opschudding zorgde, dan veroorzaakten de organa van Perotinus' composities een tsunami. Zij ontstonden nochtans vanuit een religieuze behoefte om, net zoals de bouwmeesters van de kathedraal, de goddelijke aanwezigheid op aarde met zoveel mogelijk pracht en hemelse symboliek kracht bij te zetten. De organa waren de auditieve versieringen van de stilte in de ruimte, net zoals de drie roosvensters kleur en beweeglijkheid aan het licht in de kathedraal gaven. De nooit aflatende, obsessieve, haast fanatieke ritmiek van Perotinus' muziek (elf minuten lang) was de vertaling van het beweeglijke, drievoudige lijnenspel van de architectuur: de beweging van de bogen die vertrekken op de grond en samenkomen in het gewelf, het triforium met zijn steeds herhalend lijnenspel en ten slotte het goddelijk licht dat vanuit de hoogste vensters de kathedraal verlichtte.

Terwijl bij Leoninus in de vox organalis (de toegevoegde stem) de gregoriaanse stijl soms nog aanwezig was, is bij Perotinus in de stemmen boven de gregoriaanse noten alleen nog profane ritmiek te horen – met vele versieringen zoals we konden lezen bij Johannes de Salisbury. Bovenal was Perotinus zo vermetel om de 'nederige' tweestemmigheid van Leoninus uit te breiden tot vier (!) stemmen die in een zich steeds herhalende cadans samen de lange gregoriaanse tonen van de tenor versieren; een wereldse ode aan de goddelijkheid, tot dan toe nooit gehoord in de westerse muziek.

The Notre Dame School in Paris as the Centre of European Polyphony, 1180-1280

The Context

Under the rule of the French King Philip Augustus, who reigned from 1180 until his death in 1223, Paris grew from a provincial city (Reims and Orléans were more important until the 12th century) into a metropolis. Paris became an intellectual and artistic centre in Europe, with an international power of attraction thanks to the fame of the university and the city's architectural innovations. The population grew from 25,000 to 80,000 at the end of the 13th century, partly due to the enormous influx of foreign students (clerics) and professors (magisters). Streets were paved, the building of the cathedral in the new Gothic style turned the Île de la Cité into the cultural centre of the city, and faubourgs (suburbs) sprang up like mushrooms. The construction of the (old) Louvre under Philip Augustus began, and the term 'universitas' first appeared in 1205. The collaboration between the three 'grandes écoles' in Paris, those of the abbeys of Saint-Victor and Sainte Geneviève on the Rive Gauche and Notre Dame cathedral school, led to the creation of the Universitas Magistrorum et Sclarium Parisiensium around 1215.

The university became a renowned intellectual centre. Under the influence and inspiration of magisters led by Robert Grosseteste (1175-1253), other subjects were added to the traditional discipline of theology: scientific research, Ars dialectica (the art of reason), experimental thinking, the systematic development of concepts and the in-depth study of Latin language and literature. A wind of change blew through the city, exercising an unparalleled attraction on students from France and further afield. Philip Augustus' chronicler and biographer, Guillaume le Breton (c. 1155-c. 1225), wrote that Paris was "une ville des clerics". In 1210, he wrote in his *Gesta Philippi regis* (translated from the Latin):

"... In those days, the study of literature flourished in Paris, and one might imagine that never, in any other time, in Athens, Egypt or in any part of the world, had there been such an influx of scholars..." He even adds that the number of students in the city was greater than the number of 'laïcs' (uneducated people).

Incidentally, the desire for experimentation and innovation would also manifest itself in the cathedral's music chapel, where under the influence of Magisters Leoninus and Perotinus, the new polyphony would cause – and I choose my words carefully – a seismic shift, as we will see below.

At the end of the 12th century, Paris was home to around two hundred chapels, sanctuaries, monasteries, convents, parish churches and collegiate churches. Crowning them all was Notre Dame cathedral. Bishop Maurice de Sully commissioned the building of the new bishop's church in Paris in 1145. The first stone was laid by Pope Alexander III in 1163. The impressive new Gothic style, with its exceptional five aisles, three glorious rose windows and the high central nave that is supported by external buttresses – a new innovation at the time – turned the building into the symbol of God's presence in the city. Paris was infused with Christian religious values at every level of society, from the illiterate to the university professor, the king to the wandering poet, the singer to the architect. Everyone (except for a small group of Jews and Cathars) was Catholic by education, social context, study or political conviction. Atheism did not exist.

The English philosopher, diplomat and bishop, John of Salisbury (1120-1180) wrote to his friend Thomas Becket, the archbishop of Canterbury: (translation from Latin): "Greatly impressed by this delightful stay, I must confess: the Lord is most certainly in this place."

The Sources

We are especially well informed about the day-to-day musical practice and music teaching in the Notre Dame music chapel, and about its spectacular innovations in composition, ingenious rhythmic notation, the ideas of theoreticians (the contrast between the visions of Aristotle and Boethius), vocal aesthetics, musical forms (organum, clausula, conductus and motet), vocal parts and the essential ornamentation techniques of polyphony. Alongside the abundance of smaller, fragmentary treatises from the 13th century, many of which have survived in the form of later copies, there are four treatises written by authors at the Notre Dame school who documented all aspects of Parisian polyphony and performance practices in detail. Their advice and descriptions will be adopted without compromise in the concert by Huelgas Ensemble on 22 August. You will notice that three of the four theoreticians were foreigners, which once again confirms the international nature of the students and the European allure of the Notre Dame school.

First is the treatise *De mensurabili musica*, written around 1250 by the already famous “magnae reputationis musicus”, Johannes de Garlandia (c. 1200-c. 1272). He gives detailed descriptions of the rhythmic modes in which the singers worked, how they were notated (the truly great innovation of the Notre Dame school) and the way the free, non-rhythmic progression of Gregorian plainchant was first disrupted in polyphony. Additionally, Johannes de Garlandia discusses various forms of music, intervals and the mathematical relationships between consonance and dissonance.

Hieronymus de Moravia (also known as Jerome of Moravia, active in the second half of the 13th century) wrote his *Tractatus de musica* around 1275. It is a privileged eye-witness account by someone with a front-row seat, providing a treasure trove of information for the performing singer: how the forms (organum, clausula, conductus and motet) were

performed, and how they were richly ornamented by the singers, to mention only a couple of the many facets of polyphony. Today's performers who want to do more than merely 'sing the notes' cannot ignore this advice, with its clear proof that the aesthetics of 13th century singing technique had nothing to do with the vocal art of the following centuries. An anonymous English magister, known to musicology as Anonymus IV, wrote his treatise *De mensuris et discantu* in the Notre Dame music chapel around 1270, from which it is clear that he must have been well acquainted with earlier manuscripts (or copies of them) from the time of Leoninus and Perotinus. We know from Anonymus IV that the anonymous works in the main source of Parisian repertoire, the *Magnus liber organi* (which is in any case the biggest music manuscript of all time, with more than 800 parchment folios) are by Leoninus and Perotinus themselves. There is not a single aspect of the choirboys' musical education at the cathedral that Anonymus IV leaves undiscussed.

Last but not least is the treatise by Franco de Colonia (or Franco of Cologne), *Ars cantus mensurabilis*, written around 1250. It is actually a compendium: a textbook (with many examples of music) to help the young singers learn to read and sing the complex structures of rhythmic polyphony. Franco de Colonia gives detailed instructions in his work for reading the six rhythmic modes of polyphony 'sine littera' (melismatic music, noted with ligatures), in the form known as modal notation. Furthermore, he is the 'inventor' of a more detailed rhythmic notation of the sine littera style. Franco de Colonia also provides a conclusive system for 'cum littera' compositions (i.e. syllabic ones, where each note has a syllable), in which he makes use of the existing, 'old' note signs from plainchant, the longa and the brevis. For the singers at the cathedral in Paris, Franco de Colonia was a key figure who enabled them to read and sing polyphony until the end of the 13th century. It is no coincidence that Franco has been called the "primus inventor mensurabilis musicae".

Even more than the treatises, of course, the written music itself, the music manuscripts, are what make transcription and performance possible. We are extremely fortunate when it comes to the music sung in Paris between 1180 and 1280. Both the number of manuscripts, their rich contents and the quality of the polyphony astonished us during the preparation and compilation of Huelgas Ensemble's concert programme *Paris 1200*. We have selected works from the following four most important manuscripts.

Florence, Biblioteca Medicea-Laurenziana, Pluteus 29.1

This immense manuscript (with 471 parchment folios, i.e. 942 pages!) was written in Paris in the shadow of Notre Dame in about 1240-1250, but it also contains repertoire from the end of the 12th century. The codex is the central mother manuscript for the period 1180-1280. The two monumental organa by Leoninus and Perotinus, *Hec dies* and *Viderunt omnes*, and the conductus *Crucifigat omnes*, all come from this manuscript.

Wolfenbüttel, Herzog-August-Bibliothek, Codex Helmstedt 628

This manuscript was compiled for the monastery of St. Andrews in Scotland, and it is the oldest surviving manuscript (c. 1230) with repertoire from the Notre Dame school in Paris: mainly two-voiced organa and conducti, with a few motets and three or four-voiced organa. It was probably copied from earlier originals from the Notre Dame school. The codex also contains the organa by Leoninus and Perotinus that Huelgas Ensemble will perform.

Montpellier, Bibliothèque Interuniversitaire, Section de médecine, Ms. H. 196

One of the most magnificent, richly decorated music manuscripts of the Middle Ages. This monumental manuscript contains an impressive 400 folios, written between 1260 and 1280 in Paris. It contains 229 two, three and four-voiced motets, most with a slow Gregorian

theme in the tenor, while the lively upper voices have French and Latin (non-liturgical) texts in the cum littera style. Most of the motets are 'hyperpolyphonic': the different voices have different texts as well, sometimes even in different languages, combining French and Latin. This Montpellier Codex is the absolute key source for profane music in the 13th century. The Laus Polyphoniae opening concert includes two works from this codex: *O Maria maris stella / O Maria dei cella / O Maria virgo / Veritate* and *Balaam de quo vaticinans*.

Burgos, Monasterio Santa Maria La Real de las Huelgas, unnumbered codex

This manuscript was written in the monastery around 1300. The voluminous, extremely well-preserved manuscript (with 170 parchment folios and 141 polyphonic compositions) is a late source, but it is crucial to gaining an overview of 13th century Parisian polyphony. The manuscript contains both works from the early 13th century and polyphony from the period of the Notre Dame school around 1250 using Franco de Colonia's notation, through to the repertoire of the late 13th century. All the forms are represented: organa, clausulae, motets, conducti, parts of the mass (many with tropes) and even solfège exercises. Four works from this codex will be sung: *Agnus Dei / Exultet hec concio, Belial vocatur, Homo miserabilis / Homo luge fuge / Brumans est mors* and the canon *Benedicamus Domino*.

(Other concerts with music from the Notre Dame school also draw from these sources: memor on 25.08, Contre le Temps on 26.08 and Alla francesca jeune ensemble on 29.08.)

The Music Chapel at Notre Dame Cathedral

The group of singers that provided the music for all masses, services, ceremonial receptions, funerals and important local festivities consisted of

choirboys, the adult 'musici cantores' ('clerics' and canons) and the 'clerici matutini', or students who stood in for the canons in large numbers, in return for payment, singing plainchant at the early-morning services. The professional singers (canons, all members of the clergy) apparently couldn't physically make it to all the services. Incidentally, these clerici matutini had also received thorough, specialised musical training at the Faculté des Arts.

The number of choirboys varied from 8 to 12, and they were recruited from the age of eight after tough entrance exams. They were employed by the cathedral until their voices broke, around the age of fifteen. Their training was mainly in two areas. A magister grammaticus gave them extensive, detailed lessons in Latin, which was both the everyday language used in intellectual circles and the language of their profession: in the cathedral, all singing was in Latin. The boys were also obliged to speak Latin to each other. Non-liturgical music, including motets, was often sung in French, however. We should not forget that most people could neither read nor write. The choirboys studied both the *ars dictaminis* (prose) and the *artes versicatoriae* (poetry) using texts from the *Old* and *New Testaments*, hymns, psalms and all possible liturgical texts. At the same time as learning the language, they learned liturgical repertoire and its forms. They practiced writing Latin verse in the style of antique models.

The magister puerorum gave the choirboys their musical education. The main focus of their training, Gregorian plainchant, was conveyed orally for the most part. The boys were included in liturgical ceremonies early on. The early form of polyphony, the 'organum purum' that applied the note-against-note principle, was part of their musical training. The Gregorian melody was sung here in parallel, in one of the consonant intervals – fourth, fifth or octave. Until the early years of Leoninus' career,

this organum purum practice was still performed by both the choirboys and the adult singers, alongside the sensational innovations of improvised organum and the written, composed organum. For example, *Laudes regiae* was sung in this old organum style. The melody, originally notated in one voice, was accompanied exclusively with fourths, fifths and octaves above and below the melody.

In Leoninus' time, this method of polyphonic singing gave way to a totally new style that caused shockwaves far beyond musical circles. The Gregorian melody was extended into slow, long note values (*vox principalis*), making it almost unrecognisable. Now a second voice (*vox organalis*) was composed above each note, initially a kind of written-out improvisation, which soon became a virtuoso display of both compositional talent and the soloist's vocal skill. The treatises reveal that besides the adult soloists (including Leoninus himself), the most talented choirboys who had mastered the rules of counterpoint also sang the *vox organalis*. The melismata (sometimes very long melodies) that were sung on each note of the *vox principalis* had very varied rhythms, often wide ranges and ornamentations that formed an essential element of the work's expressive power. The character of the *vox organalis* deviated further and further from the plainchant, with fixed, clearly defined rhythmic patterns.

This rhythmic design – after centuries of monophonic plainchant in the liturgy – was a sound that had never been heard before. And the performance of this 'musica mensurabilis' (measured music), as the treatises called it, ran into two problems: the composer needed to find a system of notating these rhythms precisely, and the singer needed to learn to 'read' the music before it could be sung. These two processes happened organically between about 1160 and 1240, among the compositions of Leoninus, Perotinus and their anonymous contemporaries. The 'invention' of notation was as logical as it was ingenious: musicians used the note

signs of plainchant (longa, brevis, ligatures) and allocated fixed values to them by means of rules and conventions. For example, a line that began with a three-part ligature (i.e. three linked notes), followed by two-part ligatures, was written in the first rhythmic mode, the trochee. But if a line began with a two-part ligature followed by three-part ligatures, the singer knew he had to sing in the second mode (the iamb).

Of course this new music with a measured rhythm, which sometimes led to apocalyptic emotions among listeners and performers, was a thorn in the side of the church authorities. For example, the John of Salisbury quoted above described the vocal exhibitions of the liturgical singers as "lascivientis vocis luxu" – lascivious and sensuous – in his treatise *Policraticus sive de nugis curialium et philosophorum* (*Policraticus, or the Superficiality of Courtiers and Philosophers*). Their singing was effeminate ("muliebribus modis"), and their voices were apt to overwhelm and confuse believers, muddling simple souls ("stupentes animulas emollire... praemolles modulationes... ut auribus sui iudicii fere subtrahatur auctoritas"). The singers attempted to excite their listeners erotically ("lumborum pruriginem") instead of encouraging devotion. And John of Salisbury goes even further in his descriptions of the organa and conducti: "These immoral hymns could be the trills of seductive women. The singers pile ornamentation upon ornamentation, they sing high and then suddenly low, breaking notes off, only to repeat them quickly (sectio vel geminatio notularum)."

If Leoninus' generation had caused a sensation, the organa that Perotinus composed unleashed a tsunami. Nevertheless, they arose out of a religious need – comparable to that of the cathedral builders – to confirm the divine presence on Earth with as much splendour and celestial symbolism as possible. The organa were the auditory ornamentations of silence in space, just as the three rose windows brought colour and movement to

the light inside the cathedral. The incessant, obsessive, almost fanatical rhythm of Perotinus' music (lasting eleven minutes) was the counterpart to the agile, threefold play of lines in the architecture: the movement of the arches that rose from the ground and met in the vaulted ceiling, the triforium with its never-ending pattern of lines, and last but not least, the divine light that illuminated the cathedral from its highest windows.

Whereas the Gregorian style was still sometimes present in Leoninus' *vox organalis* (the added voice), only profane rhythms can be heard in the voices above the Gregorian notes in Perotinus – with many ornamentations, as we read in John of Salisbury. Above all, Perotinus had the temerity to extend Leoninus' 'humble' two-voiced music to four(!) voices, which embellished the long Gregorian notes of the tenor in an ever-repeating cadence; a worldly tribute to the divine such as never had been heard before in Western music.

Paul Van Nevel,
Artistic Director Huelgas Ensemble

Huelgas Ensemble

Vr 22.08.25

Handelsbeurs, 20.00

Een video-inleiding door Sofie Taes

vindt u op de betreffende concertpagina op amuz.be.

Uitvoerders

Paul Van Nevel

artistieke leiding artistic direction

Dorothea Jakob

cantus

Malwine Nicolaus

cantus

Helen Cassano

cantus

Paul Bentley-Angell

tenor

Daniel Thomson

tenor

Loïc Paulin

tenor

Achim Schulz

tenor

Tom Phillips

tenor

Hidde Kleikamp

bariton

Tim Scott Whiteley

bassus

Andrés Soler Castaño

bassus

Laudes regiae	<i>Anoniem</i>
Hec dies (organum)	<i>Leoninus (fl. 1170-1200)</i>
O Maria maris stella / O Maria dei cella / O Maria virgo / Veritate (motet)	<i>Anoniem (ca. 1260)</i>
Crucifigat omnes (conductus)	<i>Anoniem (ca. 1250)</i>
Viderunt omnes (organum) *	<i>Perotinus (fl. 1207-1238)</i>
Cum apertam sepulturam (isoritmisch motet)	<i>Anoniem (ca. 1290)</i>
Agnus Dei / Exultet hec concio (tropus)	<i>Anoniem (ca. 1250)</i>
Belial vocatur (conductus)	<i>Anoniem (ca. 1250)</i>
Homo miserabilis / Homo luge fuge / Brumans est mors (motet)	<i>Anoniem (ca. 1280)</i>
Balaam de quo vaticinans (isoritmisch motet)	<i>Anoniem (ca. 1290)</i>
Benedicamus Domino (canon)	<i>Perotinus?</i>

* Na *Viderunt omnes* is er een korte onderbreking van enkele minuten voor de zangers.

Paris 1200

De drie grote vormen van sacrale muziek uit de periode 1180-1280 – organum, conductus en motet – komen tijdens dit openingsconcert van *Laus Polyphoniae* aan bod.¹ Het organum wordt onder drie verschillende gedaanten gezongen. *Laudes regiae* is meteen het vroegste werk en het wordt uitgevoerd in de parallelle punctus-*contra-punctus*-stijl. De eenstemmige fragmenten worden afgewisseld met de ‘ouderwetse’ kwart-, kwint- en octaafparallellelen die af en toe met een contrapuntische tegenbeweging tegenover de *vox principalis* worden afgewisseld.

Het tweestemmige organum *Hec dies* van magister Leoninus is in een totaal andere stijl geschreven en in dit organum gebeurt iets heel bijzonders: op de woorden “Domino”, “quoniam” en “in seculum” beweegt plots de *vox principalis* – die normaal gezien in lange notenwaarden wordt gezongen – in hetzelfde mensurale ritme als de *vox organalis* (de toegevoegde tweede stem). Deze fragmenten werden ‘*clausulae*’ genoemd. Het waren de momenten waarop beide stemmen plots samen evolueerden: hier ontstond dus voor het eerst de behoefte om het ritmische verloop precies te noteren. Dat waren ook de opwindendste momenten van het organum, waar plots ook klokkengelui klonk en de polyfonie rijkelijk werd versierd.

Ook het organum *Viderunt omnes* van magister Perotinus heeft zulke *clausulae*-fragmenten op de woorden “omnes”, “Dominus”, “suum”, “gentium” en “revelavit”. De impact op de luisterervaring van de toehoorder was hier nog groter dan bij Leoninus: plots klonken vier stemmen in hetzelfde, obsessieve ritme. Traktaten spreken over hysterie en hallucinaties onder de toehoorders tijdens de uitvoering van dit meer dan tien minuten durende organum.

---

1 Meer informatie over de Parijse Notre-Dameschool en haar revolutionaire muzikale vernieuwingen vindt u in het essay van Paul Van Nevel op p. 31.

Huelgas ensemble zingt hierbij een aantal duidelijk beschreven versieringen. *Crucifigat omnes* en *Belial vocatur* zijn twee voorbeelden van de conductus-vorm. Deze composities hebben geen enkele binding met het gregoriaans: alle stemmen zijn vrij gecomponeerd. De stijl is meestal homofoon: de stemmen zingen hetzelfde ritme, soms eindigt het werk met een melisme. Naast een liturgische functie hebben zij dikwijls ook een paraliturgische functie met moraliserende teksten of verwijzingen naar Bijbelse figuren. Dikwijls refereren de teksten aan politieke gebeurtenissen of uiten zij kritiek op de kerkelijke machthebbers. Zo is *Crucifigat omnes* gecomponeerd naar aanleiding van de verovering van Jeruzalem door Saladin in 1187, en is het een appel voor een kruistocht. Deze conductus was zeer populair en is genoteerd in opvallend veel manuscripten, zowel in een tweestemmige als in een driestemmige versie. *Belial vocatur* was aanvankelijk een driestemmige conductus waaraan in latere versies een vierde stem werd toegevoegd. De tekst verwijst naar een duistere passage in het *Oude Testament*, waar Belial een satanische figuur is die de wetteloosheid dicteert, maar uiteindelijk door de komst van de Messias wordt gedood.

De vier motetten op het programma tonen elk een specifieke behandeling van de tekst. *O Maria maris stella* gaat tot aan de grenzen van de tekst-behandeling. Boven een zich steeds herhalende gregoriaanse cantus firmus in de tenorpartij zingen de drie bovenstemmen drie verschillende teksten, alle litanieën voor de maagd Maria. In het motet *Homo miserabilis* zingt de tenor over de aankondiging van de dood van een zekere Brumans. De twee andere stemmen dragen verschillende teksten, en zijn filosofische mijmeringen over de vergankelijkheid van de mens. *Cum apertam sepulturam* en *Balaam de quo vaticinans* zijn eentekstige, driestemmige motetten waarbij de tekst over twee stemmen is verdeeld. De ritmische complexiteit van de stemmen zijn prachtige voorbeelden van een polyfonie die de ruimten van de 13de-eeuwse kathedralen vervulde met een onzichtbare religieuze dynamiek.

Paris 1200

The *Laus Polyphoniae* opening concert presents the three great forms of sacral music from the period 1180-1280: organum, conductus and motet.¹ The organum will be sung in three different forms. *Laudes regiae* is the earliest work, which will be performed in the parallel punctus-contra-punctus (or 'note-against-note') style. The monophonic fragments in this piece alternate with the 'old-fashioned' parallel fourths, fifths and octaves, which are occasionally set against the vox principalis in a contrapuntal oppositional movement.

The two-voiced organum *Hec dies* by Magister Leoninus is written in a completely different style. Something very remarkable happens in this organum: on the words "Domino", "quoniam" and "in seculum", the vox principalis – which is normally sung in long note values – suddenly starts moving in the same mensural rhythm as the vox organalis (the additional second voice). Passages where this happens are called 'clausulae'. They were the moments when the two voices suddenly evolved together: in other words, this was where the need for a precise notation of the rhythmic progression arose for the first time. They were also the most exciting moments in the organum, where the sound of ringing bells was suddenly heard and the polyphony was richly ornamented.

The organum *Viderunt omnes* by Magister Perotinus also has clausulae on the words "omnes", "Dominus", "suum", "gentium" and "revelavit". The impact on the listeners' experience was greater here than in Leoninus' music: suddenly four voices could be heard in the same obsessive rhythm. Treatises speak of hysteria and hallucinations among the listeners during

---

1 For more information about the Notre Dame school in Paris and its revolutionary musical innovations, see the essay by Paul Van Nevel on p. 42.

the performance of this organum, which lasts for more than ten minutes. Huelgas ensemble sings it with a number of clearly described ornaments.

Crucifigat omnes and *Belial vocatur* are two examples of the conductus form. These compositions have no link at all to Gregorian chant: all the voices are freely composed. The style is mainly homophonic: the voices sing the same rhythm, and the piece sometimes ends with a melisma. Besides their liturgical function, these works often also had a paraliturgical function with moralising texts or references to Biblical figures. The texts frequently refer to political events or express criticism of figures of authority in the church. For example, *Crucifigat omnes* was composed in response to the conquest of Jerusalem by Saladin in 1187 and is a call for a crusade. This conductus was very popular, and it is included in a strikingly large number of manuscripts, in both a two-voiced and a three-voiced version. *Belial vocatur* was initially a three-voiced conductus to which a fourth voice was added in later versions. The text refers to a dark passage in the *Old Testament*, with Belial as a satanic figure who promotes lawlessness but is ultimately killed by the coming of the Messiah.

The four motets on the programme each demonstrate a specific treatment of the text. *O Maria maris stella* takes the treatment of the text to its limits. Above a constantly repeating Gregorian cantus firmus in the tenor, the three upper voices sing three different texts, all litanies to the Virgin Mary. In the motet *Homo miserabilis*, the tenor sings about the announcement of the death of someone called Brumans. The other two voices have different texts and are philosophical musings on the transience of human life. *Cum apertam sepulturam* and *Balaam de quo vaticinans* are three-voiced motets, each with a single text. The text is divided between two voices. In the rhythmic complexity of the voices, these works are magnificent examples of a polyphony that filled the spaces of 13th century cathedrals with an invisible religious dynamic.

Laudes regiae

Acclamaties ter ere van de Franse koning

Philippe August (1165-1223)

Christus vincit, Christus regnat,

Christus imperat.

Exaudi Christe.

Christus overwint, Christus regeert, Christus heerst.

Hoor ons, Christus!

Illi summo pontifici et universali

Innocentius tertius salus et vita!

Aan de hoogste en universele paus,

Innocentius III: gezondheid en leven!

Salvator mundi tu illum adiuva!

Sancte Petre tu illum adiuva!

Sancte Paule tu illum adiuva!

Sancte Andrea tu illum adiuva!

Exaudi Christe!

Heiland van de wereld, help hem!

Heilige Petrus, help hem! Heilige Paulus, help hem!

Heilige Andreas, help hem! Hoor ons, Christus!

Illi serenissimo a Deo coronato

magno et pacifico regi

Philippus Augustus Secundus,

exaudi Christe

vita et victoria!

Aan de allerhoogste, door God gekroonde,

grote en vreedzame koning, Philippus Augustus II:

Hoor ons, Christus! Leven en overwinning!

Sancte Michael tu illum adiuva!

Sancte Gabriel tu illum adiuva!

Sancte Raphael tu illum adiuva!

Sancte Johannes tu illum adiuva!

Exaudi Christe!

Heilige Michaël, help hem! Heilige Gabriël, help hem!
Heilige Rafaël, help hem! Heilige Johannes, help hem!
Hoor ons, Christus!

Illi Episcopo Petrus Secundus
et congregationi sancte Marie
salus et vita!

Aan bisschop Petrus II
en de gemeenschap van de Heilige Maria:
gezondheid en leven!

Sancte Stephane tu illum adiuva!

Sancte Dyonisi tu illum adiuva!

Sancte Justine tu illum adiuva!

Sancte Lucane tu illum adiuva!

Exaudi Christe!

Heilige Stefanus, help hem! Heilige Dionysius, help hem!
Heilige Justina, help hem! Heilige Lucas, help hem!
Hoor ons, Christus!

Ille regine Ingeborga

salus et vita!

Aan koningin Ingeborg:
gezondheid en leven!

Sancta Maria tu illam adiuva!

Sancta Petronilla tu illam adiuva!

Sancta Agnes tu illam adiuva!

Sancta Genovesa tu illam adiuva!

Exaudi Christe!

Heilige Maria, help haar! Heilige Petronilla, help haar!
Heilige Agnes, help haar! Heilige Geneveva, help haar!
Hoor ons, Christus!

Omnibus iudiciis
et cuncto exercitui francorum
vita et victoria!

Aan alle rechters en het hele leger van de Fransen:
leven en overwinning!

Sancta Silvester tu illos adiuva!
Sancte Marcelle tu illos adiuva!
Sancte Germane tu illos adiuva!

Heilige Silvester, help hen! Heilige Marcellus, help
hen! Heilige Germanus, help hen!

Christus vincit, Christus regnat,
Christus imperat!

Christus overwint, Christus regeert, Christus heerst!

Rex regum, Christus vincit!
Gloria nostra, Christus vincit!
Misericordia nostra, Christus vincit!

De koning der koningen, Christus overwint.

Onze glorie, Christus overwint.

Onze barmhartigheid, Christus overwint.

Ipsi soli imperium gloria et potestas
per immortalia secula seculorum. Amen.

Aan Hem alleen de heerschappij, glorie en macht
door de onsterfelijke eeuwen der eeuwen. Amen.

Ipsi soli virtus fortitudo et victoria
per omnia secula seculorum. Amen.

Aan Hem alleen de kracht, moed en overwinning
door alle eeuwen der eeuwen. Amen.

Ipsi soli honor laus et jubilatio
per infinita secula seculorum. Amen.

Aan Hem alleen de eer, lof en jubel
door de oneindige eeuwen der eeuwen. Amen.

Kyrie eleison.

Christe eleison.

Kyrie eleison.

Multos annos! Amen.

Heer, ontferm U. Christus, ontferm U. Heer, ontferm U.

Vele jaren! Amen.

Hec dies

Hec dies quam fecit Dominus

exultemus et laetemur in ea.

Laat ons jubelen van vreugde

op deze dag die de Heer heeft gemaakt.

Confitemini Domino quoniam bonus

quoniam in seculummisericordia eius.

Belijd de Heer omdat Hij goed is,

omdat Zijn barmhartigheid eeuwig is.

O Maria maris stella / O Maria dei cella /

O Maria virgo / Veritate

Duplum

O Maria maris stella plena gratie,

mater simul et puella vas mundicie.

O Maria, ster der zee, vol van gratie,

tegelijk moeder en meisje, borg voor reinheid.

Templum nostri redemptoris sol iusticie,

porta celi spes reorum tronus glorie.

Tempel van onze Redder, licht van gerechtigheid,

poort van de hemel, hoop der zondaars, zetel van glorie.

Sublevatrix miserorum vena venie,

audi servos te rogantes mater gratie,

Troosteres van de bedrukten, bron van vergiffenis

aanhoor de dienaren die je aanroepen,
moeder van genade,
ut peccata sint ablata per te hodie
qui te puro laudant corde in veritate.
opdat vandaag nog onze zonden door jou
zouden worden kwijtgescholden,
zij die je waarachtig en met een zuiver hart loven.

Triplum

O Maria Dei cella splendor glorie,
Moysi novi fiscella tronus usie.

O Maria, huis van God, schittering van heerlijkheid,
mandje van de nieuwe Mozes, troon van alle goeds.

Tu es mater creatoris fons clemencie,
porta vite stirps iustorum vas prudencie
sustentatrix orphanorum sinus Messie.

Jij bent de moeder van de Schepper, bron van
zachtmoedigheid, poort van het leven, grondslag van
rechtschapenheid, waarborg van wijsheid,
steun voor wezen, schoot van de Messias.

Audi tibi iubilantes lux ecclesie
ut peccata sint ablata per te hodie.

Munda munda nos a sorde in caritate.

Aanhoor hen die je bejubelen, licht van de Kerk,
opdat heden onze zonden door jou worden vergeven.
Zuiver ons, zuiver ons met mildheid
van onze verachtelijkheid.

Quadruplum

O Maria virgo davitica, virginum flos vite spes unica,
via venie, lux gracie, mater clemencie.

O Maria, maagd van David, bloem der maagden,
enige hoop in het leven, weg naar vergeving,
licht van gratie, moeder van barmhartigheid.

Sola iubes in arce celi. Obediunt tibi milicie.

Sola sedes in trono glorie gracia plena fulgens deica.

Stella stupent de tua specie, sol luna de tua potencia
que luminare a in meridie tua facie vincis omnia.

Jij alleen heerst in de burcht van de hemel.

Al wie leeft, gehoorzaamt u. Jij alleen zetelt op de
troon van glorie, vol van schittering, vol van gratie.

Sterren verbleken bij je aanschijn. Zo ook de zon
en de maan die, oplichtend in het zuiden,
hun glans verliezen bij je gelaat.

Precipia mitiga filium miro modo cuius es filia.

Ne iudicemur in contrarium sed det eterne vite premia.

Jij merkwaardige vrouw, vermurw je Zoon,
van wie jij op wonderlijke wijze ook dochter bent.

En dat wij niet zouden worden veroordeeld, maar dat
Hij ons het loon van het eeuwige leven zou schenken.

Tenor

In veritate.

In waarheid.

Crucifigat omnes

Crucifigat omnes domini crux altera
nova Christi vulnera arbor salutifera
perditur sepulcrum.

Allen schreeuwen: "Aan het kruis met Hem!"

Het andere kruis van de Heer, de verse wonden van
Christus, boom die redding brengt, verfoeilijk graf.

Gens evertit extra violente plena gente.

Het volk van buitenaf richt Hem te gronde,
het ganse volk in toorn ontstoken.

Sola sedet civitas agni fedus rapit hedus plorat dotes
perditas sponsa Syon immolatur.

De stad blijft verweesd achter, ontruikt het Lam van
zijn woonplaats, beweent de verloren schatten,
de bruid Syon wordt geofferd.

Ananias incurvatur cornu David flagelatur mundus.

Ab injustis abdicatur per quem juste judicatur mundus.

Ananias moet buigen, de hoorn van David wordt
gegeseld. Door onrechtvaardigen afgewezen,
Hij die recht verkondigde over de wereld.

O quam dignos luctus exulat rex omnium.

Baculus fidelium sustinet opprobrium.

Gentis infidelis credit parti gentium.

O, welke waardige rouw stort de koning van alles uit!
De steunpilaar der gelovigen draagt de schande.
Het volk van de ongelovigen gelooft
in het deel van de heidenen.

Pars totalis iam regalis in luto et latere.

Elaborat tellus plorat moysen fatiscere.

Homo dei miserere fili patris ius tuere!

Een deel van het koninklijke geheel ligt reeds in het
slijk en bij de bakstenen. De aarde zwoegt, zij weent
dat Mozes bezwijkt. Mens van God, ontferm U!
Zoon van de Vader, bescherm Uw recht!

In incerto certum quere ducis

ducum dona promerere

et lucrare lucem vere lucis!

Zoek in het onzekere het zekere van de leider,
verdien de gaven van de leiders,
en verkrijg het ware licht van het Licht!

Viderunt omnes

Viderunt omnes fines terre salutare Dei nostri.

Jubilate Deo omnis terra.

Alle uithoeken der aarde zullen het heil van onze God
zien. Heel de aarde, juich God toe.

Notum fecit Dominus salutare suum,
ante conspectum gentium
revelavit justiciam suam.

De Heer heeft Zijn heil kenbaar gemaakt
voor het aanschijn van de volkeren,
Hij heeft Zijn rechtvaardigheid geopenbaard.

Cum apertam sepulturam

Cum apertam sepulturam

virii tres aspicerent

ac orribilem figuram

intus esse cernerent

quam est brevis nostra vita

cito transitoria!

Hos jacere fecit ita

brevis mundi gloria. Amen.

Toen drie mannen in een geopend graf keken
en daarbinnen een afschuwelijk tafereel zagen,
beseften zij hoe kort ons leven is, hoe snel het
voorbijgaat! De korte roem van de wereld zorgde
ervoor dat zij hier zo lagen. Amen.

Impotentes et potentes
mordet mors finaliter:
imprudentes et prudentes
quodlibet equaliter
haec non excipit personam
divitis aut pauperis
neque mitram nec coronam
praesulis aut principis. Amen.

Zwakken en machtigen worden uiteindelijk door de dood gebeten; onverstandigen en verstandigen: de dood treft hen allen gelijk. De dood maakt geen onderscheid tussen rijk of arm, tussen mijter of kroon, bisschop of vorst. Amen.

O fideles attendatis
hoc grande misterium!
Hanc scripturam perlegatis
nec sit vobis tedium.
Vitam vestram emendetis
dum tempus est gratie.
Pro defunctis exoretis
quod fruantur requie. Amen.

O gelovigen, let op dit grote mysterie! Lees deze tekst aandachtig en laat het u niet vervelen. Verbeter uw leven zolang het tijd is voor genade. Bid voor de overledenen, opdat zij rust mogen vinden. Amen.

Agnus Dei / Exultet hec concio

Agnus Dei qui tollis peccata mundi.

Lam Gods dat wegneemt de zonden der wereld.

Exultet hec concio magno cum tripudio
hac die nato nobis filio Marie.

Dat dit gezelschap zich mag verheugen
en zich mag overgeven aan de dans,
want heden is ons de Zoon van Maria geboren.

Miserere nobis.

Ontferm U over ons.

Agnus Dei qui tollis peccata mundi.

Lam Gods dat wegneemt de zonden der wereld.

Exultemus pariter modulando dulciter
hac die nato nobis filio Marie.

Laten wij ons evenzo verheugen met zachte klanken,
want heden is ons de Zoon van Maria geboren.

Miserere nobis.

Ontferm U over ons.

Agnus Dei qui tollis peccata mundi.

Lam Gods dat wegneemt de zonden der wereld,

Virgo Deum genuit pariens non doluit
hac die nato nobis filio Marie.

De maagd heeft God ter wereld gebracht
zonder de pijn van de geboorte te kennen,
want heden is ons de Zoon van Maria geboren.

Dona nobis pacem.

Geef ons vrede.

Belial vocatur

Belial vocatur diffusa caliditas
muse dominatur militantis novitas.

Wijdverspreide list wordt Belial genoemd, deze nieu-
wigheid van de strijdlustige muze woekert voort.

Benedictus exitus nesciens errorem

decorus introitus conferens amorem.

Gezegend is wat naar buiten komt en geen fout bevat,
eervol is wat binnenkomt en liefde schenkt.

Mensus ulnis Simeonis dominatur omnium

miratur infusionis natura officium.

Hij die heerser is van alle dingen werd opgenomen
in de armen van Simeon: de natuur is verwonderd
over de aard van deze infusie.

O benedicamus Domino.

O, laten wij de Heer prijzen.

Homo miserabilis / Homo luge fuge /

Brumans est mors

Duplum

Homo miserabilis tu nunquam

es stabilis quomodo letaris

vita tua debilis et mors tua flebilis.

Beklagenswaardige mens, je bent nooit in evenwicht,
hoe je je ook mag verheugen, je leven is krachteloos
en je dood beklagenswaardig.

Quare non tristaris?

Nam per mortem transies

et non reverteris fragilis ut glacies

et cras morieris semel mori in hac vita est.

Waarom zou je niet droef worden?

Immers bij de overgang naar de dood zal je niet terug-
keren. Breekbaar als ijs zal je morgen sterven.

Het is je lot nu eenmaal in dit leven te sterven.

Tua sors certus esto ne dubita.

Brumas est mort.

Wees er zeker van en twijfel niet: Brumas is dood.

Triplum

Homo luge fuge mortalia
cur amas labilia?

Mens, treur, vlucht, sterfelijke dingen,
waarom hou je van vergankelijkheid?

Sunt sompnia omnia.

Pretereunt hec et non redeunt.

Het zijn allemaal dromen.
Ze gaan voorbij en komen niet terug.

Mundus caro demon pecunia
et homines serunt hec odia.

Discordiam et non concordiam.

De wereld, het lichaam, de duivel, het geld
en de mensen rijgen de hatelijkheden aan elkaar.
Twist in plaats van overeenkomst.

Modo regnat et avaricia

Simon iudex est in ecclesia

Alleen de gierigheid regeert,
Simon is rechter in de Kerk.

Audias exemplum in littera.

Brumas est mort.

Dat je het voorbeeld in de tekst mag volgen.
Brumas is dood.

Tenor

Brumas est mort

Brumas ist tod

O we der not

Brumas est mort.

Brumas is dood, Brumas is dood,
o wee wat een onheil, Brumas is dood.

Balaam de quo vaticinans

Balaam de quo vaticinans:
Jam de Jacob nova micans
orbi lumen inchoans
rutilans exhibit stella.

Bileam, van wie de profetie spreekt:
De nieuwe ster die reeds bij Jakob straalt, het licht dat
begint voor de wereld, een stralende ster zal verschijnen.

Huic ut placuit
tres magi mistica
virtute triplici
portabant munera.
Ipsum mirifice
regem dicencia
Deum et hominem
mira potencia.

Zoals het Hem behaagde, brachten drie magiërs,
met drievoudige mystieke kracht, geschenken mee.
Op wonderlijke wijze verkondigen zij Hem als koning,
als God en mens, met wonderbare macht.

Benedicamus Domino

Benedicamus Domino.
Deo dicamus gracias.

Laten wij God zegenen.
Laten wij God dankzeggen.

Vertaling: Bernard Huyvaert

Klankennest

Za 23.08.25 & zo 24.08.25

Zaal Zirkus, 9.30, 11.00 & 15.00

Uitvoerders

Liesbeth Bodyn *artistieke leiding artistic direction*

Deborah Cachet *zang voice*

Liesbeth Bodyn *zang voice*

Aino Peltomaa *zang, middeleeuwse harp & percussie
voice, mediaeval harp & percussion*

Benjamin Glorieux *cello & live elektronica cello & live electronics*

Liesbeth Bodyn *regie stage direction*

Jeroen Van der Fraenen *scenografie & lichtontwerp
scenography & lighting design*

ARK is een productie van Klankennest en Muziekcentrum De Bijloke.

ARK

Ssst ... hoor je dat? Die zachte tonen, als een briesje dat langs je oor strijkt ... Welkom in *ARK*: een magische muzikale cocon gecreëerd door Klankennest voor de allerkleinsten (0-24 maanden) en hun begeleiders. Hier weven vier muzikanten – met stemmen, cello, middeleeuwse harp, percussie en zachte elektronica – een wonderlijk web van klanken, geïnspireerd door de muziek van Hildegard von Bingen en tijdgenoten. In deze intieme geluidservaring wiegt de stilte als een zachte deken, dansen moderne klanken met eeuwenoude melodieën en broemt de cello als de hartslag van de aarde. Eerste concertervaring? Dat wordt er eentje om te koesteren!

ARK

Sssh... do you hear that? Those soft notes, like a breeze brushing past your ear... Welcome to *ARK*, a magical musical cocoon created by Klankennest for our very youngest listeners (aged 0-24 months old) accompanied by adults. Here, four musicians weave a wonderful web of sound with voices, a cello, mediaeval harp, percussion and gentle electronics, inspired by the music of Hildegard von Bingen and her contemporaries. In this intimate sound experience, silence descends like a soft blanket, modern sounds dance with age-old melodies and the cello booms like the heartbeat of the earth. The first concert of your life? Make it one to cherish!

International Young Artist's Presentation

Di 19.08.25 t.e.m. za 23.08.25

Coaches IYAP 2025

Raquel Andueza

Peter Van Heyghen

Selectiecomité Board of selection

Raquel Andueza, coach IYAP 2025

Herman Baeten, Musica Impulscentrum

Stef Coninx, Musica Impulscentrum

Bart Demuyt, AMUZ

Robin Steins, AMUZ

Peter Van Heyghen, coach IYAP 2025

Organisatiecomité Organisation committee

Marijn Clijsters, Musica Impulscentrum

Robin Steins, AMUZ

De International Young Artist's Presentation (IYAP) wil jonge vocale en instrumentale ensembles die zich toespitsen op de historisch geïnformeerde uitvoeringspraktijk een duwtje in de rug geven op de internationale scene. Gedurende drie dagen worden de ensembles begeleid en gecoacht door een internationale topariëst. De IYAP-ensembles presenteren zich in AMUZ aan het festivalpubliek en aan een comité met internationale vertegenwoordigers uit de oudmuziekwereld (zowel concertorganisatoren, platenlabels als radiostations). Ook deze experts geven feedback. De International Young Artist's Presentation wil op deze manier jonge musici aanmoedigen en hen bekendmaken binnen de internationale muzikscene. De presentaties van de ensembles worden ook opgenomen en ter beschikking gesteld van de musici, die ze kunnen gebruiken voor verdere promotie. Ook vanuit AMUZ en Musica Impulscentrum worden de zes geselecteerde ensembles verder gepromoot.

The International Young Artist's Presentation (IYAP) is eager to advance the international career of young ensembles, both vocal and instrumental, with a focus on historically informed performance. For three days the ensembles are tutored and coached by an outstanding artist of international renown. The IYAP ensembles present themselves on the stage of AMUZ to the festival audience as well as to a committee consisting of internationally recognized exponents of the early music scene (including concert organizers and representatives of record companies and radio stations). Those experts will nurture the ensembles with some extra feedback, too. Thus the International Young Artist's Presentation aims at stimulating young musicians, while concurrently raising their visibility on the international music scene. Their performances are being recorded, so they can be used by the ensembles to promote themselves afterwards. AMUZ and Musica Impulse Centre also engage themselves in promoting them.

IYAP is een concept van Musica Impulscentrum, gepresenteerd i.s.m. AMUZ.

IYAP 2025

Café 1830

Za 23.08.25

AMUZ, 10.00

Uitvoerders

Marguerite Neves

klarinet clarinet

Elodie Bruzstowski

gitaar guitar

Sonata concertata, MS 2	<i>Nicolò Paganini (1782-1840)</i>
Wals in As, opus posth. 69 nr. 1	<i>Fryderyk Chopin (1810-1849)</i>
Wals in b, opus posth. 69 nr. 2	<i>Fryderyk Chopin</i>
Schwanenlied, opus 1 nr. 1	<i>Fanny Mendelssohn-Hensel (1805-1847)</i>
Sérénade (selectie)	<i>Iwan Müller (1786-1854)</i>
<i>Valse</i>	
<i>Rondo</i>	

Klarinet en gitaar in de romantiek

In de eerste helft van de 19de eeuw werd niet alleen op de podia van de courante concertzalen op een hoog niveau gemusiceerd, maar ook in de huiskamers van de burgerij. Café 1830 zoomt in op dat repertoire dat in de salons werd gespeeld. Er werden nieuwe composities geschreven en het reeds bestaande repertoire werd aangepast aan het beschikbare instrumentarium. Het was dus niet ongebruikelijk om bijvoorbeeld passages uit opera's of symfonieën in kleinere bezetting uit te voeren.

Paganini schreef de *Sonata concertata* voor viool en gitaar. De oorspronkelijke lyrische vioolpartij is op het lijf geschreven van de klarinet, en het werk bevat opmerkelijke dialogen tussen de twee instrumenten.

De *Walsen, opus 69* van Chopin zijn jeugdwerken voor de piano die beter klinken in een intiem salon dan in een grote danszaal. Typisch voor Chopin zijn het rubato en de lyrische frasering. In deze versie wordt een wisselwerking tussen klarinet en gitaar gecreëerd, wat een nieuwe dimensie verleent aan de charme en emotionele diepgang van de composities.

Het melancholische *Schwanenlied, opus 1 nr. 1* componeerde Fanny Mendelssohn aanvankelijk voor stem en pianobegeleiding. De klarinet vervangt in dit arrangement de stem, terwijl de gitaar de harmonische onderbouw verleent.

Sérénade is een originele compositie voor klarinet, gecomponeerd door de Estse klarinettist Iwan Müller. Hij is beroemd voor de verbeteringen in de bouw van het instrument en componeerde er sprankelende en virtuoze werken voor.

Clarinet and Guitar in the Romantic Period

In the first half of the 19th century, music of high quality was found in the homes of wealthy citizens as well as in the customary concert halls. Café 1830 focuses on the repertoire played in bourgeois salons. New compositions were written for this context, and existing repertoire was adapted to the instruments available. So it was not unusual to perform passages from operas or symphonies in a smaller setting, for example.

Paganini wrote his *Sonata Concertata* for the violin and guitar. The original, lyrical violin part is perfect for the clarinet, and the work includes striking dialogues between the two instruments.

Chopin's *Waltzes, opus 69* are early works for the piano that sound better in an intimate salon than a large dance hall. The rubato and lyrical phrasing are typical of Chopin. In this version, an interaction between the clarinet and guitar is created, adding an new dimension to the charm and emotional depth of the compositions.

Fanny Mendelssohn initially composed the melancholy *Schwanenlied, opus 1 no. 1* for voice with piano accompaniment. In this arrangement, the clarinet replaces the voice, with the guitar providing the harmonic underpinning.

Sérénade is an original composition for the clarinet, composed by the Estonian clarinetist Iwan Müller. He is famous for his improvements to the construction of the instrument, for which he composed sparkling, virtuoso works.

IYAP 2025

Auroras Mestizas

Za 23.08.25

AMUZ, 11.00

Uitvoerders

Edilsa Samanez	<i>sopraan soprano</i>
Sophie Paeshuyse	<i>viol violin</i>
Maria Florencia Romero	<i>viol violin</i>
Jose Huamani	<i>viola da gamba viol</i>
Giorgios Kakitsis	<i>teorbe theorbo</i>
Vasco da Silva Pereira	<i>klavecimbel harpsichord</i>

- Vioolsonate in g, opus 5 nr. 5 (selectie)   *Arcangelo Corelli (1653-1713)*
Adagio
- Cantate De aquel inmenso mar   *Roque Ceruti (1683-1760)*
Recitatief: De aquel inmenso mar
Aria: Quien sera este arroyo puro
Recitatief: Mas quién si no el espejo de belleza
Aria: Corra pues aún en cauce de humano
- Sinfonia da camera in e, opus 2 nr. 5 (selectie)   *Nicola Porpora*
Affettuoso   *(1686-1768)*
- Cantate Olimpia (selectie)   *Alessandro Scarlatti (1660-1725)*
Aria: Aiutatemi a morire
- Duo in D voor 2 violen, opus 12 nr. 3 (selectie)   *Jean-Marie Leclair*
Sarabande: Largo   *(1697-1764)*
- Mariposa de sus rayos   *José de Orejón y Aparicio (1705-1765)*
Recitatief: Ya que el sol misterioso
Aria: Mariposa de sus rayos

Liefde, ondanks goddelijke stormen

... But no Man moved Me – till the Tide
Went past my simple Shoe –
And past my Apron – and my Belt
And past my Boddice – too –...

Tijdens de barok bestond er een intense culturele relatie tussen Europa en Latijns-Amerika: architectuur, literatuur en ook muziek kenden over de continenten heen dezelfde trends en vernieuwingen. Auroras Mestizas plaatst barokcomposities uit de twee gebieden naast elkaar, ook waren ze bij hun oorsprong gescheiden door een gigantische Atlantische Oceaan. Hoewel het onmetelijke van die oceaan en het onstuitbare geweld van de golven hem schrik aanjagen, duikt de mens toch in het water, ondanks zijn kwetsbaarheid. De oceaan kan leiden tot nieuwe ontdekkingen en schenkt ons een schat aan voedsel. Het water is een bron van leven en dood, van liefde en verdriet, en vertegenwoordigt de onmetelijkheid van de natuur in het leven.

Auroras Mestizas selecteerde composities die vertellen over de veerkracht die nodig is bij de uitdagingen in het leven. In de muziek van 18de-eeuwse Europese en Latijns-Amerikaanse componisten leeft een dramatisch verhaal dat getuigt van zowel breekbaarheid als moed. Corelli, Porpora, Scarlatti en Leclair waren meesters van de barok die het Europese continent niet verlieten, maar die ongetwijfeld bekend waren op de andere oever. Ceruti werd geboren in Italië, maar maakte carrière in Peru. Een van zijn studenten was José de Orejón y Aparicio, die Italiaanse muziek uitvoerde toen hij kapelmeester was aan de kathedraal van Lima.

Love, Against Divine Tempests

... But no Man moved Me – till the Tide
Went past my simple Shoe –
And past my Apron – and my Belt
And past my Boddice – too –...

In the Baroque, there was an intense cultural relationship between Europe and Latin America: architecture, literature and music experienced the same trends and innovations on both continents. *Auroras Mestizas* juxtaposes baroque compositions from the two regions, although they were originally separated by the vast Atlantic Ocean.

Although the immensity of that ocean and the unstoppable force of the waves were frightening, humans crossed the water in spite of their vulnerability. The ocean can lead to new discoveries, and it provides us with a cornucopia of food. Water is a source of life and death, love and sorrow, and it represents the immeasurability of nature in life. *Auroras Mestizas* has selected compositions that speak of the resilience needed to face challenges in life. In the music of 18th century European and Latin American composers, we find a dramatic story that bears witness to both fragility and courage. Corelli, Porpora, Scarlatti and Leclair were masters of the Baroque who did not leave the European continent but were certainly known on the other shore. Ceruti was born in Italy but made a career for himself in Peru. One of his students was José de Orejón y Aparicio, who performed Italian music as the maestro di cappella of Lima Cathedral.

De aquel inmenso mar

Recitatief

De aquel inmenso mar interminable,
bello arroyuelo puro se desliza,
y en el ruido de perlas que autoriza,
hasta el terso murmuró es inefable
mas que mucho si al ímpetu luciente
en su cristal la gracia es la corriente.

Uit die eindeloze, grote zee komt een heldere beek
zachtjes tevoorschijn, en in het parelende geluid dat
zij voortbrengt, is zelfs het gemurmel niet in woorden
te vatten. Hoe bijzonder – in die stralende stroom is
de genade zelf zichtbaar in het glasheldere water.

Aria

Quién será este arroyo puro,
que con peregrinos modos
hoy que nace como todos
trae origen tan celestial?

Wie is deze zuivere beek, die met zulke bijzondere
eigenschappen vandaag wordt geboren, als ieder
ander, maar die een hemelse oorsprong heeft?

Quien sera
el que del oscuro valle riega la ribera
y pasando por su esfera,
no toca tierra letal?

Wie zou dat zijn, die vanuit het donkere dal het
oeverland besprenkelt en die, ook al loopt zij over de
aarde, niet wordt geraakt door aardse sterfelijkheid?

Recitatief

Mas quién si no el espejo de belleza,
que sólo en sí retrata la pureza,
pues para hacer feliz su jerarquía
aun las aguas apelan de Maria
y es que ellas de su instante puro y raro,
con lenguas de cristal hablan más claro.

Wie anders dan de spiegel van schoonheid,
die uitsluitend zuiverheid weerspiegelt?
Zelfs de beekjes roepen Maria aan om de hemelse
heerscharen gelukkig te maken, want zij spreken
glashelder over haar zuivere en bijzondere geboorte.

Aria

Corra pues aún en cauce de humano,
puro arroyo que es tan soberano,
para hacer más patente el favor.

Stroom dus verder, hoewel door een aardse bedding,
zuiver beekje dat zo machtig is,
om de genade duidelijker te maken.

Si su espejo en su luz reflectido,
hoy se advierte que se ha concebido,
sin la mancha de misero horror.

Als het water haar licht weerspiegelt
dan wordt vandaag bekend dat zij is ontvangen
zonder de vlek van de ellendige verschrikking.

Olimpia

Aria

Aiutatemi a morire
disperati miei pensieri.

Help mij te sterven, gedachten van wanhoop.

Nò, nò, che non chiedo aita
quest' anima tradita
mà per maggior martire
fate che di morir
ne meno sperì.

Maar neen! Mijn verraden ziel vraagt helemaal geen hulp. Zorg er echter voor, om nog méér te worden gemarteld, dat zelfs de hoop op sterven verdwijnt.

Ya que el sol misterioso

Recitatief

Ya que el sol misterioso sale embozado
con la blanca nube
a ser enigma a la piedad patente,
mi afecto reverente
se niega a los sentidos, mientras sube
contemplar el cerco luminoso
que le estrecha glorioso
pues de mis ojos no podrá el desvelo,
registrar tanta luz sin luz del cielo.

Nu de mysterieuze zon tevoorschijn komt, versluierd door een witte wolk, om een mysterie te worden voor de het duidelijke medelijden, doet mijn eerbiedige genegenheid geen beroep meer op de zintuigen, maar stijgt op om de lichtende kring te aanschouwen die mijn genegenheid insluit. Want mijn ogen kunnen zulk een

licht niet waarnemen zonder licht van de hemel.

Aria

Mariposa de sus rayos,
ronda el alma fervorosa
esa esfera prodigiosa,
con las alas de la fé
y aunque sienta los desmayos
que el dolor causar le pueda
del fervor no retroceda.

Zoals een vlinder, aangetrokken door het licht,
cirkelt de vrome ziel rond deze wonderbaarlijke (hemel-)
sfeer, op vleugels van geloof, en hoewel zij de zwakte
voelt die pijn kan veroorzaken voor de ziel,
laat zij haar vrome ijver niet varen.

Cuando más doliente esté
del dolor no retroceda.

Wanneer zij het meeste lijdt,
wijkt zij niet vanwege de pijn.

Vertaling: Walter Geerts, Marianne Lambregts, Barbara
Grimm

IYAP 2025

Les Trouveurs

Za 23.08.25

AMUZ, 12.00

Uitvoerders

Mathias Lunghi

zang voice

Camile Macinenti

zang & percussie voice & percussion

Li pluseur / [E]go (motet)	<i>Anoniem</i>
Esperance qui m'asseüre (ballade)	<i>Guillaume de Machaut (ca. 1300-1377)</i>
Li ver d'amours 1	<i>Adam de la Halle (1245/50-1285/88)</i>
Ausi comme unicorne sui (chanson)	<i>Thibaut de Champagne (1201-1253)</i>
Dame, or sui traïs (rondeau)	<i>Adam de la Halle</i>
D'amourous cuer vuel canter (chanson)	<i>Adam de la Halle</i>
N'en fait, n'en dit, n'en pensee (ballade)	<i>Guillaume de Machaut</i>
Tant con je vivrai (rondeau)	<i>Adam de la Halle</i>
Tout autresi com descent la rosee (chanson)	<i>Philippe de Rémi (1210-1265)</i>
Li ver de le mort 1	<i>Adam de la Halle</i>
Haec dies (gradual)	<i>Anoniem</i>
Au tans Pascor (motet)	<i>Anoniem</i>
Li ver de le mort 3	<i>Adam de la Halle</i>
Dieu soit en cheste maison (rondeau)	<i>Adam de la Halle</i>
On demande mout souvent qu'est amours (rondeau)	<i>Adam de la Halle</i>

On demande mout souvent qu'est amours: liefdeslyriek van Adam de la Halle en andere trouvères

Wat is liefde? Wie de vraag vandaag stelt, hoopt een antwoord te vinden bij de psycholoog, in menig zelfhulpboek of artikels in lifestylemagazines. In de middeleeuwen wisten de trouvères raad. Volgens Adam de la Halle is liefde "een eeuwigdurende hunkering in het hart van een minnaar." De la Halle wordt weleens de laatste trouvère genoemd. Hij was afkomstig van het Noord-Franse Arras en werkte voor graaf Robert II van Artesië. Hij bleef echter niet in zijn thuisregio. In 1282 lonkte een functie aan het hof van Karel van Anjou in Napels. Aan het hof van de koning van Sicilië en Napels bloeide een rijke Franstalige cultuur. Adam de la Halle schreef prachtige gedichten, toneelstukken, liederen en motetten. Een van zijn beroemdste werken is *Le jeu de Robin et Marion*, dat door Ensemble Micrologus wordt uitgevoerd.

De jonge zangers van Les Trouveurs vonden het antwoord op de liefdesvraag ook bij Philippe de Rémi, een ridder die net als de la Halle uit Picardië afkomstig was. Graaf Thibaut de Champagne, die ook koning van Navarra werd, werd door Dante als dichter geprezen. Guillaume de Machaut behoort niet meer tot de generaties van trouvères en troubadours, maar ook hij wist in zijn liederen een fijne amoureuze snaar te raken.

On demande mout souvent qu'est amours: Love Lyrics of Adam de la Halle and Other Trouvères

What is love? People who ask that question today seek answers from a psychologist, an array of self-help books or articles in lifestyle magazines. In the Middle Ages, they turned to the trouvères. According to Adam de la Halle, love is "an eternal craving in the heart of the lover." Adam

is sometimes called the last trouvère. He was originally from Arras in northern France and worked for Count Robert II of Artois. However, he did not stay in his home region. A job at Charles of Anjou's court in Naples beckoned in 1282. A rich, French-speaking culture flourished at the court of the King of Sicily and Naples, where Adam de la Halle wrote glorious poems, plays, songs and motets. One of his most famous works is *Le Jeu de Robin et Marion*, which will be performed by Ensemble Micrologus.

The young singers of Les Trouveurs also found an answer to the question of love in the work of Philippe de Rémi, a knight who, like Adam de la Halle, came from Picardy. Count Thibaut de Champagne, who also became the king of Navarra, was praised by Dante as a poet. Guillaume de Machaut lived later than the generations of trouvères and troubadours, but he also strikes a finely amorous chord in his songs.

Li pluseur / [E]go

Li pluseur
se plaignent d'amors,
mes tosjors m'en lo.

Velen doen hun beklag over de liefde,
maar ik prijs de liefde altijd.

Mes trop pou
prise ma douleur
quant si m'esloigne la flor
de valor.

Maar hij heeft te weinig waardering voor mijn verdriet
als hij de bloem van merite bij mij weghaalt.

Mes tout mon labour,
tendrai a douçor
se present
du cors gent
me feroit encor un jour:

Maar al mijn zorgen zal ik voor aangenaam houden
als hij mij nog één dag de aanwezigheid
van die liefvallige persoon zou schenken:

Traies voz la
qui n'ames mie
par amours.

Zet je daar maar eens toe,
jullie die niet uit liefde beminnen.

Esperance qui m'asseüre

Esperance qui m'asseur
joie sans per vie a mon weil
dous penser sade nourriture
tres bon eur plaisant accueil.

Hoop verzekert mij van weergaloze vreugde, van een
leven naar wens, van aangename gedachten, smakelijk
voedsel, een gunstig lot, een aangenaam onthaal.

Et maint autre grant bien receuil
quant amours ma tant enrichi
que jaim dame saten merci.

En menig ander groot geschenk ontvang ik,
nu de liefde mij zo heeft verrijkt
en ik een vrouwe bemin en op haar mededogen wacht.

Et se ceste atente mest dure
en desirant pas ne men dueil
car le gre de ma dame pure
et damours tous jours faire weil.

En hoewel dit wachten mij door mijn verlangen zwaar valt,
ben ik er niet bedroefd door, want ik wil altijd
mijn allerschoonste vrouwe en de liefde behagen.

Et sa guerredon sans pareil
ce mest vis puisquil est ainsi
que jaim dame saten merci.

En zo krijg ik de allergrootste beloning, lijkt mij, aangezien
ik een vrouwe bemin en wacht op haar mededogen.

Li ver d'amours 1

Amours qui m'as mis en souffanche
de che par te bele enortanche
dont joie deusse or avoir
faus est qui en toi a fianche [...]
le sobre fais pour ton pooir

Amor, jij hebt mij verdriet bezorgd met jouw mooie
adviezen die mij vreugde hadden moeten opleveren,

nu; dwaas is hij die vertrouwen heeft in jou [...]
Estie en desir sans alternanche
et m'escon li plonc ou miroir
en feme pour moi déchoir
plus biate par feinte sanlanche.

Jij maakt dat een sereen mens, door jouw krachten,
brandt van verlangen, zonder vervulling, en houdt de
spiegel, waarin de vrouw nog mooier lijkt, weg van mij;
een bedrieglijke verschijning om mij ten val te brengen.

Ausi conme unicorne sui

Ausi conme unicorne sui
qui s'esbahit en regardant
quant la pucele va mirant.
Tant est liee de son ennui,
pasmee chiet en son giron;
lors l'ocit on en traïson.
Et moi ont mort d'autel senblant
Amors et ma dame, pour voir;
Mon cuer ont, n'en puis point ravoir.

Ik ben zoals de eenhoorn, die in vervoering raakt
wanneer hij een jonge vrouw aanschouwt.
Hij krijgt dan een zoet gevoel dat hij in zwijm valt
op haar schoot; dan doodt men hem, door list.
Evenzo doden Amor en mijn vrouwe mij, echt waar;
zij bezitten mijn hart, ik kan het niet terugkrijgen.

Dame, quant je devant vos fui
et je vos vi premierement,
mes cuers aloit si tresailant
qu'il vos remest quant je m'en mui.

Lors fu menés sanz raençon
en la douce chartre en prison,
dont li piler sont de talent
et li huis sont de biau veoir
et li anel de bon espoir.

Vrouw, toen ik voor u stond en u voor het eerst zag,
toen ging mijn hart zo tekeer dat het bij u bleef, toen
ik vertrok. Toen werd het, vrij van losgeld,
naar de zoete gevangenis gebracht, waar de pijlers
zijn gemaakt van verlangen, de deuren van
schone blikken, en de ketens van zoete hoop.

De la chartre a la clef Amors,
et si a mis trois portiers
Biau Semblant a non li premiers,
et Biautez ceus en fait seignors
Dangier a mis a l'uis devant,
un ort felon, vilain puant,
qui mult est maus et pautoniers.
Cist troi sont et viste et hardi;
mult ont tost un home saisi.

Liefde heeft de sleutels van het gevang en heeft
drie cipiers aangesteld: Schoon Voorkomen heet de
eerste, en Schoonheid is zijn baas. Hindernis staat
als voorste, bij de deur, een afzichtelijk en stinkend
persoon, die heel slecht is en vals. Deze drie zijn erg
snel en sluw; vaak hebben ze een man snel te pakken.

Qui porroit souffrir la tristor
et les assaus de ces huissiers?
Onques Rollans ne Oliviers

ne vainquirent si fors estors;
il vainquirent en combatant,
mais ceus vaint on humiliant.
Soufrirs en est gonfanoniers,
en cest estor dont je vos di,
n'a nul secors que de merci.

Wie zou de pesterijen en de aanvallen van deze bewakers kunnen doorstaan? Zelfs Roeland en Olivier wonnen een zo zware strijd niet. Zij wonnen in gevecht, maar deze tegenstanders kan je alleen met dienstbaarheid uitschakelen, onder het vaandel van geduld. In de strijd waarover ik spreek, is er alleen maar hulp van medeleven.

Dame, or sui traïs

Dame, or sui traïs
par l'ocoison
de vos iex qui sont privé laron.

Vrouwe, ik ben verraden door uw ogen
die bijzondere dieven zijn.

Et par vo douch ris,
dame, or sui traïs
car il est assis
seur cuer felon,
dont j'apel vo vis de traïson.

En door uw lieflijke glimlach, vrouwe, ben ik verraden,
want die glimlach bedekt een meedogenloos hart;
daarom beschuldig ik uw gezicht van verraad.

D'amourous cuer vuel canter

D'amourous cuer vuel canter,

pour avoir aïe;
n'os autrement reclamer
celi qui m'oublie;
dont ne me porroie oster,
comment c'on m'ait assailli,
moi voelle ou non a ami,
tant l'ai enchie,rie,
et tant mi sunt abeli
li penser.

Over een verliefd hart wil ik zingen, opdat ik hulp krijg;
op een andere wijze durf ik mij niet te richten tot
degene die mij veronachtzaamt, van wie ik mij niet
kan losmaken, hoezeer zij mij ook heeft bestreden.
Of zij mij nu wel of niet als vriend wil hebben,
zij is mij zeer dierbaar en denken aan haar
is voor mij zeer aangenaam.

Ma chançon veil presenter
ma dame envoisie.
Kele le veul eskouter;
espoirs le m'afie,
ki mi fait asseürer,
et sa grans valours ausi!
De mieudre ains parler n'oï,
kar en courtoisie
sont de li maint enrichi
par anter!

Mijn lied wil ik brengen voor mijn schone vrouwe.
Dat zij het wil beluisteren! Hoop verzekert mij dat en
schenkt mij daarmee vertrouwen, evenals haar grote
deugdzaamheid dat doet. Ik hoorde nooit praten over

een vrouw die beter zou zijn, want echt, in hoofsheid
zijn velen, door haar toedoen, veel beter geworden.

N'en fait, n'en dit, n'en pensee

N'en fait n'en dit n'en pensee
onques ne faussay,
vers ma dame desiree,
ne ja ne feray
eins yert de cuer vray
de moy servie et amee,
tant com je vivray.

In daad, woord noch gedachte, ben ik ooit ontrouw
geweest aan de vrouwe naar wie mijn hart verlangt,
en dat zal ik nimmer zijn, maar zij zal altijd oprecht
door mij worden gediend en bemind, zolang ik leef.

Car sa face coulouree
plus que rose en may,
de toute biaute paree
et de maintieng gay,
m'a pris; bien le scay;
s'en sera de moy loee,
tant com je vivray.

Want de teint van haar gelaat, meer nog dan de
meiroos getooid met schoonheid en elegantie,
heeft mij gekluisterd, dat weet ik: daarom zal zij door
mij worden geprezen, zolang ik leef.

Tant con je vivrai

Tant con je vivrai
n'amerai autrui que vous;

Zolang ik leef zal ik niemand anders beminnen dan u;

ja n'en partirai
tant con je vivrai,
ains vous servirai;
loiaument mis m'i sui tous.

ik zal nooit verzaken, zolang ik leef,
maar u trouw dienen met volle toewijding.

Tout autresi com descent la rosee

Tout autresi com descent la rousée
qui le sec tenz moitit et rassouage
vient bonne Amour par une estroite entrée
et rafeschist le cuer et le courage
des fins amanz quant par l'ueil fet passage.
Et si est si sa vertuz esprouvée
que par li est cortoisie dounée
a trestouz ceus qui sont en son servage.

Net zoals de dauw neerdaalt en bij droogte vocht
en verlichting brengt, zo komt goede liefde binnen
via een kleine opening en verfrist het hart en de
gevoelens van de volmaakte geliefde als zij binnen-
treedt via het oog. En haar werkzaamheid is bewezen,
want door haar wordt hoffelijkheid geschonken
aan allen die aan haar zijn onderworpen.

Douce dame, du mont la miex amee
a vous me doing touz jorz en eritage.
Quant li soulaus lieve la matinee
et je li voi esclarcir l'air ombrage
dont me soviens de vous, a qui hommage
j'ai fet de cuer par volenté provee,

car en vous est a un mot aünee
senz et valours, biauté en bon aage

Lieve vrouwe, de best beminde op aarde, ik wijd mij voor eeuwig aan u. Als de zon het daglicht doet rijzen en ik zie hoe hij de duisternis licht maakt, dan denk ik aan u, aan wie ik een trouw hart heb beloofd, uit eigen oprechte wil, want in u zetelen, kortom, wijsheid en aanzien en schoonheid, in hun beste vorm.

Va t'en, chançon, en doutance trouvee,
di a Girart ou prendraz hebergage
de Saint Omer, par qui est ennoree
et servië Amours sanz cuer volage
que Phelippes de Remi en l'estage
est de s'amour, que point n'est achevee
la volenté qui plus est desiree. Or prit pour moi, mes
maux point n'a souage.

Ga, lied, dat geschreven is in onzekerheid en zeg tegen Girart uit Saint-Omer, bij wie jij onderdak zal vinden en die de liefde onwankelbaar eert en dient, dat Philippe de Rémi in de woning van zijn geliefde is, dat zijn grootste wens nog niet is vervuld en dat hij voor mij moet bidden: mijn lijden vindt geen verlichting.

Li ver de le mort 1

Mors anieuse et felenesse
les de cheus embler larenesse
dont tu cuides que plus anuit [...]

Afschuwelijke en wrede dood, jij bent de rover die degenen wegneemt van wie jij denkt dat het verlies het grootst zal zijn [...]

Encontre toi n'a nul refuit,
or n'i a dont autre reduit
fors confesse, sermon et messe;
car tu assiés ains c'on ait cuit
le gent d'un morsel mal enduit
tout sans proier et sans promesse.

Aan jou valt niet te ontkomen en dus is er geen andere
uitweg dan biecht, preek en mis; want jij dient de
mensen, vóór men heeft gekookt, een onverteerbaar
hapje op en wel zonder dat daarom is gevraagd
en zonder contract.

Haec dies

Haec dies quam fecit Dominus
exultemus et laetemur in ea.

Dit is de dag die de Heer heeft gemaakt:
laten wij thans jubelen en juichen.

Confitemini Domino, quoniam bonus:
quoniam in saeculum misericordia eius.

Breng dank aan God, want Hij is goed,
Zijn genade duurt eeuwig.

Au tans Pascor

Au tans Pascor
meinent joie et baudor
tuit li pluisor,
qui chantent pour la verdor,
por la flor.

In de Paastijd is bijna iedereen vrolijk en blij
en zingt vanwege het jonge groen en de bloemen.

Et je, qui soupir et plor,
quant sui a douleur,
qui me dure
par froidure
et par chalour:
C'est l'ardure,
qui trop [dure]
d'amours!

En ik zucht en ween, zoveel smart heb ik,
die mij terneerdrukt, bij kou en bij warmte:
dat is het vurige liefdesverlangen dat te lang (aanhoudt)!

Mes se dire l'os,
ja voir n'en avrai los
de nelui;
s'en tel anui
muir a douleur.

Maar als ik dat durf zeggen, zal ik daar nooit door
iemand voor worden geprezen,
zo ik door dit verdriet sterf van smart.

Li ver de le mort 3

Mors, de chascun prendre ies a kiex:
devant le pere muert li fiex,
li grains pourist ains que li paille,
li plus jones est li plus viex, [...]

Dood, jij neemt alles lukraak weg: de zoon sterft vóór
de vader, het zaad verrot eerder dan het kaf.
de jongste wordt de oudste, [...]

On cuide que physique i vaille,
mais c'est tout truffe et devinaille;
nus n'est fisiciens fors Dieux.

Men denkt dat artsenij iets kan bijdragen,
maar dat is allemaal bedrog en waarzeggerij;
er is geen andere geneesheer dan God.

Dieu soit en cheste maison

Dieu soit en cheste maison,
et biens et goie a fuison.

God zij in dit huis,
en goede daden en vreugd in overvloed.

Nos sires noueus
nous envoie a ses amis,
ch'est as amoureux
et as courtois bien apris,
pour avoir des pairesis
a nohelison.

Onze Heer stuurt ons naar Zijn vrienden,
de schone geliefden en de goed onderrichte,
beleefde mensen, om een cent te krijgen
voor het kerstfeest.

Nos sires est teus
qu'il prierait a envis
mais as frans honteus
nous a en son lieu tramis,
qui sommes de ses nouris
et si enfançon.

Onze Heer zelf zou bedelen als de beste,
maar naar de armoedzaaiers heeft Hij óns gestuurd;
wij, die Zijn kroost zijn en Zijn kinderen.

On demande mout souvent qu'est amours

On demande mout souvent qu'est amours
dont mains hom est de respondre esbaudis
mais qui a droit sent les douches dolours,
par soit meïsmes en puet etre garnis,
ou pas n'aime, che m'est vis;

Men vraagt vaak: wat is liefde, en menigeen wil
geestdriftig antwoord geven, maar wie echt de zoete
pijnen voelt, kan zichzelf van een antwoord voorzien,
of anders bemint hij niet, lijkt mij;

et s'il aime ch'est li vie
en chelui mal emploie
qui vit en si fole errorr;
car il dist qu'il a seignour,
et si ne le connoist mie!

en als hij bemint, dan staat het leven in het teken
van dit lijden en leeft hij in een dwaze dwaling,
want hij zegt dat hij een gebieder heeft
en toch kent hij die helemaal niet!

Amours est volentés durant toujours
en cuer d'amant d'amour de dame esprit,
dont desirriers est li douche savours,
et esperanche en est li drois delis,
estre amés ch'est li merchis.

Liefde is een eeuwigdurende hunkering in het hart van
een minnaar, dat brandt van liefde voor een vrouw,
waarbij verlangen de zoete smaak is, en hoop de ware
vreugde, bemind worden is de genade.

Par resgart est commenchie
et pour valour poursievie;

traïson het et folour,
et fait sembler que la flour
chascuns dou mont ait choisie.

Liefde is ontstaan met een blik en wordt blijvend met goede kwaliteiten; liefde, haat, verraad en dwaasheid, en zorgt ervoor dat het lijkt alsof eenieder de beste van de wereld heeft uitgekozen.

Dame de joie, et tresors de secours,
pour enrichir d'onneur les plus mendis,
biautés parfaite et sans cure d'atours,
biaus reconfort a cheus qui quirent pris,

Vrouw van geluk en schat van bijstand
die de meest armzalige kan verrijken met eer,
volmaakte schoonheid, die geen sier nodig heeft,
schone troost voor wie vragen om beloning,

dous cuers ne vous soit despis,
si je vous aim sans folie;
amours a fait s'envaïe
sour moi, tant me vint entour,
et vos resgars, qui douchour
et pitié me senefie.

zoet hart, dat het u niet mishage dat ik u bemin, vrij
van ongepaste verlangens; liefde heeft mij veroverd
en heeft mij stevig in haar greep, en uw blik
duidt voor mij op vriendelijkheid en mededogen.

Vertaling: Marianne Lambregts

IYAP 2025

Fortepiano Atelier

Za 23.08.25

AMUZ, 14.00

Uitvoerders

Szymon Strzelczyk	<i>viool violin</i>
Bartłomiej Fraś	<i>viool violin</i>
Natalia Reichert	<i>altviool viola</i>
Matylda Adamus	<i>cello cello</i>
Eliza Pawłowska	<i>pianoforte fortepiano</i>

Strijkkwartet nr. 1 in d (selectie)

Stanisław Moniuszko (1819-1872)

Allegro agitato

Pianokwintet in Es, opus 44

Robert Schumann (1810-1856)

Allegro brillante

In modo d'una marcia, un poco largamente

Scherzo: molto vivace

Finale: allegro, ma non troppo

Romantische kamermuziek

De musici van Fortepiano Atelier uit Krakow zijn gefascineerd door historische instrumenten. Zo spelen ze bijvoorbeeld op 19de-eeuwse piano's, en dan niet alleen op de courante vleugelpiano's, maar ook op de tegenwoordig minder bekende tafelpiano's, een type dat destijds populair was in de huiskamers. Bovendien willen ze niet alleen het standaardrepertoire vertolken, maar duiken ze ook in bibliotheken op zoek naar vergeten partituren. Een van die onbekende meesterwerken uit de vroege 19de eeuw is het *Strijkkwartet nr. 1 in d* van Stanisław Moniuszko. De componist bleek als tiener een groot muzikaal talent te hebben, waardoor hij in Berlijn ging studeren. Later werkte hij onder andere als organist aan de Sint-Johanneskerk in Vilnius en als dirigent aan de opera van Warschau. Het *Strijkkwartet nr. 1* is een van de vroege werken dat Moniuszko componeerde toen hij in de Pruisische hoofdstad woonde. Hij verenigt de taal van de Weense klassiek met enkele Poolse volkselementen.

Meer bekend is het *Pianokwintet in Es, opus 44* van Robert Schumann. De compositie dateert van 1842 – het zogenaamde 'kamermuziekjaar' waarin Schumann enkele van zijn meest verfijnde kamermuziekwerken componeerde. Hij droeg het *Pianokwintet* op aan zijn vrouw Clara, een van de meest virtuoze pianisten uit de 19de eeuw. Het is een exuberant, extravert werk dat in contrast staat met meer zwaarmoedige werken in Schumanns oeuvrecatalogus.

Romantic Chamber Music

The musicians of Fortepiano Atelier from Krakow are fascinated by historical instruments. For example, they play 19th-century pianos: not only ordinary grand pianos, but also 'table pianos', which are less familiar today

but were popular in homes at the time. Furthermore, they do not only want to play standard repertoire: they also explore libraries in search of forgotten scores. One of these unknown masterpieces of the early 19th century is Stanisław Moniuszko's *String Quartet no. 1 in D minor*. The composer displayed great musical talent as a teenager and went to study in Berlin. Later, he worked as the organist at St John's Church in Vilnius and as a conductor at Warsaw Opera. His *String Quartet no. 1* is one of the early works that Moniuszko composed while he was living in the Prussian capital. He combines the language of Viennese classical music with elements of Polish folk music.

Robert Schumann's *Piano Quintet in E-flat major, opus 44*, is better known. The composition dates from 1842 – known as the 'year of chamber music' – in which Schumann wrote some of his most refined chamber music works. He dedicated the *Piano Quintet* to his wife Clara, one of the most virtuoso pianists of the 19th century. It is an exuberant, extrovert piece that contrasts with the more melancholy works in Schumann's oeuvre.

IYAP 2025

Pont Baroque

Za 23.08.25

AMUZ, 15.00

Uitvoerders

Osian Jones

artistieke leiding artistic direction

Alison Lau

sopraan soprano

Aysha Willis

traverso traverso

Osian Jones

cello cello

Riccardo Casamichiela

klavecimbel harpsichord

- Cantate Ardo è ver per te d'amore (selectie) *Alessandro Scarlatti (1660-1725)*
Aria: Ardo è ver per te d'amore
- Fluitsonate nr. 1 in D (selectie) *Leonardo Vinci (1696?-1730)*
Adagio
Allegro
- Cantate Quel vago seno, o Fille (selectie) *Johann Adolf Hasse (1699-1783)*
Recitatief: Quel vago seno, o Fille
Aria: Nel verde e dolce Aprile
- Fluitsonate nr. 1 in D (selectie) *Leonardo Vinci*
Largo
Presto
Pastorella
- Cantate Qualor per erme selve *Gaetano Carpani (1692-1785)*
Recitatief: Qualor per erme selve
Aria: L'usignuolo che va cantando
Recitatief: E tu Filli spietata
Aria: Se vuoi che l'alma goda

Kamermuziek uit Rome en Napels

Tijdens de Italiaanse barok bloeide de muziekcultuur in meerdere centra. Venetië is beroemd als de stad waar Monteverdi of Vivaldi hun meesterwerken schreven. Pont Baroque kijkt echter zuidelijker en verkent het repertoire dat in Rome en Napels tot stand kwam. De twee steden hadden elk hun eigen politieke en culturele identiteit – Rome als centrum van het christendom, Napels als belangrijke stad in het Spaanse koninkrijk. Alessandro Scarlatti is een componist die in beide steden leefde. In zijn jonge jaren was hij kapelmeester van Christina van Zweden die in Rome in ballingschap leefde. In 1684 trok hij naar Napels, om te werken voor de markies del Scarpio, de Spaanse onderkoning. Vanaf 1702 verbleef Scarlatti enkele jaren in Firenze, maar in 1708 ging hij terug naar Napels. In 1717 keerde hij uiteindelijk terug naar Rome.

Scarlatti was een prominent figuur in de muziekwereld, niet alleen als componist van opera's en andere vocale genres, maar ook als docent. Johann Adolf Hasse was bijvoorbeeld een van zijn laatste leerlingen. Hasse groeide op in Noord-Duitsland en begon zijn carrière als tenor in Hamburg. In 1722 trok hij naar Napels om er bij Scarlatti alles te leren van de Italiaanse muziekstijl. Vanaf 1727 werkte Hasse in Venetië, maar het is vooral de Dresden-periode van 1735 tot 1764 die hem als opera-componist beroemd maakte. Leonardo Vinci was geboren en getogen in Napels. Hij was een beroemd castraat en had als componist ook invloed op Hasse. Gaetano Carpani woonde in Rome en is een componist wiens oeuvre recent werd herontdekt.

Chamber Music from Naples and Rome

In the Italian Baroque, music culture flourished in many places. Venice is famous for being the city where Monteverdi and Vivaldi wrote their masterpieces. Pont Baroque looks further to the south, however, to explore the repertoire composed in Rome and Naples. Each of the two cities had its own political and cultural identity – Rome as a centre of Christianity, Naples as an important city in the Kingdom of Spain. Alessandro Scarlatti is a composer who lived in both. In his youth, he was maestro di capella to Christina of Sweden, who was living in exile in Rome. In 1684, he moved to Naples to work for the Marquis del Scarpio, the Spanish viceroy. Scarlatti spent a few years in Florence between 1702 and 1708, before going back to Naples. Finally, he returned to Rome in 1717.

Scarlatti was a prominent figure in the world of music, both as a composer of operas and other vocal works and as a teacher. One of his last students was Johann Adolf Hasse. Hasse grew up in northern Germany and began his career as a tenor in Hamburg. He moved to Naples in 1722 to get a thorough grounding in the Italian musical style from Scarlatti. From 1727 onwards, Hasse worked in Venice, but his period in Dresden from 1735 to 1764 was the time that really made him famous as a composer of operas. Leonardo Vinci was born and raised in Naples. He was a famous castrato and his compositions also influenced Hasse. Gaetano Caprari lived in Rome, and is a composer whose works have recently been rediscovered.

Ardo è ver per te d'amore

Aria

Ardo è ver per te d'amore.

Ma la pena del mio core

non è amor è gelosia.

't Is waar, ik brand van liefde voor jou.

Maar de pijn in mijn hart is geen liefde: 't is afgunst.

Questa sol col suo timore

del suo gel col fier rigore

da tormenti all'alma mia.

Afgunst alléén, met z'n schrik voor ijsigheid
en verstijving, is wat mijn ziel foltert.

Quel vago seno o Fille

Recitatief

Quel vago seno o Fille

che emula delle nevi il bel candore

quelle labbra amorose

ch'or tolgono il vermiglio,

ai rubini alle rose

Jouw mooie boezem, o Fille, die zich meet met 't wit
van de sneeuw, jouw lippen, voor liefde gemaakt,
die aan robijnen en rozen 't lippen-rood onttrekt,

ah crudel pur vedrai

dal tempo edace un giorno

rese squallide e meste

e le forme più belle.

ach, hardvochtige, toch zal j' een dag jouw mooiste
contouren verschrompeld en dof aanschouwen,
opgevreten door d' hongerige tijd.

Nel mar di mille cure
naufraghe degli anni alle procelle
all'ora all'or che spenti
vedrai di tue pupille
ch'ora chiami due stelle i vaghi rai.
D'esser stata crudel ti pentirai.

In een zee van duizend beklemmingen zal je, daar en dan, de lieflijke stralen van jouw pupillen, die je nu nog je twee sterren noemt, zien kelderen onder 't geweld der jaren. Dán zal je hardvochtigheid van nú je berouwen.

Aria

Nel verde e dolce Aprile
pur miri il piano e'l colle
di fior coprirsi e il fonte
bacciar l'erbetta molle
e l'aura sussurar.

In de groen' en zoete maand april zie je weliswaar vlakke en heuvel overladen met bloemen, zie je de bron zonen 't malse gras en hoor je 't fluisteren van 't briesje.

Ma poi che il verno riede
spogliarsi in un momento
il colle il piano si vede
e'l rio con piè d'argento
non s'odea mormorar.

Maar keert dan de winter weder, dán ziet men uitgekleeft in één oogwenk diezelfde vlakke en heuvel, en 't stroompje met zilveren voetjes hoor j' evenmin nog murmelen.

Qualor per erme selve

Recitatief

Qualor per erme selve

pien di gioia e diletto

svolazzando sen va

di ramo in ramo il canoro augelletto

In 't afgelegen woud, dartelend van tak naar tak,

vliegt daar, vol vreugd' en leut, 't zangerige vogeltje,

quando con man spietata

l'avidò cacciatore

di libertade il priva

wanneer, met genadeloze hand, de hebberige jager

't van z'n vrijheid berooft

et ei misero allora

che cattivo si vede

lagnasi del predator che non ha fede.

en 't zich over de trouweloze rover beklaagt,

verdrietig, nu 't zich gevangen ziet.

Aria

L'usignuolo che va cantando

sospirando dalle selve

piacere si da.

't Vogeltje vindt z'n plezier zingend

en verlangend naar 't woud.

Se ristretto si raggira

piange ogn'or e poi sospira

quanto è cara la libertà.

Als 't, bevangen, zich keert, dan weent 't zonder

ophouden en zucht: hoe dierbaar is de vrijheid.

Recitatief

E tu Filli spietata i dolorosi accenti ancor non odi?

Jij, hardvochtige Filli,

hoor je nu nóg niet die tonen van droefheid?

E pur tra queste selve

i miei flebil lamenti

muovon a pietà l'istesse belve.

En toch bewegen, midden in dit woud, mijn tranen

en klagen zelfs wilde dieren tot medelijden.

Ma pur se si ti piace

gioir de danni miei, il soffro in pace

Als 't jou echter belieft, zoals 't is, van mijn ongeluk te

genieten, dan onderga ik 't maar en neem er vrede mee

ma se crudel già sei

solo da te vorrei

ch'il furor che dagl'occhi or ti sfavilla

havessi di pietà qualche scintilla.

en als je dan toch hardvochtig wil zijn, vraag ik jou niet

méér dan dat de boosheid die nu uit je ogen knettert,

ook een vonkje medelijden moge bevatten.

Aria

Se vuoi che l'alma goda

non esser si crudel.

Wil je dat mijn ziel genot kent, wees dan niet zo wreed.

Amor il cor m'annoda

perché ti son fedel.

Amor houdt mijn hart verstrikt, want trouw ben ik je.

Vertaling: Walter Geerts

IYAP 2025

[H]Éros Ensemble

Za 23.08.25

AMUZ, 16.00

Uitvoerders

Gabriel Belkheiri *artistieke leiding artistic director*

Sofia Pedro *sopraan soprano*

Ana Parejo *sopraan soprano*

Gabriel Belkheiri *tenor tenor*

Wessel van der Ham *bas bass*

MengHan Wu *viool violin*

Adriana Méndez *tenorgamba tenor viol*

Xander Baker *basgamba bass viol*

Giuseppe Ciraso *violone violone*

Rafael Arjona Ruz *teorbe & gitaar theorbo & guitar*

Katerina Orfanoudaki *klavecimbel harpsichord*

Entrée du ballet	<i>Michael Praetorius (1571-1621)</i>
Concert de differents oiseaux	<i>Etienne Moulinié (1599-1676)</i>
Je suis Cupidon	<i>Jean Boyer (ca. 1600-1640)</i>
Quelles beautés, ô mortels	<i>Anthoine Boësset (1587-1643)</i>
Cesse mortel d'importuner	<i>Pierre Guédron (1565-1620)</i>
Sa beauté extresme	<i>Jean Boyer</i>
Départ, que le devoir	<i>Anthoine Boësset</i>
Me voilà hors du naufrage	<i>Charles Tessier (1550-1604)</i>
Mon amy s'en est allé	<i>Jacques Mangeant (1571-1639)</i>

Le ballet d'Éros: kosmografie van liefde en minachting à la cour, ca. 1640

De 'air de cour' was voor Franse componisten in het laatste kwart van de 16de en de eerste helft van de 17de eeuw de meest gebruikelijke vorm om strofische, seculiere verzen te toonzetten. Deze airs vormden gedurende lange tijd het belangrijkste genre binnen de vocale muziek in Frankrijk. Ze werden veelvuldig gezongen aan het hof en waren bestemd voor het vermaak van de koning, zijn familie en de hofhouding. Vooral tijdens het bewind van Lodewijk XIII (reg. 1610-1643) werden veel airs geschreven, meestal voor vier of vijf stemmen, a cappella of begeleid door luit.

Pierre Perrin, een schrijver uit die tijd, gaf ons deze bloemrijke omschrijving van het genre: "De air beweegt zich in de maat en met vrije en ernstige bewegingen, en is heel geschikt om de eerlijke liefde uit te drukken en de tedere emoties die in het hart verdriet en vreugde veroorzaken."

[H]Éros Ensemble reconstrueert een ballet de cour met Cupido als protagonist. Aan de hand van airs van verschillende auteurs uit de eerste helft van de 17de eeuw presenteert dit ballet het verhaal van twee geliefden – de een van menselijke, de ander van goddelijke afkomst – die onmogelijk een relatie kunnen aangaan. Is de liefde tussen goden en stervelingen legitiem? In dit programma wordt de reis naar het ongeluk door Cupido's manipulatie blootgelegd. Door middel van poëzie en muziek uit de vroege Franse barok worden alle aspecten in de liefde verkend: verlangen, minachting, verraad, woede en spijt.

Le Ballet d'Éros: Cosmography of Love and Contempt at Court around 1640

For French composers in the last quarter of the 16th and the first half of the 17th centuries, the 'air de cour' was the most common way of setting strophic, secular verse to music. These airs were the most important genre of vocal music in France for a long time. They were often sung at court, intended to entertain the king, his family and courtiers. Many airs were written during the reign of Louis XIII (reg. 1610-1643) in particular, usually for four or five voices, a cappella or accompanied by the lute.

Pierre Perrin, a writer at the time, has given us this flowery description of the genre: "The air moves in measured time, with free and serious movements, and it is highly suitable for expressing the honest love and tender emotions that cause joy and sorrow in the heart."

[H]Éros Ensemble has reconstructed a ballet de cour with Cupid as its protagonist. With airs by various authors from the first half of the 17th century, this ballet presents the story of two lovers – one human, the other divine – faced with an impossible love. Is love between gods and mortals legitimate? This programme exposes the journey to misfortune through Cupid's manipulations. With poetry and music from the early French Baroque, every aspect of love is explored: desire, contempt, betrayal, rage and regret.

Concert de differents oiseaux

Il sort de nos corps emplumés
des voix plus divines qu'humaines,
qui tiennent les soucis charmés,
et font dormir les peines.

Uit onze gevederde lijven komen melodieën voort
die meer goddelijk zijn dan menselijk,
die zorgen verdoven en verdriet sussen.

Nous vous appellons à tesmoins,
que si nos voix font des merveilles,
nos Luths ne penetrent pas moins
les coeurs, que les oreilles.

Wij roepen u op als getuigen, dat, zo onze stemmen
wonderen verrichten, onze luiten niet minder over-
donderend zijn voor de harten dan voor de oren.

Gardez de vous abuser tous,
ce seroyent choses estranges,
si les Corbeaux, & les Hibous
chantoyent comme des Anges.

Hoed je voor vergissing, het zou vreemd zijn
als kraaien en uilen zongen als engelen.

Nous sommes des Dieux deguisez
qu'en ce lieu ces beautez attirent,
et c'est pour nos coeurs embrasez
que nos bouches soupirent.

Wij zijn goden in vermomming, die deze schoon-
heden naar dit oord lokken en onze monden zuchten
vanwege onze brandende harten.

Je suis Cupidon

Je suis Cupidon cét enfant
qui vas par vos yeux triumpgant
de mile et miles ames:
c'est moy qui fais a ces amants
recevoir les contentemens
de vos si douces flames.

Ik ben Cupido, dat kind dat, via jullie ogen, duizenden harten overwint: ik zorg ervoor dat die geliefden voldoening ontvangen van jullie zoete liefdes.

Tous les humains prennent mes loix,
j'ay tous les Princes et les Roys
captifs dessus la terre,
c'est moy qui commande les Cieux,
qui tient en mon pouvoir les dieux,
et celuy du tonnerre.

Alle mensen volgen mijn wetten, ik houd alle prinsen en koningen gevangen op aarde, ik heers over de hemelen, ik heb de goden in mijn macht, ook die van de donder.

Ce Mars grand dieu des combas,
et Pluton ce dieu de la bas
m'ont consacré leurs ames:
rien ne s'oppose à mes desseins,
en fin tous leurs pouvoirs sont vains
contre mes traits, mes flames.

Mars, die grote god van de strijd, en Pluto, die god van de onderwereld, hebben hun hart aan mij gewijd: niets is bestand tegen mijn plannen, tenslotte is hun macht niet bestand tegen mijn pijlen, mijn vuur.

Quelles beautés, ô mortels

Quelles beautés, ô mortels,
meritent mieux des Autels,
que celles que nous voyons,
ces charmes sont tels,
qu'il faut que le Soleil cache ses rayons.

Welke schoonheden, o stervelingen, hebben meer
recht op altaren, dan de schoonheden die wij zien;
die bekoorlijkheden zijn zo sterk
dat de zon haar stralen moet verbergen.

Son beau nom qui vient d'aymer,
ne vous doit point enflamer
d'un feu qui fait soupirer:
pourriés vous charmer
le coeur d'une beauté qu'il faut adorer?

Haar mooie naam, die afgeleid is van minnen,
moet u niet in een liefde doen ontbranden
die doet smachten: zou u het hart kunnen betoveren
van een schoonheid die je moet aanbidden?

Il paroist à ses regards,
qu'autre Dieu que le Dieu Mars
ne pouvoit se l'acquérir,
ses yeux pleins de dards
sçavent l'art de blesser, & non de guerir.

Het lijkt, als je haar blikken ziet, dat een andere god
dan de god Mars haar niet voor zich heeft kunnen
winnen. Haar ogen vol pijlen kunnen wel verwonden,
maar niet genezen.

Cesse mortel d'importuner

Cesse mortel d'importuner
mon chaste coeur de tes complaints
je ne le peux abandonner
à l'artifice de tes plaintes.

Sterveling, val mijn kuise hart niet langer lastig met je
geklaag, ik kan het niet afstaan aan jouw klaagzangen.

Un Dieu tant seulement
doit estre aimé parfaitement.

Alleen een God moet absoluut worden bemind.

Fuis promptement loing de mes yeux
gibier de la mort éternelle.
Je voy dans la flamme des cieux
que la tienne est trop criminelle

Vlucht snel ver uit mijn ogen, jij prooi van de eeuwige
dood. Ik zie in de liefde voor de hemel
dat jouw liefde te zondig is.

Voudrais tu bien te comparer
au doux amant qui m'a choisie?
Luy penses-tu faire endurer
les tourments de la jalousie?

Zou jij jezelf willen vergelijken met de zoete geliefde
die mij heeft gekozen? Ben je van plan hem
de kwellingen van de jaloezie te laten ondergaan?

Son père est plus beau qu'un soleil
sa mère enchérit sur la lune
et le fils n'a poingt de pareil

dans le bonheur de sa fortune.

Zijn vader is mooier dan een zon, zijn moeder staat op de maansikkel en is zeer geliefd en de zoon is onovertroffen in de zegening van zijn levensbestemming.

Sa beauté extremesme

Sa beauté extremesme
veut que je l'ayme:
mais j'en suis arresté
par sa legereté,
rien ne luy peut changer
son coeur leger,
il en faudroit bien estre espris
pour souffrir ce mespris.

Haar zeer grote schoonheid vraagt dat ik haar bemin, maar ik word daarvan weerhouden door haar wispelturigheid, niets kan haar grillige hart veranderen, je zou daar dol op moeten zijn om zo'n tekortkoming te verdragen.

Son esprit malade
se persuade
que rien dedans les Cieux
n'est digne de ses yeux:
il se perd, agité
de vanité,
aussi je croy que bien souvent
on le repaist de vent.

Haar zieke geest is ervan overtuigd dat niets dat voorafgaat aan de hemel, haar blikken waardig is: haar geest dwaalt, aangespoord door ijdelheid,

en ik geloof dat hij ook heel vaak wordt gevoed
door wind.

Je vois une rage
dans son courage,
et mille élançements
parmi ses pansements
qui la viennent saisir
de son déplaisir
d'avoir mis trop légèrement
son cœur en ce tourment.

Ik zie dwaasheid in haar hart en duizend prikkels in
haar gedachten die haar in de greep houden
van het ongenoegen dat zij haar hart te lichtzinnig
in deze kwelling heeft gebracht.

Départ, que le devoir

Départ, que le devoir me fait précipiter,
cruel qui me fait absenter
des yeux qui me captivent.

Vertrek, dat wordt bespoedigd door de plicht
en wreed is doordat het mij wegvoert
van de ogen die mij boeien.

Hélas! qu'en vous laissant je laisse de plaisirs:
et que de maux me suivent,
que d'ennuis, de langueurs, de pleurs et de soupirs.

Ach! Wat een genoegens geef ik op door u te verlaten:
en wat een kwellingen volgen mij, wat een verdriet,
smart, tranen en zuchten.

Comment vivrai-je donc, triste et cruel devoir?

Je meurs du désir de la voir:

mais ses rigueurs m'en privent. Hélas!

Hoe zal ik (blijven) leven, droeve en wrede plicht?

Ik sterf van verlangen om haar te zien,

maar haar hardvochtigheid ontzegt mij dat. Ach!

Me voilà hors du naufrage

Me voilà hors du naufrage

de cet amour insensé

je veux devenir plus sage

et me rire du passé.

Nu ben ik ontkomen aan de schipbreuk

van deze dwaze liefde. Ik wil verstandiger worden

en de spot drijven met het verleden.

Fasse amour ce qu'il voudra,

jamais ne me reprendra.

Amor kan doen wat hij wil,

mij zal hij nooit meer te pakken krijgen.

La mer est calme et sereine

quand nous commençons d'aimer

pour d'une espérance vaine

bientôt nous faire abîmer.

De zee is kalm en sereen

als we voor het eerst liefhebben,

om, door een ijdele hoop, weldra schade op te lopen.

Pas un des vents on n'oit bruire

à ce doux embarquement

fors le gracieux Zéphyr
qui nous souffle doucement.

Geen wind hoor je ruisen bij deze aangename
inschepping, behalve de lieflijke westenwind
die zachtjes naar ons blaast.

Mais quand nous avons fait voile
de ces flots pernicieux
une tempête cruelle
s'offre bientôt à nos yeux.

Maar als we zijn uitgevaren,
doemt uit de gevaarlijke golven weldra
een verschrikkelijke storm voor onze ogen op.

Mon amy s'en est allé

Mon amy s'en est allé
sans de moy congé prendre,
avant qu'il soit demain nuit
j'en auray la revanche,

Mijn vriend is weggegaan zonder afscheid
van mij te nemen; eer het morgenavond is,
zal ik mijn wraak hebben,

baise moy si m'en iray
car ma mere m'y mande.

kus me en dan zal ik gaan,
want mijn moeder draagt me dat op.

[Avant qu'il soit demain nuit
j'en auray la revanche,]
je m'en iray au bois d'amour
ou personne n'y entre.

Eer het morgenavond is, zal ik mijn wraak hebben,
ik ga naar het bos van de liefde dat niemand betreedt.

Je m'en iray au bois d'amour
ou personne n'y entre,
que le doux Rosinolet,
qu'en ce vert bois chante.

Ik ga naar het bos van de liefde dat niemand betreedt,
behalve het lieve nachtegaaltje
dat in dit groene bos zingt.

Rossignol beau rossignol,
va t'en dire a mon amy
que par toy je luy mande.

Nachtegaal, mooie nachtegaal, ga naar mijn vriend
om hem te zeggen dat ik, via jou,
hem vraag te komen.

Vertaling: Marianne Lambregts

Essay

Ars antiqua – Ars nova – Ars subtilior: driemaal stof tot nadenken bij het luisteren

Nicholas Bleisch

(Stafmedewerker Alamire Foundation)

Muziek uit het verleden uitvoeren of beluisteren vereist een historisch bewustzijn, een vergelijking van verschillende muzikale tijdperken, van het verleden en het heden. Dankzij onze kennis van de lange geschiedenis zal oude muziek beluisteren altijd anders zijn dan het luisteren naar een wereldcreatie; we horen een herschepping, een herschrijving van kunst uit het verleden. Het thema van Laus Polyphoniae 2025 geeft die spanning weer. De drie termen, ars antiqua, ars nova en ars subtilior werden gangbaar onder wetenschappers in de 20ste eeuw, maar zijn geleend uit middeleeuwse teksten. Elk term is een relatieve term, die

respectievelijk verwijst naar de oude, de nieuwe en de subtielere 'kunst'. De *ars antiqua* mag dan de oudste van de drie zijn, op zijn beurt was die ook ooit nieuw. En zoals we zullen zien, omvat ze trends die zich duidelijk bewust zijn van hun eigen nieuwheid. De *ars nova*, nu meer dan zeven eeuwen oud, stond op het gebied van de notatie een stap verder dan de *ars antiqua*. Toch kende de periode een simultaan bestaan van 'oudere' en 'nieuwere' stijlen, schijnbaar zonder wrijving. De *ars subtilior* nodigt uit tot de vraag: subtieler dan wat? Meestal is het antwoord 'andere muziek uit dezelfde periode', waarvan het merendeel geschreven was in de *ars nova*-stijl, die paradoxaal genoeg oud was geworden.

De termen zijn ook ambigu. Ze kunnen verwijzen naar muziekstijlen, algemene tijdperioden of specifieke methoden van muzieknotatie. *Laus Polyphoniae* belicht dan ook veel meer dan het kernrepertoire van elke muziekstijl. De concertprogramma's omvatten een grote verscheidenheid aan muziek die teruggaat tot voor het begin van de *ars antiqua* (in de late 12de eeuw) en tot voorbij het einde van de *ars subtilior* (in de 15de eeuw). Bovendien worden ook belangrijke momenten in de Europese geschiedenis en hun invloed op de muziek belicht: de oprichting van een pauselijk hof in Avignon en het daaropvolgende schisma, de ontvangst van Zuid-Franse en Vlaamse muziek in Italië, en vooral de bouw van de kathedralen. Deze historische momenten waren nauw verbonden met de evolutie van *ars antiqua* naar *ars nova* naar *ars subtilior*.

De drie termen zijn vandaag nog steeds gangbaar, maar roepen voor het moderne publiek vragen op. Kunnen we vandaag waardering opbrengen voor de onvertrouwde manieren waarop muziek betekenis uitdrukte in een tijd dat toenmalige kerkleiders vreesden dat muziek de tekst in de weg stond? Kunnen we de subtiele spelletjes horen die componisten met zichzelf en hun uitvoerders speelden, terwijl zelfs sommige toenmalige luisteraars ze niet konden horen? En kunnen we na meer dan

zeven eeuwen nog steeds het nieuwe horen in middeleeuwse muziek? De ideeën van het oude, het nieuwe en het subtiële vervloeien door de eeuwen heen, zoals hieronder wordt geïllustreerd a.d.h.v. de anachronistische citaten die zijn gekozen om elk deel te openen.

Ars antiqua (ca. 1150-ca. 1330)

“Misschien zal er in de loop van de tijd met ons gebeuren wat er nu gebeurt met de antieken, die geloofden dat zij het einde van de muziek in handen hadden. Want kennis en opinie bewegen zich in cycli, keren in cirkels op zichzelf terug.” Johannes de Muris, *Notitia artis musicae* (ca. 1320)

De term *ars vetus* (de oude kunst van de antieken of 'oude componisten') is een retrospectieve term. Die verwees, in een verhandeling van Jacobus uit de jaren 1330, naar een stijl van polyfoon schrijven en ritmische notatie die toen nog de voorkeur genoot van de oudere generatie en die voortkwam uit een traditie die al meer dan een eeuw terugging. De (muziek)wetenschappelijke term *ars antiqua* kan verwijzen naar die traditie en meer in het algemeen naar de muzikale cultuur in de lange 13de eeuw. De stijlen waarop Jacobus met veel nostalgie terugblikte, vinden hun oorsprong in de stijl van het 'nieuwe lied', dat geen verband houdt met de *ars nova* en veel ouder is dan de *ars antiqua*. Deze liederen worden nog steeds gewaardeerd om hun rijk versierde melodieën, expressieve teksten en technische zelfreferentie. De kenmerken van de stijl komen terug in monofone liederen met een enkele melodische lijn of in nieuwe polyfone versieringen van het gregoriaans. Monofonie en polyfonie stroomden langs invloedroutes noordwaarts vanuit Aquitanië over Frankrijk en het Kanaal, en zuidwaarts naar Spanje en Sicilië. De bloei van 'het nieuwe lied' en zijn afstammelingen in het Angeviynse rijk in het bijzonder (dat voor een groot deel van de 12de en 13de eeuw vanuit Engeland werd geregeerd), komt tot uiting in **Gothic Voices'** uitvoering

van Latijnse en Franse liederen, geschreven in en over dat gebied. Maar het zwaartepunt van de stijl lag in wat nu Zuid-Frankrijk is.

Troubadours

De eerste troubadours waren vroeg-12de-eeuwse beoefenaars van het nieuwe lied in de Occitaanse regio tussen Frankrijk en Spanje. Veel van hun liederen en die van hun Franstalige navolgers (van wie **Le Miroir de Musique** enkele werken uitvoert) beginnen met de bewering dat de lente, het seizoen van de wedergeboorte, inspireert tot het componeren van een nieuw lied. Diezelfde liederen verraden een streven om zich aan de hand van een unieke oprechtheid te onderscheiden van andere troubadours. En een interesse in hun eigen versie van subtiliteit, het poëtisch moeilijke 'trobar clus' of 'ric' (gesloten of rijk dichten). Een onderwerp tot discussie bij de troubadours concentreerde zich rond de vraag of een breed publiek de seculiere gesloten dichtstijl kon begrijpen. We zullen een gelijkaardige bekommernis zien rond verheven Latijnse genres.

De gesloten stijl wordt geassocieerd met troubadours van hoge aristocratische stand. Hun liefdesliederen, gewijd aan de lof van hooggeplaatste dames of smeekbeden om hun aandacht ('cansos' in verheven stijl), verhullen vaak een sociaal en politiek navigeren. De politiek komt sterker naar voren in venijnig gezongen klachten tussen rivalen ('sirventes'). De creativiteit van de troubadours bij het ontwikkelen van deze en andere genres leidde tot een explosie van mogelijkheden om liederen te construeren. Korte, maar vaak tot in de details uitgewerkte melodieën herhaalden zich in elke strofe. Rijmschema's konden onderling verbonden zijn, omgekeerd, of in de vorm van acrostichons. Vaak werd een pseudoniem voor de geadresseerde van het lied, een zogenaamde 'senhal', verborgen in de tekst, en die was niet zelden een link naar echte historische personen, wat wetenschappers de aanleiding gaf om te speculeren over liefdesaffaires, verraad en allianties. Lieder gewijd aan de dame (de

'domna') werden meestal gecomponeerd door mannelijke troubadours en bevatten vaak misogyne jammerklachten, maar er is ook veel creativiteit van vrouwelijke troubadours of 'trobairitz' bewaard gebleven. Naast de eeuwenlange traditie van lofzangen op de dame brengt **ApotropaiK** de lofzang van de gravin van Dia op zichzelf, en haar afkeuring van (mannelijke) wispelturigheid tot leven. Verder horen we het werk van troubadours van lagere status, die hun muzikale en poëtische vaardigheden gebruikten om sociaal op te klimmen en te navigeren in de politiek van de entourages van verschillende edelen.

Toen de melodieën voor deze eenstemmige liederen rond 1230 eindelijk in notenschrift verschenen, vertoonden ze duidelijke muzikale verbanden met de liturgische Latijnse liederen uit dezelfde Zuid-Franse regio. Er waren al monniken-troubadours in de 12de eeuw en tegen het einde van de 13de waren de meest gevierde Occitaanse musici opgeleid binnen de kerk. Deze nauwe band tussen de wereldlijke en religieuze wereld zou zelfs meer invloed hebben op de Franssprekende tegenhangers van de troubadours in het noorden, de trouvères.

Trouvères

De artistieke vitaliteit en het prestige van het Occitaanse lied brachten navolgers met zich mee. Vanaf het einde van de 12de eeuw imiteerden (of plagieerden?) trouvères de stijl van de troubadours en namen ze Occitaanse melodieën over op nieuwe teksten in het Frans. In de regio's van de Champagne en Lotharingen werd de canso het chanson. Het verspreidde zich eveneens naar Franstalige hoven van Bretagne tot Brabant. Tegen 1200 had het chanson zich oostwaarts verspreid naar gebieden van het Heilige Roomse Rijk, vertaald in het Middelnederlands en Middelhoogduits. De Germaanse tegenhangers van de troubadours, de 'Minnesänger', pasten de melodische stijl aan de klemtonen van hun eigen talen aan. Hun rijke traditie van liefdesliederen is te horen in de

uitvoering van **Ensemble Céladon**. De Franse en Duitse tradities namen ook de rivaliteit en politieke boodschap van de 'sirventes' over. Ze werden waarschijnlijk beïnvloed door de satirische stijlen die zich ontwikkelden in kathedralen, vooral in Parijs.

Naast de gedichten in een klagende of bittere toon ontwikkelden de trouvères frivolere thema's van verleiding en sociale ontwrichting in liederen in het genre van de pastourelles: miniatuurdrama's op het platteland tussen een ridder, een herderin en soms haar herdersgezel. Pastourelles (zoals cansos en chansons) zijn enkel overgeleverd in monofone melodieën, maar hun poëtische thema's domineerden ook het polyfone motetgenre, dat rond dezelfde tijd ontstond (aan het einde van de 12de eeuw). Het virtuoze spel van citaten in deze werken maakte een uitbreiding van het pastorale drama mogelijk, *Le jeu de Robin et Marion*, zoals **Ensemble Micrologus** het presenteert. De auteur, Adam de la Halle (1237?-1288?), is een goed voorbeeld van een trouvère die zijn opleiding genoot aan de kerk en het lied in de volkstaal en het Latijn samenbracht.

Conductus

Lieder en in de volkstaal waren nauw verbonden met hun Latijnse tegenhangers, zoals het genre van de conductus, dat aan de kathedraal van de Notre-Dame zijn oorsprong vond. Een van de weinige met naam genoemde componisten van conductussen is Philippe (1160-1236), die vanaf 1217 kanselier was van de Notre-Dame in Parijs. Het concert van **memor** biedt ons de kans om zijn conductussen te leren kennen, samen met anoniem overgeleverde werken in de context van de kathedraal waar ze ooit werden gezongen. Sommige conductussen hebben meerdere stemmen die samen homofoon bewegen, andere hebben een eenstemmige partij, geschreven in een stijl die vergelijkbaar is met het trouvère-lied. In feite delen veel conductussen melodieën met chansons. Gautier

de Coincy, abt van een benedictijnerklooster in Picardië, nam zich voor de aardse liefde naar de hemel te keren door wereldlijke melodieën te gebruiken voor sacrale doeleinden. Enkele van zijn Franstalige chansons worden door **Alla francesca jeune ensemble** naast een selectie Latijnse conductussen en motetten geplaatst. De Parijse conductus, uitgevoerd door **Contre le Temps**, neigt naar het cynische en zal ook de melodie bevatten van een van de Coincy's Franse monofone liederen, omgewerkt tot de Latijnse, tweestemmige conductus *Sol sub nube*.

Organum

De rijke melismen van de conductus bouwden voort op het oudere noot-tegen-nootcontrapunt zoals we dat terugvinden in het 11de-eeuwse Winchester Troparium. **PER-SONAT** herschept deze oudste stijl met het programma *Orpheus' echo*. Door de melismen boven één lettergreep van het gregoriaans nog verder uit te breiden, konden zulke stukken steeds verder worden uitgerokken. Deze segmenten kwamen niet uit de eenstemmige gezangen van de dagelijks herhaalde werken zoals het kyrie en gloria, maar van de propria voor specifieke festiviteiten. Zij die het gregoriaans onder de knie hebben, zullen vertrouwd zijn met de teksten, maar dat geldt niet voor wie gewend is aan de misdelen uit latere perioden. 13-eeuwse rijk versierde polyfonie is in diverse teksten overgeleverd, maar begeleidt slechts een fractie ervan: de meerderheid van de gezangen werd voornamelijk monofoon uitgevoerd, terwijl polyfone secties als korte interludia werden ingelast. Dergelijke technieken floreerden in meerdere gebieden in Europa rond 1200, maar werden pas decennia later in grote manuscripten neergeschreven. De beroemdste voorbeelden zijn afkomstig uit Parijs en werden later toegeschreven aan de "grootste maker van organum", Leoninus (midden 12de eeuw). Hoewel deze toeschrijving afkomstig is van een Engelse student die een eeuw na dato schrijft, is er een duidelijk verband met de kathedraal Notre-Dame in Parijs, waarvan de bouw begon in 1163.

Ritme

Het organum was zonder ritmische precisie genoteerd en beperkt tot twee stemmen. De coördinatie van de uitvoering vereiste een gedegen kennis van het gregoriaans dat aan de grondslag lag van de nieuw uitgevonden bovenstem, en berustte vooral op ademhaling en -steun in plaats van op een strikte tactus. Rond 1200 ontstond een andere uitvoeringsstijl die wel een constante tactus toepaste. In de manuscripten die het repertoire van het vrije organum van de Notre-Dame bevatten, zien we ook een ander genre polyfonie, de clausula. Dit zijn delen van versierde gezangen die zijn genoteerd met precieze aanduidingen van notenwaarden. De auteurs van deze muziek onderzochten manieren om te spelen met het gregoriaans van de tenor, door hetzelfde segment ervan op te delen in verschillende ritmische groepen. Ze konden er dan een, twee of zelfs drie stemmen boven coördineren. Deze coördinatie werd grotendeels bereikt tijdens repetities of werd uitgewerkt in schetsen op wastabletten. Het oudste bewaard gebleven exemplaar van het vierstemmige *Viderunt omnes* (uitgevoerd tijdens het openingsconcert door **Huelgas Ensemble**), dat aan Perotinus wordt toegeschreven, dateert uit de jaren 1230. Toch voerde het koor van de Notre-Dame het stuk uit tijdens een kerstviering in 1198. De genoteerde bronnen die bewaard zijn gebleven, zijn slechts momentopnamen van een stijl die heel Europa bereikte, tot in Toledo, de abdij van Las Huelgas (op de route naar Compostela), Luik (toen onderdeel van het Heilige Roomse Rijk) en Saint Andrews, Schotland.

Motet

De melismen van de 13de-eeuwse, op gregoriaans gebaseerde polyfonie lieten veel ruimte voor nieuwe teksten. De muziek van veel clausulae is ook terug te vinden als motet, met lettergrepen van nieuw geschreven Franse of Latijnse teksten toegevoegd aan elke noot van de bovenstem. Deze stem wordt dan de motettus (de 'geformuleerde'). Dat betekende ook dat reeds bestaande liederen, soms in de volkstaal, soms met uitge-

sproken profane teksten, konden worden aangepast om boven de liturgische tenor te passen. Motetten boden dus een enorme verscheidenheid aan mogelijkheden: het hergebruik van zowel gregoriaans als trouvère-liederen, de uitvinding van nieuwe Franse teksten in de pastourellestijl, of de compositie van Latijnse liederen om boven de zangstem te plaatsen. Elk van deze types van composities maakte erudiete spelletjes mogelijk, waarbij netwerken van inhoud en kennis werden samengebracht die varieerden van Bijbelse symboliek tot de profane wereld van de pastourelle.

Ook hier stuiten we op bedenkingen als we deze muziek beluisteren. Kunnen luisteraars meerdere teksten tegelijkertijd verstaan? Had elke stem een onafhankelijk leven buiten de polyfonie? Waren de verbanden met trouvèregezangen bedoeld om verborgen te blijven voor de luisteraars of een manier voor artiesten om ongepaste teksten in een kerkelijke setting binnen te smokkelen? Deze polyfone liederen hadden een leven buiten een bepaalde context en profiteerden van meerdere uitvoeringswijzen. De flexibiliteit en spitsvondigheid van het genre zorgden ervoor dat het ook na de periode van de *ars antiqua* populair bleef.

Ars nova (ca. 1310-1377)

"Ik heb in mijn hart een nieuw lied, eenvoudig en gemakkelijk en aangenaam om te horen." Arnaut de Maruelh, *E mon cor ai* (ca. 1170-90)

De term *ars nova* verwijst enerzijds naar een aantal verwante theoretische geschriften uit de vroege jaren 1300 en anderzijds naar een specifiek type notatie dat rond dezelfde tijd in de praktijk verscheen. Deze vernieuwingen waren zo succesvol en het hele systeem zo kneedbaar, dat de basisprincipes van die notatie tot ver in de 15de eeuw bleven bestaan, naast de *ars subtilior*-stijl. Om de innovatie in de *ars nova* op te merken, moet je de muziek van die tijd beluisteren in de context van wat vooraf-

ging. Dat is precies wat luisteraars in het eerste deel van de 14de eeuw zouden hebben ervaren. De notatie van de ars nova en ars antiqua en de respectievelijke muziekstijlen die ze mogelijk maakten, bestonden naast elkaar in hetzelfde manuscript, in dezelfde uitvoering en zelfs in hetzelfde stuk. Dankzij **Trio Mediaeval** kunnen we deze co-existentie ervaren in de polyfone *Messe de Tournai* (waarschijnlijk 1330), bestaande uit drie delen in de oude stijl en drie in de nieuwe. Deze compacte les in muziekgeschiedenis wordt tijdens het concert afgezet tegen de monofonie van de onvergelykbare Hildegard van Bingen (1098-1179). In zekere zin was het vernieuwende aan de ars nova een bijna postmodern zelfbewustzijn van historische stijlen, terwijl nieuwe stappen voorwaarts werden gezet.

Voor- en tegenstanders van de nieuwerwetse notatie beroemden zich niet alleen op de nieuwigheid, maar ook op de subtiliteit en rationaliteit. In *Speculum musicae* hekelt Jacobus de moderne componisten die "de oude kunst als ruw beschouwen" en vraagt hij zich af "of ze subtiel moeten worden genoemd" wanneer hun ingewikkelde polyfonie de woorden verduistert? We kunnen een echo van de problemen horen bij het beluisteren van het motet en daarbij esthetische overeenkomsten herkennen. De subversieve muziekgeschiedenis van **graindelavoix** traceert muzikale spelletjes en verborgen boodschappen door de eeuwen heen. In Alain de Lilles 12de-eeuwse *De incarnatione* lezen we "Hetzelfde wordt divers, diversiteit wordt hetzelfde", terwijl we in Guillaume de Machauts (ca. 1300-1377) *Ma fin est mon commencement* de tijd letterlijk 'in cirkels op zichzelf horen terugkeren'. Ten slotte behoorden zowel de oude als de nieuwe kunsten toe aan de ontwikkelde klasse, die de tijd en de middelen had om de fijne kneepjes van de muziektheorie te leren (een van de meer geavanceerde van de zeven vrije kunsten). Elke componist die in de concertprogramma's is vertegenwoordigd, kon claimen een subtielere en preciezere kennis van zijn vak te hebben dan de overgrote meerderheid van zijn tijdgenoten.

Notatie en het motet

De ritmische notatie van de ars antiqua had zijn beperkingen. Zij berustte op notengroepen – in plaats van te worden weergegeven met specifieke symbolen – die vaak op meerdere manieren konden worden geïnterpreteerd. Dat was geen probleem voor uitvoerders die op het gehoor leerden, maar het was een duidelijk nadeel dat muziekkopisten en theoretici obsessief probeerden op te lossen. De ars antiqua-notatie was over het algemeen ook beperkt tot drievoudige ritmen: een tactus kon alleen worden verdeeld in een lange noot en een korte noot, of anders in drie gelijke noten (waarvan de 'perfectie' de Heilige Drie-Eenheid weerspiegelde), maar nooit in twee. De kleinere noten konden nog een keer worden onderverdeeld, maar daar hield het hele systeem op. In de praktijk – en uiteindelijk ook in de theorie – ontstond in de 14de eeuw een hiërarchisch systeem dat de tactus opsplitste in vier, zes, acht, negen en zelfs twaalf, waardoor de mogelijkheden voor soorten tactus en variëteiten van het ritmische spel enorm werden uitgebreid. Het bood ook de mogelijkheid om binnen één muziekstuk van de ene maatsoort naar de andere te wisselen. Wanneer zangers deze mogelijkheden uitvoeren, wordt het nieuwe van de notatie hoorbaar.

Nergens waren deze ontwikkelingen duidelijker dan in de motetten in de ars nova-stijl. De ritmische spelletjes die in de ars antiqua met het gregoriaans werden gespeeld, konden nu in tweeledige ritmen of op meerdere tijdschalen plaatsvinden. Componisten begonnen dezelfde spelletjes ook te spelen met de bovenstemmen. De motetten van Philippe de Vitry, een theoreticus uit het begin van de 14de eeuw, verkennen deze nieuwe mogelijkheden. **Ensemble Arborescence** zal onder andere *Douce playsence* uitvoeren, een geraffineerd stuk waarvan de overgeleverde kopie de wijzigingen in tijdsverdeling aanduidt aan de hand van verschillende kleuren voor de noten.

Misdelen

Hoewel in de tenorpartij van het motet nog vaak werd gebruikgemaakt van gregoriaans voor specifieke dagen, schreven 14de-eeuwse componisten ook steeds vaker delen voor het misproprium (kyrie, gloria, credo, sanctus en benedictus, agnus Dei, ite). De schrijfstijl van deze misdelen weerspiegelde zowel het motet als de voortdurende ontwikkeling van verwante wereldlijke vormen. In de loop van de eeuw maakten verzamelingen van misdelen in verschillende stijlen, zoals de *Messe de Tournai*, plaats voor samenhangende miscycli met verbanden tussen de misdelen, zoals de Machauts *Messe de Nostre Dame*, een meesterwerk uit de jaren 1360 dat ontstond in de context van de kathedraal van Reims. Deze mis vormt de ruggengraat van het concert door **Tiburtina Ensemble**; passend bij haar plaats in de muziekgeschiedenis. Missen die schatplichtig zijn aan de Machaut en de ars nova komen nog steeds voor in collecties uit het einde van de jaren 1300, geflankeerd door geavanceerde ars subtilior-composities.

Formes fixes

Waar het Franse chanson en de pastourelle het 14de eeuwse motet beïnvloedden, hadden ze een nog grotere impact op de formes fixes: het rondeau, het virelai en de ballade, om de meest courante te noemen. Typisch voor deze genres is een strikte organisatie van zowel muziek als tekst, en ze verschenen in zowel polyfone als monofone zettingen. Het rondeau kan in het prille begin als dansvorm hebben gediend, maar was ook een vehikel voor erudiete polyfone exploratie in de werken van Adam de la Halle. Zelfs het virelai – de meest rigide en duidelijk met dans geassocieerde vorm – liet ruimte voor experiment en de ontwikkeling van melodische kunst. Maar de meest gevierde van de formes fixes blijft de ballade, een open schema geërfd van de typische organisatie van het chanson en de canso. **La Morra** zal een virelai en ballade van de Machaut vertolken, de componist die

het meest wordt geassocieerd met de ontwikkeling van deze vormen. De Machauts ballades verschijnen in verschillende programma's, waardoor zijn muziek wordt gesitueerd in de verschillende contexten waarin ze circuleerde. Deze vormen gaven componisten de gelegenheid hun muzikale en literaire talenten aan de dag te leggen, maar het bleven wel dansen. **Hespèrion XXI & La Capella Reial de Catalunya** voeren de volledige muzikale inhoud van een monastiek manuscript uit, dat sacrale virelais en ballades in het Latijn bevat. Deze dansen begeleidden pelgrims op hun weg naar het heiligdom van de maagd, en we kunnen ons voorstellen dat deze pelgrimsroutes muziekstijlen hielpen verspreiden over het Iberische schiereiland, Frankrijk en verder.

Het trecento in Italië

De muziek van de troubadours verspreidde zich zowel naar het noorden als naar het oosten. Een groot deel van de manuscripten met troubadoursliederen werd trouwens in Italië gekopieerd, omdat troubadours de regio ontvluchtten die was verwoest door de Noord-Franse kruistocht tegen de Albigenzen (1209-29). Dante Alighieri beschouwde in zijn *De vulgari eloquentia* (ca. 1305) de troubadours als seculiere autoriteiten voor de schrijf- en uitvoeringswijze van poëzie in de volkstaal. Italiaanse genres ontstonden naar analogie van de Franse formes fixes en vormden hybriden met inheemse Italiaanse vormen. Een van de belangrijkste, de ballata, stond formeel dicht bij het virelai en etymologisch bij de ballade, maar weerspiegelde ook de sacrale Italiaanse lauda-traditie. En in plaats van het chanson verkenden Italiaanse componisten de vrije berijming van het madrigaal. Lieder die tot deze Italiaanse genres behoren, worden uitgevoerd door **L'Amorosa Caccia** (de caccia zelf is een trecento-genre dat zich bezighoudt met de jacht). Italië had ook zijn eigen ars nova-notatiesysteem, ontwikkeld door Marchetto van Padua (fl. 1306-1319) dat gelijktijdig met het Franse systeem voor een groot deel van de 14de eeuw in zwang was. Tegelijk

componeerden Italiaanse componisten ook motetten met acrostichons, opdrachten, en nog veel meer dat gemeenschappelijk was met het Franse repertoire, wat suggereert dat de banden over de Alpen heen bleven bestaan in deze periode.

Ars subtilior (ca. 1370-1417)

"Het motet moet niet worden uitgevoerd in aanwezigheid van ongeschoolden, want zij merken de subtiliteit ervan niet op." Johannes de Grocheio, *Ars musica* (ca. 1300)

De term *ars subtilior* ('de subtielere kunst', beter weergegeven als 'de preciezere kunst') is afkomstig uit het laat-14de-eeuwse muziektraktaat *Tractatus de figurarum*. Volgens de onbekende auteur van dit werk hebben 'dezelfde personen' ("nostri magistri antiqui" – onze oude meesters) de stijl van de *ars nova* geperfectioneerd en vervolgens verlaten ten gunste van iets dat nog nieuwer was, en subtieler dan ooit. In feite klinkt en lijkt veel van de muziek van de latere 14de eeuw nog steeds erg op die van de *ars nova*. In een minderheid van de stukken worden nieuwe technieken van ritmisch spel en notatie gebruikt. Ook die kunnen worden gezien als een voortzetting van de drang uit de *ars antiqua* en *ars nova* naar ritmische precisie en mathematische spelletjes. Ook was tegen het einde van de 14de eeuw een toenemende samenvloeiing van noordelijke en Italiaanse praktijken merkbaar, vooral in verband met Noord-Italiaanse hoven en met het pauselijk hof van Avignon. De (waarschijnlijk Luikse) componist Johannes Ciconia (ca. 1370-1412) lijkt de Italiaanse hoven te hebben veroverd, te oordelen naar zijn tewerkstelling daar en naar de overlevering van zijn werken, die **Mala Punica** in concert zal uitvoeren. Ciconia's muziek omspannt de *ars nova*- en Italiaanse trecentostijlen, wereldlijke en sacrale motieven. Dankzij de subtiële kunst konden componisten nieuwe elementen

verkennen, tegelijk met de meer toegankelijke stijlen, als een demonstratie van compositorische virtuositeit.

Notatie

De 'subtiliteit' van de ars subtilior verwijst naar complexe technieken van ritmische notatie die een uitdaging bieden voor hedendaagse musicologen en uitvoerders. Johannes De Muris voorspelde nauwkeurig dat de mode als een cirkel zou 'terugkeren': de ars nova-voorschriften werden niet vervangen, maar door opeenvolgende generaties opnieuw geïnterpreteerd. Het resultaat was een notatiesysteem dat een verbluffend samenspel van vorm, kleur en mathematische proporties mogelijk maakte. Slechts een blik op een bladzijde van deze muziek maakt duidelijk dat de waarde ervan, voor degenen die er kopieën van kochten of lieten maken, gedeeltelijk lag in het visuele spektakel. De raadsels die deze notatie opwerpen, geven ook analytisch plezier, zowel aan middeleeuwse kopiisten, lezers en uitvoerenden als aan hedendaagse musicologen. Net als bij de ars antiqua-notatie kunnen wetenschappers het volledig oneens zijn over hoe een bepaalde passage naar een moderne partituur moet worden vertaald. Nadat uitgevers een werk in moderne notatie hebben getranscribeerd, worstelen uitvoerders nog steeds met de coördinatie van de precieze timings van de verschillende stemmen, waarvan geen enkele gedurende lange passages ritmisch samenvalt met een andere. Dit niveau van experimenteren en ritmische complexiteit leidde ertoe dat sommige wetenschappers en uitvoerders deze muziek als 'avant garde' bestempelden, een term die meer wordt geassocieerd met 20ste-eeuws repertoire. **Ensemble Leones** en **Sollazzo Ensemble** zullen elk hun eigen interpretaties voorstellen van muziek van Antonio Zacara de Teramo (ca. 1360-1413), misschien wel de meest extreme vernieuwer in de stijl.

De chanson-stijl

De formes fixes bleven populair in de tijd dat de ars subtilior-notatie een

hoge vlucht nam. Virelais, rondeaus en vooral ballades, die voorheen monofoon of in wisselende stemcombinaties bestonden, werden nu driestemmig geschreven, met twee gelijke bovenstemmen en een minder actieve onderstem. Franstalige muziek van dit type kon soms de naam chanson dragen, hoewel het indirect afstamt van de monofone chansons van de trouvères. Veel van de notatie- en ritmische experimenten van die tijd vonden plaats in driestemmige ballades of in hun rivaliserende ballata's, zoals die van de Teramo. De ritmische spelletjes van het motet waren nu een bijna algoritmische wiskundige procedure geworden. Naast deze steeds meer rigide stijlen experimenteerden componisten aan beide zijden van de Alpen met vrij gecomponeerde tekstzettingen in verschillende talen, waaronder Latijn, Frans en Italiaans. **Cappella Pratensis** laat het publiek kennismaken met de verschillende genres die Guillaume Du Fay verkende tijdens zijn reis van Cambrai naar Italiaanse hoven, aan het einde van de 14de eeuw, op het hoogtepunt van de ars subtilior. Tegen de tijd dat hij terugkeerde naar het noorden, bereikten we een tijd waarin de zogenaamde ars subtilior zelf ouderwets was geworden, nog steeds gekoesterd in manuscripten, maar uit de gratie geraakt bij degenen die componeerden voor het opkomende hof van Bourgondië.

Vragen bij het luisteren

Al het hoofdbreken over wiskundige problemen, en de wetenschappelijke en artistieke energie die nodig is om ars subtilior-notatie naar klank te vertalen, roept nog een andere bedenking op i.v.m. de luisterervaring: moet de complexiteit van deze muziek worden overgebracht in de uitvoering? Of moet ze worden gladgestreken? Stemmen kunnen complexe ritmen over en weer uitwisselen, maar als ze binnen een gemeenschappelijk akkoord blijven, kunnen ze zich verenigen tot één geluid, verloren in de echo's van een kathedraalgewelf. Sommige luisteraars horen deze stukken als rustig en consonant en merken de kunstgrepen erin alleen op met bewuste aandacht. Vanuit dat perspectief verliest de complexiteit op

een geschreven pagina volledig haar belang. Verraadt de bekommernis van wetenschappers erom hun obsessie met de moderne, tekstuele (en nu digitale) cultuur?

Aan de andere kant, wie denkt dat deze muziek puur vocaal en enkel in kathedralen werd gebracht, gaat voorbij aan de enorm gevarieerde uitvoeringswijzen in de middeleeuwen. Dezelfde muziek, waarvan de complexiteit zich manifesteert als verscholen diepten en ongemerkte subtiliteiten, kan inderdaad avant-gardistisch klinken wanneer ze wordt geaccentueerd door slagwerk en instrumentale articulatie, of wanneer ze buiten wordt beluisterd of via een hoofdtelefoon die is gesynchroniseerd met een opname met korte nagalm. De verschillen tussen de verschillende historische perioden lijken misschien minder prominent dan de verschillen tussen uitvoerende ensembles. En dat kan ook de historische realiteit weerspiegelen. Wat we op de pagina zien (de bewaard gebleven en daarom meest waardevolle muziekkopieën, bedoeld voor de meest geletterde uitvoerders), weerspiegelt een hele cultuur van verloren uitvoeringen. Historici kunnen musici niet voorschrijven wat wel of niet echt middeleeuws is, alleen wat had kunnen zijn en wat niet. Uiteindelijk moeten we als luisteraars de muziek zelf beoordelen. Maar als we dat doen, kunnen we niet voorbijgaan aan de transcribenten, uitvoerders en programmatoren die de muziek maken tot wat ze is. We horen zowel hun geschiedenis als die van een oude kunst.

Vertaling: Frederic Delmotte

Ars Antiqua – Ars Nova – Ars Subtilior: Three Questions of Hearing

Experiencing the music of the past is an act of historical consciousness. It requires comparison between different eras of music and between the past and the present. Listening today, with the benefit of a long historical view, will always be different from listening to a first performance. When experiencing an Early Music concert, we hear re-creations of past art which are also re-writings of it. The theme of this year's *Laus Polyphoniae* captures that tension. The three terms, *Ars Antiqua*, *Ars Nova*, and *Ars Subtilior*, became popular among scholars of the 20th century, though they derive from mediaeval texts. Each is a relative term, referring respectively to the old, the new, and the subtler art. The *Ars Antiqua* may be the oldest of the three but it was once new. As we shall see, it encompasses trends overtly aware of their own novelty. The *Ars Nova*, now more than seven centuries old, was a step beyond the *Ars Antiqua* in terms of writing technology. Yet the period saw the coexistence of 'older' and 'newer' styles seemingly without friction. The *Ars Subtilior* invites the question: subtler than what? Most often, the answer is 'other music of the same time period', the majority of which continued to be written in the *Ars Nova* style, which had paradoxically, become old.

These terms are ambiguous. They can indicate musical styles, general time periods, or specific methods of musical notation. Thus, the concert programmes go far beyond the 'core' repertoire of each musical style to include a wide variety of music from the 12th, 13th and 14th centuries. The concerts reach back before the beginning of the *Ars Antiqua* (in the late 12th century) and beyond the end of the *Ars Subtilior* (in the 15th century). The concerts also highlight important moments in European history and their impact on music: the establishment of a Papal court in Avignon and the subsequent schism, the reception of southern French

and Flemish music in Italy, and above all the building of the cathedrals. These historical moments made possible what musicologists mean when they refer to the *Ars Antiqua*, *Ars Nova* and *Ars Subtilior*.

The three terms remain useful today in that they raise questions for the modern audience. Can we appreciate the unfamiliar ways music expressed meaning, at a time when contemporary church leaders feared that music stood in the way of the text? Can we hear the subtle games that composers played with themselves and their performers when even some contemporary listeners could not hear them? And can we still hear newness in mediaeval music after seven centuries or more? The ideas of oldness, newness, and subtlety bleed across centuries, as illustrated in the anachronistic quotations chosen to open each section.

Ars Antiqua (c. 1150-c. 1330)

"Perhaps in the course of time there will happen to us what is now happening to the antiqui, who believed that they held the end of music. For knowledge and opinion move in cycles, turning back on themselves in circles." Johannes de Muris, *Notitia artis musicae* (c. 1320)

The term *ars vetus* (the 'old art' of the antiqui or 'old composers') is a retrospective one. It referred, in a treatise of the 1330s by Jacobus de Ispania or of Liège, to a style of polyphonic writing and rhythmic notation still favoured by the older generation at that time and that developed out of a tradition already stretching back well over a century. The scholarly term *Ars Antiqua* can refer to that tradition and more generally to musical culture in the long 13th century. The styles that Jacobus looked to with such nostalgia trace their ancestry to the 'new song' style, no relation to the *Ars Nova* and much older than the *Ars Antiqua*. Those songs are still prized for their florid melodies, expressive texts, and technical self-

reference. The hallmarks of the style show up in monophonic songs with a single melodic line, or in new polyphonic decorations of Gregorian plainchant. Monophony and polyphony flowed along routes of influence, northward from Aquitaine across France and the channel and southward toward Spain and Sicily. The flourishing of this New Song style and its descendants in the Angevin Empire in particular (ruled from England for much of the 12th and 13th centuries) comes through in **Gothic Voices'** performance of Latin and French song written in and about that area. But the style's centre of gravity was what is now southern France.

Troubadours

The first troubadours were early 12th-century practitioners of the new song in the Occitan region between France and Spain, displayed a preoccupation with the new. Many of their songs and those of their French-speaking imitators (including some performed by **Le Miroir de musique**) open with the assertion that spring, the season of re-birth, inspires the composition of a new song. These same songs also betray an anxiety to differentiate themselves from other troubadours by proving a unique sincerity. So too do their songs betray an interest in their own version of subtlety, the poetically difficult trobar clus or ric (closed, rich). Part of the discussion for the troubadours centred on the question of whether a broad audience could understand the secular closed style. We will see the same concern around rarefied Latin genres.

The closed style is connected to troubadours of high aristocratic rank. Their love lyrics, devoted to the praise of high-ranking ladies or pleas for their attention (high style cansos) often disguise social and political navigation. Politics comes through more strongly in vicious sung complaints between rivals (sirventes). The troubadours' creativity in developing these and other genres led to an explosion of possibilities for organizing song. Short but often elaborate melodies would repeat every stanza. Rhyme

schemes could be interlinked, inverted, or connected to acrostics. Frequently a pseudonym for the song's addressee, known as a *senhal*, would be hidden in the text and sometimes allow us to guess at real historical persons and led many scholars to speculate wildly over actual love affairs, betrayals, and alliances. Songs devoted to the lady (the *Domna*) usually came from male troubadours and often contain misogynistic complaints, but much creativity by women troubadours or *trobairitz* also survives. Along with the centuries-long tradition of praises to the lady, **Apotropaïk** will bring to life the Comtessa de Dia's praise of herself and her denunciation of (male) fickleness. Besides her song, we will hear the work of professional troubadours of lower status, who leveraged their musical and poetic skill to ascend socially and navigate the politics of various nobles' entourages.

When the melodies for these single-voiced songs finally appeared in notation, around the 1230s, they had clear musical links to the liturgical Latin songs of the same southern-French region. There were monk troubadours in the 12th century and by the end of the 13th, the most celebrated Occitan musicians were educated within the church. This close connection between secular and religious worlds would only exert more influence on the troubadours' French-speaking counterparts in the North, the *trouvères*.

Trouvères

The artistic vigour and prestige of Occitan song brought it imitators. From the end of the 12th century *trouvères* imitated (one could also say stole) the style of the troubadours and took Occitan melodies for new texts in French. In the Champagne and Lorraine regions, the *canso* became the *chanson* and spread to French-speaking courts from Brittany to Brabant. By 1200, it had spread eastward into territories of the Holy Roman Empire, translated into Middle Dutch and Middle High German. The

Germanic counterparts of the troubadours, the Minnesänger, adjusted the melodic style to fit the stress patterns of their own languages. Their long-standing tradition of love song can be heard in the performance of **Ensemble Céladon**. The French and German traditions also adopted the rivalry and political message of the sirventes. They likely influenced and were influenced by the satirical styles developing at cathedrals, especially in Paris. Alongside the poems written in a lamenting or bitter tone, the trouvères developed lighter themes of seduction and social subversion in songs written in the pastourelle genre, miniature dramas set in the countryside between a knight, a shepherdess, and sometimes her shepherd companion. Pastourelles (like cansos and chansons) survive only with monophonic melodies, but their poetic themes also dominated the polyphonic motet genre, born around the same time in the late 12th century. The virtuosic interplay of quotation in these pieces enabled an extended pastoral drama, the *Jeu de Robin et Marion*, realized by **Ensemble Micrologus**. The author, Adam de la Halle (1237?-1288?), is a prime example of a church-educated trouvère who united vernacular and Latin song making.

Conductus

Vernacular styles were closely connected to Latin songs, including the conductus genre, whose home was the cathedral of Notre Dame. One of the few named composers of conductus is Phillip (1160-1236), Chancellor of Notre Dame Paris from 1217. The performance by **memor** offers us the chance to imagine his conductus along with many others, in the context of the cathedral where they were once sung. Some conductus have multiple voices moving together homophonically, but others have a single voice part, written in similar style trouvère song. In fact, many conductus share melodies with chansons. Gautier de Coincy, abbot of a Benedictine monastery in Picardy, took on a project of turning earthly love toward heaven by using secular melodies for sacred ends. Some of his Fran-

cophone chansons appear alongside a selection of Latin conductus and motets in the performance by **Alla francesca jeune ensemble**. The Parisian conductus performed by **Contre le Temps** will tend toward the cynical tone and will also include the melody of one of Gautier's French monophonic songs, reworked as the Latin, two-voice conductus, *Sol sub nube*.

Organum

The florid melismas of conductus built upon earlier note-against-note styles such as that found in the 11th-century Winchester Troper — we will hear a recreation of this oldest style in *Orpheus' Echo* by **PER-SONAT**. By further extending many-note melismas above one syllable of plainchant, such pieces could become ever more drawn out. These chant segments came not from the daily repeated items such as the Kyrie and Gloria, but from the 'proper' chants for specific festivities. These texts will be familiar to those well-versed in Gregorian chant, but not to those used to the mass movements of later periods. Thus 13th-century florid polyphony survives for a variety of different texts, but it only accompanies small segments of them: the majority of these chants were still performed as monophony, with polyphonic sections functioning as brief interludes. Such techniques thrived in multiple areas of Europe by 1200 but were codified in large manuscripts only decades later. The most famous examples are Parisian, those later attributed to the 'greatest maker of organum', Leoninus (mid-12th century). While that attribution comes from an English student writing a century after the fact, there is a clear connection to the cathedral of Notre Dame in Paris, the construction of which began in 1163.

Rhythm

Organum was notated without rhythmic precision and limited to two voices. Coordination between performers required both to know the Gregorian chant underlying the newly invented upper voice and relied on

breath and flow rather than a strict pulse. Another performance style that did use a pulse had also come into existence by 1200. The manuscripts which compile Notre Dame's repertoire of free-flowing organum also include another genre of polyphony, the *clausula*. These are sections of decorated chant notated with precise indications of note-lengths. The makers of this music explored ways of playing with Gregorian chant of the tenor voice, dividing the same segment of it into various rhythmic groupings. They could then co-ordinate one, two, or even three voices above it. Achieving this co-ordination took place largely in rehearsal or worked out in sketches on wax tablets. The earliest surviving copy of the four-part *Viderunt omnes* (performed in the opening Paris-themed concert by **Huelgas Ensemble**) attributed to Perotinus dates to the 1230s. Yet the choir of Notre Dame performed the piece at Christmas mass in 1198. The notated sources which survive are just snapshots of a style which reached across Europe, to Toledo, to the Abbey of Las Huelgas (on the route to Compostela), to Liège (then part of the Holy Roman Empire), and to Saint Andrews, Scotland.

Motet

The melismas of 13th-century chant-based polyphony left plenty of room for new texts. The music of many *clausulae* can also be found as motets, with syllables of newly written French or Latin texts added to each note of the upper voice. This voice then becomes the *motettus* (the 'worded one'). This also meant that pre-existing songs, sometimes in the vernacular, sometimes with distinctly profane lyrics, could be tweaked to fit above the liturgical tenor. Motets thus offered a huge variety of possibilities: the re-use of both chant and *trouvère* song, the invention of new *pastourelle*-like lyrics in French, or the composition of Latin songs to go above the chant voice. Each of these types of composition made possible erudite games, drawing together networks of meaning and knowledge that ranged from biblical symbolism to the profane world

of the pastourelle. Here again we encounter the question of difficulty and hearing. Can listeners understand multiple texts at the same time? Did each voice have an independent life outside of polyphony? Are the connections to trouvère song meant to be hidden from listeners, a way for performers to sneak inappropriate lyrics into an ecclesiastical setting? These polyphonic songs had lives beyond any one context and benefited from multiple manners of performance. The flexibility and cleverness of the genre ensured its enduring popularity beyond the Ars Antiqua.

Ars Nova (c. 1310-1377)

"I have in my heart a new song, simple and easy and pleasant to hear."
Arnaut de Marueilh, *E mon cor ai* (c. 1170-90)

The term Ars Nova refers to a number of related theoretical writings from the early 1300s and to a specific type of notation that appeared in practice around the same time. These innovations were so successful, and the whole system so malleable that the fundamental principles of this writing persisted well into the 15th century (alongside the Ars Subtilior style). To hear the novelty in the Ars Nova means to hear it in the context of what came before. That is precisely what listeners in the first part of the 14th century would have experienced. Ars Nova and Ars Antiqua notation and the styles of music they facilitated, co-existed in the same manuscript, in the same performance, and even in the same piece. Thanks to the **Trio Mediaeval**, we can experience this coexistence in the polyphonic *Messe de Tournai* (probably 1330s), comprised of three movements in the old style and three in the new. This potted music history is in turn juxtaposed to monophony by the incomparable Hildegard of Bingen (1098-1179). In one sense, what was new about the Ars Nova was an almost post-modern self-consciousness of historical styles while developing new ways forward.

Proponents and detractors of the fashionable new notation took pride not just in novelty but also in subtlety and rationality. The *Speculum musicae* of Jacobus de Cessac decries the modern composers who 'consider the ancient art crude' and asks 'ought they be called subtle' when their complicated polyphony obscures the words? We can hear an echo of the problems in hearing the motet and recognize aesthetic commonalities. The subversive music history of **graindelavoix** traces musical games and hidden messages across these centuries. In Alain de Lille's 12th-century *De incarnatione* we will hear 'the same become diverse, diversity become the same' while in Guillaume de Machaut's (c. 1300-1377) *Ma fin est mon commencement* we can hear time literally 'turn back on itself in circles'. After all, both the old and the new arts belonged to the educated class who had the leisure and means to learn the intricacies of music theory (one of the more advanced of the seven liberal arts). Every musician represented in the programmes could claim to have a subtler and more precise knowledge of their craft than the vast majority of their contemporaries.

Notation and the Motet

The rhythmic notation of the Ars Antiqua did have its limitations. Because it relied on note-groupings instead of specific symbols, many instances of this notation could have multiple interpretations. This would cause no difficulties for performers learning by ear but was a clear disadvantage which music copyists and theorists began obsessively attempting to solve. Ars Antiqua notation was also generally limited to triple rhythms: a pulse could only be divided into a long note and a short note, or else into three equal notes (whose 'perfection' reflected the Holy Trinity), never into two. The smaller notes could be subdivided once more, but the entire system stopped there. In practice and eventually in theory, the 14th century saw a hierarchical system that split the pulse into four, six, eight, nine, and even twelve, thus massively expanding the possibilities for types of pulse as well as varieties of rhythmic games. It also raised the

possibility of changing from one time signature to another within a single piece of music. When singers perform these possibilities, the newness of the notation becomes audible.

Nowhere were these developments more apparent than in the Ars Nova style motets. The rhythmic games played with Gregorian chant in the Ars Antiqua could now take place in duple time, or on multiple time scales. Composers also began playing these same games with the upper voices. The motets of Philippe de Vitry, a theorist of the early 14th century, explore these new options. Among other motets, **Ensemble Arborescence** will perform *Douce playsence*, a sophisticated piece whose surviving copy changes of temporal organization through alternating note colours.

Mass movements

Although the motet still often made use of 'proper' chants for specific days for its tenor voice, 14th century composers also wrote movements for the ordinary of the mass (Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus and Benedictus, Agnus Dei, Ite) with increasing frequency. The style of writing in these movements reflected both the motet and the continuous development of related secular forms. Over the century, collections of movements in different styles, like the *Messe de Tournai*, gave way to coherent mass cycles with links between movements such as Machaut's *Messe de Notre Dame*, a masterwork from the 1360s associated with Rheims cathedral. This mass forms the backbone of the concert by the **Tiburtina Ensemble**, befitting its place in music history. Masses indebted to Machaut and the Ars Nova still appear in collections from the end of the 1300s, nestled among cutting-edge Ars Subtilior pieces.

Formes fixes

If the French-language chanson and pastourelle influenced the motet in the 14th century, they had an even stronger impact on the formes fixes:

the rondeau, the virelai, and the ballade to name the most ubiquitous. This handful of genres prescribed strict organization of both music and text. All these genres appeared in polyphonic and monophonic settings. The rondeau may have served as a dance form at its very beginning, but it was also a site of erudite polyphonic exploration in the works of Adam de la Halle. Even the most rigid of the forms and the most clearly associated with dance, the virelai, still allowed for experimentation and the development of melodic art. But the most celebrated of the formes fixes remains the ballade, an open-ended schema inherited from the typical arrangement of the chanson and canso. **La Morra** will offer a rendition of a virelai and ballade by Machaut, the composer most associated with the development of these forms. Machaut's ballades appear on several programmes, situating his music in the various contexts where it circulated. These forms existed as opportunities for composers to display musical and literary prowess, but they were still dances. **Hespèrion XXI & La Capella Reial de Catalunya** will perform the entire musical contents of a monastic manuscript, which includes sacred virelais and ballades in Latin. These dances were for pilgrims to the shrine of the Virgin and we might imagine that such pilgrimage routes were a means by which musical style continued to spread, between Iberia, France, and elsewhere.

Trecento Italy

The music of the troubadours spread both to the North and to the East. In fact, a plurality of the manuscript sources for troubadour lyrics were copied in Italy, as troubadours fled the region devastated by the North-French Crusade against the Albigensians (1209-29). Dante Alighieri treated the troubadours as secular authorities for how poetry ought to be written and sung in the vernacular in his *De vulgari eloquentia* (c. 1305). Italian genres sprung up by analogy to French formes fixes and formed hybrids with native Italian forms. One of the most significant, the ballata was formally close to the virelai and etymologically to the ballade but also

reflected the sacred Italian lauda tradition. And in place of the chanson, Italian composers explored the free versification of the madrigal. Songs belonging to these Italian genres will be performed by **L'Amorosa Caccia** (the caccia itself being a trecento genre concerned with the hunt). Italy also had its own Ars Nova notational system, developed by Marchetto of Padua (fl. 1306-1319) and used alongside the French system for much of the 14th century. At the same time, Italian composers also composed motets containing acrostics, dedications, and much else in common with the French repertoire, suggesting that connections across the alps continued through this period.

Ars Subtilior (c. 1370-1417)

"[The motet] should not be performed in the presence of the uneducated, since they do not notice its subtlety." Johannes de Grocheio, *Ars musica* (c. 1300)

The term *ars Subtilior* ('the subtler art', better rendered as 'the more precise art') comes from the late 14th-century music treatise, *Tractatus de figurarum*. According to the disputed author of this work, the same individuals, 'nostri magistri antiqui' (our old masters) perfected the style of the Ars Nova and then abandoned it in favour of something newer still, and subtler than ever. In fact, much of the music of the later 14th century still sounds and looks very like that of the Ars Nova and a minority of pieces uses novel techniques of rhythmic play and notation. These too can be seen as a continuation of the Ars Antiqua and Ars Nova drive toward rhythmic precision and mathematical games. One more general change in the period toward the end of the 14th century was an increased confluence of northern and Italian practices, especially evident in connection with Northern Italian Courts and with the Papal Court of Avignon. The (probably Liégeois) composer Johannes Ciconia

(c. 1370?-1412) seems to have conquered the courts of Italy, to judge by his employment there and by the preservation of his works, which **Mala Punica** will render in concert. Ciconia's music spans Ars Nova and Italian Trecento styles, secular and sacred motifs. The subtle art remained a possibility for composers to explore that persisted and co-existed alongside more accessible styles, as one means of demonstrating compositional virtuosity.

Notation

The 'subtlety' of the Ars Subtilior refers to complex techniques of rhythmic notation which challenge modern scholars and performers. De Muris accurately predicted that the fashion would turn back in a circle: Ars Nova prescriptions came not to be supplanted but reinterpreted over successive generations. The result was a notational system that allowed stunning interplays of shape, colour, and mathematical proportion on the written page. Only a glance at a page of this music clarifies that its value for those who purchased or commissioned manuscript copies of it lay at least partly in its visual spectacle. The puzzles posed by this notation also give analytical delight, to mediaeval scribes, readers and performers and to many modern scholars. As was true with Ars Antiqua notation, scholars can disagree entirely on how to translate a given passage into modern score. Once editors have rendered a piece in modern notation, performers must still grapple with the problems of co-ordinating extremely precise timings between multiple voices, none of which rhythmically coincide for long stretches of music. This level of experimentation and rhythmic complexity led some scholars and performers to describe this music 'avant garde', a term more commonly associated with the 20th century in music. *Laus Polyphoniae 2025* listeners will hear **Ensemble Leones** and the **Solazzo Ensemble** each give their own renditions of music by Antonio Zacara de Teramo (c. 1360-1413), arguably the most extreme innovator in the style.

The Chanson Style

The formes fixes remained popular during the time when Ars Subtilior notation was taking off. Virelais, rondeaux and especially ballades, which had previously existed as monophony or in variable voice combinations, were now written for three voices, two equal upper voices and a less active lower voice. French-language music of this type could sometimes take the name chanson, though it descends circuitously from the monophonic chansons of the trouvères. Many of the notational and rhythmic experiments of the time took place in three-part ballades, or in their rival ballatas such as those of Teramo. The rhythmic games of the motet had now become an almost algorithmic mathematical procedure. Alongside these ever-more rigid styles, composers from both sides of the Alps experimented with freely composed text settings in various languages including Latin, French and Italian. **Cappella Pratensis** will treat the audience to the range of genres explored by Guillaume Du Fay during his progress from late 14th-century Cambrai to Italian courts at the height of the Ars Subtilior. By the time of his return northward, we reach a time when the so-called Ars Subtilior itself had become antique, still treasured in manuscripts, but out of favour with those composing for the ascendant Court of Burgundy.

Questions of Hearing

All the puzzling over mathematical problems and the scholarly and artistic energy required to translate Ars Subtilior notation into sound raises yet another question about hearing: is the difficulty of this music something that ought to be conveyed in performance? Or something to be smoothed over? Voices may trade complex rhythms back and forth, but if they remain within a common chord, they can unite into a single sound, lost in the echoes of a cathedral vault. Some listeners hear these pieces as tranquil and consonant and only notice their intricacies with deliberate attention. From such a perspective, complexity on a written

page loses its importance entirely. Scholars' preoccupation with it may betray an obsession with modern, textual (and now digital) culture.

On the other hand, to imagine purely vocal sonorities and to think only of listening under a cathedral vault ignore the vastly varied modes of performance in the Middle Ages. The same music whose complexity appears as hidden depths and ungrasped subtleties may indeed sound *avant garde* when accentuated by drums and instrumental articulation, or when heard outdoors or through headphones synced up to a low-reverberation recording. The differences between different historical periods may seem less prominent than differences between performing ensembles. And that may reflect historical reality, too. What we see on the page (the surviving and therefore most valuable copies of music intended for the most literate performers) reflects a whole culture of lost performances. Historians cannot dictate to musicians what is or is not truly *mediaeval*, only what might have been and what could not have been. In the end, as listeners we must evaluate the music for ourselves. But when we do, we cannot ignore the transcribers, performers and programmers who make the music what it is. We are hearing their history as well as that of an ancient art.

Nicholas Bleisch
Research Officer Alamire Foundation

PER-SONAT

Za 23.08.25

Sint-Andrieskerk, 20.00

Een video-inleiding door Sofie Taes

vindt u op de betreffende concertpagina op amuz.be.

Uitvoerders

Sabine Lutzenberger *artistieke leiding artistic direction*

Tobie Miller *zang voice*

Sarah M. Newman *zang voice*

Karin Weston *zang voice*

Sabine Lutzenberger *zang & Romaanse harp voice & Romanic harp*

Marc Lewon *zang, Karolingische cythara & citole
voice, Carolingian cythara & citole*

Orefoon – de mooiste aller stemmen

Oreophone – the most beautiful voice of all

Sicut fuit Jonas *Anoniem (9de eeuw)*

Aurea personet lira *Anoniem (11de eeuw)*

Alleluia
– Adorabo ad templum sanctum tuum *Anoniem (uit: Winchester Troparium, 1050)*

Afdaling in het dodenrijk

Descent into the realm of the dead

Omorstampie *Marc Lewon (°1972)*

Alleluia – Ave Maria *Anoniem (uit: Winchester Troparium, 1050)*

Klaagliederen

Lamentations

Pastor cum traheret *Anoniem (11de eeuw)*

Sic te diva potens Cypri *Anoniem (9de eeuw)*

Dolorum solatium *Petrus Abaelardus (1079-1142)*

Quintus Horatius Flaccus

Quintus Horatius Flaccus

Donec gratus *Anoniem (11de eeuw)*

Albi ne doleas *Anoniem (11de eeuw)*

O fons Bandusiae	<i>Anoniem (11de eeuw)</i>
Nunc est bibendum	<i>Anoniem (11de eeuw)</i>
Aurestampie	<i>Marc Lewon</i>

Opstijgen uit de duisternis

Ascent from darkness

Christus resurgens	<i>Anoniem (9de eeuw)</i>
Alleluia – Surrexit Domino	<i>Anoniem (uit: Winchester Troparium, 1050)</i>
O mors	<i>Anoniem (9de eeuw)</i>

De klank van de cythara

The sound of the cythara

Miserarum est	<i>Anoniem (11de eeuw)</i>
---------------	----------------------------

Orpheus' echo

De antieke mythe van Orpheus en Eurydice heeft Europese kunstenaars door de eeuwen heen geïnspireerd. Eurydice overleed nadat ze door een slang werd gebeten. Orpheus was beslist om zijn geliefde terug te halen uit de onderwereld. Dankzij zijn prachtige stem, die mensen, goden en zelfs de rotsen in vervoering bracht, slaagde hij er ook bijna in om Eurydice te redden. Eén voorwaarde werd hem opgelegd: tijdens de tocht uit het dodenrijk mocht hij Eurydice niet één keer aankijken. Helaas kon hij niet aan zijn drang weerstaan en was Eurydice voor een tweede maal verloren.

Sinds de klassieke oudheid werd Orpheus gezien als de verpersoonlijking van de kracht van klank en muziek op het gemoed van de toehoorder. Het tragische verhaal leefde verder in de middeleeuwen, zoals in *Musica enchiridialis*, een traktaat uit het einde van de 9de eeuw en een van de oudste bronnen voor het zingen en improviseren van meerstemmige muziek. De samensteller van het boek beschouwde Orpheus als het grote voorbeeld voor zijn studenten. Hij toont aan zijn lezers hoe een bestaande gregoriaanse melodie, de *vox principalis*, kan worden verrijkt met een nieuwe tweede stem, de *vox organalis*. De impact van de nieuwe polyfonie – die organum werd genoemd – op de toehoorders moet enorm zijn geweest. Typisch voor het organum is de beweging in parallelle kwarten, die de klank van de vroege orgels opriep waar bij het spelen van één toon tegelijk kwarten klonken. De ontwikkeling van het organum is te volgen in andere handschriften zoals het Winchester Troparium dat omstreeks het jaar 1000 werd samengesteld. De gregoriaanse melodie wordt in dit manuscript zo mooi versierd, dat tijdgenoten het nieuwe organum prees als 'zoeter' en 'soepeler' dan de oudere meerstemmigheid.

De oden van de Romeinse dichter Quintus Horatius Flaccus (65-8 v.Chr.) werden ook in middeleeuwse bronnen gekopieerd. Vanaf de 9de eeuw

werden op deze teksten nieuwe melodieën gecomponeerd, die a.d.h.v. neumen werden genoteerd. Neumen geven geen exacte weergave van de melodie, maar zijn tekens die zonder een notenbalk de melodische beweging aanduiden.

Net zoals Orpheus een cithara bespeelde terwijl hij zong, zal PER-SONAT zichzelf met snaarinstrumenten begeleiden.

Orpheus' Echo

The antique myth of Orpheus and Eurydice has inspired European artists through the centuries. Eurydice died after being bitten by a snake. Orpheus was determined to bring his beloved back from the underworld. With the help of his beautiful voice, which charmed humans, gods and even the stones, he almost managed to save Eurydice. But there was one condition: as he travelled out of the realm of the dead, he was not allowed to look at Eurydice, not even once. Unfortunately, he was unable to resist the temptation and lost Eurydice for a second time.

Since classical antiquity, Orpheus has been seen as the personification of the power of sound and music to influence the listener's emotions. The tragic story lived on in the Middle Ages, for example in *Musica enchiriadis*, a treatise from the late 9th century which is one of the oldest sources for singing and improvising polyphonic music. The compiler of the book considered Orpheus to be the great role model for the students. The book shows readers how they can enrich an existing Gregorian melody, the *vox principalis*, with a new, second voice: the *vox organalis*. The impact of the new polyphony – called *organum* – on its listeners must have been immense. *Organum* is characterised by movements in parallel fourths, evoking the sound of early organs that produced fourths

when one note was played. The development of the organum can be traced through other manuscripts such as the Winchester Troparium, compiled around the year 1000. The Gregorian melody is so beautifully ornamented in this manuscript that contemporaries praised the new organum as 'sweeter' and 'more supple' than older polyphony.

The odes by the Roman poet Quintus Horace Flaccus (65-8 BCE) were also copied in mediaeval sources. From the 9th century, new melodies were composed to these texts, notated in neumes. Neumes do not reproduce the melody exactly: instead, they are signs that indicate the melodic movement without a stave.

Just as Orpheus played a lyre when he sang, PER-SONAT will accompany the singing with stringed instruments.

Sicut fuit Ionas

Sicut fuit Ionas
in ventre ceti tribus
diebus et tribus noctibus,
ita erit Filius hominis in corde terrae.

Zoals Jona drie dagen en drie nachten in de buik van de vis was, zo zal de Mensenzoon drie dagen en drie nachten in het hart van de aarde zijn.

Aurea personet lira

Aurea personet lira clara modulamina.
Simplex corda sit extensa voce quindenaria.
Primum sonum mese reddat lege ypodorica.

Laat de gouden lier heldere melodieën voortbrengen!
Laat een eenvoudige harp zich uitstrekken over vijftien tonen. Laat de middentoon volgens de hypodorische wet de eerste klank voortbrengen.

Philomele demus laudes in voce organica
dulce melos decantantes sicut docet musyca
sine cuius arte vera nulla valet cantica.

Laten we Philomela [de nachtegaal] lofzangen brengen met muzikale stem, een zoete melodie zingend zoals de muziek het leert, want zonder haar ware kunst is geen enkel lied waardevol.

Cum telluris vere novo producuntur germina
nemorosa circumcirca frondescent et brachia
flagrat odor quam suavis florida per gramina

Wanneer in de nieuwe lente de scheuten van de aarde ontspruiten, en rondom de takken in de bossen uitbotten, en een zoete geur zich verspreidt over de bloeiende weiden,

hilarescit philomela dulcis vocis conscia
et extendens modulando gutturis spiramina
reddit voces ad estivi temporis indicia.

dan wordt de nachtegaal blij, zich bewust van haar zoete
stem, en terwijl ze haar keel uitstrekt om te moduleren,
geeft ze haar zang als teken van de komst van de zomer.

Instat nocti et diei voce sub dulcisona
qoporatis dans quietem cuius per discrimina
nec non pulchra viatori laboris solacia.

Ze zingt dag en nacht met zacht klinkende stem,
brengt rust en afwisseling aan de slapenden, en biedt ook
de reiziger een mooi troostmiddel voor zijn inspanning.

Vocis eius pulchritudo clarior quam cythara
vincit omnes cantitando volucrum catervulas
implens silvas atque cuncta modulis arbuscula.

De schoonheid van haar stem is helderder dan van een
citer, ze overtreft alle vogelscharen met haar gezang,
vult de bossen en alle bomen met haar melodieën.

Volitando scandit alta arborum cacumina
gloriosa valde facta veris pro letitia
ac festiva satis gliscit sibilare carmina.

Vliegend stijgt ze tot de hoogste toppen van de bomen,
ze wordt prachtig uit vreugde om de lente, en ze blaast
zich helemaal op om vrolijke liederen te fluiten.

Felix tempus cui resultat talis consonantia
utinam per duodena mensium curricula
dulcis philomela daret sue vocis organa.

Gelukkig is de tijd waarin zo'n harmonie weerklinkt,
o, mocht de nachtegaal door de twaalf maanden van het
jaar de zoete klanken van haar stem laten weerklinken.

Sonos tuos vox non valet imitari lirica

quibus nescit consentire fistula claris sona
mira quia modularis melodum tripudia.

Geen stem van de lier kan jouw klanken nabootsen,
zelfs de heldere fluit kan jouw tonen niet evenaren,
omdat je zo'n wonderlijke vreugdedans voortbrengt.

O tu parva numquam cessa canere avicula
tuam decet simphoniam monocordi musica
que tuas laudes frequentant voce diatonica.

O jij, kleine vogel, houd nooit op met zingen,
de muziek van het monochord past bij jouw harmonie,
die jouw lof herhaalt met een diatonische stem.

Nolo nolo ut quiescas temporis ad otia
sed ut letos det concentus volo tua lingua
cuius laude memoreris in regum palatia.

Ik wil niet dat je rust neemt in de vrije tijd, maar ik wil
dat je tong vrolijke samenzang brengt, zodat jouw lof
wordt herdacht in de paleizen van koningen.

Cedit auceps ad frondosa resonans umbracula
cedit cignus et suavis ipsius melodia
cedit tibi timpanista et sonora tibia.

De vogelvanger wijkt voor jou,
wanneer hij in de schaduw van de bomen zingt,
de zwaan en haar zachte melodie doen onder voor jou,
de trommelaar en de luide fluit doen onder voor jou.

Quamvis enim videaris corpore premodica
tamen te cuncti auscultant nemo dat iuvamina
nisi solus rex celestis qui gubernant omnia.

Hoewel je klein lijkt van gestalte,
luisteren iedereen toch naar je, niemand helpt je,
behalve de hemelse koning die alles bestuurt.

Iam preclara tibi satis dedimus obsequia

que in voce sunt iocunda et in verbis rithmica
ad scolares et ad ludos digne congruentia.

Nu hebben we je prachtige eer bewezen,
die vrolijk in de stem is en ritmisch in de woorden,
die passend is voor geleerden en voor het spel.

Tempus adest ut solvatur nostra vox armonica
ne fatigent plectrum linque canticorum tedia
et pigrescat auris promta fidium ad cruxmata.

Het is tijd dat onze harmonieuze stem verstomt,
opdat de lengte van het lied het plectrum van de tong
niet zou vermoeien, en laat het gewillige oor niet lui
worden door de chromatiek van de snaren.

Trinus deus in personis unus in essentia
nos conservet et gubernet sua sub clementia
ac regnare nos concedat cum ipso in gloria. Amen.

Moge de Drie-ene God, één in wezen,
ons bewaren en leiden onder Zijn barmhartigheid,
en ons toestaan met Hem te regeren in de glorie. Amen.

Alleluia – Adorabo ad templum sanctum tuum

Alleluia – Adorabo ad templum sanctum tuum
et confitebor nomini tuo.

Halleluja – Ik zal U aanbidden in Uw heilige tempel
en Uw naam loven.

Alleluia – Ave Maria

Alleluia – Ave Maria,
gratia plena, Dominus tecum;
benedicta tu in mulieribus,
et benedictus fructus ventris tui, Iesus.

Halleluja – Wees gegroet, Maria, vol van genade, de

Heer is met u. Gezegend zijt gij boven alle vrouwen
en gezegend is de vrucht van uw lichaam, Jezus.

Pastor cum traheret (*Horatius: Oden I, 15*)

Pastor cum traheret per freta nauibus
Idaeis Helenen perfidus hospitam,
ingrato celeris obruit otio
uentos ut caneret fera

Toen de herder [Paris], de verraderlijke gast, Helena,
zijn gastvrouw, met Idaeïsche [Trojaanse] schepen over
de zeeën voerde, bracht Nereus [de zeegod] met een
onwelkome kalmte de snelle winden tot rust,

Nereus fata: 'Mala ducis aui domum
quam multo repetet Graecia milite,
coniurata tuas rumpere nuptias
et regnum Priami uetus.

en verkondigde het verschrikkelijke noodlot:
"Een ramp neem je mee naar het huis van je grootvader,
Griekenland zal haar met een groot leger terughalen,
het zweert samen om jouw huwelijk te breken en het
oude rijk van Priamus [Troje].

Heu, heu, quantus equis, quantus adest uiris
sudur! Quanta moues funera Dardanae
genti! Iam galeam Pallas et aegida
currusque et rabiem parat.

Ach, ach, hoeveel zweet zal er vloeien bij paarden,
hoeveel bij mannen! Wat een dodental zal je aanrichten
onder het Trojaanse volk! Pallas [Athena] maakt zich al
op met helm, schild, strijdwegens en woede.

Nequicquam Veneris praesidio ferox
pectes caesariem grataque feminis

inbelli cithara carmina diuides;
nequicquam thalamo grauis

Tevergeefs, overmoedig door de bescherming van
Venus, kam je je haar en speel je voor de vrouwen
aangename liederen op de vredelievende lier;
tevergeefs ontwijk je in de slaapkamer de zware speren,

hastas et calami spicula Cnosii
uitabis strepitumque et celerem sequi
Aiacem: tamen, heu serus, adulteros
crines puluere collines.

de pijlen van het [Kretenzische] riet van Knossos,
het krijgsrumoer en de snelle Ajax; maar, helaas, te laat
zal je je overspelige haar met stof bedekken.

Non Laertiaden, exitium tuae
gentis, non Pylium Nestora respicis?
Vrgent inpauidi te Salaminius
Teucer, te Sthenelus sciens

Zie je niet de zoon van Laërtes [Odysseus], het verderf
van jouw volk, zie je niet Nestor van Pylos?
Onverschrokken zullen ze je achtervolgen:
Teucer uit Salamis, Sthenelus, bedreven in de strijd,

pugnae, siue opus est imperitare equis,
non auriga piger; Merionen quoque
nosces. Ecce furit te reperire atrox
Tydides melior patre,

of als het nodig is de paarden aan te sturen, niet traag als
menner, en ook Meriones zal je leren kennen.
Kijk, daar raast de woeste zoon van Tydeus [Diomedes],
beter dan zijn vader, om jou te vinden,

quem tu, ceruus uti uallis in altera
uisum parte lupum graminis inmemor,

sublimi fugies mollis anhelitu,
non hoc pollicitus tuae.

zoals een hert, dat aan de andere kant van het dal
een wolf ziet, vergeet je het gras en vlucht je hijgend weg,
niet zoals je je minnares hebt beloofd.

Iracunda diem proferet Ilio
matronisque Phrygum classis Achillei;
post certas hiemes uret Achaicus
ignis Iliacas domos.'

De woedende vloot van Achilles zal de dag van ondergang
voor Troje en de vrouwen van Phrygië [Troje] uitstellen;
maar na een aantal winters zal het Archaische [Griekse]
vuur de huizen van Troje verbranden."

Sic te diva potens Cypri (*Horatius: Oden I, 3*)

Sic te diva potens Cypri,
sic fratres Helenae, lucida sidera,
ventorumque regat pater
obstrictis aliis praeter lapyga

Moge zo de machtige godin van Cyprus [Venus],
mogen zo de broers van Helena, stralende sterren
[Tweeling], en moge zo de vader van de winden,
alle andere winden doen liggen behalve de lapyx
[noordwestenwind] en jouw schip leiden,

navis, quae tibi creditum
debes Vergilium: finibus Atticis
reddas incolumem precor
et serves animae dimidium meae.

dat de aan jou toevertrouwde Vergilius draagt:
breng hem veilig naar het Attische land [Griekenland],
ik smeed dat je hem heelhuids terugbrengt

en zo het andere deel van mijn ziel bewaart.

Illi robur et aes triplex
circa pectus erat, qui fragilem truci
conmisit pelago ratem
primus, nec timuit praecipitem Africum

Hij had eikenhout en driemaal brons om zijn borst,
die als eerste een broze boot toevertrouwde
aan de woeste zee, en niet bang was
voor de razende Africus [zuidenwind]

decertantem Aquilonibus
nec tristis Hyadas nec rabiem Noti,
quo non arbiter Hadriae
maior, tollere seu ponere volt freta.

die strijdt met Aquilo [noordenwind], noch voor de
sombere Hyaden [Regensterren, Stier], noch voor de
woede van Notus [zuidenwind]; er is geen grotere
heer van de Adriatische Zee [dan Notus], hetzij hij de
golven wil optillen, hetzij hij ze wil bedaren.

Quem mortis timuit gradum
qui siccis oculis monstra natantia,
qui vidit mare turbidum et
infamis scopulos Acroceraunia?

Welke stap naar de dood vreesde hij, die met droge
ogen zwemmende monsters zag, die de woeste
zee zag en de beruchte rotsen van Acroceraunia
[bergketen in Albanië]?

Nequiquam deus abscedit
prudens oceano dissociabili
terras, si tamen inopiae
non tangenda rates transiliunt vada.

Tevergeefs heeft de wijze god de landen gescheiden

met de onoverbrugbare oceaan, als toch goddeloze
schepen de verboden wateren durven oversteken.

Audax omnia perpeti
gens humana ruit per vetitum nefas,
audax lapeti genus
ignem fraude mala gentibus intulit.

Roekeloos durft het menselijk geslacht alles te doorstaan
en stormt het voort door verboden misdaden;
het roekeloze nageslacht van Iapetus [Prometheus]
bracht met een slechte list het vuur naar de mensen.

Post ignem aethera domo
subductum macies et nova febrium
terris incubuit cohors
semotique prius tarda necessitas

Nadat het vuur uit het hemelse huis was gestolen,
kwamen er armoede en een nieuwe golf van ziekten
over de aarde, en de eens zo trage, verre dood
versnelde zijn stap.

leti corripuit gradum.
Expertus vacuum Daedalus aera
pinnis non homini datis;
perrupit Acheronta Herculeus labor.

Daedalus beproefde het lege luchtruim op vleugels
die niet aan mensen waren gegeven;
de arbeid van Hercules brak door de Acheron heen.

Nil mortalibus ardui est:
caelum ipsum petimus stultitia neque
per nostrum patimur scelus
iracunda lovem ponere fulmina.

Niets is te moeilijk voor stervelingen:
wij zoeken zelf de hemel in onze dwaasheid,

en door onze misdaden zorgen wij ervoor
dat Jupiter zijn toornige bliksems niet neerlegt.

Dolorum solatium

(Klaagzang van David over Saul en Jonathan)

Dolorum solatium,
laborum remedium,
mihi mea cithara,
nunc quo major dolor est,
justiorque moeror est
plus est necessaria.

Troost in mijn smarten, verlichting in mijn moeite,
is mijn lier altijd geweest voor mij;
nu het verdriet groter is, en de rouw rechtvaardiger,
is zij des te meer nodig.

Strages magna populi,
regis mors et filii,
hostium victoria,
suum desolatio,
vulgi desperatio,
luctu replent omnia.

De grote slachting onder het volk, de dood van
koning en zoon, de overwinning van de vijand,
de ondergang van de leiders, de wanhoop van het
gewone volk vervullen alles met rouw.

Amalech invaluit.
Israel dum corrui,
infidelis jubilat
Philistaea
dum lamentis macerat

se Judaea.

Amalech viel aan. Terwijl Israël ten onder gaat,
juicht de ongelovige, de Filistijn,
terwijl Juda zichzelf verteert in haar rouw.

Insultat fidelibus Infidelis populus;
in honorem maximum
plebs adversa,
in derisum omnium
fit divina.

Het ongelovige volk spot met de gelovigen;
het vijandige volk bereikt de hoogste eer,
het goddelijke wordt door allen bespot.

Insultantes inquit:

"Ecce de quo gariunt,
qualiter hos perdidit
Deus summus,
dum a multis occidit
Dominus prostratus."

De spottende vijanden zeggen: "Kijk, daar is hij
over wie ze zo opscheppen. Hoe heeft de aller-
hoogste God hen vernietigd, terwijl de Heer, door
vele andere goden geslagen, zelf ten val kwam."

Quem primum his praebuit,
victus rex occubuit;
talis est electio
derisui,
talis consecratio
vatis magni.

De koning, die God hen als eerste heeft gegeven, is
overwonnen en gevallen; zijn uitverkiezing is tot spot
geworden, zijn wijding van de grote profeet [Samuel].

Saul regum fortissime,
virtus invicta Jonathae,
qui vos nequit vincere,
permissus est occidere.

Saul, dapperste der koningen, onoverwinnelijke moed
van Jonathan, hij, die jullie niet kon overwinnen,
was wel in staat jou te doden.

Quasi non esset oleo
consecratus dominico,
scelestae manus gladio
jugulatur in praelio.

Alsof hij niet met de olie van de Heer was gezalfd,
wordt hij door een goddeloze hand met het zwaard
in de strijd afgeslacht.

Plus fratre mihi Jonatha,
in una mecum anima,
quae peccata, quae scelera,
nostra sciderunt viscera!

Jonathan, mij meer dan een broer, één ziel met mij,
welke zonden, welke misdaden
hebben ons zo verscheurd!

Expertes montes Gelboe,
roris sitis et pluviae,
nec agrorum primitiae
vestrae succurrunt incolae.

Bergen van Gilboa, wees verstoken van dauw en regen,
en laat de eerstelingen van het veld
uw bewoners niet ten deel vallen.

Vae, vae tibi, madida
tellus caede regia!

Quare te, mi Jonatha,
manus stravit impia?

Wee, wee u, aarde doorweekt met koninklijk bloed!
Waarom, mijn Jonathan,
heeft een goddeloze hand u geveld?

Ubi Christus Domini,
Israelque inclyti,
morte miserabili
sunt cum suis perditi?

Waar zijn de gezalfde des Heren en de roemrijke
Israëlieten? Zijn ze samen met hun dierbaren door een
ellendige dood omgekomen?

Tu mihi nunc, Jonatha,
flendus super omnia,
inter cuncta gaudia
perpes erit lacryma.

Jij nu, Jonathan, moet ik boven alles bewenen;
te midden van alle vreugde zal er altijd een traan zijn.

Planctus, Sion filiae,
super Saul sumite,
largo cujus munere
vos ornabant purpurae.

Dochters van Sion, hef een klaagzang aan over Saul,
door wiens rijke gaven jullie met purper werden getooid.

Heu! cur consilio
acquievi pessimo,
ut tibi praesidio
non essem in praelio?

Ach! Waarom heb ik naar zo'n slecht advies geluisterd,
waardoor ik juist in de strijd niet tot hulp was?

Vel confossus pariter
morirer feliciter,
quum, quod amor faciat,
majus hoc non habeat.

Zelfs als ik doorboord was, zou ik gelukkig gestorven
zijn, want iets groters dan dit kan de liefde niet doen.

Et me post te vivere
mori sit assidue,
nec ad vitam anima
satis est dimidia.

Na jou te moeten leven, is een voortdurende dood;
voor het leven is een ziel die half is niet genoeg.

Vicem amicitiae
vel unam me reddere,
oportebat tempore
summae tunc angustiae.

Ik had ten minste één wederdienst van vriendschap
moeten bewijzen in dat uur van uiterste nood.

Triumpho participem
vel ruinae comitem,
ut te vel eriperem
vel tecum occumberem,

Dan was ik deelgenoot van je triomf, of metgezel in je
ondergang geweest, zodat ik je had kunnen redden
of samen met jou had kunnen sterven,

vitam pro te finiens,
quam salvasti totiens,
ut et mors nos jungeret
magis quam disjungeret.

dan zou ik voor jou mijn leven beëindigen, dat jij zo
vaak hebt gered, zodat de dood ons zelfs meer

zou verenigen dan scheiden.

Infausta victoria
potitus, interea,
quam vana, quam brevia
hic percepi gaudia!

Ondertussen, nu ik een noodlottige overwinning
heb behaald, hoe ijdel, hoe kort waren de vreugden
die ik hier ervoer!

Quam cito durissimus
est secutus nuntius,
quem in sua anima
locuta est superbia!

Hoe snel volgde het hardste bericht,
dat de trots zijn eigen ziel uitsprak!

Mortuos quos nuntiat
illata mors aggregat,
ut doloris nuntius
doloris sit socius.

De doden die hij aankondigt, worden door de dood
verzameld, zodat de boodschapper van het verdriet
zelf gezelschap krijgt van verdriet.

Do quietem fidibus:
vellem ut et planctibus
sic possem et fletibus!
Caesis pulsu manibus,
raucis planctu vocibus
deficit et spiritus.

Ik geef de snaren rust: ik zou willen dat ook met
klaagzangen en met tranen hetzelfde kon gebeuren!
Nu mijn handen pijn doen van het slaan,

en mijn stem schor is van het weeklagen,
raakt ook mijn geest uitgeput.

Donec gratus (*Horatius: Oden III, 9*)

Donec gratus eram tibi
nec quisquam potior bracchia candidae
cervici iuvenis dabat,
Persarum vigui rege beatior.

Zolang ik je dierbaar was en geen invloedrijkere
jongeman je blanke hals omarmde,
gedijde ik gelukzaliger dan de Perzische koning.

Donec non alia magis
arsisti neque erat Lydia post Chloen,
mulit Lydia nominis
Romana vigui clario Ilia.

Zolang je voor geen andere in vuur en vlam stond en
Lydia niet na Chloë aan de beurt was – Lydia, hoog-
geroemd – floreerde ik meer dan de Romeinse Ilia.

Me nunc Thressa Chloe regit,
dulcis docta modos et citharae sciens,
pro qua non metuam mori,
si parcent animae fata superstiti.

Nu zwaait Thracische Chloë de scepter over mij,
onderlegd als ze is in zachte melodieën en kundig
op de citer, voor wie ik er niet tegenop zou zien
te sterven, als het noodlot dan mijn overlevende
zielsgenote zou ontzien.

Me torret face mutua
Thurini Calais filius Ornyti,
pro quo bis patiar mori,
si parcent puero fata superstiti.

Calais, zoon van Ornithus uit Turijn, doet mij net als hem gloeien van liefde. Tweemaal zou ik het verduren voor hem te sterven als het noodlot de achterblijvende jongeman zou sparen.

Quid si prisca redit Venus
diductosque iugo cogit aeneo,
si flava excutitur Chloe
reiectaeque patet ianua Lydiae?

Wat? Als de strenge Venus dan terugkomt en degenen die uit elkander zijn gerukt, op hun nummer zet onder een hardvochtig juk? Als de blonde Chloë wordt verdreven en de deur weer openstaat voor de verstoten Lydia?

Quamquam sidere pulcrior
ille est, tu levior cortice et inprobo
iracundior Hadria,
tecum vivere amem, tecum obeam lubens.

Hoewel hij mooier is dan een ster en jij lichter bent dan kurk en driftiger dan de nietsontziende Adriatische Zee is het met jou dat ik zou willen leven, en met jou dat ik gewillig zou sterven.

Albi ne doleas (*Horatius: Oden I, 33*)

Albi ne doleas plus nimio memor
inmitis Glycerae, neu miserabilis
decantes elegos, cur tibi iunior
laesa praeniteat fide.

Albius [Tibullus], wees niet al te bedroefd, als je aan de wrede Glycera denkt, en zing geen jammerlijke elegieën meer, omdat ze haar trouw heeft geschonden en omdat een jongere jou overtreft in aantrekkelijkheid.

Insignem genui fronte Lycorida

Cyri torret amor, Cyrus in asperam
declinat Pholoen; sed prius Apulis
iungentur capreae lupis,

Zie, de opvallende Lycoris met haar fijne voorhoofd
wordt verteerd door liefde voor Cyrus, Cyrus op zijn
beurt verlangt naar de ontoegankelijke Pholoe;
maar eerder zullen in Apulië [Puglia]
reeën zich met wolven verenigen,

quam turpi Pholoe peccet adultero.
sic visum Veneri, cui placet inparis
formas atque animos sub iuga aenea
saevo mittere cum ioco.

dan dat Pholoe zich schuldig maakt aan een schan-
delijke affaire. Zo heeft Venus het gewild, die ervan
houdt ongelijke vormen en zielen onder haar bronzen
juk met wrede spot samen te brengen.

Ipsam me melior cum peteret Venus,
grata detinuit compede Myrtale
libertina, fretis acrior Hadriae
curvantis Calabros sinus.

Zelfs mij, toen een betere liefde mij wenkte,
hield de bevallige Myrtale, een vrijgelatene, met een
aangename boei vast, heftiger dan de Adriatische Zee
die de bochten van Calabrië omspoelt.

(Horatius: Oden I, 37)

Nunc est bibendum, nunc pede libero
pulsanda tellus, nunc Saliaribus
ornare pulvinar deorum
tempus erat dapibus, sodales.

Nu moet er worden gedronken, nu is het tijd om te

dansen met vrije pas, nu is het tijd om de kussens van de goden te versieren met een copieuze maaltijd zoals die van de Saliërs.

Antehac nefas depromere Caecubum
cellis avitis, dum Capitolio
regina dementis ruinas
funus et imperio parabat.

Voordien was het niet toegelaten om de Caecubische wijn tevoorschijn te halen uit de wijnkelder van je grootvader, zolang de koningin [Cleopatra] in haar waanzin de ineenstorting en de ondergang van het rijk voorbereidde voor het Capitool.

Contaminato cum grege turpium
morbo virorum, quidlibet inpotens
sperare fortunaque dulci
ebria. sed minuit furorem.

Met haar bezoedelde kudde van mannen [eunuchen] die rot zijn door innerlijk bederf, kon ze aan haar verwachtingen paal noch perk stellen bedwelmd door het gunstige lot.

Vix una sospes navis ab ignibus
mentemque lymphatam Mareotico
redegit in veros timores
Caesar ab Italia volantem

Het feit dat nauwelijks één schip ontsnapte aan het vuur, verminderde haar razernij. Caesar bracht haar geest, beroesd door de Mareotische wijn, terug naar de ontnuchterende realiteit.

Hij zette haar met zijn schepen achterna

remis adurgens, accipiter velut
mollis columbas aut leporem citus

venator in campis nivalis

Haemoniae, daret ut catenis

toen ze uit Italië wegvloog, zoals een havik de zachte duiven of een snelle jager de haas achtervolgt in de vlakten van het besneeuwde Haemonia [Thessalië], om het onzalige schrikbeeld in de ketens te klinken.

fatale monstrum: quae generosius

perire quaerens nec muliebriter

expavit ensem nec latentis

classe cita reparavit oras.

Zij zocht het om op edeler wijze om te komen, en ze deinsde niet bang terug voor het zwaard zoals vrouwen dat gewoon zijn en ze trachtte evenmin met haar snelle vloot verborgen streken te bereiken.

Ausa et iacentem visere regiam

voltu sereno, fortis et asperas

tractare serpentes, ut atrum

corpore conbiberet venenum,

Met een onverschrokken gezicht durfde ze het aan haar rijk te bezoeken dat ten gronde was gegaan en dapper durfde ze het ook aan de bittere slangen binnen te smokkelen om met haar lichaam het dodelijke gif op te zuigen,

deliberata morte ferocior:

saevis Liburnis scilicet invidens

privata deduci superbo

non humilis mulier triumpho.

ontembaarder dan ooit door haar bewust gekozen dood: ze misgunde namelijk de wrede Liburnische schepen haar als onttroonde koningin mee te voeren voor een triomfstoet vol trots, fiere vrouw als ze was.

O fons Bandusiae (*Horatius: Oden III, 13*)

O fons Bandusiae, splendidior vitro,
dulci digne mero non sine floribus,
cras donaberis haedo,
cui frons turgida cornibus

O Bandusiabron, schitterender dan kristal, jij die zoete
wijn met bloemen verdient, morgen zal je worden
begiftigd met een bokje, waarvan het voorhoofd
gezwollen is door de beginnende hoorntjes,

primis et venerem et proelia destinat –
frustra, nam gelidos inficiet tibi
rubro sanguine rivos
lascivi suboles gregis.

die het voorbestemmen voor de liefdesgevechten.
Tevergeefs, want de telg van de dartele kudde
zal met zijn rode bloed jouw ijskoude waterloop kleuren.

Te flagrantis atrox hora Caniculae
nescit tangere, tu frigus amabile
fessis vomere tauris
praebeas et pecori vago.

Het ongenadige seizoen van de brandende Hondster
kan jou niet raken, jij biedt een aangename koelte
aan de stieren, die vermoeid zijn door de ploegschaar,
en aan het rondzwervende kleinvee.

Fies nobilium tu quoque fontium
me dicente cavis inpositam ilicem
saxis, unde loquaces
lymphae desiliunt tuae.

Ook jij zal gaan behoren tot de bekende bronnen, omdat
ik de steeneik bezing die is geworteld in de holle rotsen,
van waaruit je kabbelende water tevoorschijn springt.

Christus resurgens

Christus resurgens
ex mortuis iam non moritur,
mors illi ultra non dominabitur.

Christus is uit de doden opgestaan,
Hij zal niet meer sterven: de dood aan gene zijde
van het graf zal Hem niet klein krijgen.

Alleluia – Surrexit Dominus

Alleluia – Surrexit Dominus vere
et apparuit Petro.

Halleluja, de Heer is waarlijk opgestaan
en aan Petrus verschenen.

O mors

O mors ero mors tua
morsus tuus ero, inferne.

O dood, ik zal je dood zijn;
hel, ik zal je kwelling zijn.

Miserarum est (*Horatius: Oden III, 13*)

Miserarum est neque amori
dare ludum neque dulci mala
vino lavere, aut exanimari metuentis
patruae verbera linguae.

Het is het lot van ongelukkige meisjes om zich niet aan de
liefde te mogen overgeven, noch hun verdriet met zoete
wijn weg te spoelen, of anders moeten ze bleek worden
van angst voor de harde woorden van een strenge oom.

Tibi qualum Cythereae puer ales,
tibi telas operosaeque

Minervae studium aufert, Neobule,
Liparaei nitor Hebri,

Voor jou, Neobule, heeft de gevleugelde jongen
van Venus [Cupido] de spinrok, het weefgetouw en
de ijverige arbeid van Minerva, de godin van het
handwerk] weggenomen, vanwege de schitterende
schoonheid van Hebrus uit Lipara,

simul unctos Tiberinis umeros lavit
in undis, eques ipso
melior Bellerophonte,
neque pugno neque segni pede victus,

zodra hij zijn met olie ingesmeerde schouders wast
in het water van de Tiber, is hij als ruiter beter dan
Bellerophon zelf en door niemand verslagen in
boksen of hardlopen,

catus idem per apertum fugientis
agitato grege cervos
iaculari et celer arto latitantem
fruticeto excipere aprum.

en hij is ook nog eens bedreven in de jacht:
hij weet herten te treffen als ze in de open vlakke
vluchten en is snel genoeg om een wild zwijn
te vangen dat zich in dicht struikgewas verstopt.

Vertaling: Bernard Huyvaert, Brigitte Hermans

Ensemble Micrologus

Za 23.08.25

AMUZ, 22.15

Uitvoerders

Patrizia Bovi *artistieke leiding artistic direction*

Patrizia Bovi *zang (Marion), harp & trompet
voice (Marion), harp & trumpet*

Andres Montilla *zang (Robin) voice (Robin)*

Enea Sorini *zang (de ridder, Baudon) voice (the knight, Baudon)*

Giacomo Schiavo *zang voice*

Matteo Nardella *cornemuse cornamuse*

Gabriele Russo *vedel & trompet fiddle & trumpet*

Goffredo Degli Esposti *fluiten, bombarde, cornemuse, eenhandsfluit
& trom flutes, bombard, cornamuse, pipe & tabor*

Sara Maria Fantini *luit & citole luth & citole*

Proloog Prologue

Merchi, amours, de la douche dolour (chanson)	<i>Adam de la Halle (1245/50-1285/88)</i>
De ma dame / Diex coment / Omnes (motet)	<i>Adam de la Halle</i>
J'ai adès d'amours chanté / Omnes (motet)	<i>Adam de la Halle</i>
Aucun se sont loé d'Amours / A Dieu commant / Super te (motet)	<i>Adam de la Halle</i>
A Dieu commant amouretes (rondeau)	<i>Adam de la Halle</i>
Mout me fue gries / Robin m'aime, Robin m'a / Portare (motet)	<i>Anoniem / Adam de la Halle</i>

Le jeu de Robin et Marion

Adam de la Halle

Scène 1. Marion bezingt haar liefde

Scene 1. Marion sings of her love

Marion ontdekt dat het prettig is je verliefd te voelen en wacht op Robin.

Scène 2. De ridder komt aan in plaats van Robin

Scene 2. The knight arrives in stead of Robin

Aubert, een fiere, knappe ridder, komt aan en probeert Marion te verleiden. Marion plaagt hem wat, maar wijst hem ten slotte af. Aubert druipt af.

Scène 3. Robin vindt Marion opnieuw

Scene 3. Robin finds Marion again

Robin komt toe. Marion vertelt over Aubert. Robin, jaloers, scheidt op:

hij beweert dat, als hij erbij was geweest met Gautier en Baudon, ze de strijd zouden zijn aangegaan! Marion stelt haar vriend gerust en stelt voor het er samen flink van te nemen. Ze toont zich ondernemender dan Robin, die in de war en onhandig is door zijn verlangen naar haar.

Il n'a en toi sens ne valour /

Robin, li malvais ouvriers / Omnes

Anoniem / Adam de la Halle

Scène 4. Robin gaat zijn vrienden halen om Marion te verdedigen

Scene 4. Robin leaves to get his friends to defend Marion

Verlamd door de liefde en in opperste verwarring vertrekt Robin. Hij gaat zijn vrienden halen om Marion te beschermen tegen Aubert.

Scène 5. De ridder schaakt Marion

Scene 5. The knight abducts Marion

Nu Marion weer alleen is, ziet Aubert zijn kans en schaakt hij haar.

En mai / L'autre jour / Hé, resveille toi, Robin *Anoniem / Adam de la Halle*

Scène 6. Robin lafheid

Scene 6. Robin's cowardice

Robin zag dat Marion werd geschaakt, maar durfde niet in te grijpen. Hij wacht op zijn vrienden, zodat zij mogelijk Marion kunnen redden.

Danza Estampie VII

Anoniem

Scène 7. Marion ontsnapt van de ridder

Scene 7. Marion escapes from the knight

Marion weet zichzelf te bevrijden uit de handen van Aubert. Wanneer Robin en zijn vrienden aankomen, is redding niet meer nodig.

Hé, Marotele! Alon au bois jouer / En la prairie / Aptat *Anoniem*

Scène 8. Het gezelschap speelt het spel van herders en het spel van koningen en koninginnen

Scene 8. The company plays the game of shepherds and the game of kings and queens

Marion, Robin en hun vrienden vermaken zich met toneel, zang en dans.

Danza Estampie V *Anoniem*

Danza Estampie IV *Anoniem*

Scène 9. De bruiloft van Robin en Marion

Scene 9. The wedding of Robin and Marion

Eind goed, al goed op het huwelijk van Robin en Marion

Entre Adan et Hanikiel / Chies bien seans / Aptatur *Adam de la Halle*

Le jeu de Robin et Marion

Adam de la Halle, ook wel de bultenaar of Adam d'Arras genoemd, wordt als een van de grootste dichters en componisten van zijn tijd geroemd. Hij bracht het grootste deel van zijn leven door in zijn geboortestad Arras. Rond 1280 werd hij aangenomen door graaf Robert d'Artois, die hem meenam op zijn reizen naar Italië. Drie jaar later trad hij in dienst van Karel van Anjou, koning van Napels, bij wie hij tot aan het einde van zijn leven zou blijven.

De la Halle is wellicht het bekendst voor zijn 'jeux': theatrale voorstellingen waarin tekst en muziek werden verenigd. In 1285 kwam *Le jeu de Robin et Marion* tot stand in Napels. Het is een pastourelle over een herder en een herderinnetje, Robin en Marion, en over hun amoureuze avonturen die door een ondernemende ridder flink in de war worden gestuurd. *Robin et Marion* is niet zomaar een 'jeu-parti' of een zangspel in dialoogvorm; het is een vrije theatervorm, waarbij de la Halle de vorm uitbreidt en op eigen wijze gebruikmaakt van de muzikaliteit van woorden en klanken.

De tekst is in het Picardisch, een taal die zowel vertrouwd als eigenaardig lijkt. Het is tevens een taal die in Napels werd gesproken, want het hof bestond uit edelen uit Anjou en Picardië die zich rond de koning Karel van Anjou hadden verzameld en waren overmand door heimwee naar hun geboorteland.

Als componist was de la Halle een overgangsfiguur tussen de ars antiqua en de ars nova. Hij stond in de traditie van eenstemmige gezangen van de trouvères en componeerde tegelijk vernieuwende polyfone motetten en rondeaus. De la Halle maakte gebruik van de nieuwe schrijfwijze van de ars nova; de mensurale notatie liet de weergave van articulatie, frasering en ritme toe. Hij breidde het aantal stemmen in de rondeaus uit tot twee

en zelfs drie. Twee bronnen dienden als basis voor deze uitvoering; het manuscript van La Vallière (BNF, 25566) en het manuscript van Aix-en-Provence, Bibliothèque Méjanes Ms. 166.

Ensemble Micrologus vult *Le jeu* aan met enkele meerstemmige werken van Adam de la Halle of anonieme componisten, waarbij fragmenten uit *Le jeu de Robin et Marion* worden gebruikt als een van de stemmen in de compositie, zoals *Mout me fue gries / Robin m'aime*, *Robin m'a / Portare* en *En mai / L'autre jour / Hé! Resveille toi, Robin*.

Le jeu de Robin et Marion

Adam de la Halle, also known as the Hunchback or Adam d'Arras, was famed as one of the greatest poets and composers of his time. He spent most of his life in Arras, the city where he was born. Around 1280, he was employed by Count Robert d'Artois, who took him on his travels to Italy. Three years later, he entered into the service of Charles of Anjou, King of Naples, with whom he remained until the end of his life.

Adam de la Halle is probably best known for his 'jeux', theatrical productions that combine text and music. *Le Jeu de Robin et Marion* was written in Naples in 1285. It is a pastourelle about a shepherd and a shepherdess, Robin and Marion, and an enterprising knight who wreaks havoc on their amorous escapades. *Robin et Marion* is not merely a 'jeu-parti' or sung play in the form of a dialogue; it is a free theatrical form that de la Halle expands upon, using the musicality of words and sounds in his own way. The text is in Picard, a language that feels both familiar and strange. It is also a language that was spoken in Naples, because the court consisted of nobles from Anjou and Picardy brought to the city by King Charles of Anjou, who were beset by homesickness for their birthplace.

As a composer, de la Halle was a transitional figure between Ars Antiqua and Ars Nova. He worked within the tradition of monophonic trouvère songs, but he also composed innovative, polyphonic motets and rondeaus. De la Halle used the new notation of Ars Nova, mensural notation, which made it possible to notate articulation, phrasing and rhythm. He increased the number of voices in his rondeaus to two or even three. Two sources serve as the basis for this concert: the La Vallière manuscript (BNF, 25566) and the Aix-en-Provence manuscript, Bibliothèque Méjanes Ms. 166.

Ensemble Micrologus supplements *Le jeu* with several polyphonic works by Adam de la Halle or anonymous composers, using fragments from *Le jeu de Robin et Marion* as one of the voices in the composition, such as *Mout me fue gries / Robin m'aime*, *Robin m'a / Portare* and *En mai / L'autre jour / Hé! Resveille toi, Robin*.

Proloog

Merchi, amours de la douche dolour

Merchi, Amours, de le douche dolour
que vo maistrie au cuer me fait sentir
pour le plus bele et toute le meillour
c'on puist ou mont ni amer ne servir!

Genade, liefde, voor de zoete pijn
die jouw kracht mijn hart doet voelen
vanwege de mooiste en beste
die iemand ter wereld kan liefhebben of dienen!

Je ne porrai envers vous
les biaux avantages dous
que vous me faites venir,
en tant sans plus que je l'aim et desir.

Ik kan nooit de mooie en zoete geschenken verdienen
die jij me schenkt,
alleen maar door haar lief te hebben en te begeren.

Je tieng l'espoir, le desir et l'amour
a bel deduit, qui s'i set maintenir,
tout soit ensi c'on ne puist par nul tour
ja a l'amour de se dame avenir;

Ik beschouw hoop, verlangen en liefde
als fijne genoegens, als je ze maar weet te waarderen,
ook al kan je de liefde van je geliefde
op geen enkele manier bereiken;

car li souvenir
qui en viennent font courous,
despis, haïne et maus tous
laissier, despire et haïr
et le jouvent en joie maintenir.

want de herinneringen die daaruit voortkomen, doen
je woede, minachting, haat en alle kwaad opgeven,
verachten en haten, en je jeugdige vreugde bewaren.

Dame gentiex de cuer, noble d'atour,
gente de cors, delitable a veïr,
resplendissans de naturel coulour
entour vairs ex rians a l'entrouvrir,

Vrouw met een edel hart, prachtige houding, mooi
lichaam, verrukkelijk om naar te kijken, stralend met
die natuurlijke teint die levendige ogen omhult,
glimlachend wanneer ze opengaan,

je doi bien fremir
et trebuchier au desous,
quant en lieu si precieus
m'osai d'amer enhardir,
mai force d'Amours m'i fist enchaïr.

ik moet beven en van grote hoogte vallen,
aangezien ik de brutaliteit had mijn liefde
op zo'n kostbare plaats te zetten, maar het is liefde
die mij door autoriteit deed bezwijken.

Si vous em pri le merci par douchour,
franche dame; car ne m'en poi tenir.
Or le comper et si n'ai pas vigour
c'onques vers nous m'osasse descouvrir.

Ik vraag u om een zoete gunst, edele dame,
ik kon niet anders dan van u houden.
Ik betaal er een hoge prijs voor, en ik mis de kracht
om mezelf aan u te durven openbaren.

Miex m'en vient tapir:

che n'est pas paire de nous,
bien sai; ja n'iere rescous,
pour tant i porrai morir
se vous Pité n'en laissiés couvenir.

Het zou beter zijn erover te zwijgen: we zijn niet gelijk,
dat weet ik; ik zal nooit worden geholpen,
en ik zou eraan kunnen sterven
als u medelijden niet zijn loop laat hebben.

Dame, merci vous proi s'onques nul jour
nul gentiex cuers ot pité de martir;
non pas pour chou qu'aie anui ne freour
ne desespoir pour longuement souffrir;

Mevrouw, ik vraag u om genade als ooit een edelman
medelijden had met een martelaar; niet dat ik kwelling,
angst of wanhoop voel door zo lang te lijden;

car si grant plaisir
prench es dous maus saverous,
com plus sench plus sui joious,
ne je n'en voeil point guarir,
car mes espoirs vaut d'autrui le goïr.

want ik schep zoveel genoeg in mijn zoete en
heerlijke kwalen, dat hoe meer ik ze ervaar,
hoe meer vreugde ik heb, en ik wil er niet van worden
genezen; mijn hoop is het genot van anderen waard.

Aucun se sont loé d'Amours / A Dieu commant /

Super te (motet)

Triplum

Aucun se sont loé d'Amours,
mais je m'en doi plus que nus blamer

c'onques a nul jour n'i poi loiauté trouver.

Sommigen hebben de liefde geprezen, maar ik heb
meer reden om erover te klagen dan wie ook,
want ik heb haar nooit loyaal gevonden.

Je cuidai au premiers avoir amie par loiaument
ouvrer; mais g'i peüsse longuement baer,
car quant je miex amai,
plus me couvint maux endurer;

In het begin dacht ik mijn vriendin te winnen door loyaal
te handelen; maar ik had lang kunnen hopen,
want hoe meer ik liefhad, hoe meer pijn ik moest lijden;

n'onques chele que j'amoie ne mi vaut moustrer
sanlant ou je me deüsse conforter
ne merci esperer.

en nooit wilde degene van wie ik hield me ook maar
de geringste aanmoediging of hoop geven.

Tout adés metoit paine a moi eskiever.

Trop mi donna a penser
ains que je le peüsse ouvlier:

Ze deed altijd haar uiterste best om me te ontlopen.
Ze hield mijn gedachten lang bezig
voordat ik haar kon vergeten:

or voi je bien sans douter

que loiaus hom est predus qui veut amer,

ik zie duidelijk, zonder twijfel,

dat de loyale man die wil liefhebben een verloren man is,

ne nus, che m'est vis, ne s'en doit merler

fors chil qui bee a servir de guiller!

en niemand, geloof ik, zou zich ermee moeten
bemoeien, tenzij hij van plan is
een bedrieglijke dienst te bewijzen!

Duplum

A Dieu commant amouretes
car je m'en vois, dolans pour les douchetes,
fors dou douc païs d'Artois qui est si mus et destrois,
pour che que li bourgeois ont esté si fourmené,
qu'il n'i queurt drois ne lois.

Aan God beveel ik mijn geliefden aan,
want ik vertrek, helemaal bedroefd om de schatjes,
uit het land van Artesië, dat tot stilte en angst is
gereduceerd, omdat de burgerij zo slecht behandeld
is, dat er geen wet of recht meer is.

Gros tournois ont avulés contes et rois,
justiches et prelas tant de fois
que mainte bele compaingne,
dont Arras mehaingne,
laissent amis et maisons et harnois
et fuient cha deus, cha trois
souspirant en terre estrange.

Het grote geld heeft graven en koningen, rechters en
prelaten zo vaak verblind, dat veel goede kameraden
vertrekken – Arras is erdoor verminkt – vrienden,
huizen en rijtuigen achterlaten en vluchten, twee hier,
drie daar, zuchtend in een vreemd land.

Tenor

Super te.

Boven jou!

A Dieu commant amouretes (rondeau)

A Dieu commant amouretes, car je m'en vois
souspirant en terre estrange.

Aan God beveel ik mijn geliefden aan, want zuchtend

ga ik naar een vreemd land.

Dolans lairai les douchetes, et mout destroys.

A Dieu commant amouretes car je m'en vois.

Verdrietig zal ik de geliefden met een zwaar hart achterlaten. Aan God beveel ik mijn geliefden aan, want ik ga.

J'en feroie roïnetes s'estoie roys;

comment que la chose empraigne,

a Dieu commant amouretes, car je m'en vois

souspirant en terre estrange.

Ik zou ze tot koninginnen maken als ik koning was; wat er ook gebeurt, aan God beveel ik mijn geliefden aan, want zuchtend ga ik naar een vreemd land.

Mout me fu griés / Robin m'aime / Portare (motet)

Triplum

Mout me fu griés li departirs de m'amiète,

la jolie au cler vis, qui est blanche, vermeillete

come rose par desus lis, ce m'est avis.

Het deed me veel pijn om mijn vriendin te verlaten, de mooie met het stralende gezicht, dat wit en karmozijnrood is als een roos op een lelie; zo zie ik haar.

Ses tres dous ris mi fait fremir et si vair ieull riant languir.

Haar liefste glimlach doet me huiveren, en haar steeds veranderende, lachende ogen doen me verlangen.

Hé, Dieus! cum mal laissai, Blanchete comme flour de

lis! Quant vous verrai, dame de valour, vermeille comme

rose en mai? Por vous sui en si grant doulour.

God, wat heb ik me vergist om haar zo wit als een lelie achter te laten. Wanneer zal ik je weerzien, dappere vrouwe, karmozijnrood als een roos in mei? Ik heb zoveel pijn door jou.

Duplum

Robin m'aime, Robin m'a, Robin m'a demandee, si m'ara;

Robin houdt van me, Robin heeft me,

Robin heeft naar me gevraagd, hij zal me hebben.

Robin m'acheta courroie et aumosniere de soie,

et pour quoi ne l'amerioie? Aleuriva!

Robin kocht een riem voor me en een zijden tas,

Waarom zou ik niet van hem houden?

Lure Leure va!

Tenor

Portare.

Dragen.

Scène 1

Robin m'aime, Robin m'a (Jeu)

Marion: Robin m'aime, Robin m'a,

Robin m'a demandee, si m'ara.

Robin houdt van me, Robin heeft me,

Robin heeft naar me gevraagd, hij zal me hebben.

Robin m'acata cotele

d'escarlante bonne et bele,

souskanie et chainturele. Aleuriva!

Robin kocht een blouse voor me van fijne, fijne stof,

een lange jurk en een riem.

Scène 2

Je me repairoie du tournoiemnt (Jeu)

Li chevaliers: Je me repairoie du tournoiemnt,

si trouvai Marote seulete au cors gent.

Terugkomend van het toernooi,

trof ik Marote alleen aan, knap lichaam.

Hé! Robin, si tu m'aimes (Jeu)

Marion: Hé! Robin, si tu m'aimes,
par amours, maine m'ent!

Ah! Robin, als je van me houdt,
smeek ik je, neem me mee!

Vous perdés vo paine (Jeu)

Marion au chevalier: Vous perdés vo paine,
sire Aubert. Je n'amerai autrui que Robert!

Je verspilt je tijd, heer Aubert: Ik zal nooit van iemand
anders houden dan van Robert!

Bergeronnete sui, mais j'ai (Jeu)

Marion: Bergeronnete sui, mais j'ai ami bel et cointe
et gai! Trairi deluriau deluriau delurie!e!
Trairi deluriau deluriau delurot.

Ik ben een klein herderinnetje, maar ik heb
een knappe, gracieuze en vrolijke vriend!
Tralalie tralala.

Hui main jou chevauchois (Jeu)

Li chevaliers: Hui main jou chevauchois lés l'oriere
d'un bois, trouvai gentil bergiere, tant bele ne vit
roys. Hé! Trairi deluriau deluriau delurie!e!
Trairi deluriau deluriau delurot.

Vanmorgen, rijdend aan de rand van een bos,
ontmoette ik een knappe herderin,
de koning is zo mooi niet. Hé! Tralalie tralala.

Scène 3

Hé, Robechon! Leure leure va (Jeu)

Marion: Hé, Robechon! Leure leure va.

Car vien a moi! Leure leure va.

S'irons jeuer dou! Leure leure va, dou leure leure va.

Hé! Robichon! Kom naar me toe!

We gaan wat spelen!

Hé, Marion! Leure leure va (Jeu)

Robin: Hé, Marion! Leure leure va.

Je vois a toi! Leure leure va.

S'irons jeuer dou! Leure leure va, dou leure leure va.

Hé! Marion! Ik kom naar je toe!

En we gaan wat spelen!

Vous l'orrés bien dire (Jeu)

Robin: Vous l'orrés bien dire, bele,

vous l'orrés bien dire.

Je zal het haar horen zeggen, schoonheid,

Je zal het haar horen zeggen.

Bergeronnette, douche baisselete (Jeu)

Robin: Bergeronnette, douche baisselete,

donnés le moi vostre chapelet!

Kleine herderin, lief meisje, geef me je kroon!

Marion: Robin, veus tu que je le mette

seur ton chief par amourete?

Robin, wil je dat ik hem op je hoofd zet

als een klein liefdesliedje?

Robin: Oïl, et vous serés m'amiete, vous averés ma chainturete, m'aumosniere et mon fremalet.

Ja, je zal mijn vriendin zijn, je krijgt mijn sjerp,
mijn tasje en mijn broche.

Bergeronnete, douche baisselete,
donnés le moi vostre chapelet!

Kleine herderin, lief klein meisje, geef me je kroon!

Marion: Volentiers, men douc amiet.

Met heel mijn hart, mijn kleine vriend.

Robin, par l'ame ten pere (Jeu)

Marion: Robin, par l'ame ten pere,
ses tu bien aler du piet?

Robin! Op je vaders ziel, kan je dansen met je voeten?

Robin: Oïl, par l'ame me mere,
resgarde comme il me siet.

Avant et arrière, bele! Avant et arriere!

Oh! Ja, op mijn moeders ziel, kijk eens
hoe het me afgaat! Vooruit en achteruit, schoonheid!
Vooruit en achteruit!

Marion: Robin, par l'ame ten pere,
car nous fai le tour dou chief!

Robin, op je vaders ziel, laat ons eens rondkijken!

Robin: Marot, par l'ame me mere,
j'en venrai mout bien a chief.

I fait on tel chiere, bele? I fait on tel chiere?

Marot, op mijn moeders ziel, ik zal het heel goed
doen. Zien ze er zo uit, schoonheid? Zien ze er zo uit?

Marion: Robin, par l'ame ten pere,
car nous fai le tour des bras!

Robin, op je vaders ziel,
laat ons ronddraaien in elkaars armen.

Robin: Marot, par l'ame me mere,

tout ensi con tu vaurras.

Est chou la maniere, bele? Est chou la maniere?

Marot, op mijn moeders ziel, precies zoals je will

Op deze manier, schoonheid? Op deze manier?

Marion: Robin, par l'ame ten pere,

ses tu faire le touret?

Robin, op je vaders ziel, kan je dat rondje dansen?

Robin: Ouil, par l'ame ma mere, ra il en moi biau vallet,

devant et derriere, bele? Devant et derriere?

O ja, op mijn moeders ziel, ben ik geen knappe

jongen, van voren en van achteren, schoonheid?

Van voren en van achteren?

Marion: Robin, par l'ame ten pere,

ses tu baler au[s] seriaus?

Robin, op je vaders ziel, kan je dansen op de wake?

Robin: Oil, par l'ame me mere, mais j'ai trop mains de

chaviaus, devant que derriere, bele!

Devant que derriere.

O ja, op mijn moeders ziel, maar ik heb veel minder

haar van voren dan van achteren, schoonheid!

Van voren dan van achteren!

Il n'a en toi / Robin, li malvais / Omnes (motet)

Triplum

Il n'a en toi sens ne valour, Robin, ne courtoisie,

qui d'un baisier par ta folour as escondit t'amie.

Er is geen rede of moed in jou, Robin, noch hoffelijkheid,

jij die in je waanzin je vriendin een kus weigerde.

Il n'a pas atente en amour, fole chievre esbahie;

li plus hastis est li meillour amours het couardie.

De liefde wacht niet, arme timide geit;
het snelst is het best, de liefde haat lafheid.

Duplum

Robin, li malvais ouvriers,
a escondit s'amie, qui demandoit un baisier
pour estre plus jolie.

Si respondi li bergiers niceté et folie:

Ne vous hastés mie, bele, ne vous hastés mie.

Robin, de slechte werker, wees zijn vriendin af
die om een kus vroeg om er mooier uit te zien.
De herder antwoordde als een argeloze dwaas:
Haast je niet, mijn liefste, haast je niet.

Tenor

Omnes.

Allen.

Or est Baiars (rondeau)

Or est Baiars en la pasture, hure!

Des deux piés defferrés. Il porte souef l'ambleüre,
hure!

Daar is Bayard in de weiden, ahoi!

Beide hoeven onbeslagen. Hij slentert zachtjes, ahoi!

Or est Baiars en la pasture, hure!

Avoir lui ferai couverture, hure! Au repairier des prés.

Daar is Bayard in de weiden, ahoi!

Ik zal hem zijn uitrusting aandoen, ahoi!

Wanneer hij terug is van de weiden.

Scène 4

Ductia des bergeres (instrumentaal)

Scène 5

Je muir, je muir d'amourete (rondeau)

Triplum

Je muir, je muir d'amourete, las! Aimi!

Par defaute d'amiete, de merchi.

Ik sterf, ik sterf van liefde, arme ik! Door het gebrek
aan mijn liefje, en aan haar medelijden.

A premiers le vi douchete je muir, je muir d'amourete,

d'une atraiant maniere dont le vi,

et puis le truis si fierete quant li pri.

In het begin was ze zo lief, ik sterf, ik sterf van liefde,
haar manieren vol gratie, toen ik haar zag,
en wanneer ik haar aanspreek, vind ik haar erg trots.

J'oi Robin flagoler (Jeu)

Marion: J'oi Robin flagoler, au flagol d'argent.

Ik hoor Robin spelen op de zilveren flageolet.

Hé! Resveille toi, Robin! (Jeu)

Gautiers: Hé! Resveille toi, Robin!

Car on en maine Marot.

Hé! Word wakker, Robin, want ze schaken Marot!

En mai / L'autre jour / Hé! Resveille toi, Robin (motet)

Triplum

En mai, quant rosier sont flouri,

que chantent oisel tant seri,

que tout amant sont resbaudi

encontre le dous tant joli,
par un matin me levai, si coisi
pastourelle séant delès un gaut fuelli;

In mei, wanneer de rozenstruiken in bloei staan, de
vogels zo helder zingen en alle geliefden
zich verheugen in het zoete, mooie weer,
stond ik op een ochtend op en zag, in stilte,
een jong meisje in een lommerrijk bosje zitten;

de cuer souspiroit
et regretoit
son ami,
et disoit: "Aymi!
Robin, mise m'avés en oubli
pour Margot, la fille Tierri;
bien me doi desconforter
et souspirer,
puis que j'ai perdu celi
que j'aim de cuer sans guiller
et sans fausser."

haar hart zuchtte en miste haar vriend, en ze zei:
"Help! Robin, je hebt me apart gezet voor Margot,
Thierry's dochter. Ik kan alleen maar ontmoedigd zijn
en zuchten, want ik ben degene kwijtgeraakt van wie
ik zoveel houd, zonder enige misleiding."

Robecons, qui bien l'a oï,
vint acourant a li,
si a pris a flajoler:
au bois sont alé pour déporter.

Robecons, die haar hoorde, kwam rennend naar haar
toe en begon fluit te spelen; ze gingen naar het bos
om zich in de liefde te verheugen.

Duplum

L'autre jour, par un matin,
chevauchoie lès un pré;
regardai en mon chemin,
si ai Robin rencontré,

Laatst, rijdend langs een weiland,
keek ik langs mijn pad en ontmoette Robin;

de cuer forment
souspirant
pour Marot qu'il n'a trouvé,
et disoit: "Aymi!
quant vendra la bele au cuer joli
que j'atent ci?"

hij zuchtte diep om Marot, die hij niet kon vinden,
en hij zei: "Help! Wanneer komt die mooie vrouw
met het mooie hart, op wie ik hier wacht?"

Marot, qui bien l'a entr'oï,
erroment vint à li, si li dist: "Robin,
conquis avés l'amour de mi."

Marot, die hem duidelijk hoorde, zei toen tegen hem:
"Robin, je hebt mijn liefde gewonnen."

Tenor

Hé! Resveille toi, Robin! Car on en maine Marot.

Hé! Word wakker, Robin, want ze schaken Marot!

Scène 6

Septième estampie royale (instrumentaal)

Scène 7

Aveuc tele compaigniez (Jeu)

Li compaignie: Aveuc tele compaigniez
doit on bien joie mener.

In zo'n gezelschap is het leuk om plezier te hebben.

Amours et ma dame aussi (rondeau)

Amours et ma dame aussi,
jointes mains vous proi merci!

Liefste, en tevens mijn dame, ik smeeek je
met gevouwen handen om genade!

Vo tres grant biauté mar vi,
amours et ma dame aussi.
Se n'avés pité de mi,
vo tres grans bontés mar vi.

Wat heb ik aan je schoonheid, liefste
en tevens mijn dame? Als je geen medelijden hebt,
wat heb ik dan aan je vriendelijkheid?

Hé, Marotele / En la praërie / Aptat (motet)

Triplum

"Hé, Marotele! alon au bois juer, je te ferai
chapiau de flour de glai,
et si orrons le roussignol chanter
en l'aunoi: Oci, oci cels qui n'ont le cuer gai;
douce Marot, grief sont li mal que j'ai.
Amours ai, qu'en ferai?"

Hé, Marotele! Laten we in het bos spelen.
Ik maak een eglantierhoed voor je,
en dan horen we de nachtegaal zingen in het elzenbos:
"Dood, dood aan hen die geen vrolijk hart hebben!"

Lieve Marot, mijn smarten zijn zeer pijnlijk. Ik word overmand door liefde, wat moet ik ermee?

Dieus! je n'i puis ces mals endurer,
Marot, que je sent pour toi. Il l'enbraça,
sous l'erbe la jeta, si la baisa
et li fist sans delai
le jeu d'amours, puis dist de cuer gai:
douce Marot, grief sont li mal que j'ai.

God! Ik kan deze smarten, Marot, die ik voor je voel, niet verdragen. Hij nam haar in zijn armen, gooide haar in het gras, kuste haar, speelde meteen het liefdesspel met haar en zei toen met een vrolijk hart: "Lieve Marot, mijn smarten zijn pijnlijk."

Duplum

En la praërie
Robin et s'amie
font lour druerie
desous un glai;
Marote s'escrie
par grant esmai:
Aimmi, Dieus! aimmi! Qu'en ferai?
Tu mi bleiches trop a ton 'ne sai quoi',
ains mais a tel jeu certes ne juai,

In de weide flirten Robin en zijn vriendin onder de takken van een wilde rozenstruik. Marote schreeuwt doodsbang: "God, help! Help! Wat moet ik doen? Je hebt me te veel pijn gedaan met je 'je ne sais quoi'! Echt, daar heb ik nog nooit mee gespeeld,

je sui pucelete, foi
que te doi!

Onques mais n'amai,
Pour Dieu! espargne moi,
Fai tost, lieve toi!

ik ben maagd, ik ben je mijn woord verschuldigd!
Ik heb nog nooit liefgehad! In godsnaam, spaar me,
schiet op, sta op!"

Robin sans delai
a fait son dornoi,
si l'a enbraciee
et dreciee
envers soi
et dist de cuer gai:
Marot, ja ne te faudrai.

Robin deed meteen wat hem behaagde; hij nam
haar in zijn armen en dwong haar zich tegen hem te
verzetten, en zei met een vrolijk hart:
"Marot, ik zal je nooit bedriegen."

Tenor
Aptat.

Hij past aan.

Scène 8

Estampie V (instrumentaal)

Estampie IV (instrumentaal)

Hé diex! Quant verrai, boine amourete (instrumentaal)

Scène 9

J'ai encore un tel pasté (Jeu)

Robin: J'ai encore un tel pasté,
qui n'est mie de lasté,

que nous mengerons, Marote,
bec a bec, et moi et vous.

Ik heb nog een heerlijke paté, die werkelijk prachtig is,
die we samen gezellig zullen opeten, Marote, jij en ik.

Chi me ratendés, Marote,
chi venrai parler a vous.

Wacht hier op me, Marote,
ik kom wel even met je praten.

Que jou ai un tel capon,
qui a gros et cras crepon,
que nous mengerons, Marote,
bec a bec, et moi et vous.

Dat ik een hele lekkere kapoen heb, met een dikke,
vette kont, die we samen gezellig zullen opeten,
Marote, jij en ik.

Chi me ratendés, Marote,
chi venrai parler a vous.

Wacht hier op me, Marote,
ik kom wel even met je praten.

Audigier, dist Raimberge (Jeu)

Gautiers: Audigier, dist Raimberge, bouse vous di.

Audigier, zei Raimberge, bol af, zeg ik.

Venés après moi, venés (Jeu)

Robin et li compagnie: Venés après moi, venés

Lle sentele, le sentele, le sentele les le bos!

Kom achter mij aan, over het pad,
kom, het pad langs het bos!

Entre Adan et Hanikiel / Chiés bien seans / Aptatur

(motet)

Triplum

Entre Adan et Hanikiel

Hancart et Gautelot

a grant esbanoi qui ot

leur revel:

quant il hoquetent,

plus tost clapetent

que fretel

li damoiseil,

mais qu'il aient avant baisié saint Tortuel;

et si chantent tout sans livre

viés et nouvel.

Adam, Haniquel, Hancard en Gauteaulot, vermaken zich prima op het feest, zoals je hoort. Wanneer ze syncopisch zingen, hebben de jongelui lippen, sneller dan fluiten, als ze wat aangeschoten zijn; en ze zingen uit het hoofd, oud en nieuw.

Gautelot fait l'ivre

si proprement et si bel

qu'il sanle a son musel

qu'il doive traire a se fin.

Gauteaulot speelt de dronkaard zo mooi en zo goed dat je bij het zien van zijn gezicht zou denken dat hij op het punt staat te sterven.

Et quant il font le molin

ensanle tout quatre

et au plastre batre

en hoquetant,

sont si deduisant,

si gai, si goiant
et si riant,
chi .IV. enfant,
que nule gent tant!

En terwijl ze met z'n vieren rondlopen of zingen,
hebben ze zoveel plezier, zijn ze zo vrolijk, zo vrolijk
en zo vol van het lachen, deze vier kinderen,
dat niemand vrolijker is dan zij!

Duplum

Chiés bien seans,
ondés et fremidans,
plain frons reluisans
et parans,
resgars atraians,
vairs, humelians,
catillans
et frians,

Prachtig haar, golvend en glinsterend, breed
voorhoofd, glanzend en open, aantrekkelijke blik,
helder, meelevend, kietelend, smakelijk,

nés par mesure au viaire afferans,
bouchete rians,
vermeillete a dens blans,
gorge bien naissans,
col reploians,
pis durs et poingnans,
boutine souslevans,
maniere avenans,

neus op maat van het gezicht, lachende mond,
rood met witte tanden, goed schoongemaakte keel,

soepele nek, harde en puntige borsten, uitstekende
buik, aangename manieren en al de rest
et plus li remanans
ont fait tant d'encans
que pris est Adans!
en al de rest, heeft zoveel betovering gewekt
dat Adam bezet is!

Tenor
Aptatur.

Hij wordt aangepast.

Vertaling: Marianne Lambregts, Bernard Huyvaert,
Ensemble Micrologus

Mala Punica

Zo 24.08.25

AMUZ, 20.00

Een video-inleiding door Sofie Taes

vindt u op de betreffende concertpagina op amuz.be.

Uitvoerders

Pedro Memelsdorff *artistieke leiding artistic direction*

Barbara Zanichelli *sopraan soprano*

Beatrice Pellegrino *sopraan soprano*

Markéta Cukrová *mezzosopraan mezzo-soprano*

Raffaele Giordani *tenor tenor*

Angelo Testori *tenor tenor*

Pedro Memelsdorff *blokfluit recorder*

José Manuel Navarro *vedel fiddle*

Thomas Baeté *vedel fiddle*

Gabriel Smallwood *klavierinstrumenten keyboards*

Kyrie	<i>Anoniem</i>
O Padua sidus preclarum (motet)	<i>Johannes Ciconia (ca. 1370-1412)</i>
O felix templum jubila (motet)	<i>Johannes Ciconia</i>
Albane misse celitus (motet)	<i>Johannes Ciconia</i>
Con lagreme bagnandomi il viso	<i>Anoniem</i>
Petrum Marcello Venetum (motet)	<i>Johannes Ciconia</i>
Merçé o morte (ballade)	<i>Johannes Ciconia</i>
O beatum incendium (contrafact)	<i>Johannes Ciconia</i>
Universi qui te expectant (graduale)	<i>Anoniem</i>
Alleluia. Ego sum pastor bonus	<i>Anoniem</i>
Motetintabulatie	<i>Anoniem</i>
Hec est regina (antifoon)	<i>Anoniem</i>
Ave regina celorum (antifoon)	<i>Anoniem</i>
Ut te per omnes (motet)	<i>Johannes Ciconia</i>
Basse-danse-intabulatie	<i>Anoniem</i>
Benedicamus Domino	<i>Anoniem</i>
Deo gratias	<i>Anoniem</i>

Hartstocht en patronaat in de motetten van Johannes Ciconia

In 1412, het jaar waarin Ciconia overleed, publiceerde de invloedrijke Paduaanse muziektheoreticus Prosdodimo de Beldemandis zijn traktaat *Contrapunctus*. Hierin stelde hij zijn voorloper Marchetto da Padova aan de kaak voor de verdeling van de hele toon in vijf delen, een "leugenachtige oplichterij" die volgens de Beldemandis de musici van zijn eigen tijd, die hij als 'moderniores' beschouwde, had geperverteerd. Onderzoekers geloven dat Johannes Ciconia een van deze 'moderniores' was, de auteur van twee indrukwekkende theoretische verhandelingen waarin hij impliciet da Padova's theorieën onderschreef en zelfs uitbreidde. Ciconia behoorde dus tot de 'oplichters' – maar blijkbaar was hij te goed beschermd om openlijk te worden bekritiseerd.

De Beldemandis' omzichtigheid is niet verwonderlijk: naast deze traktaten, een verzameling miszettingen en een twintigtal verfijnde liederen op Italiaanse en Franse teksten liet Ciconia acht politieke motetten na, waarvan de meeste werden opgedragen aan de hoogste Paduaanse en Venetiaanse hoogwaardigheidsbekleders van die tijd: Stefano Carrara, Albano Michiel en Pietro Marcello – bisschoppen van Padua in respectievelijk 1402, 1406 en 1409, Michele Steno – doge van Venetië vanaf 1400, en Ciconia's belangrijkste beschermheer: Francesco Zabarella – bisschop van Firenze en anti-pauselijke kardinaal vanaf 1410. Die entourage beïnvloedde enerzijds Ciconia's humanistische benadering van de grammatica en de muziek, en bezorgde hem anderzijds de status van een onaantastbare autoriteit.

Dit concertprogramma bevat een selectie van motetten en liederen van Ciconia. Van de motetten zijn *O Padua sidus preclarum* en *O felix templum jubila* niet-isoritmisch (dat wil zeggen dat ze geen vast ritmisch herhalingschema volgen). Twee andere motetten zijn wel isoritmisch: *Albane misse celitus* en *Ut te per omnes*.

Bij de liederen completeert de ballata *Merçé o morte* het genre van de klagende desperata-gedichten vol pijn en onbegrip. De tekst citeert openlijk twee verzen van sonnet 130 van Petrarca's *Canzoniere*. Het contrafact *O beatum incendium* ten slotte, zet een Latijnse devotietekst op Ciconia's Franse virelai *Aller m'en veus*, waardoor een web van intertekstuele toespelingen tussen de beide gedichten ontstaat.

Passion and Patronage in the Motets of Johannes Ciconia

In 1412, the year of Ciconia's death, the influential Paduan music theorist Prodocimo de Beldemandis published his treatise *Contrapunctus*. In it, he denounced his forerunner Marchetto da Padova for dividing the whole tone into five parts, a 'mendacious swindle' which, according to Prodocimo, had perverted the musicians of his own time, whom he addressed as 'moderniores'. Scholars believe that one of these 'moderniores' was Johannes Ciconia, the author of two impressive theoretical treatises in which he implicitly subscribed to and even expanded upon Marchetto's theories. Ciconia thus belonged to the 'swindlers' – but apparently he was too well protected to be openly criticised.

Prodocimo's prudence is not surprising. Beside these treatises, a collection of mass settings and some twenty refined songs with texts in Italian and French, Ciconia left behind eight political motets, most of which were dedicated to the highest Paduan and Venetian dignitaries of the time: Stefano Carrara, Albano Michiel and Pietro Marcello (bishops of Padua in 1402, 1406, and 1409 respectively), Michele Steno (the doge of Venice from 1400) and Ciconia's main protector, Francesco Zabarella (an anti-papal cardinal who was the bishop of Florence from 1410). This entourage both influenced Ciconia's humanistic approach to grammar and music and secured him the status of an untouchable authority.

This concert programme includes a selection of Ciconia's motets and songs. Among the motets, two are non-isorhythmic (that is, they follow no fixed rhythmic repetition scheme): *O Padua sidus preclarum* and *O felix templum jubila*. Two further motets are isorhythmic: *Albane misse celitus* and *Ut te per omnes*.

Among the songs, the ballata *Merçé o morte* adds to the genre of 'desperata' poems full of pain and incomprehension. The text openly cites two verses of sonnet 130 of Petrarch's *Canzoniere*. Finally, the contrafactum *O beatum incendium* sets a Latin devotional text to Ciconia's French virelai *Aller m'en veus*, producing a web of intertextual allusions between the two poems.

Kyrie

Voor de misdelen, zie p. 262-266.

O Padua, sidus preclarum

O Padua sidus preclarum
hocce nissa fulgido
regula virtutum morum
serto refulgens florido.

O Padua, stralende ster, die schittert in de bloeiende
krans van deugdzame zedelijkheid,
die u trouw hebt gevlochten.

Te laudat yuris sanctio,
philosophie veritas,
et artistarum concio,
poematum sublimitas.

U prijst de rechtspraktijk,
de waarheid van de wijsbegeerte,
het koor der kunstenaars en de sublieme poëzie.

Tu Anthenoris genere
regis sumpsisti exordium,
quo proles tua muneris
genus habet egregium.

U vond uw oorsprong in koning Antenor,
zodat uw nageslacht een hoge roeping heeft.

Frugum, opum fecunditas
telluris, orta spacio,
tibi servit yocunditas
fertilitas, ocio.

Oogst en rijkdom, voortgebracht op uitgestrekte
akkers, genot en vruchtbaarheid,
dit alles brengt u rust en vreugde.

Te plena montes flumina,
te castra, rura florida
decorant, templi culmina,
edes et pontes, balnea.

U sieren bergen en bruisende stromen, kastelen,
de bloeiende natuur, de koepels van hoge kerken,
bouwwerken en bruggen, badhuizen.

Tue laudis preconia
per orbem fama memorat,
que Johannes Ciconia
canore fido resonat.

Uw lof wordt hoog geprezen,
uw roem de wereld rond verkondigd, en Johannes
Ciconia doet haar welluidend weerklinken.

O felix templum iubila

O felix templum iubila
et chors tua canonici
nunc plaudat corde supplici.
Tu, clere, viso rutila.

O, zalige domkerk, verheug u, en uw kapittelkoor,
juich met deemoedig hart.

En gij, clerus, fleur op bij dit gezicht.

Qui presul divi muneris
de summo missus cardine
a iusto nato Dardane
est pastor sacri oneris.

Hij die bisschop werd door de goddelijke gave,
gezonden vanuit de hemel,
geboren uit de rechtvaardige Dardanus [Aeneas],
is herder van de heilige opdracht.

Tu genitoris Stephane,
o plaustriger illustrissime,
virtutes splendidissime
sunt tuis factis consone.

Gij, vader van Stephanus [van Carrara],
o illustere menner, schitterende deugden
zijn de begeleiders van uw daden.

Fano novo et multis aris
superis quas dedicasti
ad astra iter iam parasti
tibi et cunctis tui laris.

Met een nieuw heiligdom en vele altaren,
die gij aan de heiligen hebt gewijd,
hebt gij u een weg ten hemel bereid,
voor u en heel uw familie.

Precor, patre o digna proles,
iusta, mitis et modesta,
viciozum ac infesta,
virtutibusque redolens,

Ik smEEK u, kinderen die uw vader waardig zijt,
rechtvaardig, mild en bescheiden,
tegenstander van ondeugden en vol van deugden,

dignare me Ciconiam
(tanti licet sim indignus)
tui habere in corde pignus,
es benignus quoniam.

laat toe dat ik, Ciconia, al ben ik dat niet waardig,
een onderpand van u in mijn hart heb,
omdat gij welwillend zijt.

Albane misse celitus

Cantus I

Albane, misse celitus
presul date divinitus
veni, pater Padue.

O Albanus, uit de hemel gezonden bisschop,
geschonken door God, kom, vader van Padua.

Cui desolate penitus
confer medellam protinus
duce dudum vidue.

Padua, in diepe eenzaamheid, breng haar snel
genezing, te lang was ze zonder leider.

Veni pastor animarum,
sparge lumen, sidus clarum,
cuncta solve debita.

Kom, zielenherder, verspreid het licht, heldere ster,
scheid alle schuld kwijt.

Auffer quidquid est avarum
nichil sinas esse amarum
queque prudens limita.

Verjaag alle gierigheid, laat de bitterheid niet toe,
geef ons wijze matigheid.

Justus, pius et severus
quia totus es sincerus
quis rimetur cetera?

Rechtvaardig, vroom en streng bent u een en al
eerlijkheid, wie zou naar meer verlangen?

Constans, lenis dominaris,
vera laude predicatoris,
qua pertingis ethera.

Heers met zachte standvastigheid, wees geprezen

met oprechte lof, zo reikt u tot aan de hoogste sferen.

Leteris, urbs Antenoris,
adventu tanti decoris,
plausu tota concine.

Verblijd u, stad van Antenor, om de komst van zulk
eervol sieraad, zing allen uw lof uit.

Michaële stirpe clarus,
tibi antistes datur gnarus
cantum numquam desine.

Roemrijk uit het geslacht Michiel wordt u een wijze
bisschop geschonken, houd dus nooit op met zingen!

Cantus II

Albane, doctor maxime,
virtute celo proxime,
gradu nitens gemino,

Albanus, grote leraar, uw deugd nadert de hemel,
tweevoudig is uw schittering,

nam decretorum insula
et presulatus ferula
flores sine termino.

want door de wijsheid van uw wetten en het gezag van
uw bisschopsstaf zal uw roem voor eeuwig stralen.

Vite celestis emulus,
in omni bono sedulus,
te Jesu dedicasti.

U streeft naar het hemelse leven, u zoekt ijverig het
goede, u geeft zich helemaal aan Jezus.

Illustri domo genitus,
humilitati deditus,
sublima comparasti.

Ontstaan uit een beroemd geslacht, toegewijd aan de
nederigheid, hebt u de heiligheid bereikt.

O Venetina civitas,
in qua perfecta bonitas
virtus tanta nascitur,

O stad Venetië, waarin volmaakte goedheid,
waarin zo'n grote deugd geboren is,

hoc alumno jocunderis,
tibi fulget instar veris
de quo mundus loquitur.

verheug u in deze afstammeling, hij straalt als een
lente, waarover de hele wereld spreekt.

Viri tanti data cure
qui te regit equo iure,
Paduana ecclesia,

Kerk van Padua, toevertrouwd aan zo'n groot man,
die u leidt in billijkheid,

Christo grates laudes pange
celum edis hymnis tange
cum tuo Ciconia.

zing lofgezangen tot Christus, laat ze klinken in de
kerkgewelven, samen met uw Ciconia.

Petrum Marcello Venetum

Cantus I

Petrum Marcello Venetum
Romano cretum sanguine
pastorem nostrum carmine
laudemus bene meritum.

Laat ons Petrus Marcello Venetus prijzen,
geboren uit Romeins bloed, onze herder,

met een lied dat welverdiend is.

Exultet urbs Euganee
adventu tanti presulis.
Exultet plausu, iubilis
voces sonent etheree.

Laat de stad der Euganei juichen om de komst van
zulk een bisschop. Laat haar jubelend juichen
met gezang dat hemelhoog weerklinkt.

Stirps leteris Marcellina,
tali alumno decorata.
Cuius gradu sublimata,
illi tota te declina.

Verheug u, geslacht van Marcello, getooid met zulk
een nazaat. Door zijn loopbaan wordt u verheven,
buig u diep voor hem neer.

Plaudat patavinus chorus
laudes lovi summo pangant
voce leta celum tangant
venit enim pastor verus.

Laat het applaus van Padua in koor klinken, laat ze de
lof zingen van de oppergod, laat hun blij stemmen
tot de hemel reiken, want de ware herder is gekomen.

Cantus II

O Petre, antistes inclite,
vere virtutis speculum,
quo nostrum inter seculum
nos mina recto limite.

O Petrus, vermaarde bisschop, waarachtig de spiegel
der deugdzaamheid, te midden van deze wereld,
leid ons op de rechte weg.

O pater amantissime,
nos oves tuas dirige
et aberrantes corrige,
iudex cunctis iustissime.

O zeer liefhebbende vader, leid ons, uw schapen
en breng de dwalenden terug,
rechtvaardigste rechter van allen.

O cleri primas Padue,
nos tuos rite regula,
peccantes coge ferula,
sordida cuncta dilue.

O primaat der clerus van Padua, bestuur ons in
rechtvaardigheid, bedwing de zondaars met uw staf,
doe elke smet verdwijnen.

Sint laudes regi glorie,
qui nos te dignos redidit.
Qui melon istud edidit
adesto tuo Cyconie.

Eer zij de koning der glorie,
die ons u waardig heeft gemaakt.
Wees de maker van dit lied genadig: uw Ciconia.

Merçé o morte

Merçé o morte, o vagha anima mia.
Oymè ch'io moro, o graciosa e pia.

Genade of dood, o mijn liefvallige ziel.
Wee mij, ik die sterf, o gracieuze en vrome vrouw.

Pascho el cor de sospir' ch'altruy no'l vede
e de lagrime vivo amaramente.

Ik voed mijn hart met zuchten die niemand ziet
en ik leef van bittere tranen.

Aymè, dolent' morirò per la merçede
del dolce amor che'l mio cor t'a presente.

Wee mij, ik zal sterven in ruil voor de
zoete liefde die mijn hart heeft gegeven.

O Dio, che pena è questa al cor dolente!
Falsa, çudea, almen' fame morir via.

O God, wat een straf is dit voor mijn bedroefde hart.
Vals individu, laat me op zijn minst elders sterven!

Merçe o morte, o vagha anima mia.

Oymè ch'io moro, o graciosa e pia.

Genade of dood, o mijn liefvallige ziel.
Wee mij, ik die sterf, o gracieuze en vrome vrouw.

O beatum incendium

O beatum incendium
o ardens desiderium
o dulce refrigerium
amare Dei filium.

O gezegende brand, o brandend verlangen,
o, wat een zoete verfrissing:
om Gods Zoon lief te hebben.

Portas vestras attollite
celi cives occurrite
triumphatori dicite:
"Salve, Iesu, rex inclite."

Open uw poorten, kom snel, hemelingen,
en zeg tegen de triomfator:
"Gegroet, Jezus, illustere Koning."

Rex virtutum, rex glorie,
tibi laus honor et imperium, Jesu Christe.
Jesu largitor venie

esto nobis refugium.

Koning van deugden, Koning van glorie,
aan U zijn de lofprijzing en de macht, Jezus Christus.
Jezus, schenk ons genade, en wees onze toevlucht.

O mea delectacio,
amoris consumacio
o mea consolacio
lesu mundi salvacio.

O mijn vreugde, de vervolmaking van mijn liefde,
o mijn troost, Jezus, redding der wereld.

Te celi chorus predicat
et laudes tuas replicat
Iesus orbem letifica
et nos Deo pacifica.

Over U preekt het engelenkoor, het verdubbelt Uw lof:
Jezus verblijdt de ganse wereld
en verzoent ons met God.

Nunc prosequamur laudibus
lesum hymnis et precibus
ut nos donet celestibus
frui cum celi civibus.

Laat ons nu de lof zingen van Jezus, met hymnes en
gebed, opdat we eens in de vreugden
van de hemelingen mogen delen.

Universi qui te expectant

Universi qui te expectant, non confundentur.

Dat de wereld die op U wacht
niet in verwarring geraakt.

Vias tuas, Domine, demonstra mihi,
et semitas tuas edoce me.

Geef me inzage in Uw wegen, Heer
en leer me Uw paden kennen.

Alleluia. Ego sum pastor bonus

Alleluia. Ego sum pastor bonus
et cognosco oves meas et cognoscunt meae.

Halleluja. Ik ben de goede Herder:
Ik ken Mijn schapen en Mijn schapen kennen Mij.

Hec est regina

Hec est regina virginum que genuit regem,
velut rosa decora virgo.

Aanschouw de koningin der maagden,
die de Koning ter wereld heeft gebracht,
een sierlijke roos als het ware.

Dei genitrix per quam reperimus Deum et hominem,
alma virgo [virginum] intercede pro nobis omnibus.

Maagd en moeder van God, door wie wij God
en de mens ontdekken,
verheven maagd [onder de maagden],
spreek voor ons allen ten beste.

Laudate pueri Dominum: laudate nomen Domini.

Sit nomen Domini benedictum:

ex hoc nunc et usque in seculum.

Loof de Heer, gij dienaars, loof de naam des Heren.
Geprezen zij de naam des Heren
van nu af en tot in eeuwigheid.

Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto.

Sicut erat in principio et nunc

et semper et in secula seculorum. Amen.

Eer aan de Vader, de Zoon en de Heilige Geest.
Zoals het was in het begin, nu en altijd,

en tot in eeuwigheid. Amen

Ave regina

Ave regina celorum, ave domina angelorum.

Salve radix sancta ex qua mundo lux est orta,

Gegroet, koningin van de hemelen, gegroet, meesteres
van de engelen. Gegroet, heilige levensbron,
waaruit het licht van de wereld is voortgekomen,

gaude gloriosa super omnes speciosa.

Vale valde decora

et pro nobis semper Christum exora.

verheug u, kostbaar boven allen.

Gegroet, gij wonderschone,

en wees onze voorspraak bij Christus.

Ut te per omnes

Cantus I

Ut te per omnes celitus

plagas sequamur maximo

cultu lavandos lumina

Francisce, nostros spiritus.

Opdat wij u in alle onheil vol ijver blijven volgen,

Franciscus, verlicht ons verstand vanuit de hemel.

Tu qui perennis glorie

sedes tueris omnipatris,

qui cuncta nutu concutit,

perversa nobis erue.

Gij die aanschouwt, in eeuwige glorie, het verblijf

van de Alvader, van Hem die met een hoofdknik alles

beweegt, houd het boze ver van ons af.

Christi letus quod sumpseras

vulnus receptum per tuum
nobis benigne porrige
[ut] de te canens gloriam,

Omdat gij met vreugde de stigmata van Christus
hebt aangenomen, door die aanvaarding, verleen ons
welwillend dat ons lied weerklinke tot uw glorie,

sit illa felix regula,
fratrum minorum nomine,
cujus fuisti conditor,
duret per evum longius.

verleen dat de regel, "van de Minderbroeders"
genaamd, waarvan gij de stichter zijt,
eeuwenlang mag duren. Amen.

Cantus II

Ingens alumnus Padue,
quem Zabarellam nominant,
Franciscus almi supplicat
Francisci adorans numina.

Uw grote volgeling in Padua die men Zabarella noemt,
hij, Franciscus, voegt zijn smeking bijonder aanroeping
van vader Franciscus.

Sis tutor excelsis favens
servo precanti te tuo,
quem totus orbis predicat
insignibus preconiiis.

Wees de hoogverheven beschermer van uw dienaar
die u aanroept; heel de wereld verkondigt uw roem
met feestgezangen.

Audi libens dignas preces
doctoris immensi, sacer Francisce,

quo leges bonas
Antenoris stirps accipit.

Heilige Franciscus, aanhoor welwillend de gebeden
van de hoogverheven leraar; door zijn toedoen heeft
het geslacht van Anthenor goede wetten ontvangen.

Silvas per altas alitus,
in mole clausus corporis
ducens viam celestium
rector veni fidelium.

Gij die zijt opgevoed in uitgestrekte wouden,
die de last van het lichaam hebt getorst,
die nu het leven van de hemelingen leidt,
kom en wees de gids van de gelovigen.

Benedicamus Domino

Benedicamus Domino.

Laten wij de Heer zegenen.

Deo gratias

Deo gratias.

Wij danken God.

Vertaling: Brigitte Hermans, Ike Cialona

Trio Mediaeval

Zo 24.08.25

Sint-Andrieskerk, 22.15

Uitvoerders

Anna Maria Friman	<i>zang voice</i>
Linn Andrea Fuglseth	<i>zang voice</i>
Jorunn Lovise Husan	<i>zang voice</i>

Kyrie	<i>Hildegard von Bingen (1098-1179)</i>
Messe de Tournai	<i>Anoniem (13de/14de eeuw, Doornik)</i>
<i>Kyrie</i>	
<i>Gloria</i>	
O frondens virga	<i>Hildegard von Bingen</i>
Messe de Tournai	<i>Anoniem (13de/14de eeuw, Doornik)</i>
<i>Credo</i>	
Caritas abundat in omnia	<i>Hildegard von Bingen</i>
Alma mater / Ante thorum	<i>Anoniem (14de eeuw, Engeland)</i>
Benedicta es caelorum regina	<i>Anoniem (14de eeuw, Engeland)</i>
De spineto nata rosa	<i>Anoniem (14de eeuw, Engeland)</i>
Messe de Tournai	<i>Anoniem (13de/14de eeuw, Doornik)</i>
<i>Sanctus</i>	
Ave, generosa	<i>Hildegard von Bingen</i>
Messe de Tournai	<i>Anoniem (13de/14de eeuw, Doornik)</i>
<i>Agnus Dei</i>	
<i>Ite missa est</i>	
De Spiritu Sancto	<i>Hildegard von Bingen</i>

Tussen twee werelden – Hildegard von Bingen en Messe de Tournai

De Onze-Lieve-Vrouwekathedraal van Doornik, waarvan de bouw omstreeks 1100 startte, is een van de grootste religieuze gebouwen in ons land. Met haar romaanse schip, gotische koor en vijf torens imponeert deze kathedraal nog steeds elke bezoeker. In 2000 werd dit monument door de UNESCO terecht als werelderfgoed erkend. Even indrukwekkend, maar op een andere schaal, was de bibliotheek van de kathedraal, met duizenden volumes, waarvan een groot deel helaas werd vernietigd door een bomaanslag in 1940. Een honderdtal documenten kon worden gered, waaronder het bijzonder relevante manuscript B-Tc 476, dat een van de oudste, nog bekende driestemmige miscycli bevat, de zogenaamde *Messe de Tournai*. Tussen de verschillende misdelen bestaat echter geen muzikaal-thematisch verband, noch is er een bepaalde gemeenschappelijke stijl; het *Kyrie*, *Sanctus* en *Agnus Dei* dateren wellicht nog uit de late 13de eeuw, terwijl het *Gloria*, *Credo* en *Ite missa est* de vrijere ritmen en de drieklanken van de 14de-eeuwse ars nova vertonen. De pragmatische scribent die dit manuscript omstreeks 1400 samenstelde, verzamelde eigenlijk een allegaartje van werken die het repertoire vormden van de Doornikse kapel, die blijkbaar niet met uniformiteit begaan was.

Drie anonieme Mariamotetten op het programma vertonen een gelijkwaardige overgang van ars antiqua naar ars nova. Ze zijn overgeleverd op perkamentrollen die aanvankelijk werden gebruikt als rekeningen voor de uitgaven van bouwwerken aan het riddergoed van Lord Segrave in Bretby, Derbyshire. De rollen kwamen later terecht in Berkeley Castle en vervolgens in de Bodleian Library in Oxford, waar de muziek in 1980 werd herontdekt.

Naast de polyfone werken brengt Trio Mediaeval gezangen van Hildegard von Bingen, oprichtster en abdis van het benedictijnerklooster op de

Rupertsberg in Bingen am Rhein. Ze schreef haar visioenen neer in beeldrijke gedichten. *Caritas abundat in omnia* is bijvoorbeeld een eenvoudige evocatie van de universele aard van goddelijke liefde, *De Spiritu Sancto* viert de reiniging van de kosmos door de Heilige Geest. Von Bingens muziek is melodisch rijk en gevarieerd en valt op door de virtuoze melismen.

Between Two Worlds – Hildegard von Bingen and the Messe de Tournai

The cathedral of Our Lady in Tournai, whose construction began in around 1100, is one of the largest religious buildings in the country. With its Romanesque nave, Gothic choir and five towers, it continues to impress everyone who visits. In the year 2000, this monument was rightly categorised by UNESCO as a World Heritage Site. Equally impressive, though on a different scale, was the cathedral library with its thousands of volumes. Sadly, most of them were destroyed by bombing in 1940. About a hundred manuscripts were saved, including the manuscript B-Tc 476. This particularly relevant document contains one of the oldest three-voice mass cycles still known to us, called the *Messe de Tournai*. However there is no thematic musical link between the various parts of the mass, and neither are they written in a specific, common style: the *Kyrie*, *Sanctus* and *Agnus Dei* probably date right back to the late 13th century, whereas the *Gloria*, *Credo* and *Ite missa est* display the freer rhymes and typical triads of the 14th-century Ars Nova. In fact, the pragmatic scribe who compiled this manuscript in about 1400 brought together a hotchpotch of works that formed the repertoire of the choir in Tournai, who were apparently unconcerned with uniformity.

Three anonymous Marian motets on the programme reveal a similar transition from the Ars Antiqua to Ars Nova. They are preserved on parchment

rolls initially used as account books for the expenditure on building work at Lord Segrave's manor in Bretby, Derbyshire. Later, the rolls ended up at Berkeley Castle and then in the Bodleian Library in Oxford, where the music was rediscovered in 1980.

As well as these polyphonic works, Trio Mediaeval will perform hymns by Hildegard von Bingen, the founder and abbess of the Benedictine convent at Rupertsberg in Bingen am Rhein. She wrote down her visions in poems with rich imagery. *Caritas abundat in omnia*, for example, is a simple evocation of the universal nature of divine love; *De Spiritu Sancto* celebrates the purification of the cosmos by the Holy Spirit. Hildegard von Bingen's music is melodically rich and characterised by virtuoso melismas.

Kyrie

Kyrie

Gloria

Voor de misdelen, zie p. 262-266.

O frondens virga

O frondens virga,
in tua nobilitate stans
sicut aurora procedit:

O groene, bloeiende tak, die in jouw adel
rechttop staat, zoals de dageraad opkomt:

nunc gaude et letare
et nos debiles dignare
a mala consuetudine liberare

verheug je nu en wees blij,
en wees zo goed ons, zwakken,
te bevrijden van slechte gewoonten,

atque manum tuam porrige
ad erigendum nos.

en reik je hand uit om ons op te richten.

Credo

Voor de misdelen, zie p. 262-266.

Caritas abundat in omnia

Caritas abundat in omnia,
de imis excellentissima
super sidera, atque amantissima in omnia,
quia summo Regi osculum pacis dedit.

De liefde is overal in overvloed aanwezig,
allerhoogst, van de diepste diepten tot boven de sterren,

zij is het meest liefdevol voor alles, want aan de hoogste Koning heeft zij de kus van de vrede gegeven.

Alma mater / Ante thorum

Duplum

Alma mater, digna virgula
ex stirpe regia nobili de lesse,
viri sancti veteri prosapia,

Milde moeder, waardige afstammeling,
twijg uit het nobele, koninklijke geslacht van Jesse,
van een heilige man uit een oude familie,

plaude, virgo, deo angelus;
carissima, humilitas docilis
te matrem domini fecit fieri.

juich, maagd, om de engel van God;
allertiefste, je ervaren nederigheid
heeft je tot moeder van de Heer gemaakt.

Hec est que venit de libano
flos campi et nemorum
arborum pulcherima,
castissima domina suavis,
nunc mater miseris miserens.

Zij is het die vanuit Libanon is gekomen, een bloem uit
het veld en de mooiste van de bomen in de wouden,
de meest vrome en lieflijkste heerseres,
nu een moeder die zich erbarmt over de ongelukkigen.

Surge ad filium dominum nostrum,
impetra bravium propicium
pro culpa veteri in die memoranda.

Rijs op naar uw Zoon, onze Heer, en bewerk op de dag
van het oordeel een genadige prijs voor de oude schuld.

Respice, clara virgo, filia David,
genitrix domini, regis eterni,

Kijk naar ons om, schitterende maagd, dochter van
David, moeder van de Heer, van de eeuwige Koning,

que sedes in solio splendido
gemmis floribus coronata,

jij die zit op een schitterende troon,
gekroond met bloemen en edelstenen,

ad hanc vallem flebilem,
ubi degent vesci famuli subditi
meditantes de gracia vestra solita,
supplicantes corde simplici

bekommer u om dit tranendal,
waar uw onderdanige dienaren hun leven leiden
in de overpeinzing van uw gangbare welwillendheid
met de smeekbede van een eenvoudig hart,

cum oracionum puris meditationibus,
memores nostri effici dignemini
et post hanc finem collocare nos in patriam glorie.

een gebed met ongekunstelde overwegingen,
noem ons, acht ons waardig om te worden voltooid
en breng ons na dit einde samen in de glorie van het
vaderland.

Triplum

Ante thorum virginis
omnis milicia celica supernorum
beatorum civium
iugiter assistunt atque venerabili

Voor de troon van de maagd neemt de voltallige

hemelse militie van de hemelse, heilige onderdanen
tezamen plaats,
splendida facie vestibus
decoris induta, venustissimis
assumpta, sedentem cum filio adorant
cum notulis, modulis dulcissimis
et canticis, organis plurimis.

uitgedost in de allermooiste gewaden
en met eerbiedwaardige blik, met muziek
en de allermooiste melodieën en gezangen,
en zeer veel orgels aanbidden zij haar
die samen met haar Zoon zetelt.

Que eya vale, genitrix domini,
virgoque gravida puerpera,
altissimum unicum,
parvulum tuum
lacte proprio fovisti virgineo.

Het ga je goed, moeder van de Heer, maagd,
vruchtbaar in het kraambed,
de enige allerhoogste, je kleine kindje heb je gevoed
met je eigen maagdelijke melk.

Gaude quod te dicit Ysaie vaticinium
(parete, alete natum omnia regentem sydera,
super celico sidere et aula pudicitie manentem)

Verheug je om wat Jesaja over jou heeft voorspeld,
(schik je, wees bereid, gehoorzaam, voed de boreling,
de Koning van alle sterren, Hij die in de hemel zal
vertoeven en blijvend zal getuigen van vorstelijke
waardigheid en ingetogenheid)

et clausa fertilis singulis languentibus
petentibus veram medelam atque tutelam

prebens conspicuos
sexumque femineum protegens,
supplicans unigenito filio
ut redemptos servulos
celesti reconciliet patrie.

jij die vruchtbaar bent, hoewel niet aangeraakt,
die aan iedere behoeftige een waarachtig geneesmiddel
en bescherming biedt, die het vrouwelijke geslacht in
bescherming neemt, en je eniggeboren Zoon smeekt
dat Hij Zijn verlore onderdanen
zou verzoenen in het hemelse vaderland.

Benedicta es caelorum regina

Benedicta es celorum regina
et mundi totius domina
et egris medicina.

Gezegend ben jij, koningin der hemelen
en heerseres over de hele wereld
en genezeres van de zieken.

Tu preclara maris stella vocaris
que solem iustitie paris
a quo illuminaris.

Jij wordt de stralendste ster aan het firmament genoemd
en uit jou sprong de zon der gerechtigheid,
waardoor je wordt verlicht.

Te Deus pater ut dei mater
fieres et ipse frater
cuius eras filia.

Jij hebt God de Vader geheiligd, opdat je moeder van
God zou worden, en Hij zelf de broeder zou worden
van wie jij een dochter was.

Sanctificavit, sanctam servavit
et mittens sic salutavit
"Ave plena gratia".

Hij heeft je heiligheid in stand gehouden
en groette je aldus: "Wees gegroet, vol van genade."

Nunc mater exora natum
ut nostrum tollat reatum
et regnum det nobis paratum
in celesti patria.

Nu, moeder, bid tot je Zoon, opdat Hij onze zonde op
Zich neemt, opdat Hij ons Zijn koninkrijk moge geven
dat in de hemelse glorie is voorbereid.

De spineto nata rosa

De spineto nata rosa
arbor vite preciosa
ave plena gratia.

Roos, geboren uit de doornstruik, kostbare boom
des levens, wees gegroet, vol van genade.

Nos ad lucem vere lucis
levans trahis et perducis
ducens via regia.

U heft ons op en trekt ons naar het licht van het ware
licht, U leidt ons langs de koninklijke weg.

Specialis eminenter
singularis excellenter
emines virtutibus.

U bent bijzonder in uitmuntendheid, uitzonderlijk in
voortreffelijkheid, u blinkt uit in deugden.

Flos et lumen es sanctorum
sed et ipsis angelorum

premines ordinibus.

U bent de bloem en het licht van de heiligen,
maar zelfs de orden van de engelen overtreft u.

Aaron virga tu fuisti,
florem fructu protulisti
stupendo miraculo.

U was de staf van Aaron, u bracht een bloem voort
uit de vrucht door een verbazingwekkend wonder.

Ergo virgo tam beata
multis signis premonstrata
sis nobis propicia.

Daarom, gezegende maagd, door vele tekenen
aangekondigd, wees ons genadig.

Aufer iras et langores,
mentem munda, forma mores
pietatis gratia.

Neem toorn en ziekte weg, zuiver de geest,
vorm de zeden door de genade van vroomheid.

Pie matris pia proles,
hic purgatos quando voles
transfer nos ad supera.

Vrome nakomeling van een vrome moeder, wanneer
u wil, breng ons die hier gereinigd zijn, naar de hemel.

Pie matris pia prece,
tu nos a secunda nece
pie Ihesu libera.

Door het vrome gebed van een vrome moeder,
bevrijd ons, goede Jezus, van de tweede dood.

Sanctus

Voor de misdelen, zie p. 262-266.

Ave, generosa

Ave, generosa,
gloriosa et intacta puella.

Tu pupilla castitatis,
tu materia sanctitatis,
que Deo placuit.

Wees gegroet, edele, glorieuze en ongeschonden
maagd. Jij, de pupil van de kuisheid, jij, de oorsprong
van de heiligheid, die aan God behaagde.

Nam hec superna infusio in te fuit,
quod supernum Verbum in te carnem induit.
Tu candidum lilium,
quod Deus ante omnem creaturam inspexit.

Want deze hemelse uitstorting was in jou aanwezig,
omdat het hemelse woord in jou vlees werd.
Jij, stralende lelie,
die God vóór alle schepselen aanschouwde.

O pulcherrima et dulcissima,
quam valde Deus in te delectabatur,
cum amplexionem caloris sui in te posuit,
ita quod Filius eius de te lactatus est.

O allermooiste en allerzoetste,
hoezeer heeft God in jou behagen gehad,
toen Hij de omarming van Zijn warmte in jou plaatste,
zodat Zijn Zoon aan jouw borst werd gevoed.

Venter enim tuus gaudium havuit,
cum omnis celestis symphonia de te sonuit,
quia, Virgo, Filium Dei portasti,
ubi castitas tua in Deo claruit.

Want jouw schoot kende vreugde, toen de hemelse
symfonie door jou weerklonk,

want, maagd, jij hebt de Zoon van God gedragen,
wanneer jouw kuisheid in God schitterde.

Viscera tua gaudium habuerunt,
sicut gramen, super quod ros cadit,
cum ei viriditatem infudit,
ut et in te factum est,
o Mater omnis gaudii.

Jouw ingewanden kenden vreugde, zoals het gras
waarop de dauw valt, wanneer het zijn frisgroen
ontvangt; zo geschiedde het ook in jou,
o moeder van alle vreugde.

Nunc omnis Ecclesia in gaudio rutilat
ac in symphonia sonet
propter dulcissima Virginem
et laudabilem Mariam, dei Genitricem. Amen.

Nu moge heel de Kerk stralen van vreugde en in
symfonie weerklinken, omwille van de allerzoetste
maagd en de lofwaardige Maria, moeder van God. Amen.

Agnus Dei

Voor de misdelen, zie p. 262-266.

Ite missa est

Ite missa est. Deo Gratias.

Ga nu allen heen. God zij dank.

De Spiritu Sancto

Spiritus Sanctus vivificans
vita movens omnia,

Heilige Geest, levend en leven-gevend,
Hij is de kracht die alles in beweging zet,

et radix est in omni creatura
ac omnia de inmunditia abluit,
tergens crimina ac ungit vulnera,

de wortel in elk schepsel, Hij reinigt alles van
onreinheid, wast schuld af en zalft wonden,

et sic est fulgens ac laudabilis vita,
suscitans et resuscitans omnia.

en zo is Hij een stralend en prijzenswaardig leven,
dat alles opwekt en weer tot leven brengt.

Vertaling: Brigitte Hermans, Bernard Huyvaert

Het ordinarium van de mis

Kyrie

Kyrie eleison.

Heer, ontferm U over ons.

Christe eleison.

Christus, ontferm U over ons.

Kyrie eleison.

Heer, ontferm U over ons.

Gloria

Gloria in excelsis Deo,

et in terra pax hominibus bonae voluntatis.

Eer aan God in den hoge

en vrede op aarde aan de mensen van goede wil.

Laudamus te, benedicimus te,

Wij loven U, wij prijzen

adoramus te, glorificamus te.

en aanbidden U, wij verheerlijken U

Gratias agimus tibi propter magnam gloriam tuam,

en zeggen U dank voor Uw grote heerlijkheid,

Domine Deus, Rex caelestis,

Heer God, hemelse Koning,

Deus, Pater omnipotens,

God, almachtige Vader, Heer,

Domine Fili unigenite, Jesu Christe.

eniggeboren Zoon, Jezus Christus.

Domine Deus, Agnus Dei, Filius Patris,

Heer God, Lam Gods, Zoon van de Vader,

qui tollis peccata mundi,
miserere nobis,

Gij die wegneemt de zonden der wereld,
ontferm U over ons,

qui tollis peccata mundi,
suscipe deprecationem nostram.

Gij die wegneemt de zonden der wereld,
aanvaard ons gebed.

Qui sedes ad dexteram Patris,
miserere nobis,

Gij die zit aan de rechterhand van de Vader,
ontferm U over ons,

quoniam tu solus sanctus, tu solus Dominus,
tu solus altissimus, Jesu Christe.

want Gij alleen zijt de Heilige, Gij alleen de Heer,
Gij alleen de allerhoogste, Jezus Christus.

Cum sancto spiritu in gloria Dei Patris. Amen.

Met de Heilige Geest in de heerlijkheid van God
de Vader. Amen.

Credo

Credo in unum Deum, Patrem omnipotentem,

Ik geloof in één God, de almachtige Vader,

factorum caeli et terrae, visibilium omnium et
invisibilium.

Schepper van hemel en aarde, van al wat zichtbaar
en onzichtbaar is.

Et in unum Dominum, Jesum Christum,

En in één Heer, Jezus Christus,

Filium Dei unigenitum,
et ex Patre natum ante omnia saecula.
eniggeboren Zoon van God,
en voor alle tijden geboren uit de Vader.

Deum de Deo, lumen de lumine,
Deum verum de Deo vero,
God uit God, licht uit licht,
ware God uit de ware God,
genitum non factum, consubstantialem Patri,
per quem omnia facta sunt,
geboren, niet geschapen, één in wezen met de Vader,
en door wie alles is geschapen,

qui propter nos homines et propter nostram salutem
descendit de caelis.
die voor ons, mensen, en omwille van ons heil
uit de hemel is neergedaald.

Et incarnatus est de Spirito Sancto ex Mariae virgine,
et homo factus est.
En Hij is ontvangen van de Heilige Geest
uit de maagd Maria, en is mens geworden.

Crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato,
passus et sepultus est,
Hij werd voor ons gekruisigd onder Pontius Pilatus, Hij
heeft geleden en is begraven,
et resurrexit tertia die secundum scripturas,
et ascendit in caelum, sedet ad dexteram Patris.
Hij is verrezen op de derde dag volgens de schriften,
Hij is opgevaren ten hemel en zit aan de rechterhand
van de Vader.

Et iterum venturus est cum gloria
judicare vivos et mortuos,

Hij zal wederkomen in heerlijkheid
om te oordelen levenden en doden

cujus regni non erit finis.

en aan Zijn rijk komt geen einde.

Et in Spiritum Sanctum, Dominum et vivificantem,
qui ex Patre Filioque procedit,

Ik geloof in de Heilige Geest, die Heer is en het leven
geeft, die voortkomt uit de Vader en de Zoon,

qui cum Patre et Filio simul adoratur
et conglorificatur,

die met de Vader en de Zoon tezamen wordt
aanbeden en verheerlijkt,

qui locutus est per prophetas

et unam Sanctam Catholicam et Apostolicam ecclesiam.

die heeft gesproken door de profeten,
en in één heilige katholieke en apostolische kerk.

Confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum,
et expecto resurrectionem mortuorum
et vitam venturi saeculi. Amen.

Ik belijd één doopsel tot vergiffenis van de zonden,
en ik verwacht de opstanding van de doden
en het leven van het komend rijk. Amen.

Sanctus

Sanctus, sanctus, sanctus

Dominus Deus Sabaoth!

Heilig, heilig, heilig

de Heer, de God der hemelse machten!

Pleni sunt caeli et terra gloria tua.

Hosanna in excelsis.

Vol zijn hemel en aarde van Uw heerlijkheid.

Hosanna in den hoge.

Benedictus qui venit in nomine Domini.

Hosanna in excelsis.

Gezegend Hij die komt in de naam des Heren.

Hosanna in den hoge.

Agnus Dei

Agnus Dei, qui tollis peccata mundi,

miserere nobis!

Lam Gods, dat wegneemt de zonden der wereld,

ontferm U over ons!

Agnus Dei, qui tollis peccata mundi,

miserere nobis!

Lam Gods, dat wegneemt de zonden der wereld,

ontferm U over ons!

Agnus Dei, qui tollis peccata mundi,

dona nobis pacem!

Lam Gods, dat wegneemt de zonden der wereld,
geef ons de vrede!

Vertaling: Brigitte Hermans

memor

Ma 25.08.25

AMUZ, 13.00

Uitvoerders

Karin Weston

zang voice

Elizabeth Sommers

vedel fiddle

Omnes gentes plaudite	<i>Anoniem</i>
Veritas veritatum	<i>Philippus Cancellarius Parisiensis (ca. 1160/65-1236)</i>
Transfretase legitur in duabis navibus	<i>Anoniem</i>
Plebs domini hac die	<i>Anoniem</i>
Leto leta	<i>Anoniem</i>
Lilium floruit	<i>Anoniem</i>
Alto consilio	<i>Anoniem / transcriptie: Wulf Art</i>
Veri solis radio	<i>Anoniem</i>
Vineam meam	<i>Anoniem</i>
Clavus pungens	<i>Philippus Cancellarius Parisiensis</i>
Homo considera	<i>Anoniem</i>
Ecce tempus gaudii	<i>Anoniem</i>
Congraudeat ecclesia	<i>Anoniem</i>
Ductia	<i>Elizabeth Sommers (°2001)</i>
Ave stella matutina	<i>Anoniem</i>

Congaudeat ecclesia! Muziek voor de bouw van de kathedraal

Net zoals de gotische gewelven van de Notre-Dame in Parijs de architectuur naar nieuwe hoogten bracht, ontwikkelde zich in de stad in de 13de eeuw een uitzonderlijk rijk muzikaal repertoire. De vroegste genoteerde traditie van drie- en vierstemmige composities is te situeren aan de Notre-Dame; de eerste liederen die tot het rondeau zouden uitgroeien, zijn in manuscripten van de Notre-Dame genoteerd, en het gregoriaans, het fundament van de westerse kerkmuziek, werd in Parijs geordend, gefragmenteerd en met nieuwe stemmen versierd om de liturgie van belangrijke feestdagen luister bij te zetten.

Nog voor er echter van een gotische kathedraal sprake was, had zich reeds een andere muzikale traditie ontwikkeld – niet alleen in Parijs, maar ook in de periferie rond de hoofdstad, tot in Aquitanië en Sicilië. De zogenaamde *cantica nova*-stijl ontstond omstreeks 1100. De 'nieuwe liederen' waren gecomponeerd in lang uitgesponnen vormen, hun melodieën waren rijk versierd en kenden acrobatische vocale sprongen. Terwijl de teksten van het Notre-Damerepertoire vaak compact en moraliserend waren, vol ondoorzichtige toespelingen en ernstige vermaningen, bevatten de *cantica nova*-liederen rijke melismen, gekoppeld aan beschrijvende en vrolijke teksten, waarin vaak naar de eigen vernieuwing werd verwezen.

De vedel was in de middeleeuwen een geliefd instrument, voor zowel het seculiere als sacrale repertoire, ter begeleiding van liederen of in instrumentale werken. Memor gaat op zoek naar manieren om de vedel te integreren in de vocale muziek. Het duo verkent het muzikale landschap van Parijs en omstreken, met beklijvende rondelli en virtuoze, lange composities; van feestelijk tot prekerig, monofoon tot polyfoon.

Congaudeat Ecclesia! Music for the Construction of the Cathedral

Just as the Gothic arches of Notre Dame in Paris raised architecture to new heights, an exceptionally rich musical repertoire emerged in the city in the 13th century. The earliest notated tradition of three and four-voiced compositions can be situated at Notre Dame; the first songs that would develop into the *rondeau* are also recorded in manuscripts produced at the cathedral, and *plainchant*, the foundation of Western ecclesiastical music, was ordered, fragmented and ornamented with new voices in Paris to add lustre to the liturgy for important festivals.

Even before there was any question of a Gothic cathedral, though, another musical tradition had developed – not just in Paris, but also in the area surrounding the capital and as far afield as Aquitaine and Sicily. The ‘*cantica nova*’ style emerged around the year 1100. These ‘new songs’ were composed in long, drawn-out forms, with richly ornamented melodies that featured acrobatic vocal leaps. Whereas the texts of the Notre Dame repertoire were often compact and moralising, full of opaque references and serious warnings, the *cantica nova* songs contained rich *melismata* linked to cheerful, descriptive texts that often referred to their own innovations.

The fiddle was a popular instrument in the Middle Ages for both secular and sacral repertoire, used to accompany songs or in instrumental pieces. Memor goes in search of ways to integrate the fiddle into vocal music. The duo explores the musical landscape of Paris and the surrounding region, with captivating *rondelli* and long, virtuoso compositions that range from festive to sanctimonious, single-voiced to polyphonic.

Omnes gentes plaudite

Processit in capite,
omnes gentes plaudite

Hij is vooropgegaan, juich, alle volken,

processit in capite
nostra resurrectio;

onze verrijzenis is vooropgegaan;

omnes gentes plaudite
manibus pre gaudio.

juich, alle volken, klap in de handen van vreugde.

Regi nostro psallite,
sensu tamen sobrio.

Zing voor onze Koning, maar met een bezonnen geest.

Qui dormitis, surgite
mundi de naufragio.

Jullie die slapen,

ontwaak uit de schipbreuk van de wereld.

Suspensus in stipite,
resurgit cum bravo.

Opgehangen aan het kruis, staat Hij op met de beloning.

Aquas Mara bibite
ligni beneficio.

Drink het water van Mara door de weldaad van het hout.

Eneum opponite
serpentem Egyptio.

Stel de koperen slang tegenover de Egyptische slang.

Laudes Patri dicite,
flamini cum Filio.

Zing lof aan de Vader, met de Geest en de Zoon.

Veritas veritatum

Veritas veritatum
via, vita, veritas
per veritatis semitas
eliminans peccatum.

Waarheid der waarheden, de weg, het leven, de waarheid,
die over de paden van de waarheid de zonde verwijdert.

Te verbum incarnatum
clamat fides, spes, caritas,
tu prime pace statum
reformans post reatum.

U, het woord dat vlees is geworden,
roept geloof, hoop en liefde aan,
U herstelt als eerste de toestand van vrede na de schuld.

Tu post carnis delicias
das gracias
ut facias beatum.

U geeft na de geneugten van het vlees
de genade om zalig te maken.

O quam mira potentia
quam regia vox principis
cum egrotantis precipis:
surge, tolle grabatum.

O, wat een wonderlijke macht, wat een koninklijke stem
van de vorst, wanneer U tot de zieke zegt:
Sta op, neem uw bed op.

Transfretase legitur in duabis navibus

Transfretase legitur
in duabis navibus,
cuius palmo clauditur

spatiosum manibus:

Men zegt dat Hij de zee is overgestoken
in twee schepen, waarvan de ruime omvang
met een handpalm wordt omsloten:

uterus Marie

navis intelligitur,

qua venit in propria,

nec huius vestigia

cognoscuntur vie,

de schoot van Maria wordt als een schip begrepen,
waardoor Hij tot zichzelf kwam,
maar de sporen van deze weg zijn niet te herkennen,

et ad huc cognoscitur

minus in Maria

quam in mari via.

en de weg door Maria is tot op heden
nog minder te begrijpen dan een weg door de zee.

Crux est navis alia,

per quam cum victoria

transfretans revertitur,

Het kruis is een ander schip, waarmee Hij,
na de overwinning, oversteekt en terugkeert,

cuius per navigium

collegium

fratrum eum sequitur

per amara maria,

litus querens patrium.

en via dit schip volgt het gezelschap van broeders
Hem over de bittere zeeën,
op zoek naar de kust van hun vaders.

Ambe naves
celi claves,
per quas patet patria
post amara marium.

Beide schepen zijn de sleutels van de hemel, waardoor
het vaderland openligt na de bitterheid van de zeeën.

O quam magnum talibus
posse comparari!
Quam magnum nominibus
tantis honorari!

O, hoe groot is het om hiermee te worden vergeleken!
Hoe groot om met zulke namen te worden vereerd!

Ecce, navis tertia
militans ecclesia,
celi fungens clavibus,
licet non de pari.

Zie, het derde schip is de strijdende kerk, die de sleutels
van de hemel hanteert en zijn gelijke niet heeft.

Plebs domini hac die

Plebs domini hac die
letamini set pie
laus virgini marie
et cordibus et vocibus et actibus promatur.

Laat op deze dag het volk van de Heer zich verheugen,
maar op vrome wijze. Laat lof aan de maagd Maria
met hart, stem en daad worden verkondigd.

Mariam vox, mariam cor,
mariam sensus, mens, vigor.
Proclament hac in die
et filium Marie.

Laat de stem, laat het hart Maria verkondigen,
de zinnen, het verstand, de kracht. Laat ze op deze dag
Maria en de Zoon van Maria verkondigen.

Res agitur novella,
sol oritur de stella,
nec leditur puella –
puella est, que mater est,
quod est non est natura.

Er gebeurt iets nieuws, de zon komt voort uit een ster,
maar het meisje wordt niet gekwetst, zij is een meisje
dat moeder is, wat volgens de natuur niet kan.

Dum gratia subvenit,
in propria Rex venit,
obpropria invenit,
omnipotens fit impotens,
o pia mens, respira!

Terwijl de genade te hulp komt, komt de Koning
tot zichzelf, Hij vindt smaad, de Almachtige wordt
machteloos, o vrome ziel, heradem.

Leto leta

Leto leta concio hac die
resonet tripudio gratie;

Laat de vreugdevolle menigte op deze dag
weerklinken in een vreugdevolle dans,
op een bevallige manier;

hoc in natalitio vox sonet;
ortum dat rex glorie venie.

op deze geboortedag moet de stem weerklinken;
de Koning der glorie brengt het begin van de vergeving.

Lilium floruit

Lilium floruit
arvis vernantibus
que fons de Libano
lymphis rigantibus
fovet et relevat
zephyris flautibus.

De lelie bloeide op de groene akkers,
en de bron uit Libanon koestert en verfrist haar
met haar stromend water, terwijl de westenwind blaast.

Eia, eia, eia grex in pascuis
alludat uberimis
et sequantur agmina
agnum inter lilia
qui factus est opilio
assumpto carnis pallio
et per crucis misterium
elisit fauces misterium
ferens reis remedium.

Eia, eia, ja, ja, de kudde speelt in de vruchtbare weiden,
laat de scharen het lam tussen de lilies volgen, het lam
dat herder is geworden, door het kleed van het vlees aan
te nemen. Het verbrijzelde de muil van het beest door het
mysterie van het kruis en brengt de schuldigen genezing.

Alto consilio

Alto consilio
divina ratio
restaurans hominem
immittet celitus
vim sancti spiritus,

qua relpet virginem.

Door een verheven besluit
stuurt het goddelijke verstand, dat de mens herstelt,
vanuit de hemel de kracht van de Heilige Geest
en vult de maagd ermee.

Pectus virgineum

celo capacius

totum et integrum

claudit interius

illum qui deus est, deus est,

deus est et dei filius.

De maagdelijke borst, ruimer dan de hemel,
bevat geheel en ongeschonden in zijn binnenste
Hem die God is, God is, God is en de Zoon van God.

Visitatur de sede supera

Babilonis filia misera

persona filii missa, non altera

nostre carnis sumit mortalia.

Vanuit de hoge hemel wordt de ongelukkige dochter
van Babylon bezocht;
de persoon van de Zoon wordt gezonden,
geen ander neemt de sterfelijkheid van ons vlees aan.

Moratus est fletus ad vesperum,

matutinum ante luciferum

castitatis egressus uterum

venit Christus nostra leticia.

Het wenen duurde tot de avond,
maar vóór de morgenster, uit de schoot van de kuisheid,
kwam Christus, onze vreugde.

Nube carnis malestatis

occultans potentiam

pugnaturus non amisit
armaturam regiam,
sed pretendit inimico
mortalem substantiam.

Hij verborg de macht van Zijn majesteit door de wolk
van het vlees, klaar om de strijd aan te gaan,
Hij verliest zijn koninklijke wapenuitrusting niet;
Hij hield de vijand alleen een sterfelijke natuur voor.

Capit deus temporale
nascendi principium,
sed pudoris non amittit
virgo privilegium,
nec post partum castitatis
emarescit lilium.

God neemt een tijdelijk begin van geboorte aan,
maar de maagd verliest haar voorrecht
van kuisheid niet; ook na de geboorte
verwelkt de lelie van haar maagdelijkheid niet.

Rubus ardet, sed ardenti
non nocet vis elementi,
flamma nichil destruit.
Sic virgine pariente,
partu nichil destruente
virginitas floruit.

De braamstruik brandt, maar de kracht van het vuur
schaadt hem niet, de vlam vernietigt niets.
Toen de maagd baarde, en het baren niets vernietigde,
bloeiende haar maagdelijkheid op.

Solvitur Abrahe
sera promissio,
iam fere seculi

decurso spatio
nobis locutus est
deus in filio.

De lang uitgestelde belofte aan Abraham wordt vervuld,
nu de bijna volle tijd van de wereld is verstreken,
heeft God tot ons gesproken in Zijn Zoon.

Cumei carminis
completur litera:
Rex, inquit, veniet
de sede supera,
qui presens hominum
iudicet opera.

De profetie van de Sibille van Cumae wordt vervuld:
"De Koning", zegt zij, "zal komen van Zijn verheven
troon en in Zijn fysieke aanwezigheid
de daden van de mensen oordelen."

Cum non salvat hominem
legis observatio,
Deus orbem visitat
ortu necessario.

Omdat het naleven van de wet de mens niet redt,
bezoekt God de wereld door een noodzakelijke geboorte.

Nec per legem salvatur
nec mortuis suscitatur
per premissum baculum.
Donec venit Helyseus
et in carne presens deus
visitavit seculum.

Niet door de wet wordt men gered, en ook niet door
het opwekken van doden met de staf van de profeet.
Pas toen Elisa kwam, en God zelf in het vlees aanwezig

was, werd de wereld bezocht.

Veri solis radio

Veri solis radio
lucerna succenditur,
succensa sub modio
celari non patitur,
huius fulgor luminis
nubem delet criminis.

De lamp wordt ontstoken door een straal van de echte
zon. Zij duldt het niet onder een korenmaat
verborgen te blijven, de gloed van dit licht
wist de wolk van schuld uit.

Lucerne lux emicat
rectam parans semitam,
mulieri vendicat
dragmam diu perditam,
ad amplexum patrium
vagum flectit filium.

Het licht van de lamp straalt helder, bereidt een rechte
weg, geeft de vrouw de lang verloren drachme terug,
en buigt de zwervende zoon terug
naar de omhelzing van de vader.

Nos ornatos congrua
veste duc ad nuptias,
lampade non vacua
servantes vigilias,
ut sponsi clementia
nos locet in gloria.

Leid ons, getooid in het passende kleet, naar het
bruiloftsfeest, terwijl we met gevulde lamp

wakend de wacht houden, opdat de goedheid
van de bruidegom ons een plaats in de glorie schenkt.

Clavus pungens

Clavus pungens acumine,
dum carnem Christi perforat,
ex vulnerum foramine
passionem commemorat;

De spijker die met scherpe punt het vlees van Christus
doorboort, herdenkt de passie
door de opening van de wonden;

cuius dum madct sanguine,
nos profundens dulcedine,
christo crucis ymagine
conformatos incorporat.

terwijl hij overdekt is met bloed, overgiet hij ons met
zoetheid, voegt hij ons samen, wij die zijn gevormd
door het beeld van Christus aan het kruis.

O manuum confixio
[et] pedum perforacio,
quibus Christos confoditur!

O doorboring van de handen en van de voeten,
waardoor Christus wordt doorstoken!

Cuius dum caro scinditur
et clavorum misterio
regnum celorum panditur,
celestis fabri studio
clavus in clavem verti[tur].

Terwijl Zijn vlees wordt gescheurd, en door het
mysterie van de spijkers het rijk der hemelen wordt

geopend, door het werk van de hemelse smid wordt
de spijker in een sleutel veranderd.

Vobis loquor, pastoribus,
vobis qui claves geritis,
vobis qui vite luxibus
claves Christi reicitis.

Tot jullie spreek ik, herders, jullie die de sleutels
dragen, jullie die door een luxueus leven
de sleutels van Christus verwerpen.

Vos lupi facti gregibus,
membra Christi configitis
et abutentes clavibus
claves in clavos vertitis.

Jullie zijn wolven geworden voor de kudde,
jullie doorboren de ledematen van Christus
en door misbruik van de sleutels
veranderen jullie sleutels in spijkers.

Homo considera

Homo considera
qualis, quam misera
sors vite sit mortalis;

Mens, overweeg van welke aard
en hoe ellendig het lot van het sterfelijke leven is;

vita mortifera,
pene puerpera,
mors vera, mors vitalis;
fomentum est doloris;

het leven is dodelijk, bijna vanaf de geboorte,
de dood is waar, de dood is levend; pijn is het voedsel,

stadium vite laboris
premit per onera,
sordet per scelera
squaloris et fetoris,
fermentum est dulcoris,

de loop van de inspanning van het leven,
drukt door lasten, en wordt bezoedeld door misdaden,
door vuil en stank, zoetheid is gist,

somnium, umbra vaporis;
fallit per prospera,
trahit ad aspera
meroris et stridoris,
figmentum est erroris,

het leven is een droom, een schaduw, damp; het bedriegt
door voorspoed, het voert naar de moeilijkheden van
verdriet en geknars, het is een verzinzel van dwaling,

gaudium brevis honoris,
mordet ut vipera,
flebilis vespera
algoris et ardoris.

de vreugde van een korte eer, bijt als een adder,
het is een treurige avond van kou en hitte.

Culpa conciperis,
gemitu nasceris,
victurus in sudore,

Je wordt verwekt in schuld, je wordt geboren
met gejammer, je zal leven in zweet,

mori compelleris,
certus, quod moreris,
incerte mors est hore.

je wordt gedwongen te sterven, je bent zeker dat je
zal sterven, maar het uur van de dood is onzeker.

Momentum est statere
dubius, quantum manere
potes in prosperis,

Het leven is als een wankel moment op de weeg-
schaal, je bent onzeker hoeveel tijd je nog hebt,
hoelang je nog in voorspoed kunt blijven,

qui cito preteris,
qui fenum est in flore,
lamentum est ridere,
gaudio fletum augere,

jij die snel voorbijgaat, jij die gras bent in bloei,
het lachen is klagen, het huilen vergroot de vreugde,

nudus ingrederis,
nudus egrederis,
egressus cum pavore.

naakt ga je binnen, naakt ga je eruit,
je vertrekt met angst.

Portentum, hic gaudere,
gaudio celi carere;

Het is onbegrijpelijk, hier te genieten,
en de vreugde van de hemel te missen;

cur non corrigeris,
immemor carceris,
plectendus a tortore?

waarom verbeter je jezelf niet,
zonder te denken aan de gevangenis [van het vlees],
jij die door de beul zal worden gestraft?

Vide, ne differas,
vide, ne deseras
oblitus creatorem,

Let op dat je niet uitstelt, let op dat je niet verlaat,
niet denkend aan de Schepper,

culpam dum iteras,
tuum exasperas
ingratus redemptorem.

terwijl je de schuld herhaalt, maak je je Verlosser boos,
ondankbaar als je bent.

Cur offendis datorem?
Reprimas pravum pudorem,
turpia corrigas,

Waarom beledig je de geveer? Beheers je slechte
schaamte, verbeter je zonden,

oculos erigas
ad pium indultorem,
cur defendis errorem?

hef je ogen op naar de barmhartige vergever,
waarom verdedig je je dwaling?

Deprimas mentis tumorem,
humilem eligas
vitam, quam dirigas
per viam arctiorem,

Onderdruk de trots van je geest, kies het nederige
leven, dat je over de smallere weg voert,

dum attendis ultorem,
redimas te per timorem;

terwijl je let op de wreker, verlos jezelf door de vrees;

dominum diligas,
totum te colligas
amantis in amorem.

heb de Heer lief, verzamel jezelf helemaal
in de liefde tegenover Hem die bemint.

Ecce tempus gaudii

Ecce tempus gaudii,
gaudeamus socii,
cesset labor studii;

Zie, het is tijd voor vreugde, laat ons, vrienden,
blij zijn, laat het werk van de studie ophouden;

in hoc florali gaudio
floris renovatio
lusus est incitacio.

in deze lenteblijheid is de vernieuwing van de bloem
een aansporing tot spel.

Sonet vox tripudii,
grata quies otii.

Laat de stem van de vreugdedans klinken,
laat het rusten van de vrije tijd aangenaam zijn.

Novi candor lilii
causam de solatii.

De nieuwe witheid van de lelie
is een bron van troost.

Congaudeat ecclesia

Congaudeat ecclesia
per hec sacra sollempnia,
et gaudeat leticia
leta ducat tripudia.

Laat de kerk zich verheugen tijdens deze heilige plechtigheden, en laat haar zich verblijden met vreugde, laat haar vrolijke dansen leiden.

Ergo gaude gaudio,
iuvenilis contio,
ac de Patris Filio,
virginis in gremio,
Christo Dei filio,
nato novo puerperio facto.

Dus, wees blij met blijdschap, jonge menigte, en over de Zoon van de Vader, in de schoot van de maagd, Christus, de Zoon van God, door een nieuwe geboorte geschapen.

Gaudeat homo.

De mens moet zich verheugen.

Ave stella matutina

Ave stella matutina,
lilium munditie,
gemma fulgens cristalina,
mirtus temperantie.

Gegroet, morgenster, sierlijke lelie, schitterende kristallen parel, mirtekrans omwille van je ingetogenheid.

Mater regis et regina,
celi, carens carie,
rahe tuos a ruina,
trono tue gratie.

Moeder van de koning en koningin in de hemel, vrij van smet, red je volk van de ondergang, breng ons tot bij je roemrijke troon.

Ex te prodit lux, Maria,

verbi pura veritas,
in te sistit tunc Sophia,
preradians deitas.

Van jou gaat het licht uit, Maria, de zuivere waarheid
van het woord, in jou zetelt de wijsheid,
de goddelijke voorafspiegeling.

Vale, vita, lex et via,
virginalis castitas,
sola mundo prees pia,
salvificans caritas.

Vaarwel, [jij bent] het leven, de wet, onze levensweg,
maagdelijke kuisheid, de enige ter wereld, kuis in
gebed, onbaatzuchtige welwillendheid die ons bevrijdt.

Cela clausa creatoris,
manna nos reficiens
claustum flamminis dulcoris,
splendor indeficiens.

Gesloten vertrek voor de Schepper, manna om ons te
doen herleven, gesloten vertrek van een zachte gloed,
onuitputtelijke luister.

Rosa fragans, vas odoris,
ad te currit sitiens,
pondus ambicis langoris
gaudium parturiens.

Geurende roos, vaas vol reukwerk, wie dorst heeft,
komt tot jou, gebukt als je ging onder verwarrende
uitputting, er is vreugde bij het baren.

Tronus candens Salomonis,
clarificans sidera,
vellus rigans Gedeonis,
nostra tege scelera.

Schitterende troon van Salomon, lichtende ster,
vochtig vlies van Gideon, vergoelijk onze misdaden.

Tubus mire visionis,
succurere propera,
quos mendicos in spe ponis,
nato tuo federa.

Schacht van een wonderlijk visioen, haast je om
tegemoet te komen aan sukkelaars die jij vanwege de
geboorte van je Zoon hoop geeft op de hemel.

Eya, dulcis advocata,
tutrix et refugium,
lura matris imperata
venie des bravium.

Welaan dan, zachtmoedige advocate, tegelijk mentor
en toevlucht, bezweer onder ede je moederlijke
richtlijnen, als een genade voor wie klein is.

Ut per te sint nobis lata
mestis in exilium,
regna quibus sedes grata
civium celestium.

Opdat wij dankzij jou van ballingschap zouden
worden bevrijd en ons in het hemelse rijk
een plaats zou worden voorbehouden.

Vertaling: Bernard Huyvaert, Brigitte Hermans

Cappella Pratensis

Ma 25.08.25

Sint-Andrieskerk, 20.00

Een video-inleiding door Sofie Taes

vindt u op de betreffende concertpagina op amuz.be.

Uitvoerders

Tim Braithwaite *artistieke leiding artistic director*

Peter de Laurentiis *co-artistieke leiding co-artistic director*

Andrew Hallock *superius*

Tim Braithwaite *superius*

Lior Leibovici *altus*

Pieter de Moor *tenor*

Peter de Laurentiis *tenor*

Mara Winter *fluit flute*

Catherine Motuz *schuifrompet slide trumpet*

Sarah Ridy *harp harp*

I. Proloog Prologue

Puisque je suis amoureux

Richard Loqueville (?-1418)

J'ayme bien celui

Pierre Fontaine (ca. 1380-ca. 1450)

II. De Malatesta-familie The Malatesta family

Cleopes huwelijk met Theodoros II Palaiologos, despoot van Morea

Cleope's marriage to Theodoros II Palaiologos, despot of Morea

Vasilissa ergo gaude

Guillaume Du Fay (1397-1474)

Je vous pri

Richard Loqueville

Vittoria Colonna's huwelijk met Carlo II Malatesta

The marriage of Vittoria Colonna to Carlo II Malatesta

Resvelliés vous

Guillaume Du Fay

Mirar non posso

Hugo de Lantins (fl. 1420-30)

Een hommage aan Petrarca: Padova 1424

A homage to Petrarch: Padua 1424

Vergene bella

Guillaume Du Fay

III. De reis naar Patras met Sigismondo Malatesta

The trip to Patras with Sigismondo Malatesta

Eerste halte in Bari First stop in Bari

O gemma lux

Guillaume Du Fay

Qui ne veroit que vos doux yeux

Richard Loqueville

Celsa sublimatur

Hugo de Lantins

Hé compaignons

Guillaume Du Fay

De aankomst in Patras The arrival in Patras

Apostolo glorioso *Guillaume Du Fay*

Par droit je puis bien complaindre et gemir *Guillaume Du Fay*

Quant compaignons s'en vont juer *Richard Loqueville*

Ave virgo lux Maria *Jean Franchois (fl. ca. 1415-30)*

IV. Terug thuis Back home

Je demande ma bienvenue *Jean Haucourt (fl. ca. 1390-na 1416)*

Plaindre m'estuet *Hugo de Lantins*

Pour mesdisans *Richard Loqueville*

Rite maiorem *Guillaume Du Fay*

V. Epiloog: De val van Constantinopel

Epilogue: The fall of Constantinople

O tres piteulx *Guillaume Du Fay*

Guillaume Du Fay en het nieuwe geluid van de ars subtilior

De ars subtilior, met haar opmerkelijke ritmische en melodische verfijning, vertegenwoordigt het hoogtepunt van de middeleeuwse muzikale experimenteerdrijf. Tegen het begin van de 15de eeuw ontwikkelde zich echter een nieuwe internationale stijl, die de gesofisticeerde erfenis van de ars subtilior vermengde met de helderheid en lyriek die de renaissance zouden kenmerken. Deze overgang werd begunstigd door politieke gebeurtenissen zoals het Concilie van Konstanz (1414-1418), waar Europa's machtigste hoven bijeenkwamen. Muzikanten konden er op een nooit eerder geziene manier ideeën uitwisselen.

Guillaume Du Fay, een van de meest vooraanstaande componisten uit die tijd, is een voorbeeld van deze evolutie. Zijn vroege werken laten een opmerkelijke synthese zien van de ritmische complexiteit van de ars subtilior en de innovatieve technieken die een nieuwe muzikale taal inluiden. Dit programma is gebaseerd op bronnen zoals *Canonici Misc. 213* uit de Bodleian Library in Oxford en *Manuscript Q15* (Bologna), die de stilistische wisselwerking tussen laatmiddeleeuwse tradities en de moderniteit van de renaissance laten zien. Deze manuscripten bevatten gelegenheidsmotetten, ballades en chansons – genres die dienden als muzikale dragers voor politieke diplomatie en culturele expressie.

Het leven van de Malatesta-familie, die een kosmopolitische omgeving creëerde, vormt de rode draad van dit concert. De *Proloog* evocert het vertrek van noordelijke muzikanten naar Italiaanse hoven. Pierre Fontaines *J'ayme bien celui qui s'en va* en Richard Loquevilles harp-arrangement (*Puisque je suis amoureux*) vertegenwoordigen de vroege 15de-eeuwse muziektaal uit Noord-Europa.

De Malatesta-familie focust op het huwelijk in 1420 van Cleope Malatesta

met Theodoor II, despoot van Morea. Du Fay's *Vasilissa ergo gaude* en de Loquevilles *Je vous pri* zijn aan deze gebeurtenis gelinkt. Het huwelijk van Carlo II Malatesta met Vittoria Colonna in 1423 wordt geïllustreerd door Du Fay's *Resveillés vous* en de Lantins' *Mirar non posso*. Cleope's broer Pandolfo zeilde naar het Griekse Patras. Onderweg componeerden Du Fay en de Lantins in Bari respectievelijk *O gemma lux* en *Celsa sublimatur*, ter verering van lokale heiligen. In Patras werden in Pandolfo's kapel *Apostolo glorioso* (Du Fay) en *Ave virgo lux* (de Gembloux) uitgevoerd.

De terugkeer naar huis wordt gesymboliseerd door repertoire dat een verlangen en trouw weergeeft, zoals *Je me demande ma bienvenue* (Haucourt) en *Plaindre m'estuet* (de Lantins). Als epiloog klinkt *O très piteulx* dat Du Fay componeerde als antwoord op de val van Constantinopel in 1453. Het ontroerende motet weerspiegelt het verdriet dat in heel Europa werd gevoeld bij de val van het Byzantijnse Rijk.

Guillaume Du Fay and the New Sound of the Ars Subtilior

The Ars Subtilior, with its extraordinary rhythmic and melodic sophistication, represents the pinnacle of mediaeval musical experimentation. However, by the early 15th century, a new, international style began to emerge, blending the intricate legacy of the Ars Subtilior with the clarity and lyricism that would define the Renaissance. This transition was catalysed by political events such as the Council of Constance (1414-1418), where Europe's most powerful courts convened, bringing their chapels and musicians together in an unprecedented exchange of ideas.

Guillaume Du Fay, one of the era's preeminent composers, exemplifies this evolution. His early works demonstrate a remarkable synthesis of the rhythmic complexities of Ars Subtilior with innovative techniques that

heralded a new musical language. This programme draws from sources like the Oxford Bodleian Library's Canonici Misc. 213 and Bologna Q15, both of which reveal the stylistic interplay between late mediaeval traditions and Renaissance modernity. These manuscripts contain occasional motets, ballades, and chansons – genres that served as musical vehicles for political diplomacy and cultural expression.

The lives of the Malatesta family and the cosmopolitan environment they created is the theme of this concert. The prologue evokes the departure of northern musicians to Italian courts. Pierre Fontaine's *J'ayme bien celui qui s'en va* and Richard Loqueville's harp arrangement, *Puisque je suis amoureux*, represent the early 15th-century musical language of northern Europe.

The Malatesta Family focuses on Cleopa Malatesta's marriage to Theodore II, Despot of Morea, in 1420. Du Fay's *Vasilissa ergo gaude* and Loqueville's *Je vous pri* are linked to this occasion. The marriage of Carlo II Malatesta to Vittoria Colonna in 1423 is illustrated by Du Fay's *Resveillés vous* and Hugues de Lantins' *Mirar non posso*. Cleopa's brother Pandolfo sailed to Patras in Greece. On the way, Du Fay composed *O gemma lux* and de Lantins wrote *Celsa sublimatur* in Bari, honouring local saints. In Patras, Du Fay's *Apostolo glorioso* and Jean Franchois de Gembloux's *Ave virgo lux* were performed by Pandolfo's chapel.

The musicians' repertoire upon their return reflects themes of longing and fidelity, including Jean Haucourt's *Je demande ma bienvenue* and Hugues de Lantins' *Plaindre m'estuet*. The programme concludes with *O très piteux* by Du Fay, composed in response to the fall of Constantinople in 1453. This poignant piece reflects the sorrow and loss felt across Europe as the Byzantine Empire came to an end.

J'ayme bien celui

J'ayme bien celui qui s'en va
en priant Dieu que le conduie.
S'il me tient pour sa seule amy
mon cuer a lui obeira.

Ik hou van hem die zich wendt tot God in gebed
opdat Hij hem richting zou geven.
Als hij me beschouwt als zijn enige vriend(in)
zal mijn hart hem gehoorzamen.

Jusques a ce qu'il revendra
jamais ne feray chiere lie.

Tot hij zal terugkeren, zal ik niet meer vrolijk zijn.

Mon cuer aultre ne choisira
fors que lui seul, jour de ma vie;
quelque chose que nul en die
tous jours de lui me souvendra.

Mijn hart zal geen andere uitkiezen dan hem,
zolang ik mag leven.
Iets waarover men niet met woorden spreekt,
zal me altijd aan hem herinneren.

Vasilissa ergo gaude

Cantus I, cantus II

Vasilissa ergo gaude,
quia es digna omni laude,
Cleophe clara gestis
a tuis de Malatestis,
in Italia principibus
magnis et nobilibus,

Welaan dan, Vasilissa, verheug u, want gij verdient alle
lof, Cleophe, ons dierbaar door de heldendaden

die door uw Malatesta's zijn verricht in de machtige
en nobele vorstenhuizen van Italië.

Ex tuo viro clarior,
quia cunctis est nobilior:
Romeorum est despotus,
quem colit mundus totus;
in porphyro est genitus,
a deo missus celitus.

Beroemder nog door uw man wiens adel boven allen
uitstijgt; hij is de vorst van Rome, heel de wereld eert
hem. Van kindsbeen af droeg hij het koningsgewaad,
God liet hem uit de hemel nederdalen.

Iuvenili etate
polles et formositate
[Ingenio] multum fecunda
et utraque lingua facunda
ac clarior es virtutibus
pre aliis hominibus.

Gij die vanaf uw jeugd uitblonk door macht,
stralend van schoonheid, vol van veelvuldige gaven,
beslagen in beide talen,
maar beroemder nog zijt gij door uw heldendaden,
waardoor gij uitsteekt boven alle tijdgenoten.

Contratenor, Tenor

Concupivit rex decorem tuum
quoniam ipse est dominus tuus.

De vorst heeft verlangd naar uw schoonheid
want hij is uw Heer.

Resvelliés vous

Resvelliés vous et faites chiere lye
tous amoureux qui gentillesse amés;
esbatés vous, fuyés merancolye,
de bien servir point ne soyés hodés.

Word wakker en maak plezier, gij allen,
minnaars die van nobele zaken houden,
vermaak u, laat droefgeestigheid varen,
wees niet moe om op goede wijze dienstbaar te zijn.

Car au jour d'ui sera li espousés,
par grant honneur et noble seignourie;
se vous convient ung chascum faire feste,
pour bien grignier la belle compaignye
Charle gentil, c'on dit de Maleteste.

Want vandaag zal hij haar huwen met grote eer en
nobile voornaamheid: dus is het gepast dat elk van u
feestviert om het schone gezelschap nog groter te
maken van de edele Karel die men Malatesta noemt.

Il a dame belle et bonne choysie,
dont il sera grandement honnourés;
car elle vient de tres noble lignie
et de barons qui sont mult renommés.

Hij heeft een schone en liefvallige vrouw gekozen,
die hem tot grote eer zal strekken,
want zij stamt uit een edel geslacht,
stamt af van edellieden van grote faam.

Son propre nom est Victore clamés;
de la Colonne vient sa progenie.
C'est bien rayson qu'a vasculle requeste
de ceste dame mainne bonne vie
Charle gentil c'on dit de Maleteste.

Zijzelf wordt Vittoria genoemd, zij stamt uit het huis Colonna. Daarom is het terecht dat de edele Karel, die men Malatesta noemt, een goed leven leidt om deze vrouw te verdienen.

Vergene bella

Vergene bella, che di sol vestita,
coronata di stelle al sommo sole
piacesti si, che'n te sua luce ascose.

Amor mi spigne a dir di te parole,

Mooie maagd, badend in 't licht en met sterren
gekroond, dermate heb je de zon bekoord,
dat ze in jou haar stralen verborg.

Amor spoort mij aan een gedicht aan jou te wijden,

ma non so'n cominciar senza tu' aita,
e di colui ch'amando in te si pose.

Invoco lei che ben sempre rispose
chi la chiamo con fede.

maar alleen met jouw hulp kan ik dit aan
en met steun van wie liefdevol in jou rust.

Ik aanroep haar die altijd antwoord gaf
aan wie haar vertrouwend aanriep.

Vergene, s'a mercede
miseria estrema de l'humane cose,
gia mai ti volse, al mio prego t'inchina,

Maagd, mocht de uiterste smart van al
wat menselijk is jou ooit tot meelij hebben beroerd,
luister naar mijn bede,

soccorri alla mia guerra,
bench'ì sia terra,
e tu del ciel regina.

snel mijn kommer te hulp, ook al ben ik hier op aarde
en ben jij de hemelse koningin.

O gemma lux

Triplum

O gemma lux et speculum
totum perlustrans saeculum,
vas alnum Italiae.

O kleinood, licht en spiegel, schitterend door de
eeuwen, zegenbrengende kruik van Italië.

Modo praesens oraculum
tuum trahat spectaculum
nostrum in levamine!
Sponte relinquens Graeciam
duceris in Apuliam
Barinam gubernando.

Moge de aanwezige godsspraak
uw optreden begeleiden tot onze verkwikking!
Vrijwillig hebt gij Griekenland verlaten,
uw taak bracht u naar Apulië om Bari te besturen.

Ab hoste tuens patriam
coelestem tu per gloriam
inhabitas laetando.
Pro expulsis languoribus
fugatisque daemonibus
populis en jubilat.

Gij verdedigt het vaderland tegen de vijand,
hemelse glorie verspreidt gij,
nu gij tot onze vreugde in ons midden woont.
Gij hebt onze moedeloosheid weggenomen
en de demonen verjaagd. Kijk, ons volk jubelt.

Exhaltis clamoribus
manat liquor marmoribus:
liniti gradiuntur,
priscis dantur fervoribus
qui carebant jam motibus,
salutem sortiuntur.

Luid klinken vreugdekreten, fonteinen stromen in de
waterbekkens, gezalfd komen de scharen naderbij;
de vroegere ijver keert terug,
zij die verlamd waren, verwerven heil.

Duplum

Sacer pastor Barensum,
regula pontificium,
Nicolae praesul, audi
has voces supplicantium
conferendo praesidium,
ut hiscant tuae laudi!

Heilige herder van de mensen van Bari, koninklijke
bisschopsambt, prelaat van Nicola, aanhoor
de stemmen van de smekelingen en kom hen te hulp;
dan zal hun mond uw lof verkondigen.

Abstulisti opprobia,
talenti fulvi gratia,
duplicata reddisti
et Deo celi serviens;
et populo subveniens
cereres impartisti.

Gij hebt het onheil van hen weggenomen door de
macht van uw fortuin; het dubbele hebt gij daaraan
besteed. In dienst van God in de hemel en te hulp

komend aan het volk hebt gij koren uitgedeeld.

In marisque naufragio
plebis in te devocio
succrescit et collata
habet vires oratio,
ac per te fraudis actio
discedit inse data.

En bij schipbreuk op zee neemt de toewijding van het volk voor u toe, en het gebed van de gemeenschap straalt overtuiging uit, en door uw toedoen trekt arglist zich terug.

Tenor

Beatus Nicolaus.

Zalige Nicolaas.

Celsa sublimatur

Celsa sublimatur victoria
sub tua tuta potentia,
o patrone venerande,
barina tota patria
necnon et tota Apulia,
nostro choro laudande.

Verheven wordt de hoge overwinning onder uw veilige macht, o eerbiedwaardige patroon; het hele land van Bari en ook geheel Apulië, moeten door ons koor worden geprezen.

Tu castus ab annis teneris,
solamen tu item miseris,
tu defensor orphanorum;
tuum lumen quasi sideris,

fugator iaculi ueneris.

Tu ostensor supernorum.

U was rein van jongs af aan, u bent ook een troost
voor de ongelukkigen, u bent de beschermer
van wezen; uw licht is als dat van een ster,
u verdrijft de pijlen van Venus.
U toont de hemelse dingen.

Sabine, presul dignissime,
tuos iuva, potentissime,
qui collega celestium
in terris sedem, mitissime,
possedisti, invictissime.

Sabinus, allerwaardigste bisschop, help uw mensen,
machtigste, u die als metgezel van de hemelingen
op aarde een zetel hebt bezeten,
allerzachtste en onoverwinnelijke.

Catervas nunc Barentium
tuere, sancte, propitius,
quas nosis tuum obnoxius
implorare auxilium;
fuga reatus dispendium,
convincens laqueos hostium,
rogans regem frequentius.

Bescherm nu, heilige, genadig de inwoners van Bari,
die u, als uw schuldenaren, om hulp weten te smeken;
verjaag de schade van de zonde, ontmasker de
strikken van de vijand, en bid vaak tot God.

He compaignons

He compaignons, resvelons nous

et ne soions plus en soussy:
tantost vendra le temps joly,
que nous aurons du bien trestous.

Hé, kompanen, laten we ontwaken en niet langer
bekommerd zijn: binnenkort breekt de mooie tijd aan
waarin wij allemaal zullen worden beloond.

Laissons dire ces fauls jalous
ce qu'ils veulent, je vous en pry.

Laat die gemene afgunstigen maar zeggen
wat ze willen, alsjeblieft.

Quant est de moy, je boy a vous,
Huchon, Ernouls, Humblot, Henry,
Jehan, Francois, Hugues, Thierry,
et Godefrin dira a tous:

He, compaignons, resvelons nous ...

Wat mij betreft: ik drink op jullie, Huchon, Ernouls,
Humblot, Henry, Jehan, Francois, Hugues, Thierry,
en Godefrin zal tegen iedereen zeggen:
Hé, kompanen, laten we ontwaken ...

Apostolo glorioso

Triplum, contratenor I

Apostolo glorioso, da Dio electo
a evangelegiare al populo Greco
la sua incarnacion che v'era ceco,
et cusi festi senza alcun suspecto,

Roemrijke apostel, door God uitverkoren
om de Blijde Boodschap te verkondigen
aan het Griekse volk over Zijn waarlijke verrijzenis
en je deed dit alles met volle overtuiging

et eligisti Patraso per tuo lecto,

et per sepulcro questo sancto speco:
prego te, preghi me retrove teco,
per li tuoi merci, nel devin conspecto.

en je koos Patras uit als je verblijfplaats
en als graf deze heilige grot,
ik bid tot jou, voor al jouw weldaden,
in goddelijke aanschijn.

Duplum, contratenor II

Cum tua doctrina convertisti a Cristo
tuto el paese, et cum la passione et morte
che qui portasti in croce in su lo olivo.

Met jouw leer heb je heel het land tot Christus
bekeerd, en met het passieverhaal en Zijn dood die je
hierheen hebt gebracht op het kruis in de olijfgaard.

Mo è prollasso in errore et facto tristo,
si che rempetraglie gracia si forte
che recognoscano Dio vero et vivo.

Nu is het land op het verkeerde pad, het is een droevig
feit, zodanig dat er een krachtige weldaad nodig is,
opdat ze de waarachtige en levende God
zouden erkennen.

Tenor

Andreas famulus Christi.

Andreas, de dienaar van Christus.

Par droit je puis bien complaindre et gemir

Par droit je puis bien complaindre et gemir,
qui sui esent de liesse et de joye,
un seul confort ou prendre ne scaroye,

ne scay comment me puisse maintenir.

Met recht kan ik klagen, hoewel ik een zonnige natuur heb. Ik zal geen enkele vertroosting hebben en ik weet niet hoe ik mij kan handhaven.

Raison me nuist et me veut relenquir,
espoir me fault, en quel lieu que je soie.

Gezond verstand zit mij in de weg en wil mij tegenhouden, hoop heb ik nodig, waar ik ook ben.

Déchaussés say, ne me scay ou tenir,
par fortune, qui si fort me guerroie;
anemis sont ceus qu'amis je cuidoye,
et ce porter me convient et souffrir.

Ik word opgejaagd door Fortuna, die met mij de strijd is aangegaan; mijn vrienden blijken vijanden te zijn, dus ik kan met recht klagen.

Ave virgo lux Maria

Ave virgo lux Maria,
deitatis atrium,
sedes patris imperia ferens,
palmam inicium,
preclara solis gloria,
laudem sume gentium.

Wees gegroet, maagd, licht, Maria,
voorhof van de goddelijkheid, zetel die het gezag van de Vader draagt, begin van de palm,
schitterende glorie van de zon,
ontvang de lof van de volkeren.

Conditozem tu terrarum tenuisti gremio,
corpus Christi nobis carum,
positum in presepio,

puritatis lumen clarum,
oremus corde pio.

U hebt de Schepper van de aarde in uw schoot
gedragen, het ons dierbare lichaam van Christus.
U hebt het neergelegd in de kribbe, helder licht van
zuiverheid, laat ons bidden met een vroom hart.

Sponsa virgo tu beata,
mater tui factoris,
sedes tua sublimata,
solis fulgens fulgoris,
ab angelis collaudata,
o mater creatoris.

Gelukkige maagd en bruid, moeder van uw Schepper,
uw zetel is verheven, stralend van de glans van de
zon, door de engelen geprezen,
o moeder van de Schepper.

Redemptoris tu regina,
filii habitaculum,
ave demonum o spina,
pietatis vasculum,
pia virgo mater medicina,
da salutis ferculum. Amen.

Koningin van de Verlosser, woning van de Zoon,
wees gegroet, o doorn van de demonen,
vaas van barmhartigheid, vrome maagd en moeder,
medicijn, schenk ons het gerecht van het heil. Amen.

Sancta Maria, succurre miseris.

Heilige Maria, kom de ellendigen te hulp.

Je demande ma bienvenue

Je demande ma bienvenue:

"Il a longtemps que ne vous vi;
dites, sui je plus vostre ami;
avés bien vostre foy tenue?"

Ik vraag mijn liefste: "Het is lang geleden dat ik u zag;
zeg eens, ben ik nog steeds uw vriend?
Bent u trouw gebleven?"

La meilleur desoubz la nue
estes se l'avés fait ainsi."

U bent de beste onder de hemel als dat het geval is."
"Je vous ai moult longtemps perdue,
dont j'ay esté en grant soussi,
mais de tous mes maux sui gari,
puis qu'en bon point je vous a y veue."

Ik ben lang zonder u geweest en daardoor was ik erg
ongerust, maar al mijn lijden is voorbij
nu ik zie dat u het goed stelt."

Rite maiorem

Triplum

Rite maiorem Iacobum canamus
ordinis summi decus. O fidelis.
Blanda sit semper tibi sors, viator;
excite laudes hominum patrono.

Laten we Jacobus de Meerdere bezingen zoals het
hoort, een sieraad van het hoogste gehalte.
O gelovige. Reiziger, dat het lot altijd behaaglijk voor
u is; hef lofzangen aan voor de patroon der mensen.

Rebus est frater paribus Iohannes;
tam novas Christi facies uterque

visit, ut Petrus; sequitur magistrum
sponte, dilectus fieri [vocatus].

In gelijke omstandigheden is Johannes zijn broer;
elk van beiden heeft het nieuwe gelaat van Christus
aanschouwd, zoals Petrus; hij volgt de Meester
uit vrije wil, uitgekozen om Zijn leerling te worden.

Audivit vocem Iacobi sonoram
corda divinis penitus moventem
legis accepte Phariseus hostis
ora conversus lacrimis rigavit.

Hij hoorde de welluidende stem van Jacobus,
die hem door zijn goddelijke bezieling diep in het hart
trof, de Farizeeër, vijand van de ontvangen wet:
hij bekeerde zich
en de tranen stroomden over zijn gelaat.

Vinctus a turba prius obsequente
cum magus sperat Iacobum ligare
vertit in penas rabiem furoris
respuit tandem magicos abusos.

De magiër werd gevangengenomen door de menigte
die hem voordien gehoorzaamde, toen hij hoopte
Jacobus te binden, maakte de razernij van zijn woede
plaats voor boetedoening
en hij verwierp ten slotte zijn magische praktijken.

Motetus

Artibus summis miseri reclusi
tanta qui fidunt Iacobo merenti
vinculis ruptis peciere terram
saltibus gressu stupere planam.

Ongelukkigen, opgesloten in de hoogste torenkamers

– zoveel verdienen zij die op Jacobus vertrouwen –
verbraken hun boeien en sprongen op de begane
grond: ze waren verbijsterd omdat ze konden gaan.

Sopor annose paralis is altus
accitu sancti posuit rigorem.
Novit ut Christi famulum satelles,
colla dimisit venerans ligatum.

De diepe slaap van een jarenlange verlamming
legde bij de oproep van de heilige zijn stramheid af.
Toen de wachter de dienaar van Christus herkende,
bevrijdde hij eerbiedig de hals van de gebondene.

Tu patri natum laqueis iniquis
insitum servas. Duce te precamur
iam mori vi non metuat viator,
at suos sopeses repetat penates.

Gij redt voor de vader de zoon,
die ten onrechte in de gevangenis zit.
Moge onder uw leiding, zo smeken wij, de reiziger
niet langer vrezen dat hij omkomt door geweld,
maar moge hij behouden naar huis terugkeren.

Corporis custos animequae fortis,
omnibus prosis baculoque sancto
bella tu nostris moveas ab oris.
Ipse sed tutum tege iam Robertum.

Dappere behoeder van lichaam en ziel, kom allen
te hulp en houd met uw heilige staf de oorlog ver
van onze gewesten verwijderd. Maar waak nu in het
bijzonder over de veiligheid van Robertus!

Tenor
Ora pro nobis Dominum,

qui te vocavit Iacobum.

Bid voor ons tot de Heer,
die jou geroepen heeft, Jacobus.

O tres piteulx

Superius

O tres piteulx de tout espoir fontaine,
Pere du filz dont suis mere exploree,
plaindre me viens a ta court souveraine
de ta puissance et de nature humaine,
qui on souffert telle durté villaine
faire a mon filz, qui tant m'a honouree.

O deernisvolle bron van alle hoop, Vader van de Zoon,
wiens treurende moeder ik ben,
ik kom me bij Uw Hoogerechtshof beklagen
over Uw macht en over de aard der mensen
die mijn Zoon, die mij zo heeft geëerd,
zo veel gemene wreedheid hebben aangedaan.

Dont suis de bien et de joye esgaree,
sans que vivant veulle entendre mes plains.
A toy, seul Dieu, du forfait me complains,
du gref tourment et d'outrage,
que voy souffrir au plus bel des humains
sans nul confort de tout humain lignage.

Daardoor ben ik nu verstoken van recht en van
vreugde, zonder dat enig levend wezen mijn klachten
wil aanhoren. Alleen bij U, enige God,
beklaag ik mij over deze schending;
over het zware lijden en de pijnlijke smaad
die ik de voortreffelijkste der mensen zie ondergaan
zonder de minste troost van het menselijke geslacht.

Tenor

Omnes amici eius spreverunt eam.

Non est qui consoletur eam ex omnibus caris eius.

Al haar vrienden hebben haar verraden.

Er is niemand om haar te troosten onder al haar geliefden.

Vertaling: Brigitte Hermans, Bernard Huyvaert,
Marianne Lambregts

L'Amorosa Caccia

Ma 25.08.25

Kapel Van Celst, 22.15

Uitvoerders

Mauricio Montufar

tenor tenor

Tímea Nagy

blokfluiten recorders

Fabio Antonio Falcone

clavicytherium, clavisimbalum & gotisch orgel

clavicytherium, clavicymbalum & gothic organ

Non ara may pieta questa mia dona	<i>Francesco Landini (ca. 1325-1397)</i>
lo me son uno che per le frasche	<i>Jacopo da Bologna (fl. 1340-1386?)</i>
Hont peur	<i>Guillaume de Machaut (ca. 1300-1377)</i>
Elas mon cuer (I)	<i>Anoniem</i>
Non al suo amante più Diana piacque	<i>Jacopo da Bologna</i>
Le ior	<i>Anoniem</i>
La dolçe sere	<i>Bartolino da Padova (fl. ca. 1365-1405)</i>
Aquila altera	<i>Jacopo da Bologna</i>
Biance flour	<i>Anoniem</i>
Indescort	<i>Anoniem</i>
Elas mon cuor (II)	<i>Anoniem</i>
Benedicamus Domino (II)	<i>Anoniem</i>
Kyrie (II) "Cunctipotens genitor Deus"	<i>Anoniem</i>
Gloria (II) "Cunctipotens genitor Deus"	<i>Anoniem</i>
O ciecho mondo	<i>Jacopo da Bologna</i>
Benedicamus Domino (I)	<i>Anoniem</i>
Ave maris stella	<i>Anoniem</i>

Codex Faenza: instrumentale verbeelding

Het manuscript FZc 117 dat in de Biblioteca Comunale Manfrediana van de Italiaanse stad Faenza wordt bewaard, is een van de belangrijkste bronnen voor de instrumentale muziek uit de late middeleeuwen. Het visueel opvallende manuscript bestaat uit twee secties. Het eerste deel werd aan het begin van de 15de eeuw samengesteld in Noord-Italië en bevat vijftig instrumentale composities. Het tweede deel dateert van 1473-1474 en werd samengesteld door Johannes Godentagh, een karmeliet die ook bekendstaat als Johannes Bonadies. Hij voegde zestien theoretische teksten toe en 22 polyfone composities van tijdgenoten.

De werken zijn overgeleverd in de vorm van intabulaties, waarbij de partijen boven elkaar in twee notenbalken zijn genoteerd, en maatstrepen het muzikale verloop onderverdelen. Zo ontstaat een heldere weergave van de ritmische relatie tussen de tenorpartij en de superius. Die staat in contrast met de conventionele notatie voor vocale muziek, waarbij de stemmen apart genoteerd staan. De intabulaties geven de instrumentalist de mogelijkheid om de polyfonie te lezen en weer te geven op het instrument.

De Codex Faenza bevat bewerkingen van oorspronkelijk vocale werken (Franse chansons en Italiaanse ballata's), waarbij de tenor in de meeste gevallen in originele vorm is overgenomen en de superius een bewerking is van de oorspronkelijke cantuspartij. Er bestaat discussie voor welke instrumenten de bewerkingen precies zijn gecomponeerd. Sommige werken hebben versieringen die eenvoudig uit te voeren zijn op een klavierinstrument als het clavisimbalum. Andere bevatten dan weer unisono's, wat wijst op een uitvoering door twee instrumenten als luit en harp. Alle bewerkingen hebben een improvisatorisch karakter en laten nog steeds ruimte voor de verbeelding van de hedendaagse uitvoerder.

Codex Faenza: Instrumental Imagination

Manuscript FZc 117, held by the Biblioteca Comunale Manfrediana in the Italian city of Faenza, is among the most important sources of late mediaeval instrumental music. The visually unassuming manuscript consists of two sections. The first was compiled in Northern Italy in the early 15th century and contains 50 instrumental compositions. The second part dates from 1473-1474 and was compiled by Johannes Godentagh, a Carmelite also known as Johannes Bonadies. He added 16 theoretical texts and 22 polyphonic compositions by his contemporaries.

The works have been passed down in the form of intabulations, with the parts notated one above the other on two staves, with bar lines to subdivide the music. They provide a clear idea of the rhythmic relationship between the tenor and superius parts. This is in contrast to the conventional notation of vocal music, where the voices are notated separately. The intabulations give the instrumentalist the ability to read the polyphony and reflect it on the instrument.

The Codex Faenza contains adaptations of originally vocal works (French chansons and Italian ballate), with the tenor being preserved in its original form in most cases, and a superius that is an adaptation of the original cantus part. There is debate as to precisely which instruments the adaptations were composed for. Some pieces have ornamentations that are easy to play on a keyboard instrument such as the clavicymbalum. Others contain passages in unison, which implies performance on two instruments such as the lute and harp. All the adaptations are improvisational in nature, still allowing space for the imagination of a performer today.

Benedicamus Domino (II)

Benedicamus Domino. Deo gratias.

Laten we de Heer zegenen. Dank de Heer.

Kyrie (II) "Cunctipotens genitor Deus"

Gloria (II) "Cunctipotens genitor Deus"

Voor de misdelen, zie p. 262-266.

Ave maris stella

Ave maris stella,
Dei mater alma,
atque semper virgo,
felix caeli porta.

Wees gegroet, sterre der zee, voedende moeder Gods,
en altijd maagd, zalige poort des hemels.

Sumens illud Ave
Gabrielis ore,
funda nos in pace,
mutans Evae nomen.

Gij die dit Ave uit de mond van Gabriel mocht vernemen,
grondvest ons in de vrede
door de naam van Eva om te keren.

Solve vincla reis,
profer lumen caecis,
mala nostra pelle,
bona cuncta posce.

Breek open de boeien van de zondaars,
schenk het licht aan de blinden,
verdrijf onze kwalen en verwerf ons alle goeds.

Monstra te esse matrem,
sumat per te precem

qui pro nobis natus
tulit esse tuus.

Toon dat gij moeder zijt; moge Hij, die voor ons is geboren,
en Zich heeft verwaardigd uw Zoon te zijn,
door u onze gebeden aanvaarden.

Virgo singularis,
inter omnes mitis,
nos culpis solutos
mites fac et castos.

Maagd zonder weerga, boven allen zachtmoedig,
verlos ons van onze schuld
en maak ons zachtmoedig en kuis.

Vitam praesta puram,
iter para tutum,
ut videntes Iesum
semper collaetemur.

Waarborg een vlekkeloos leven,
wijs een veilige weg, opdat we Jezus zien,
en we ons altijd samen kunnen verblijden.

Sit laus Deo Patri,
summo Christo decus.

Spiritui Sancto
honor tribus unus. Amen.

Eer aan God de Vader,
roem aan de hoogste Christus, aan de Heilige Geest,
één loflied aan de Drievuldigheid. Amen.

Vertaling: Brigitte Hermans

CURSUS

Polyfonie uit de tijd van de kathedraalbouwers

Di 26.08.25 tot en met do 28.08.25

Thomas More Hogeschool, campus Sint-Andries

Nederlands gesproken Dutch spoken

Merlijn Hurx

Pieter Mannaerts

docent teacher

docent teacher

Polyfonie uit de tijd van de kathedraalbouwers

Laus Polyphoniae duikt in het wonder van de kathedralen – architecturale meesterstukken die vanaf de 12de eeuw niet enkel een omwenteling in de religieuze praktijk, maar ook een revolutie in de muziek ontketenden. Kathedralen waren immers niet alleen een spektakel voor het oog, ze waren vanaf het begin ook laboratoria voor 'klankenmakers'. Tijdens deze driedaagse zomercursus nemen musicoloog Pieter Mannaerts en architectuurhistoricus Merlijn Hurx je mee in dit intrigerende middeleeuwse verhaal waarin architectuur, kunst en muziek zo verweven zijn.

Pieter Mannaerts verkent de muziek van de 12de tot de vroege 15de eeuw en duikt in een aantal van de handgeschreven bronnen waarin ze bewaard bleef. Hij houdt halt bij verschillende periodes uit de middeleeuwse muziekgeschiedenis: de 'oude stijl' of ars antiqua, de ars nova waarin polyfonie steeds rijker werd en de ars subtilior. Uitgelezen luistervoorbeelden en schitterende middag- en avondconcerten illustreren het klinkende resultaat dat eeuwenlang te horen was in de imposante gotische akoestiek van de kathedralenbouwers.

Merlijn Hurx vertelt het verhaal van de ontwikkeling van de gotiek in Frankrijk en de verspreiding ervan over Europa. Hij legt daarbij een speciale focus op de Lage Landen. Daar werden in de 14de en 15de eeuw een groot aantal kerken gebouwd, maar we zien een duidelijke verschuiving van de ambities van de bouwers. In de plaats van rijzige kerkinterieurs waarbij het muuroppervlak voor het grootste deel uit vensters bestond, ging de aandacht naar de bouw van hoge torens. Je ontdekt waarom dit zo was en ziet een concrete uitwerking ervan tijdens een bezoek aan de kathedraal van Antwerpen.

Polyphony from the Time of the Cathedral Builders

Laus Polyphoniae dives deep into the wonder of cathedrals – architectural masterpieces that both transformed religious practice from the 12th century onwards and sparked a revolution in music. After all, cathedrals were more than just a sight to behold: from the very outset, they were also laboratories for ‘makers of sound’. In this three-day summer course, the musicologist Pieter Mannaerts and architectural historian Merlijn Hurx draw you into an intriguing mediaeval story that combines architecture, art and music.

Pieter Mannaerts will explore the music of the 12th to the early 15th centuries, dipping into some of the handwritten sources in which it is preserved. He will consider different periods of mediaeval music history: the ‘old style’, or *Ars Antiqua*; *Ars Nova*, in which polyphony became increasingly rich; and *Ars Subtilior*. Carefully selected examples to listen to and glorious afternoon and evening concerts will illustrate the resulting music that resounded for centuries in the impressive Gothic acoustics of the cathedral builders.

Merlijn Hurx tells the story of how the Gothic style developed in France and spread throughout Europe. He will focus especially on the Low Countries. Many churches were built here in the 14th and 15th centuries, but we will see a clear shift in the builders’ ambitions. Rather than stately church interiors with walls that mainly consisted of windows, the emphasis was on building high towers. You will find out why this was and see a specific example during a visit to Antwerp cathedral.

La Morra

Di 26.08.25

AMUZ, 13.00

Uitvoerders

Corina Marti *artistieke leiding artistic direction*

Michał Gondko *artistieke leiding artistic direction*

Doron Schleifer *zang voice*

Ivo Haun de Oliveira *zang voice*

Corina Marti *blokfluiten clavisimbalum & organetto
recorders, clavicymbalum & organetto*

Michał Gondko *luit lute*

Vojtěch Ják *vedel fiddle*

Comment qu'a moy lohteinne	<i>Guillaume de Machaut (ca. 1300-1377)</i>
Soyez liez	<i>Anoniem</i>
Douls m'est amer	<i>Anoniem</i>
Hé, tres doulz roussignol / Roussignolet	<i>Borlet (fl. ca. 1397-1409)</i>
Je voy le bon tens venir	<i>Anoniem</i>
Phyton, le mervilleus serpent	<i>Guillaume de Machaut</i>
Jour a jour la vie	<i>Anoniem</i>
Le souvenir de vous	<i>Anoniem</i>
Virginem mire pulcritudinis	<i>Anoniem</i>
Quiconques veut	<i>Anoniem</i>
De cuer je soupire	<i>Anoniem</i>
Le dieus d'amours	<i>Johannes Cesaris (fl. 1406-17)</i>
Pour vous servir	<i>Anoniem</i>
Tuba gallicalis	<i>Anoniem</i>
Amis, tont dous vis	<i>Pierre des Molins (fl. midden 14de eeuw) / Anoniem</i>
Contre le temps / Hé! Mari, mari	<i>Anoniem</i>

Zo ver weg | Zo dichtbij: laatmiddeleeuwse liederen met Franse roots

Hoewel het oeuvre van Guillaume de Machaut, de centrale figuur van de Franse ars nova, welbekend is, hebben we veel van de heerlijkste Franse muziek uit deze periode te danken aan de minder bekende tijdgenoten van de Machaut en aan zijn directe artistieke afstammelingen. Een aantal van die componisten zijn bij naam bekend, maar het leeuwendeel van het Franse liedrepertoire uit de ars nova is anoniem overgeleverd. Niettemin verrassen de onbekende auteurs vaak met hun talent en verbeelding. La Morra verkent het repertoire van laatmiddeleeuwse Franse chansons zoals dat aan ons is overgeleverd, niet alleen in het Frans, maar ook in het Italiaans. In Noord-Italië bloeide bij de culturele en politieke elite namelijk een francofiële cultuur. Daarnaast vinden we ook in Centraal-Europese bronnen Franse liederen terug, waar ze meestal zijn vermomd als Latijnse contrafacten.

Een belangrijke bron voor dat Franse repertoire is de Codex Reina, een manuscript met niet minder dan 222 composities uit de tweede helft van de 14de eeuw. De composities werden omstreeks 1430-1440 in het manuscript opgetekend, wellicht in Padua of Venetië. In de 19de eeuw was het boek eigendom van een zekere Signor Reina uit Milaan. In 1834 werd het manuscript aan een Franse verzamelaar verkocht en werd het uiteindelijk eigendom van de Franse Bibliothèque Nationale.

So Far | So Close: Late Mediaeval Songs with French Roots

Although the oeuvre of Guillaume de Machaut, the key figure in the French , is well known, we have Machaut's lesser-known contemporaries and his direct artistic successors to thank for much of the most wonderful French music from this period. Several of these composers are known by

name, but the lion's share of French song repertoire from the Ars Nova period has survived anonymously. Nevertheless, these unknown authors often astonish us with their talent and imagination. La Morra explores the repertoire of late mediaeval French chansons as they have been passed down to us, in French but also in Italian. This is because a Francophile culture blossomed in Northern Italy among the cultural and political elite. We also find French songs in central European sources, where they are usually disguised as Latin contrafacta.

An important source of this French repertoire is the Codex Reina, a manuscript of no fewer than 22 compositions from the second half of the 14th century. The compositions were inscribed in the manuscript around 1430-1440, probably in Padua or Venice. In the 19th century, the book belonged to a certain Signor Reina from Milan. In 1834, the manuscript was sold to a French collector and ultimately became the property of the French Bibliothèque Nationale.

Comment qu'a moy lontaine

Comment qu'a moy lontaine
soies, dame d'onnour,
si m'estes vous procheinne
par penser nuit et jour.

Hoewel u ver van mij bent, geëerde vrouwe,
bent u mij nabij, in mijn gedachten, dag en nacht.

Car Souvenir me meinne,
ci qu'ades sans sejour
vo biauté souverainne,
vo gracieus atour,

Want Herinnering leidt mij, zodat ik onophoudelijk
uw grote schoonheid zie, uw sierlijke gestalte,

vo maniere certainne
et vo fresche coulour
qui n'est pale ne veinne,
voy toudis sans sejour.

uw zelfverzekerde optreden en uw frisse teint,
die bleek is noch mat, naar ik altoos zie.

Dame, de grace pleinne,
mais vo haute valour,
vo bonte souverainne
et vo fine doucour

Vrouwe vol goedertierenheid, uw grote kwaliteiten,
uw grote goedheid en uw verfijnde liefalligheid

en vostre dous demeinne
m'ont si mis que m'amour,
sans pensee vilainne
meint en vous que j'aour.

hebben mij echter zozeer in uw ban gebracht dat mijn liefde,
vrij van vileine gedachten, uitgaat naar u, die ik vereer.

Mais Desirs qui se peinne
d'acroistre mon labour
tenra mon cuer en peinne
et de mort en paour,

Maar Verlangen spant zich in om mijn kwelling te doen
toenemen en zal mijn hart in smart gevangenhouden,
in doodsangst,

se Dieus l'eure n'ameinne
qu'a vous, qui estes flour
de toute flour mondeinne,
face tost mon retour.

als God mij niet het geluk schenkt dat ik weldra naar u,
bloem van alle wereldse bloemen, mag terugkeren.

Soyez liez

Soiez liez et menez joye,
amis, car Amours m'en proye
d'alegier vostre doulour,
s'en lais convenir Amour.

Wees vrolijk en vol vreugde, vrienden, want Liefde
verzoekt mij jullie smart te verlichten,
dus laat ik Liefde het voortouw nemen.

Plaisirs vult qu'Amours ottroye
cuer et corps ou que je soye.

Welbehagen wil dat ik mij met ziel en lichaam
wijd aan de Liefde, waar ik ook ben.

Et Desir me met en voye
s'acomplir, se je povoye,
tous vos biens, sauve m'onnour;
pour ce dy par grant doulcour:

En Verlangen zet mij op het goede spoor om,

zo ik kan, geheel aan uw wensen te voldoen, op mijn
erewoord; daarom zeg ik met grote genegenheid:

Soiez liez ...

Wees vrolijk ...

Hé, tres doulz roussignol / Roussignolet

Hé, tres doulz roussignol ioly,
qui dit: "Occy, occy, occy,"
je te deprie
que sans detry
voissés a madame jolie.

Hé, jij lieflijke en schone nachtegaal die "occi, occi,
occi" zegt, ik smeeek je dat je zonder dralen
naar mijn schone vrouwe gaat.

Et dy de par moy et affye
que ocy, ocy, ocy, ocy, ocy, ocy, ocy,
m'a, se son dur cuer n'amoulie.

En zeg en verzeker haar, namens mij, dat zij mij doet
sterven als haar hardvochtige hart geen mededogen kent.

Alouete, que va voulant
si tres haut et si cler chantant
douce chançon:
"Lire, lire, lire,
lire, lire, lire, liron,"
tout voletant,

Leeuwerik, jij die zo hoog vliegt en zo helder een lief
lied zingt: "Lire, lire, lire, lire, lire, lire, liron," al vliegend

à ma dame seras errant;
or li va tantost disant
par ma chançon:

ben je op weg naar mijn vrouwe;

Welnu, ga haar dan snel vertellen met mijn lied:

"Que mon, que mon, que mon,
que mon, que mon, que mon,"
que mon cuer va sentant.

"Wat mijn, wat mijn, wat mijn, wat mijn, wat mijn,
wat mijn, wat mijn hart gevoelt.

Hé, dame, puis qu'il est ainsy
qu'en vo mercy, mercy, mercy,
ay, mis ma vie,
je vous supli

Ach, vrouwe, aangezien het zo is dat ik mijn leven
aan uw genade heb overgeleverd, smee ik u

de mon povre cuer che mendie,
que vous tenés en vo bailie
que merci, merci, merci
ayés merci, ma vraye aye.

dat u met mijn arme hart, dat noodlijdend is
en dat u in uw macht hebt, medelijden, medelijden,
medelijden hebt, medelijden, mijn ware geliefde.

Hé, tres doulz roussignol ioly ...

He, jij lieflijke en schone nachtegaal ...

Tenor

Roussignoulet du bois,
donnés au vilain le mal, et puis la mort.

Nachtegaaltje van het bos,
schenk de slechterik lijden, en daarna de dood.

Je voy le bon tens venir

Je voy le bon tens venir
et les albres reverdir,
dont je suy gay.

Ik zie het aangename jaargetijde komen en zie
hoe de bomen weer groen tooien, hetgeen mij verheugt.

Car vueil l'amour maintenir
et toudis a li servir,
sachiés de vray.

Ik wil volharden in de liefde en haar altijd dienen,
daar kunt u van op aan.

"Amoreus ne peut mal trayre;
sans retrayre
vueilliés honorer et servir."

"Een geliefde kan geen pijn verdragen;
wees bereid zonder dralen te eren en te dienen."

C'est la bele debonaire;
sans retrayre
a li me vueillés resjoir.

Het betreft de edele schone dame; wil mij toch,
zonder dralen, vreugde schenken, door haar.

Mes celle me fayt languir.
Il me faudra contenir
mieus que pouvray.

Maar zij laat mij smachten. Ik zal mij meer moeten
matigen, want wellicht mag ik haar alleen maar vleien.

Estre seul a li cherir
ly je merci son plaisir:
bon gre n'avray.

Ik dank haar voor dat genoegens;

ik zal geen gunsten van haar krijgen.

Phyton, le merveilleus serpent

Phyton, le merveilleus serpent
que Phebus de sa flesche occit
avoit la longueur d'un erpent,
si com Ovides le descrit.

Python, het wonderbaarlijke serpent dat Apollo velde
met zijn pijl, was minstens een mijl lang,
zoals Ovidius hem beschreef.

Mais onques homs serpent ne vit
si fel, si crueus ne fier
com le serpent qui m'escondit,
quant à ma dame merci quier.

Maar nooit werd er een slang gezien zo slecht,
zo wreed of zo trots als het serpent dat mij afweert,
als ik naar de gunst van mijn vrouwe ding.

Il ha sept chiés, et vraiment,
chascuns à son tour contredit
la grace, où mon vray desir tent,
dont mes cuers an douleur languit:

Hij heeft zeven koppen en waarlijk, elkeen op zijn
beurt weerspreekt de charme, die ik zozeer wens,
waarnaar mijn hart met smart verlangt:

ce sont Refus, Desdaing, Despit,
Honte, Paour, Durte, Dangier,
qui me blessent en l'esperit,
quant á ma dame merci quier.

het zijn Weigering, Minachting, Misprijzen, Schaamte,
Angst, Hardvochtigheid, Gevaar; zij kwetsen mij in

mijn ziel, als ik naar de gunst van mijn vrouwe ding.
Si ne puis durer longuement,
car ma dame tres douce rit
et prent deduit en mon tourment
et ès meschiés, aa mes cuers vit.

Dat kan zo niet veel langer duren,
want mijn zo zoete vrouwe lacht.
Zij vindt genoeg in mijn kwelling,
haar kwaadaardigheid treft mij in het hart.

Ce me destruit, ce me murdrit,
ce me fait plaindre et larmoier.
Ce me partue et desconfit,
quant à ma dame merci quier.

Dat verwondt mij, dat doet mij sterven,
dat doet me wenen en klagen.
Dat maakt me stuk en slaat me neer,
als ik naar de gunst van mijn vrouwe ding.

Jour a jour la vie

Jour a jour la vie
jamais per envie
de cuer ne laray
ma dame jolie,

Dag aan dag, mijn leven lang zal ik nooit
vanwege afgunst mijn schone vrouwe uit mijn hart zetten,

car j'ay tousjours de cuer vray
ma douce dame a corps gai
servi de volent lie
et tout mon vivant feray
sans ja faire departie.

want ik heb altijd met een oprecht hart mijn lieve,
bevallige vrouwe gediend, vol goede wil,

en zal dat mijn hele leven blijven doen,
zonder ooit op te geven.

Si ne doute mie
que ma douce amie
au cuer bien avray
pour mon grant envie;

Daarom betwijfel ik niet dat ik mijn lieve vriendin
in mijn hart zal mogen sluiten,
omdat ik dat zo hevig wens.

et quoique nus die,
malgre Enemie,
tant com je vivray,
et sans vilenie,
plaisamment chanteray
pour Amours, qui pooir vray
a sur amant gent et lie,

Wat men ook mag zeggen, ondanks tegenstand
zal ik mijn leven lang, aangenaam en zonder vuilbekkerij,
zingen voor Amor, die ware macht heeft
over een nobele, tevreden minnaar,

et son soulas garderay
et tous les biens qu'il m'ottrie.

en ik zal haar steun behouden
en alle gunsten die zij mij schenkt.

Virginem mire pulcritudinis

Virginem mire pulcritudinis,
sole illustratam,
ac matrem summi luminis,
ex regali progenie natam,
prophetis olim predicatam.

Bewonder het jonge meisje in haar schoonheid
vol glans door de zon en moeder van het allerhoogste
licht, geboren uit een koninklijk geslacht,
ooit voorspeld door de profeten.

Collaudemus canticorum melodia
dulcique cum symphonia,
cum cythara, prosodia.

Laten we samen lofzingen op de melodie van gezangen
met een zoete symfonie, met de citer, met prosodie.

Casta Maria, cum prole, pia
ac preclarissima.

Vrome Maria, liefdevol voor je kind
en uitermate schitterend.

Jesu, qui es vera via,
quem presentaverat Symeon
in ulnis altari dominico;
hic postmodum hosti iniquo
predam abstulit,
et die quadragesima
in celum tulit;

Jezus, die de ware weg is, die Simeon in zijn armen
voorstelde aan het altaar van de Heer; Jezus heeft later
de buit aan de goddeloze vijand ontnomen,
en werd op de veertigste dag opgenomen in de hemel;

discipulos elegit, quos quadrifariali
instruit officio.

Hij koos leerlingen uit,
die Hij met viervoudige dienst onderwees.

O benedicta es inter mulieres,
plena gracia, propicia, ferens tutamen;

sis consolamen, ut cum celicolis
in eternum psallamus: Amen.

O jij bent gezegend onder de vrouwen vol gratie,
verzoenend, je brengt bescherming, je bent troost;
dat wij je met de hemelse koren in eeuwigheid in
psalmen mogen bezingen: Amen.

Quiconques veut

Quiconques veut d'amors joïr
doit avoir foy et esperance.

Wie de liefde wil smaken,
moet vertrouwen hebben en hoop.

Sans ces deus ne puet nuls chevir,
quiconques veut ...

Zonder die twee kan niemand slagen,
wie de liefde ...

Car l'un tient l'amant en desir
et li autre li donne allegance.

Want het ene houdt het verlangen van de minnaar
in stand en het andere schenkt hem soelaas.

De cuer je soupire

De cuer je soupire
de doulour et d'ire
et plure souvent,

Ik zucht oprecht van smart en angst en ween vaak,
en si grans martire
que [je] ne puis dire
ce que mon cuer sent.

in zulk groot lijden dat ik niet kan zeggen
wat mijn hart voelt.

Plorer tendrement
doy je voirement
par grans desconfort,

Echt, ik kan alleen maar erbarmelijk wenen
uit diepe droefheid,

car Pitié n'entent
les maux nulement
que je seuffre a tort.

want deernis heeft helemaal geen belangstelling
voor de smarten die ik ten onrechte onderga.

Ou Amour se dort
ou Fortune au fort
de se dars me blesse,

Ofwel slaapt Amor, ofwel verwondt Fortuna mij
met haar speerpunten,

ou Dangier d'acort
est contre mon sort
ou cuer ma maistresse.

ofwel werkt dreiging mij tegen
in het hart van mijn gebiedster.

Car plus ay destresse
doulour et tristesse
plus me veult fuir;

Want hoe meer droefheid, smart en verdriet ik heb,
des te meer wil zij mij ontlopen;

j'uze ma jonesse
qans avoir liesse
en mourant martir.

Ik slijt mijn jeugdijaren zonder vreugde te kennen
en sterf in lijden.

Est ce tout plaisir

que d'Amours servir?

Quant ne peut suffire

Is dit het enige genoeg als je Amor dient?

Wanneer het niet volstaat

plorer et genir

ou tousdiz languir

ce de maux le pire.

te wenen en te jammeren of altoos te smachten,

dan is dit het ergste lijden.

Je n'y voy que rire

quant dame n'est mire

du mal qu'el esprent.

Ik kan alleen maar lachen als de dame niet de heel-

meester is van de kwaal die zij doet ontvlammen.

Trop amer empire

cuer qui le desire

raison le repret.

Al te zeer beminnen verziekt een verlangend hart.

De rede moet weer heersen.

Pour vous servir

Pour vous servir, belle, joyeusement

tant que vivray toudis a vostre gré,

ay je mon cuer, mon corps abandonné,

commandes leur: il feront vo talent.

Om u te dienen, mijn liefje, in blijdschap,

zolang ik leef, staan helemaal tot uw beschikking:

mijn hart en mijn verlaten lichaam,

beheers hen en ze zullen u eer aandoen.

Car je le voel acomplir lyement
a mon pooir, de bonne volenté,
pour vous servir ...

Want graag wil ik voldoen aan mijn vermogen
om van goede wil te zijn.
Om u te dienen, mijn liefje ...

Aussi vous jure, et pormes, loyalment,
ma douche amor, mon espour desiree,
qu'a tous jours mais vous feray loyalté,
et ensy me trouveres vrayement.

Ook wil ik u blij maken en loyaal ondersteunen
mijn zoete liefje, mijn hoop en verlangen,
want altijd zal ik u eerlijk benaderen
om zo mezelf in de ogen te kunnen kijken.

Contre le temps / Hé! Mari, mari

Contre le temps et la sason jolye
voray mener tresbone et plasant vie,

Zo tegen het mooie weer
en het aangename jaargetijde
wil ik een heerlijk en aangenaam leven leiden,

tout por l'amour de mon tresdolz ami,
que j' ayme tant con fas le cuer de mi,
sans mal penser ne vilaine folie.

vanwege de liefde voor mijn allerliefste vriend,
die ik liefheb zoveel mijn hart maar kan,
vrij van slechte gedachten of onzedige dwaasheid.

Et me vorray maintenir fresquement
et vivre ausi tres amouusement,

et le feray, de fait,
por ma plasanche et mon esbatement.
et de ma part je ne vuel autrement
et que mal penseé lait.

En ik wil vrolijk blijven en ook in vriendschap verder
gaan en dat zal ik doen, echt waar,
voor mijn genoeg en blijdschap.
En ik wil ik niets anders,
welke slechte gedachte hij ook mag hebben.

Et je le puis faire sans vilenie,
par jugement d'amant et amie,
que nul mesfait n'y a d'amer ensi
puis qu'il n'i a pointe de vilain parti.
S'il y estoit, j'en seroye polie.

Ik ben daartoe in staat, vrij van vileine zaken,
door mijn oordeel, als geliefde en vriendin,
dat er niets mis is als je op deze wijze bemint,
omdat er geen plaats is voor onzedigheid.
Zo die er was,
zou ik daardoor te schande worden gemaakt.

Tenor

Hé! Mari, mari! Vous soyés onni,
quant pour amourettes me batés ensi.

He! Man, man! Schande zij jouw deel,
als je me vanwege mijn verliefdheid zo slaat.

Vertaling: Marianne Lambregts, Brigitte Hermans

Ensemble Céladon

Di 26.08.25

AMUZ, 20.00

Een video-inleiding door Sofie Taes

vindt u op de betreffende concertpagina op amuz.be.

Uitvoerders

Paulin Bündgen *artistieke leiding artistic direction*

Clara Coutouly *sopraan soprano*

Paulin Bündgen *contratenor countertenor*

Tiago Simas Freire *fluiten & cornetto flutes & cornetto*

Myriam Ropars *vedel fiddle*

Florent Marie *luit luit*

Caroline Huynh Van Xuan *organetto organetto*

Do ich mich übt der seiten klang *Konrad von Würzburg (ca. 1230-1287)*

Gar starc bekant ist der helffant *Frauenlob (ca. 1260-1318)*

Zuch durch die wolken *Albrecht Lesch (ca. 1340/45-1393/94)*

Ich buwe eyn hus *Bruder Wernher (fl. 1225-1250)*

Der Winter waere mir ein zît *Dietmar von Aist (fl. 2de helft 12de eeuw)*

Lucas uns melt im anderen capitel *Frauenlob*

Nieman tzv vro sol prysen *Robin (fl. 13de eeuw)*

Avianuß der frey poet *Tannhäuser (fl. midden 13de eeuw)*

Der kvninc Rodolp *Der Unversagte (1280-?)*

Under der Linden *Walther von der Vogelweide (fl. ca. 1200)*

Under der Linden

Terwijl in Frankrijk de *trouvères* en de *troubadours* de liefde bezongen, wisten in het Duitse taalgebied de 'Minnesänger' alles over amoureuze gevoelens. Sterk beïnvloed door de Franse poëzie raakte de liefdeslyriek vanaf het midden van de 12de eeuw ingeburgerd in Duitsland. Ze werd bijzonder populair en leefde tot de 15de eeuw verder. Het ging om meerdere types van gezongen poëzie. De minnezang werd vooral door dilettanten van adellijke afkomst beoefend, met als thema de hoofse liefde. Terwijl aanvankelijk een geografische afstand tussen de twee geliefden roet in het eten gooide, was tegen het einde van de 12de eeuw in de gedichten ook het verschil in sociale stand tussen de ridder en de dame een thema. De gevoelens die met de onmogelijke relatie gepaard gingen, werden vaak vanuit het perspectief van de vrouw beschreven.

Daarnaast bestond de 'Spruchsang', een genre dat door professionele, reizende muzikanten werd gezongen. Ze konden aan de hoven verblijven en werden voor hun kunst bezoldigd. Niet alleen de liefde kwam aan bod, maar ook thema's als politiek en filosofie. De zangers gaven sociale, religieuze, filosofische en morele commentaren op het reilen en zeilen aan het hof. Ze bewierookten de hovelingen, maar waren niet verlegen om ook kritiek te uiten. De Duitse zanger-dichters noemden elkaar de 'Nachtigalen' en volgens Gottfried von Strassburg was Walther von der Vogelweide de belangrijkste onder hen.

Ensemble Céladon voert het monodische repertoire uit met twee zangers, niet alleen om de klankkleur te verrijken, maar ook om een dialoog of een echo te realiseren, in unisono te zingen of contrapunt toe te voegen. In samenwerking met Delphine Pasques, specialiste in de uitspraak van historisch Duits, schaafden de zangers hun kennis van het Middelhoogduits bij.

Under der Linden

While the *trouvères* and *troubadours* sang love songs in France, the 'Minnesänger' were the authority on amorous feelings in the German-speaking world. Strongly influenced by French poetry, lyrical love poems were assimilated into Germany from the mid-12th century. They became especially popular, surviving until the 15th century. There were several types of sung poetry. *Minnesang*, on the theme of courtly love, was mainly practiced by dilettantes of aristocratic extraction. Initially, it was geographical distance between the two lovers that kept them apart, but by the end of the 12th century, the difference in social standing between the knight and his lady was also a theme of the poems. The feelings that came with the impossible relationship were often described from the woman's perspective.

There was also the 'Spruchsang', a genre sung by professional travelling musicians. They stayed at courts and were paid for their art. Love was not the only theme; they also sang about subjects such as politics and philosophy. The singers gave social, religious, philosophical and moral commentaries of life at court. They flattered the courtiers, but did not shy away from giving criticism. The German singer-poets called each other the 'nightingales', and Gottfried von Strassburg identifies Walther von der Vogelweide as the most important of them.

Ensemble *Céladon* performs this monodic repertoire with two singers, not only to enrich the timbre, but also to achieve a dialogue or echo, with the voices singing in unison or adding a counterpoint. The singers worked with Delphine Pasques, a specialist in the pronunciation of historic German, to brush up on their Middle High German.

Do ich mich übt der seiten klang

Do ich mich übt der seiten klang,
do daucht ich mich gemeite sein.
Do kam ein meister mit gesang
gein Würtzeburg fürware
gen hoff er für den fürsten drat
thett meisterlichen singen.

Toen ik de luit beoefende, leek mijn spel erg plezierig.
Toen kwam er een zangmeester in Würzburg,
zonder te liegen, aan het hof presenteerde hij zich
aan de prins en zong prachtig.

Mein saitenspil das zog ich an,
wolt hofieren dem herren mein.
Der fürst der sprach: "So lass dervan,
ich hörs nicht geren zware.
Gesang das liebt mir frü und spat
und kann mir freude bringen."

Dan nam ik mijn luit om voor mijn prins te spelen.
Hij zei: "Stop, dat wil ik niet horen.
Het is het liedje waar ik altijd van hou, dat maakt me blij."

O hertzog der meistersang so künstenreich
dem hertzog thet es also wol gefalle.
und das er ware gar fröleich,
er und darzu die seinen diener alle.

O mijn hertog! Het is het lied van deze meester,
zo perfect, dat zijn eer zo in verrukking bracht
en hem gelukkig maakte, hem en al zijn mensen.

Die gaben preiss dem meister weis
der do sein stim lies klingen.

Zij prezen de grote meester die toen weer begon te zingen.

Und do das gesang hatt ein end,
do hies der hertzog schenken ein.
Den etlen wein so klare
den er im selber mündlich bott
gab im zu drincken gar behend.
Mich wundert ob den dingen.

En toen het zingen voorbij was,
bood de prins een drankje aan.
Deze edele, heldere wijn bood hij hem persoonlijk aan,
hij serveerde die hem onmiddellijk.
Al deze dingen zetten me aan het denken.

Gar starc bekant ist der helffant

Gar starc bekant ist der helffant
creftig sin bein, ein lyd groß, swere last er treit.
Daz einhuern nieman dann ein meit fahet,
wan man es jeit.
Sin horn sint spitzig alz ein grat.

Zeer bekend is de olifant, zijn botten zijn sterk,
zijn slurf is lang, hij draagt zware lasten.
De eenhoorn, alleen een maagd kan hem vangen
als er op hem wordt gejaagd.
Zijn hoorn is scherp als een piek.

Gar sußen smag daß panthir hat vnd daby argk.
Daz eberswin wil kuener sin als man vns seit.
Jeit mans, den eberspiess anseicht, darin es louft,
wie ym beschicht, dez todez acht es nicht.

De panter heeft een zeer zoete geur, maar hij is gemeen.
Het wilde zwijn is dapperder dan je zou denken.
Om erop te jagen, moet je op een staak urineren,
hij zal erin zinken, moet je weten, de dood verachtend.

Der ber grymmigez zornes pfligt,
der lew in allen ange sigt, dieren starck.

De beer heeft hevige woedeaanvallen;
de leeuw overwint alle situaties, door zijn sterkte.

Dannoch so ist der sunder zwar
vil kuner dann die tiere gar,
wann er, der sleft in sunden stift,
weger leg by ym, wyß vorwar, ein slang mit gift.

De zondaar is echter veel moediger dan al deze dieren:
want als hij slaapt, verstrikt in de zonde,
legt hij een giftige slang bij zich, dat moet u weten.

Der slangen biß sunder merck yß dir beßer wer
er dir da mit solt tün den tot
dann daz dü strebest wider Got und brichest sin gebot
und du es als geringe wigst
und auch so üppiclichen pfligt der sünd urhab.

Bedenk, zondaar, dat de slangenbeet u beter zou passen,
die u de dood zou brengen, liever dan dat u volhardt
tegen God, Zijn geboden in alle rust overtreedt en u aan
dergelijke onachtzaamheid overgeeft aan de erfzonde.

Mit dinem lust uff die verlust recht als ein diep
liep dir zu heübet sünden ist
sich Got der git dir lenger frist.
Wann er barmhertzig ist uff besserung lat er dich leben.
Sünder daz solt du mercken eben last dü nit ab.

Met uw hang naar verderf, net als een dief,
zweigt u graag in de doodzonde.
Kijk, God geeft u een langere periode, in Zijn genade
laat Hij u langer leven, zodat u kan verbeteren.
Zondaar, wees u hiervan bewust, nu u volhardt.

Got richtet treg und da by swar
sünder daz soltū nemmen war.

Wa so er dir lang gnüg vertreit
begriffet dich des todes bar es wirt dir leyt.

God neemt Zijn tijd om te oordelen, maar Zijn oordeel
is definitief. Zondaar, vergeet niet dat wanneer Hij
voldoende mild voor u is geweest,
de dood voor u zal komen en u zal lijden.

Nu merck sunder genaden ler bedenck dich baß
waz got dūrch dich gelitten hat
er fur uns an ein crūce trat
sin menscheit leyt den tod.
Sin sterben bracht uns unser leben
vnd was der ewig tot gegeben den er zū brach.

Open daarom uw ogen, zondaar, mens beroofd van
genade, herinner u dat Hij voor ons geleden heeft en
werd gekruisigd, Zijn menselijkheid leed onder de
dood. Zijn dood bracht ons leven:
de dood die eeuwig was, heeft Hij tot niets gebracht.

Mit sinem blut Got was so gut daz er daz leit.
Neyg dich sünder zū dyser stunt
sin reine menscheit wart verwunt
ser in des todes grunt
ein sper mit swei von blüt wart naß
und word an dir verloren daz so we dir ach.

Het was Zijn eigen bloed dat God zo goed was om voor
ons te vergieten. Kniel neer, zondaar! Zijn onschuldige
mensheid onderging de grootste kwelling in de put des
doods, een zwaard druipt van Zijn zweet en Zijn bloed,
en dit raakt u niet, helaas, arme gij!

Wie sol dir sünder dann geschen
wan dü gotz wüнден wirst an sehn.
Und die pin sin engstlich gericht wolt
dann gotz müter für dich flehen es hilffet nicht.

Wat zal er van u worden, zondaar,
als u Gods wonden en Zijn lijden aanschouwt?
Hoezeer u Gods moeder ook smeekt
bij het verschrikkelijke oordeel, niets zal helpen.

Ich buwe eyn hus

Ich buwe eyn hus dar ynne wil gesynde wesen.
Der tzadel vnd der tzwibel sint mit here da vuor gesezzen.
Der mangel vnde werfet so gewaltichlichen da yn.

Ik woon in een kasteel dat wordt belegerd door mannen.
Ontbering en twijfel hebben zich in dit leger genesteld.
Nood lanceert zijn raketten met geweld.

Nu ratent liebe vrvnt wie ich mvoge genesen.
Vntugent vnde der herren erge die habent sich vuor mezzen
daz sie mir tzvo eyner syten wenden spise vnde ouch den wyn.

Geef mij dus advies, beste vrienden,
vertel mij hoe ik deze beproeving kan overwinnen.
De ondeugd en de hebzucht hebben besloten
om mij op het eerste front van eten en wijn te beroven.

So blet tzvo der dritten siten dar Vntruwe vnde ir gesynde.
Dar tzvo byn ich in der vuor scanden echte gar.
Die reche sint tzvo der vierden siten swynde.

Ondertussen vallen ontrouw en haar escorte
mij op een andere manier aan.
Sterker nog, ik word tot mijn grootste schande vervolgd:
de strijders tonen grote wreedheid op het laatste front.

Sit mich vntugende mit yr her also besezzen hat
vnde mich vuorterben wil daz wende
der herren tugent den iz lesterlichen stat.

Ondeugd en zijn leger belegeren me om me te
vernietigen; ik hoop dat de deugd van de mannen
die schaamte vrezen hen zal tegenhouden.

Ich bin des graven kumfte vro von osterberr.
So vro daz mir sorge von den vreuden sint vuor swinden.
Gar sit ich den tugendenrichen wol gesunden han gesen.

Ik was blij met de komst van graaf Osterburg.
Deze vreugde verdreef mijn zorgen, zodra ik
deze dappere man in goede gezondheid zag.

Her werket wol mit tzuchten werdicliche werc.
Er ist an tugenden unde an rechter milte vunden.
Des hore ich ym die wisen unde dar tzuo die besten ien.
Ir stiget of an werdecheit so sicht man manigen sigen.

Hij creëert op elegante wijze werken van grote
waarde. Het ontbreekt hem noch aan eer,
noch aan vrijgevigheid. Dit is wat de wijzen
en de besten onder hen over hem zeggen.
Waar eer bloeit, zijn er vele triomfen.

Ich bin gewesen da man der herren strite streit.
Da horte ich sin tzuo gute selten swigen.
Sie ient er si sunder meil vuor allen valsche vry.
Unde in dem munde nicht wen eyner
tzungen phlegen so hat vil maniger dry.

Ik was aanwezig bij de ruzies tussen heren.
Hij hield zich zelden in met spreken, in ons belang.
Men zegt van hem dat hij onberispelijk is,
vrij van onwaarheid en dat hij slechts één woord kent,
terwijl anderen er drie hebben.

Ich bin des edelen werden kuninges milte vro.
Da ynne er lebet und da by phliget so tugentlicher guote.
Des syn lob von sculden ho in alder werlde stat.

Ik verheug mij over de vrijgevigheid van de edele
en dappere koning. Hier en elders handelt hij met eer
en vriendelijkheid. Daarom prijst iedereen hem.

Des edelen keisers kynt wille ich ü pruben so.
Ein walt von tugenden unde von rechter milte bluete.
Der kunde halb ez nicht getragen die tugent die er begat.
Er ist alsam ein reyne berender boum.
Der obiz mit willen reret.

Ik wil u de adelstand van het keizerlijk geslacht laten
zien. Als er een bos zou bloeien vol nobele kwaliteiten
en grote vrijgevigheid, zou het nog niet de helft
van de kwaliteiten bevatten die hij vertoont.
Hij is als een boom waarin deugd groeit
en die vrijwillig zijn vruchten laat vallen.

Er aller milte ist kegen der sine gar ein troum.
Sin hant vil manigem syne gulde meret.
Noch iamert mich daz ich des eyne nye kegen ym genoz.
Ez en irret sin milte nicht wenne myn unselde ist leider
alz tzuo gros.

Door zijn vrijgevigheid is hij een soort droom
voor zijn volk. Met zijn eigen hand verhoogt hij
het inkomen van velen. Ik betreur het nog steeds
dat ik als enige niet van zijn vriendelijkheid
heb kunnen genieten.
Laat je niet misleiden door zijn vrijgevigheid,
mijn ongeluk is – helaas! – altijd groter.

lunc unde alt, riche unde arm, helfet mit mir klagen
des vursten tot zu beyerland. Wer sol uns nu ir gezzen
der grozen truwe. Die man stetichlichen an ym vant.

Jong en oud, rijk en arm, zing met mij
over de overleden prins van Beieren.
Wie zal voortaan de onfeilbare loyaliteit belichamen
die hij altijd tentoonspreidde?

Dem keiser unde dem kuninge ist hulfe an ym irslagen.
Er kunde das riche also berichten unde also besetzen
daz ez ane alle werre stunt uber alle diudische lant.
Daz lant uber mere were gar ver lorn
wenne syne starken rete.

Met zijn overlijden verliezen de keizer en de koning
een grote hulp. Hij wist het koninkrijk op zo'n manier
te leiden en te besturen dat de Duitse landen
niet met elkaar in conflict kwamen.
Zonder zijn waardevolle advies
zouden de landen overzee verloren zijn gegaan.

Der babes unde der keiser hetten grozen tzorn.
Die sune machte er mit truwe stete.
Er schuof ouch daz der kuninc blieb an syner rechten e.
Also er ez gescaffen habe Got gebe
daz ez ym dort baz erge.

Er wordt gezegd dat de paus en de keizer ruzie hadden.
Hij wist hoe hij zonen loyaal kon maken.
Hij was degene die voorkwam dat de koning zijn vrouw
verstootte. Gezien zijn verdiensten hier beneden, moge
God hem genade schenken in het hiernamaals.

So we myr armen we daz ich so rechte weiz, wen ich
quam unde wer ich byn unde waz ich werden muoze.

Daran sold ich gedencken wol daz wer der sele heil.

Helaas! Ongelukkig als ik ben, ongelukkig omdat ik
precies weet wanneer ik kom, wie ik ben
en wat ik zal worden. Ik moet erover nadenken,
voor het behoud van mijn ziel.

Nu ist des lanc daz ich mich des von kynde vleiz.

Nach al der werlde lone die hat mich in ir suoze
dar an gewiset daz ich han myt manigen sunden teil.

Ik probeerde me dit idee al lange tijd eigen te maken.
Verzadigd door aardse lofprijzingen, toonde zij mij,
vol zoetheid, dat ik deel heb aan vele zonden.

Ich han leyder gar vil vuor born des guoten daz ist myn
vorchte. Vnde weiz ouch wol ich han vuor schuldet
synen tzorn. Der mich unde al diu werlt
uz nichte worchte.

Helaas heb ik het goede werk vaak verwaarloosd, zo
groot is mijn angst. En ik weet heel goed dat ik de woede
verdiende van degene die mij uit het niets heeft gehaald,
zoals Hij dat voor iedereen heeft gedaan.

Mir ne kome helfe ich bin vuor lorn in lange werender leit.

Rose ane dorn nu troste mich des ist myr not
unde al der kristenheit.

Als ik geen hulp krijg, ben ik verloren
en zal ik lang moeten lijden.
Moge de roos zonder doornen mij komen troosten,
dat is wat ik en alle christenen diep nodig hebben.

Owe dir werlt owe ym der dir volgen muoz.

Dyn lon ist valsch du gis den angel
nach der sueze ymmer. Du tzuhes mir den halm
also eyner iungen katzen vor.

Wee u, o wereld! En wee degene die u moet volgen!
Uw beloningen zijn slecht, u dwingt ons altijd
om ons eigen plezier te volgen,
u pakt het grassprietje van me af als van een jonge kat.

Ich habe an dynen wec gesetzt mynen vuoz.
Ez ne wille got ich wene daz ich dir
langer folge nymmer
du treist untruwe unde allen haz
of dime rucke empor.

Ik heb mijn voeten op uw paden gezet, maar
dit is de goddelijke wil: Ik wil jullie niet langer volgen,
jullie die verraad en haat op je rug dragen.

Din leben ist sam ein richer troum
der nach dem slafe vuor swindet.
Du has in mynen munt gesteket eynen tzoum
der mich der witze nahen hat vuor blyndet

Uw leven is als een grote droom die verdwijnt
zodra je wakker wordt. U stopte iets in mijn mond
dat mijn verstand bijna verblindde.

Nacket wirt ich tzuo dir geboren unde scheidet ouch
bloz von dir. Eyn lynin tuoch vuor myne scame unde
an ders nicht gis du tzuo none myr.

Naakt ben ik voor u geboren, naakt zal ik van u scheiden.
Behalve de lijkwade die mijn naaktheid zal bedekken,
laat u mij op Hemelvaartsdag niets achter.

Der Winter waere mir ein zît

Der Winter wære mir ein zît
sô rehte wunneclîche guot,
wær ich sô sælic, daz ein wîp
getroeste mînen senden muot.

De winter zou voor mij een vreugdevol en mooi seizoen
zijn als ik, tot mijn grote geluk, troost zou vinden
bij een vrouw die mijn liefdesverdriet zou verzachten.

Sô wol mich danne langer naht,
gelæge ich als ich willen hân!
Si hât mich in ein trûren brâht,
des ich mich niht gemâzen kann.

Dan zal deze lange nacht heel aangenaam zijn,
waarin ik heerlijk kan liggen zoals ik wil!
Ze heeft mij in een diep verdriet gestort
waarvan ik niet meer kan herstellen.

Wie tuot der besten einer sô,
daz er mîn senen mac vertragen?
Ez wære wol, und wurde ich frô,
sich kunde nieman baz gehaben.

Hoe kan het beste wezen zulke pijn als ik verdragen?
Het zou zo fijn zijn om gelukkig te zijn,
niemand zou daar meer baat bij hebben dan ik.

Ob mir nû leit von ir geschiht,
der mir ist nâhe an mîn herze komen,
was hilfet zorn? Als er mich siht,
den hât er schiere mir benomen.

Ach, wat laat hij mij nu lijden, hij die mij toen
zo dierbaar was! Wat heb je aan boosheid? Zodra hij
naar mij kijkt, laat hij die onmiddellijk verdwijnen.

Lucas uns melt im anderen capitel

Lucas uns melt im anderen capitel
wie das uns auch gantz trostlich got
hot ein leiplich vorbilde
clar vor gestellt im Simeon an mittel.

Lucas leert ons in het tweede hoofdstuk hoe God ons, ter troost, een voorbeeld in vlees en bloed gaf in de persoon van Simeon.

Wie wol er noch gottes gebot
drot gerecht sich, auch hilde.
Und was der mon got fürchtigk schon
doch forcht der nohn des dodes peyn.

Kijk, deze man legde de wet van God heel duidelijk uit,
en hij leefde die na. Hij had ontzag voor God,
maar was niet bang om de dood onder ogen te zien
als die hem te wachten stond.

Do yn der solt entleiben
derhalb er fein
zu got gebet thet treyben
auss hertzen grund
zu aller stund
gesund thet er dorin bleiben.

Hij bad altijd vanuit het diepst van zijn hart tot God
om gezond te blijven.

Nieman tzv vro sol prysen

Nieman tzv vro sol prysen mit lobe den liechten tag.
Daz han ich von den wisen lange her vuornomen.
Luchtet her der morgen schone darnach er truben mac
vil lichte vuor der nuone daz lob stet ane vromen!

We moeten de stralende dag niet met te veel vrolijkheid
prijzen. Dit is wat ik lang geleden van wijze mannen heb
geleerd. Als een mooie ochtend begint te dagen, kan het
vervolgens donkerder worden, misschien zelfs nog voor
de middag, tegen die tijd is de lof tevergeefs gezongen!

So sol man syn vuor synnen daz man mit sange icht
tobe die herren baz irkennen e man tzvo vil gelobe
mit valsche eyn lob gewonnen da sint tzwe laster obe.

Daarom moeten we verstandig zijn en niet zomaar alles
zingen; op dezelfde manier moeten we de heren beter
leren kennen voordat we hen te veel prijzen, want lof
verdienen door te liegen, is twee keer zondigen.

Reymar mich ruwet sere. Din sin und ouch din tot.
Du bist wol klagebere. Durch dine richen kunst.
Walter du bist von hynnen, owe derselben not.
Mit dynen wisen synnen du hette ouch herren gunst.

Reinmar, ik betreur je dood en je ziel. Je bent te
betreuren, je kunst was bewonderenswaardig.
Walter, je bent nu dood, helaas, wat een pech!
Je prachtige talent heeft je de gratie
van prinsen niet ontnomen.

Stollen, den boc mit sange, Nitharden muoz ich klagen.
Bruder Wirneren lange der muoz uns wol behagen
er het zync mit getwange kunde guot beiagen.

Ik mis Stollen, de zingende bok, en ook Neidhart.
Ik zal Bruder Wernher nog lang missen,
die ons allemaal charmeerde
en die moest zingen om zijn brood te verdienen.

Der kvninc Rodolp

Swer ritters namen halten sol
den kan ich leren ob her wil
daz er an lobe wirt vuor nomen.

Aan hem die de naam van ridder wil dragen, kan ik,
indien hij dat wenst, leren hoe hij lof kan oogsten.

Der truwe sol er wesen vol
er ne sol sich ruomen nicht tzuo vil
ob er of abentiuere ist komen.

Hij moet heel loyaal zijn
en mag niet te veel opscheppen over zijn avonturen.

Tzucht, milte, manheit, scame ist guot
kegen eren balt unde wol gemuot.

Onderwijs, vrijgevigheid, dapperheid
en bescheidenheid zijn noodzakelijk,
evenals verzet, eer, moed en een goed humeur.

Mit willen nach dem prise streben
syn vuordere hant sol vryde geben
daz heize ich ritterlichez leben.

Hij moet heldendaden verrichten,
zijn gewapende arm moet vrede brengen:
dat is wat ik bedoel met het leven van een ridder.

Der künik Ruodolf minnet Got und ist an triuwen staete.

Der künik Ruodolf hat sich manigen schanden wol versaget.

Koning Rudolf heeft God lief, hij is onfeilbaar loyaal.
Koning Rudolf heeft alle vormen van schande afgezworen.

Der künik Ruodolf rihtet wol und hazzet valsche raete.

Der künik Ruodolf ist ein helt an tugenden unverzaget.

Koning Rudolf is een groot vorst die leugens haat.
Koning Rudolf is een held, versierd met alle deugden.

Der künik Ruodolf eret Got und alle werde vrouwen.

Der künik Ruodolf laet sich dikke in hohen eren schouwen.

Koning Rudolf eert God en alle goede vrouwen.
Koning Rudolf verschijnt
vaak versierd met alle eerbewijzen.

Ich gan im wol, daz im nach siner milte heil geschicht:
der meister singen, gigen, sagen, daz hoert er gerne,
unt git in darümbe niht.

Ik hoop dat hij evenveel geluk heeft als hij vrijgevig is:
als dichters zingen, vedel spelen, verhalen vertellen,
luistert hij met plezier, maar hij geeft hun niets terug.

Die richen herren sulen die ritter
knechte bi sich tzeihen den suolen sie
lehen unde geben myt willen daz ist myn rat.

De grote heren moeten de ridders in hun huizen
verwelkomen, ze moeten hun uit eigen vrije wil
leengoederen aanbieden, dat is mijn advies.

Die ritter unde die knechte sulen den herren nicht
untvlehen wa man die helme houwen sol unde
vriunt bi vriunde stat.

Ridders en hun mannen hebben geen recht om van
heren te stelen, op de plaatsen waar helmen botsen
en vrienden schouder aan schouder staan.

Ir edelen herren lazet uch mynen rat nu nicht vuor
smahen. Man sol den gesten myt dem gruoze
unde myt der vrage nahen sit eyn wirt des huses unde
phlegent der hute wol.

U, edele heren, wijst mijn advies niet af! Je moet de
gasten aanspreken, begroeten en vragen stellen.
Wees de gastheer in huis, wees vol zorg.

Sit werhaft kegen den vygenden unde
sit milte wa man tzuo rechte geben sol.

Sta pal tegen agressors en wees gul,
want geven is goed.

Under der Linden

Under der linden an der heide,
dâ unser zweier bette was,
dâ mugt ir vinden
schône beide gebrochen bluomen unde gras
vor dem walde in einem tal –
tandaradei! Schône sanc die nachtigal.

Onder de lindeboom, in de heide, waar ons bed was,
je zal daar vinden: beschadigde mooie bloemen en
vertrapt gras aan de rand van het bos, in een vallei –
tandaradei! Hoe mooi was het lied van de nachtegaal.

Ich kam gegangen zuo der ouwe,
dô was mîn friedel komen ê.
Da wart ich enpfangen hêre frouwe,
daz ich bin sælic iemer mê.
Er kuste mich wol tûsenstunt,
tandaradei! Seht, wie rôt mir ist der munt.

Ik ging naar de weide waar mijn geliefde al op mij
wachtte. Wat werd ik daar verwelkomd, heilige maagd,
ik ben voor altijd gezegend. Hij kuste mij wel duizend
keer, tandaradei! Kijk eens hoe rood mijn mond is.

Dô het er gemachet alsô riche
von bluomen eine bettestat.
Des wird noch gelachet innecliche,
kumt iemen an daz selbe pfat.
Bî den rôsen er wol mac –
tandaradei! merken, wâ mirz houbet lac.

Hij maakte voor ons een prachtig bed van bloemen.
Hij zal er hartelijk om lachen, wie dit pad ook neemt.
Aan de voet van de rozen zal hij kunnen zien,
tandaradei, de plaats waar mijn hoofd lag.

Daz er bî mir læge, wessez iemen,
– nu enwelle got – sô schamt ich mich.
Wes er mit mir pflæge, niemer niemen
bevinde daz wan er unt ich
und ein kleinez vogellîn!
tandaradei! daz mag wol getriuwe sîn.

Als iemand erachter zou komen dat hij naast me lag,
God verhoede, ik zou me schamen.
Wat hij me heeft aangedaan,
laat niemand het ooit weten, behalve hij en ik,
als een klein vogeltje, tandaradei,
dat het geheim kan bewaren.

Vertaling: Ensemble Céladon, Robin Steins

Contre le Temps

Di 26.08.25

Sint-Joriskerk, 22.15

Uitvoerders

Karin Weston *sopraan soprano*

Cécile Walch *sopraan soprano*

Amy Farnell *mezzosopraan mezzo-soprano*

Julia Marty *mezzosopraan mezzo-soprano*

Mundus vergens	<i>Anoniem</i>
Ave gloriosa	<i>Anoniem</i>
Pater noster	<i>Anoniem</i>
Vir erat	<i>Anoniem</i>
Contre le temps	<i>Julia Marty (°1992)</i>
Veri floris sub figura	<i>Anoniem</i>
O lilium convallium	<i>Anoniem</i>
Ave Maria virgo virginum	<i>Anoniem</i>
Sol sub nube	<i>Anoniem</i>
Ave Maria	<i>Anoniem</i>
Deus misertus hominis	<i>Anoniem</i>

Mundus vergens: wanneer de wereld wankelt

"Wat is immers mijn sterkte om dit te doorstaan? Wat is mijn einde om het geduldig te verdragen?" Zo klaagt Job in het gregoriaanse offertorium *Vir erat*. Zijn wanhoopskreet wordt beantwoord door de 'schola', verwant aan het koor in Griekse tragedies, en onverbiddelijk als het lot: "Hij verloor al zijn bezittingen en zijn zonen, en zijn vlees werd geteisterd door een hevige zweer." Deze smeekbede om hulp verwoordt een universeel herkenbaar gevoel dat de wereld wankelt, zowel in de middeleeuwen als vandaag. Contre le Temps vertrekt vanuit het ernstige besef dat het universum op zijn ondergang afstevent, en dompelt ons onder in Jobs kwellingen waarbij we getuige zijn van "de ondergaande zon die de aardbol met een wolk van droefheid bedekt."

Om troost te vinden, zoekt Contre le Temps in ons diepste binnenste naar schoonheid, rust, harmonie om een zekere vorm van het goddelijke terug te vinden. Die herontdekte harmonie bereikt haar hoogtepunt in de vierstemmige *conductus Deus misertus hominis*, een meesterwerk uit de hoge middeleeuwen met ongekende sonore schakeringen dat met dans wordt begeleid.

In dit programma willen de zangeressen van Contre le Temps het klankuniversum van de Parijse Notre-Dame opzoeken. Daartoe combineren ze zeer verschillende, maar nauw met elkaar verbonden soorten composities. De *conducti* van de Notre-Dame zijn bijzonder specifieke stukken uit die tijd, met maximaal vier stemmen die samen de tekst uitspreken in hetzelfde tempo, in homoritmie.

In de middeleeuwen verfraaiden zangers de werken met tropen, nieuwe teksten of melodieën die aan de reeds bestaande muziek werden toegevoegd. *Mundus vergens* is op die manier beïnvloed: het *trouvère*-

gedicht *Contre le temps* wordt op een melodie gezet uit de monodische conductus *Sol eclypsim patitur*, waaraan vervolgens stemmen worden toegevoegd. De compositie blijft open voor improvisatie tijdens de uitvoering, zoals waarschijnlijk ook het geval was in de middeleeuwen. Elke vertolking krijgt hierdoor een unieke directheid en vitaliteit.

Mundus vergens: When the World Wavers

"Where then can I find the strength to lean on? What is mine end, that I should patiently bear?" Thus laments Job in the Gregorian offertory *Vir erat*. His individual cry is met by a response from the schola, akin to the chorus of Greek tragedies and implacable as fate: "He lost all his possessions and his sons, and his flesh was afflicted by a violent ulcer." This plea for help expresses the universal sentiment of the world's collapse and resonates with its full force from the Middle Ages to today. In this program, we start from this solemn realization that the universe is heading towards its demise and immerse ourselves in Job's torments to witness "the setting sun covering the globe in a cloud of sadness."

To find solace in this obscure world, we seek redemption in the depth of being, where we rediscover beauty, tranquility, harmony, and a certain form of the divine. This rediscovered harmony reaches its climax in the four-voice conductus *Deus misertus hominis*, a masterpiece of the High Middle Ages with unprecedented sonorous hues. We accompany it with dance movements.

In this program, we aim to rediscover what could be the sonic universe of Notre Dame cathedral in Paris. To achieve this, we blend highly distinct yet closely interrelated types of compositions. The conducti from Notre Dame are particularly specific pieces from that era, with up

to four voices uttering the text together at the same pace, in homorhythm.

Another way mediaeval musicians updated a piece was by embellishing it with what they called tropes. These were new texts or melodies added to pre-existing music. The composition we incorporate into the program is influenced by this technique: the trouvère poem *Contre le Temps* is set to a melody from the monodic conductus *Sol Eclipsim Patitur*, to which voices are then added. This composition will remain open to improvisation during the performance, as it likely was in the mediaeval era, lending each rendition a unique immediacy and vitality.

Mundus vergens

Mundus vergens in defectum
casum probans per effectum,
se fallacem exiit.

De wereld stort zich in de vernietiging,
bewijst zijn val door het resultaat, en legt het bedrog af.

Nam remota fraudis arte
nos delere vi vel arte
quod iam patet astruit.

Want verwijderd van de kunst van het bedrog is hij erop
uit om ons te vernietigen, met geweld of met een list,
wat reeds duidelijk is, bevestigt hij.

Et dum hiis se applicat,
quod explicit explicat.

En terwijl hij zich hierop toelegt,
ontvouwt hij wat het einde is.

Mundus florens diu pace,
iam accensus belli face,

De wereld die lange tijd in vrede bloeide,
is ontstoken door de fakkel van de oorlog,

Gallia præmoritur.
Et iam navis mari data
portu carens desperata,

Frankrijk sterft veel te vroeg.
En het schip, dat de zee heeft opgezocht,
heeft geen haven meer en is wanhopig,

procelis concitatur
et fractatur turbine,
non eget regimine.

het wordt door stormen geslagen en gebroken

door een wervelwind, het heeft geen stuurman nodig.

Ave gloriosa

Ave gloriosa

mater salvatoris

Ave speciosa virgo,

flos pudoris.

Gegroet, roemrijke moeder van de Verlosser.

Gegroet, kostbare maagd, toppunt van eerbaarheid.

Ave lux iocosa,

thalamus splendoris,

Ave prociosa

salus peccatoris.

Gegroet, vrolijk licht, behuizing van plichtsgevoel.

Gegroet, waardevolle redding voor de zonde.

Ave vitis via,

casta, munda, pura,

dulcis, mitis, pia,

felix creatura.

Gegroet, weg van het leven jij vrome, zuivere, pure,

zoete, zachte, liefdevolle, gelukzalige schepping.

Parens modo miro,

nova partitura

virum sine viro,

contra legis iura.

Moeder op wonderbaarlijke wijze,

een nieuwe geboorte van een mens zonder een man

in tegenspraak met de rechten van de wet.

Virgo virginium,

expers criminum,

decus luminum,

celi domina.

Maagd der maagden, zonder aandeel in vergrijpen,
sieraad van het licht, heerseres in de hemel.

Salus gencium,
spes fidelium,
lumen cordium,
nos illumina.

Redding voor de mensen, hoop voor de getrouwen,
licht voor de harten, verleen ons glans.

Nosque filio tuo, tam pio,
tam propicio, reconcilia,
et ad gaudia nos perhennia
duc prece pia, virgo Maria.

Verzoen ons met je zo plichtsgetrouwe
en bijzonder genadige Zoon,
en leid ons door je trouwe gebed naar de vreugde
die blijvend is, maagd Maria.

Pater noster

Pater noster, qui es in celis,
sanctificetur nomen tuum.

Onze Vader, die in de hemel zijt,
Uw naam worde geheiligd.

Adveniat regnum tuum.

Fiat voluntas tua, sicut in celo et in terra.

Uw rijk kome. Uw wil geschiede
op aarde zoals in de hemel.

Panem nostrum quotidianum da nobis hodie,

Geef ons heden ons dagelijks brood

et dimitte nobis debita nostra sicut
et nos dimittimus debitoribus nostris.

en vergeef ons onze schulden,
zoals ook wij vergeven aan onze schuldenaren.
Et ne nos inducas in tentationem,
sed libera nos a malo. Amen.

En breng ons niet in beproeving,
maar verlos ons van het kwade. Amen.

Vir erat

Vir erat in terra nomine Iob,
simplex et rectus, ac timens Deum:
quem Satan petiit, ut tentaret.

Er was een man op aarde, genaamd Job,
eenvoudig, rechtvaardig en godvrezend:
Satan ging naar hem toe om hem te beproeven.

Et data est ei potestas a Domino
in facultate et in carne eius:

Hij kreeg van God de toestemming om hem te treffen
in zijn bezittingen en zijn lichaam:

perdiditque omnem substantiam ipsius, et filios
carnem quoque eius gravi ulcere vulneravit.

Satan vernietigde al zijn goederen, en zijn zonen,
ook trof hij zijn lichaam met zweren.

Utinam appenderentur peccata mea:
quibus iram merui, et calamitas, quam patior,
haec gravior appareret.

Ach, mochten de zonden worden gewogen,
waarvoor ik de woede heb verdiend,
en de ramp die ik onderga, dan zou deze te zwaar lijken.

Quae est enim, fortitudo mea, ut sustineam?

Aut quis finis meus, ut patienter agam?

Wat is immers mijn sterkte om dit te doorstaan?

Of wat is mijn einde, om het geduldig te verdragen?

Numquid fortitudo lapidum est fortitudo mea?

Aut caro mea aenea est?

Mijn sterkte is toch niet de sterkte van de stenen?

Mijn lichaam is toch niet van brons?

Quoniam non revertetur oculus meus, ut videat bona.

Omdat mijn oog niet zal terugkeren om het goede te zien.

Contre le temps

Contre le temps qui devise

yvers et pluie d'estey,

et le mauviz se deluise,

qui de lonc tans n'a chanté,

Als de tijd aanbreekt die de winter scheidt

van de zomerregens, en de merel lustig kwinkleert

nadat hij lang niet heeft gezongen,

ferai chançon, car a gré

me vient que j'ai enpansej

Amor, qui en moi s'est mise:

bien m'a droit son dart geté.

ga ik een lied maken, want mijn gedachten zijn

aangenaam: Amor, die zich meester van me heeft

gemaakt, heeft zijn pijl recht op mij afgeschoten.

Veri floris sub figura

Veri floris sub figura

quem produxit radix pura,

cleri nostri pia cura

florem fecit misticum.

Preter usum laicum

sensum trahens tropicum

floris a natura.

Onder het beeld van een echte bloem, voortgebracht door een zuivere wortel, heeft de godvruchtige zorg van onze clerus de bloem mystiek gemaakt.

Naast het gebruik van de leken ontleent het een tropische betekenis aan de natuur van de bloem.

Floris decor non decrescit,
qui non aret nec marcescit,
sic flos ille casum nescit,
quem produxit virginis
ortus expers seminis,
quem nostre propaginis
modus expavescit.

De schoonheid van de bloem neemt niet af, ze verdort of verwelkt niet. Zo kent deze bloem geen verval, zij is voortgebracht door de tuin van de maagd, maar zonder zaad.

Onze vroegere heidense houding is ervoor weggevlucht.

Ex hoc igne pietatis
flos emersit caritatis,
in incude castitatis,
quem faber paraclitus
formavit divinitus,
infectens humanitis
aurum deitatis.

Uit dit vuur van godsvrucht is de bloem van de liefde tevoorschijn gekomen, in de smidse van de kuisheid. De beroemde werkman [de Heilige Geest] heeft Hem op een goddelijke manier gevormd, Hij heeft het goud van de goddelijkheid omgesmolten naar een menselijke vorm.

His flos multis argumentis
sensum pie movet mentis,

sceptrum regis prepotentis
signat auri pretium,
rubor latus saucium,
splendor vero gaudium
Christi resurgentis.

Met deze vele argumenten beweegt deze bloem het gevoel van de godvruchtige geest. De scepter van de invloedrijke koning toont de prijs van het goud, de roodheid wijst op zijn gewonde zijde, de pracht echter toont de vreugde van de verrezen Christus.

O lilium convallium

O lilium convallium,
flos virginum, stirps regia;
spes omnium fidelium,
lux luminum, o filia;

O lelietje-van-dalen, bloem der maagden,
koninklijke stam, hoop van alle gelovigen,
licht der lichten, o dochter,

eve matri contraria,
ave matris de gratia
nos redimens per filium,
ave, ave, remedium
nos eximens miseria.

tegenbeeld van moeder Eva door de genade van de moeder, wees gegroet, u die ons verlost door uw Zoon, wees gegroet, wees gegroet, geneesmiddel dat ons uit de ellende verlost.

Ave Maria virgo virginum

Ave Maria

virgo virginum
plaudant omnia
ave maria
parit filia
mundi dominum
ave maria
virgo virginum.

Wees gegroet Maria, maagd der maagden,
laat alles juichen, wees gegroet Maria,
een dochter baart de Heer van de wereld,
wees gegroet Maria, maagd der maagden.

Parit filia
ave maria
per quam gaudia
crescunt hominum
ave maria
virgo virginum.

Een dochter baart, wees gegroet Maria,
door wie de vreugden van de mensen groeien,
wees gegroet Maria, maagd der maagden.

Crescunt gaudia
ave maria
sordes vitia
cessant criminum
ave maria
virgo virginum.

De vreugden groeien, wees gegroet Maria,
de smet, de ondeugd van de misdaden verdwijnen,
wees gegroet Maria, maagd der maagden.

Arens virgula
Yesse floruit

parens primula
arens virgula
viro fercula
dira prebuit
arens virgula
Yesse floruit.

De dorre twijg van Jesse is opgebloeid,
de eerste ouder, de dorre twijg,
heeft aan de man [Jezus] vreselijke vruchten gegeven,
de dorre twijg van Jesse is opgebloeid.

Viro fercula
arens virgula
vere sedula
Christi famula
Christum genuit
arens virgula
Yesse floruit.

Aan de man gaf de dorre twijg vruchten,
de dienaress van Christus [Maria]
baarde waarachtig zorgzaam Christus,
de dorre twijg van Jesse is opgebloeid.

Christi famula
arens virgula
mortis vincula
fructum domuit
arens virgula
Yesse floruit.

De dienaress van Christus, de dorre twijg,
heeft de boeien van de dood
door haar vrucht overwonnen,
de dorre twijg van Jesse is opgebloeid.

Illi gratia
ave maria
per quem venia
fit peccaminum
ave maria
virgo virginum.

Aan haar de genade, wees gegroet Maria,
door wie vergeving voor de zonden komt,
wees gegroet Maria, maagd der maagden.

Sol sub nube

Sol sub nube latuit,
sed eclipsis nescius,
cum se carni miscuit
summi patris filius,
maritari noluit.

De zon verborg zich onder een wolk,
maar zonder van verduistering te weten,
toen de Zoon van de allerhoogste Vader
zich met het vlees vermengde, wilde Hij niet trouwen.

Verbum patris altius,
nubere non potuit
caro gloriosius.

Het woord van de verheven Vader, kon zich niet op
een glorieuzere manier met het vlees verbinden.

Gaude nova nupta,
fides est et veritas,
quod a carne deitas
non fuit corrupta.

Verheug je, nieuwe bruid, het geloof en de waarheid,

dat de godheid door het vlees niet werd aangetast.

Qui solus eternus est
et qui regit omnia,
quod non erat, factus est,
nec tamen res alia,

Hij die als enige eeuwig is en die alles regeert,
is geworden wat Hij niet was,
maar toch is Hij niet iets anders geworden;

Illum, qui solutus est,
stricta ligat fascia,
lacet, qui immensus est,
inter animalia.

Hij die vrij is, wordt in een strakke zwachtel gewikkeld,
Hij die oneindig is, ligt neer tussen de dieren.

Solis iubar temperat
nubes molis nescia,
terra fructum generat
quo dulcescunt omnia.

De wolk die geen zwaarte kent, matigt het zonlicht;
de aarde brengt de vrucht voort
waardoor alles zoet wordt.

Celo terras federat
nova data gratia,
tollere qui venerat
captivantis spolia.

Met een nieuwe, geschonken genade, verenigt Hij de
aarde en de hemel, Hij die gekomen was om de buit
van de veroveraar op te heffen.

Ave Maria

Ave Maria gratia plena

Dominus tecum.

Gegroet Maria, vol van genade, de Heer is met u.

Benedicta tu in mulieribus.

Gezegend zijt gij boven alle vrouwen.

Deus misertus hominis

Deus misertus hominis,

lavit reatum criminis

Eve per partum virginis.

God heeft medelijden gehad met de mens,

Hij heeft hem, beladen met Eva's schuld,

door de bevalling van de maagd gereinigd.

O quam dulce remedium,

ut vitium

purgetur per contrarium;

fit electis compendium,

ne tedium

fit currenti per stadium,

si differatur bravium.

O welk zacht geneesmiddel, dat de zonde

door het tegenovergestelde wordt gezuiverd.

Dit wordt het voordeel voor de uitverkorenen.

Er is geen last voor de renner door het stadium,

als de kampprijs zou worden uitgesteld.

Virgo concepit filium

cui ferunt testimonium

Pater et evangelium,

quos serpens nequam inficit

hic reficit

qui sanctus sanctos perficit.

De maagd heeft een Zoon voortgebracht,
daarvan leggen de Vader en het evangelie
getuigenis af. Hen, die de slang heeft bezoedeld,
herstelt Hij. De Heilige maakt hen heilig.

Sine fide non proficit

sed deficit

quia, qui fidem abicit,
non hunc fidelem efficit.

Zonder geloof is er geen redding,
er is alleen verlies, omdat hij die zijn geloof afzweert,
zichzelf niet trouw maakt.

Non Elisei baculo

nec Giezi signaculo

immo crucis umbraculo

infanti vita redditur.

Niet met de stok van Elisa of met het teken van
Gechazi, maar met de schaduw van het kruis
wordt het leven aan het kind gegeven.

Hic creditur,

a Patre natus mittitur,

qui dum in cruce leditur

et moritur,

eclipsim luna patitur,

nam sol sub nube tegitur.

Hij die uit de Vader is geboren, wordt geloofd,
Hij wordt gezonden. Terwijl Hij op het kruis lijdt
en sterft, ondergaat de maan een eclips,
want de zon wordt door een wolk bedekt.

Vertaling: Bernard Huyvaert, Marianne Lambregts

LEZING

Jonas Roelens

Wo 27.08.25

AMUZ, 13.00

Nederlands gesproken Dutch spoken

Jonas Roelens

spreker speaker

Middeleeuwse medemensen: geen wandelende clichés

Iedereen begrijpt wat je bedoelt wanneer je iets 'middeleeuws' noemt: achterhaald, primitief, mensonterend. Want in de populaire verbeelding is het zo dat in de middeleeuwen iedereen stonk, dat angst en bijgeloof heersten, vrouwen niets te zeggen hadden en dat je voor een akkefietje aan de galg ging. Waar komen die clichés vandaan en waarom zijn ze zo hardnekkig?

In deze lezing onthult dr. Jonas Roelens (UGent) de verrassende resultaten van recent onderzoek dat komaf maakt met overjaarse stereotypen. Een verbazend verhaal over mondige burgers, kritische geesten, vrijgevochten vrouwen en kosmopolitische reizigers die hun samenleving minstens zo doordacht organiseerden als wij.

Mediaeval Humans: Not Walking Clichés

Everyone knows what you mean when you refer to something as 'mediaeval': archaic, primitive, inhuman. In the popular imagination, after all, everyone in the Middle Ages stank, they were ruled by fear and superstition, women were silenced, and people were sent to the gallows for the slightest misdemeanour. Where do these clichés come from, and why are they so stubborn?

In this lecture, Dr Jonas Roelens (Ghent University) reveals the surprising results of recent research that puts paid to outdated stereotypes. An astonishing story of empowered citizens, critical minds, emancipated women and cosmopolitan travellers who organised their society with as much consideration as we do. Jonas Roelens will deliver the lecture in Dutch.

La Capella Reial de Catalunya & Hespèrion XXI

Wo 27.08.25

Handelsbeurs, 20.00

Een video-inleiding door Sofie Taes

vindt u op de betreffende concertpagina op amuz.be.

Uitvoerders

Jordi Savall

artistieke leiding artistic direction

La Capella Reial de Catalunya

Lluís Vilamajó

repetitor repetiteur

Elionor Martínez

sopraan soprano

Anna Piroli

sopraan soprano

Eulàlia Fantova

mezzosopraan mezzo-soprano

David Sagastume

contratenor countertenor

Ferran Mitjans

tenor tenor

Lluís Vilamajó

tenor tenor

Mauro Borgioni

bas bass

Hespèrion XXI

Pierre Hamon

fluiten flutes

Jordi Savall

vedel, rebec & rebab fiddle, rebec & rebab

Andrew Lawrence-King

harp & psalterium harp & psaltery

Dimitri Psonis

santur santur

David Mayoral

percussie & bellen percussion & bells

Efrén López

luit & draailier lute & hurdy-gurdy

Hespèrion XXI & La Capella Reial de Catalunya worden ondersteund door het departement Cultuur van de Generalitat de Catalunya en het consortium Institut Ramon Llull en het Instituto Nacional de las Artes Escénicas y de la Música (INAEM).

O virgo splendens	<i>Anoniem</i>
Stella splendens	<i>Anoniem</i>
Laudemus virginem	<i>Anoniem</i>
Los set gotxs	<i>Anoniem</i>
Splendens ceptigera	<i>Anoniem</i>
Polorum regina	<i>Anoniem</i>
Cuncti simus concanentes	<i>Anoniem</i>
Mariam, matrem virginem	<i>Anoniem</i>
Imperayritz de la ciutat joyosa	<i>Anoniem</i>
Ad mortem festinamus	<i>Anoniem</i>

Llibre Vermell de Montserrat: gezangen voor de Zwarte Madonna

Montserrat in Catalonië is al eeuwen een belangrijk centrum van devotie. Reeds in de 9de eeuw verbleven kluizenaars op de berg, en de eerste benedictijnermonniken stichtten er aan het begin van de 11de eeuw een klooster. Volgens de legende werd er in de 12de eeuw een beeld van een Zwarte Madonna ontdekt (La Moreneta), wat aanleiding gaf tot een intense devotie en een ongekende opkomst van pelgrims. Talrijke mirakels werden aan deze Zwarte Madonna toegeschreven. Montserrat werd een stopplaats voor de pelgrims die vanuit Italië over de Balearische eilanden naar Spanje reisden, om uiteindelijk in Santiago de Compostela aan te komen. Met het oog op de spirituele verheffing van de pelgrims completeerden de monniken van Montserrat het pelgrimsrepertoire met liederen en dansen, die de muzikale inhoud vormen van het Llibre Vermell. De naam – ‘het rode boekje van Montserrat’ – verwijst naar de roodfluwelen band die het manuscript aan het eind van de 19de eeuw kreeg.

Het Llibre Vermell werd gekopieerd tijdens de laatste jaren van de 14de eeuw en bevat een gevarieerde verzameling aan hoofdstukken: het boek van wonderen van Montserrat, het Montserrat-liedboek, een korte verhandeling over de biecht, pauselijke bullen en privileges, een verzameling gebeden en beschouwingen over de christelijke leer, een boek over het universum, een getijdenboek, een verzameling preken, verhalen en aflaten van de broederschap van Montserrat.

Er wordt aangenomen dat het Llibre Vermell oorspronkelijk twaalf composities bevatte; de tien overgeleverde, en twee werken die verloren zijn gegaan. Het gaat telkens om dansen, en bij de werken nr. 2 (*Stella splendens*), nr. 5 (*Los set gotxs*), nr. 6 (*Cuncti simus*) en nr. 7 (*Polorum regina*) wordt specifiek vermeld dat het om een rondedans gaat. Het

laatste stuk ten slotte is een dodendans, *Ad mortem festinamus*.

In het verleden werden de mysteries van de maagd Maria in de liturgie multisensorieel overgebracht door een beroep te doen op zowel woord, muziek, licht, parfum als smaak, met als doel de spirituele zintuigen van de innerlijke mens op te roepen.

Llibre Vermell de Montserrat: Hymns for the Black Madonna

Montserrat, in Catalonia, has been an important centre of worship for many centuries. As long ago as the 9th century, hermits lived on the mountain, and the first Benedictine monks founded a monastery there in the early 11th century. According to legend, a statue of a Black Madonna (La Moreneta) was discovered there in the 12th century, leading to intense devotions and an unprecedented stream of pilgrims. Countless miracles were attributed to this Black Madonna. Montserrat became a waystation for the pilgrims travelling from Italy via the Balearic Islands to Spain, on their way to Santiago de Compostela. It was precisely with the spiritual edification of pilgrims in mind that the monks of Montserrat fleshed out their pilgrim repertoire with the songs and dances that make up the musical content of the Llibre Vermell. Its name – ‘the Red Book of Montserrat’ – derives from the red velvet binding that it acquired at the end of the 19th century.

The Llibre Vermell was copied during the final years of the 14th century and includes a varied collection of works: the book of miracles of Montserrat, the Montserrat songbook, a short treatise on confession, Papal bulls and privileges, a collection of prayers and reflections on Christian doctrine, a book on the universe, a book of hours, a collection of sermons, and chapters and indulgences of the confraternity of Montserrat.

It is assumed that the Llibre Vermell originally contained twelve compositions: the ten surviving ones and two works that have been lost. All of them are dances, and works no. 2 (*Stella splendens*), no. 5 (*Los set gotxs*), no. 6 (*Cuncti simus*) and no. 7 (*Polorum regina*) are specifically identified in the manuscript as circle dances. The final piece is a dance for the dead, *Ad mortem festinamus*.

In the past, the meaning of the mysteries of the Virgin Mary was conveyed through the different senses during the liturgy, with words and music, light, perfume and flavour, as a means of evoking the spiritual senses of the inner human being.

O virgo splendens

O virgo splendens hic in monte celso,
miraculis serrato, fulgentibus ubique,
quem fideles conscendunt universi.

O maagd, schitterend door uw beroemde mirakels
op de hoge Montserrat,
waar gelovigen van overal naartoe klimmen.

Eia, pietatis oculo placato,
cerne ligatos fune peccatorum,
ne infernorum ictibus graventur,
sed cum beatis prece vocentur.

Toe, kijk met een welwillend oog vol vroomheid neer
op mensen die zijn gebonden door zonden,
dat de slagen van de heersers van de onderwereld
hen niet verdrukken, maar met de gelukzaligen
worden geroepen door uw voorbede.

Stella splendens

Stella splendens in monte
ut solis radium
miraculis serrato,
exaudi populum.

Ster in de bergen, schitterend als een zonnestraal
door uw wonderdaden in Montserrat,
aanhoor uw volk.

Concurrunt universi
gaudentes populi,
divites et egeni,
grandes et parvuli,
ipsum ingrediuntur
ut cernunt oculi,

et inde revertuntur
gratiis repleti.

Van overal komen volkeren vol vreugde samenstromen,
rijk en arm, groot en klein, ze komen naar uw berg
om u met eigen ogen te zien
en vervuld van genade weer huiswaarts te keren.

Principes et magnates
extirpe regia,
saeculi potestates
optenta venia,
peccaminum proclamant
tudentes pectora,
poplite flexo clamant
hic: Ave Maria.

Koningen en machthebbers van koninkrijken bloede
en wereldlijke heersers die vergiffenis wensen
voor hun zonden, kloppen zich op de borst
en roepen hier op hun knieën: "Ave Maria."

Prelati et barones,
comites incliti,
religiosi omnes
atque presbiteri,
milites, mercatores,
cives, marinari,
burgenses, piscatores,
praemiantur ibi.

Prelaten en baronnen, beroemde graven,
alle religieuzen en priesters, soldaten, kooplieden,
burgers en matrozen, stadslui en vissers
komen daar genade zoeken.

Rustici, aratores,
nec non notarii,
advocati, scultores,
cuncti ligni fabri,
sartores et sutores,
nec non lanifici,
artifices et omnes
gratulantur ibi.

Mensen van de buiten, boeren, maar ook klerken,
advocaten, beeldhouwers, alle houtbewerkers,
klee- en schoenmakers, ja, ook wolbewerkers
en alle ambachtslui prijzen u daar zalig.

Reginae, comitissae,
illustres dominae,
potentes et ancillae,
iuvenes, parvuli,
virgines et antiquae,
pariter viduae,
conscendunt et hunc montem,
et religiosae.

Koninginnen en gravinnen, edele dames,
machtigen en meiden, volwassenen en jonge meisjes
ongehuwden en oude moedertjes, maar ook
weduwen en kloosterzusters bestijgen deze berg.

Coetus hij aggregantur,
hic ut exhibeant
vota, regraciantur,
ut ipsa et reddant,
aulam istam ditantes,
hoc cuncti videant,
iocalibus ornantes,

soluti redeant.

Deze mensenmassa's verzamelen hier
om hun wensen te uiten, om haar hun dank te betuigen
en haar woonplaats met hun offers te verrijken.
Laat allen dit zien en doordringen van deze plaats,
verlost weer huiswaarts keren.

Cuncti ergo precantes
sexus utriusque,
mentes nostras mundantes
oremus devote:
virginem gloriosam,
matrem clementiae,
in coelis gratiosam
senciamus vere.

Laten we dus allen biddend, man en vrouw,
onze geesten zuiveren en eerbiedig de luisterrijke maagd
aanroepen, laat ons de moeder van barmhartigheid in al
haar gratie in de hemelen werkelijk aanschouwen.

Laudemus virginem

Laudemus virginem, mater est:
et eius filius Ihesus est.

Laten we de maagd prijzen, zij is moeder
en haar Zoon is Jezus.

Plangemus scelera acriter
sperantes in Ihesum jugiter.

Laat ons bitter klagen over onze zonden
en eeuwig onze hoop stellen op Jezus.

Los set gotxs

Los set gotxs recomptarem

et devotament xantant,
humilment saludarem
la dolça Verge Maria.

Van zeven blijdschappen willen wij zingen
en nederig groeten wij de lieve maagd Maria.

Ave Maria, gracia plena,
dominus tecum, virgo serena.

Wees gegroet Maria, vol van genade,
de Heer zij met u, gezegende maagd.

Verge fos anans del part,
pura, e sens falliment,
en lo part, e' pres lo part,
sens negun corrupiment.
Lo Fill de Déus, Verge pia,
de vos nasque verament.

Maagd, u die rein was voor de geboorte, zuiver
en van zonden vrij, bij de geboorte en ook daarna
zonder smet gebleven, uit u, heilige maagd,
is waarlijk geboren Gods enige Zoon.

Verge, tres reys d'Orient
cavalcan amb gran corage,
ab l'estella precedent
vengren al vostr' ebitage,
offerint vos de gradatge
aur et mirre et encenç.

Drie koningen, heilige maagd, komen uit het oosten,
onvervaard, door de ster geleid komen zij naar u toe
en bieden u, een na een, goud, mirre en wierook aan.

Verge, [e]stant dolorosa
per la mort del Fill molt car,
romangues tota joyosa,

can lo vis resuscitar.
A vos, Mare piadosa,
primer se volch demostrar.

Heilige maagd, die rouwt om de dood van uw
teerbemide Zoon, nu vervult u de blijdschap,
want u hebt Zijn opstanding gezien en aan u,
genadige moeder, heeft Hij zich eerst bekendgemaakt.

Verge, lo quint alegrage
que'n agues del Fill molt car,
estant al Munt d'Olivatge
al cell l'on vehes puyar,
on aurem tots alegratge,
si per nos vos plau pregar.

Maagd, de vijfde vreugde die u van uw geliefde Zoon
ontving, gebeurde toen u Hem op de Olijfberg
naar de hemel zag opvaren. Wij zullen allen vervuld zijn
van vreugde als u voor ons bidt.

Verge, quan foren complits
los dies de Pentacosta,
ab vos eren aunits
los apostols, et decosta,
sobre tots sens nuylla costa,
devallà l'Esperit Sant.

Maagd, na de dagen van Pinksteren werden de apostelen
verzameld aan uw zijde.

Over allen kwam de Heilige Geest.

Verge, 'l derrer alegratge
que'n agues en aquest mon,
vostre Fill ab gran coratge
vos muntà al cel pregon,
on sots tots temps coronada

regina perpetual.

Maagd, de laatste vreugde vindt u niet in deze wereld;
uw Zoon neemt u met grote moed mee naar de hemel,
waar u voor altijd gekroond zal blijven,
de eeuwige koningin.

Tots, donques, nos esforcem
en aquesta present vida,
que peccats foragitem
de nostr' anima mesquina.
E vos, dolçe Verge pia,
vuyllats nos ho empetrar.

Laten wij er daarom allen naar streven in dit aardse
leven de zonde te verbannen uit onze ellendige zielen.
En u, zoete, vrome maagd, help ons in onze gebeden.

Splendens ceptigera

Splendens ceptigera,
nostri sis advocata,
virgo puerpera.

Schitterende draagster van de scepter,
wees onze bemiddelaarster, moeder-maagd.

Tudentes pectora,
crimina confitentes,
simus altissimo.

Al slaand op de borst, bekennen wij onze zonden
aan de Allerhoogste.

Polorum regina

Polorum regina, ominum nostra,
stella matutina, dele scelera.

Koningin van hemel en aarde,

ochtendster, wis onze misdaden uit.

Ante partum virgo, Deo gravida.

Semper permansisti inviolata.

Maagd voor de geboorte, zwanger van God.

Bleef u altijd ongeschonden.

Et in partu Virgo, Deo fecunda.

Semper permansisti inviolata.

Maagd tijdens de geboorte, bevrucht door God.

Bleef u altijd ongeschonden.

Et post partum Virgo, mater enixa.

Semper permanisti inviolata.

Maagd na de geboorte, moeder geworden.

Bleef u altijd ongeschonden.

Cuncti simus concanentes

Cuncti simus concanentes: Ave Maria.

Laten we samen zingen: "Wees gegroet, Maria."

Virgo sola existente en affuit angelus;

Gabriel est appellatus atque missus celitus.

Clara facieque dixit: Ave Maria.

Maagd, toen u alleen was, kwam er een engel

aangevlogen, Gabriël was zijn naam,

hij was gezonden uit de hemel.

Met blij gezicht zei hij: "Wees gegroet, Maria."

Clara facieque dixit, audite karissimi,

en concipies, Maria: Ave Maria.

Met blij gezicht zei hij, luister lieve vrienden:

"Zie, u zal een kind ontvangen, Maria.

Wees gegroet, Maria."

En concipies, Maria, audite karissimi,

pariesque filium: Ave Maria.

"Zie, u zal een kind ontvangen, Maria", luister lieve vrienden: "en u zal een Zoon ter wereld brengen.
Wees gegroet Maria."

Pariesque filium, audite karissimi,
vocabis eum Ihesu Christum: Ave Maria.

"U zal een Zoon ter wereld brengen", luister lieve vrienden: "en u zal Hem Jezus noemen.
Wees gegroet Maria."

Mariam, matrem virginem

Mariam, matrem virginem attolite,
Ihesum Christum extollite concorditer.

Prijs Maria, de moeder maagd,
bejubel eensgezind Jezus Christus.

Maria, seculi asilum, defende nos.
Ihesu, tutum refugium, exaudinos.
Iam estis nos totaliter diffugium,
totum mundi confugium realiter.

Maria, vrijplaats in deze wereld, bescherm ons.
Jezus, Gij die onze redding zijt, aanhoor ons.
Reeds zijn jullie volledig ons toevluchtsoord,
werkelijk het toevluchtsoord voor deze wereld.

Ihesu, suprema bonitas verissima,
Maria, dulcis pietas gratissima.
Amplissima conformiter sit caritas
ad nos, quos pellit vanitas enormiter.

Jezus, de hoogste en waarlijke goedheid,
Maria, zoete godsvrucht vol van genade.
Moge uw liefde voor ons dan ook onuitputtelijk zijn,
wij die zozeer door ijdelheid worden gedreven.

Maria, virgo humilis, te colimus,
Ihesu, desiderabilis, te querimus,
et volumus mentaliter in superis
frui cum sanctis angelis perhepniter.

Maria, maagd vol deemoed, wij vereren u;
Jezus, naar wie wij verlangen, wij zoeken U
en in ons hart willen wij voor eeuwig
met Uw heilige engelen in de hemel zijn.

Ihesu, pro peccatoribus qui passus es,
Maria, sta pro omnibus, que mater es.
Nam omnes nos labiliter subsistimus,
iuvari unde petimus flebiliter.

Jezus, die voor ons, zondaars heeft geleden,
Maria, sta voor ons allen in als moeder.
Want ons bestaan is onzeker,
daarom wenen wij en smeken om hulp.

Maria, facta seculis salvatio,
Ihesu, dapmati hominis, redempcio.
Pugnare quem viriliter pro famulis,
percussis duris iaculis atrociter.

Maria, verlossing voor alle generaties,
en Jezus, verlossing voor de verdoemde mensheid.
Vecht vurig voor uw dienaren,
terwijl ze lijden onder afschuwelijke slagen en stoten.

Imperayritz de la ciutat joyosa

Cantus I

Imperayritz de la ciutat joyosa,
de paradís, ab tot gaug eternal,
neta de crims, de virtutz habundosa,
Mayres de Dieu per obra divinal.

Hoogste majesteit in de feestelijke stad,
van het paradijs de eeuwige blijdschap,
van zonden vrij, en een en al deugd,
moeder van God door goddelijk toedoen.

Verges plasen ab fas angelical,
aixi com sotz a Dieu molt graciosa,
placaus estar als fizels piadosa,
preyan per lor al Rey celestial.

Bevallige maagd met engelengelaat,
zoals u door God bent gezegend,
wees ons goedgunstig in ons geloof
en bid tot de koning des hemels voor ons.

Rosa flagran de vera benenança,
fons de merce jamays no defallen,
palays d'onor on se fech l'aliança
de Deu e d'om per nostre salvamen.

Roos van wie gelukzaligheid uitstraalt,
bron van genade die nimmer verdroogt,
luisterrijke burcht waarin het verbond
tussen God en de mens werd gesmeed ter verlossing.

E fo ver Dieus es honi perfectamen,
ses defallir en alguna substança,
e segons hom morí senes dubtança,
e com ver Dieus levech del monimen.

Want door de ware God
wordt de mens uit de zonde verlost,
Hij is waarlijk gestorven als mens
en als God stond Hij op uit het graf.

Flor de les flors, dolça, clement et pia,
l'angel de Dieu vesem tot corroçat,
e par que Dieus l'a mandat quens alcia

d'on ell es prest ab l'estoch affilat.

Zoete bloem der bloemen, vergevensgezind,
de engel van God zien wij komen in toorn;
omdat God hem opdraagt ons te straffen
heft hij het vlijmscherpe zwaard al omhoog.

Donchs, plaç'a vos quel sia comandat
qu'estoyg l'estoch e que remes nos sia,
tot fallimen tro en lo presen dia,
ens done gaug e patz e sanitat.

Laat hem dan gebieden door uw toedoen
het zwaard in de schede te houden, en dat ons
tot op heden vergeving wordt geschonken
en over ons vrede en blijdschap komt.

Mare de Dieu, cap de virginitat:
si no lausam la vostra senyoria,
o nous servim tan be co.us tanyeria,
de pauch se.n mou e no de volentat.

Moeder van God, embleem van maagdelijkheid,
u niet lovend om uw eminentie en u niet erend
zoals u verdient, zal ons slechts ongeluk opleveren
en niet wat we verlangen.

Cantus II

Verges ses par, misericordiosa:
de vos se tany que.ns defenatz de mal,
e no siatz devas nos endenyosa
pels fallimens que fem en general.

Barmhartige maagd die zonder weerga is,
al wie van het kwade vlucht, wendt zich tot u,
laat van uw gelaat uw toorn niet uitgaan
vanwege de zwakheid die ons overvalt.

Mas quens cubratz ab lo manto real,
de pietat pus que.n etz cupiosa,
car totz em faytz d'avol pasta fangosa,
per que'l fallir es de carn humanal.

U neemt ons onder uw hoede, meer dan wie ook,
u die ons bovenmatig uw genade schenkt,
gevangen als wij zijn in de poel van het kwaad,
want het vlees der mensen blijft altijd zwak.

Vexell de patz, corona d'esperança,
port de salut be segur de tot ven:
Vos merexets de tenir la balança
on es pesat be dreytureramen.

Vat van vrede, van alle hoop de kroon,
haven van heil die steeds bescherming biedt:
aan u komt het toe de weegschaal te nemen
waarmee gerechtigheid wordt gewogen.

E pesa mays vostre Fill excellen,
mort en la crotz per nostra deliurança,
quels peccats d'om en fayt nen cobegança
al be fizel confes e peniden.

Meer weegt uw weergaloze Zoon,
die aan het kruis voor ons is gestorven;
Hij nam de zonden van allen op zich
die rouwmoedig Hem toegedaan zijn.

Estel de mar qui los perillans guia
els fay venir a bona salvetat:
si lesuchrist obesir no volia
ço que per vos li serà supplicat,

Ster der zee die ons door alle gevaren loodst
en ons in een veilige haven brengt,
als de Heer Jezus toch niet luisteren wil

naar wat men hem smekend vraagt,
mostratzli ls pitz d'on l'avetz alletat,
et totz los santz, ab la gran jerarchia
de paradis, quius faran companyia,
tot quan volretz vos ben autreyat.

toon Hem dan de borst die Hem heeft gevoed,
en alle heiligen, en ieder vanaf zijn plaats
in het paradijs, zullen u ter zijde staan
en al wat u wil, zal worden toegestaan.

Ihesus veray, un Dieu en trinitat:
vos avetz dit que la mort nous plasia
del peccador, mas convertit viuria;
donques mercé, mercé, per karitat.

Jezus, ware God in Drie-Eenheid,
U zei dat U niet wilde dat de zondaar zou sterven,
maar dat als hij zich bekeert, hij zal leven;
heb dus genade, heb genade uit naastenliefde.

Ad mortem festinamus

Ad mortem festinamus,
peccare desistamus.

Wij haasten ons naar de dood,
laat ons niet meer zondigen.

Scribere proposui
de contemptu mundano,
ut degentes seculi
non mulcentur in vano.
Iam est hora surgere
a sompno mortis pravo.

Ik heb me voorgenomen te schrijven over de
verachting van het wereldse, opdat mensen die

in de wereld vertoeven, geen ijdele hoop koesteren.
Het uur om op te staan uit de verderfelijke slaap des
doods is reeds daar.

Vita brevis breviter
in brevi finietur,
mors venit velociter
quae neminem veretur,
omnia mors perimit
et nulli miseretur.

Het korte leven zal weldra in een oogwenk eindigen;
de dood, die voor niemand ontzag heeft, komt snel;
de dood vernielt alles en heeft met niemand mede-
lijden.

Ni conversus fueris
et sicut puer factus
et vitam mutaveris
in meliores actus,
intrare non poteris
regnum Dei beatus.

Als je je niet hebt bekeerd en als een kind geworden
bent, als je je leven niet naar betere daden hebt
gekeerd, kan je niet als uitverkorene binnengaan in
Gods rijk.

Tuba cum sonuerit,
dies erit extrema,
et iudex advenerit,
vocabit sempiterna
electos in patria,
prescitos ad inferna.

Als de bazuin schalt, zal de Laatste Dag zijn aan-
gebroken. De rechter komt, Hij zal de uitverkorenen

naar het eeuwige land roepen,
de voorbestemden naar de onderwereld.

Quam felices fuerint,
qui cum Christo regnabunt.
Facie ad faciem
sic eum spectabunt,
Sanctus, sanctus Dominus
Sabaoth conclamabunt.

Gelukkig zij die met Christus zullen heersen.
Van aangezicht tot aangezicht zullen zij Hem zien en
roepen: "Heilig, heilig de Heer der hemelse machten."

Et quam tristes fuerint,
qui eterne peribunt,
pene non deficient,
non propter has obibunt.
Heu, heu, heu, miseri,
numquam inde exhibunt.

Hoe ongelukkig zijn zij die voor eeuwig verdoemd zijn.
Het zal hen niet ontbreken aan straf en hierdoor zullen
zij niet sterven. Helaas, helaas de ongelukkigen,
nooit zullen zij hieraan ontkomen.

Cuncti reges seculi
et in mundo magnates
advertant et clerici
omnesque potestates,
fiant velut parvuli,
dimitant vanitates.

Dat alle tijdelijke vorsten en groten der aarde zich
bekerden, dat alle priesters en machthebbers
worden als kinderen en alle ijdelheden laten varen.

Heu, fratres karissimi,
si digne contemplemus
passionem Domini
amare et si flemus,
ut pupillam oculi
servabit, ne peccemus.

Helaas, dierbare broeders, als wij op passende wijze
het bittere lijden van de Heer in overweging nemen
en bewenen, laat ons dan niet zondigen,
dat Hij Zijn oogappel beware.

Alma Virgo Virginum,
in celis coronata,
apud tuum filium
sis nobis advocata
et post hoc exilium
occurrans mediata.

Heilige maagd der maagden, hemelse koningin,
wees onze voorspreekster bij uw Zoon
en kom ons na deze aardse ballingschap
als middelares tegemoet.

Vila cadaver eris:
Cur non peccare vereris?
Cur intumescere quaeris?
Ut quid peccuniam quaeris?

Je zal een lijk zijn zonder enige waarde.
Waarom ben je niet bang voor je zonden?
Waarom probeer je je op te blazen?
Met welk doel zoek je naar geld?

Quid vestes pomposas geris?
Ut quid honores quaeris?
Cur non paenitens confiteris?

Contra proximum non laeteris?

Wat draag je opzichtige kleren?

Waarom streef je naar eer?

Waarom toon je geen berouw voor je zonden,
ben je niet vriendelijk tegenover je naaste?

Vertaling: Jeanine De Landtsheer, Bob De Nijs

Gothic Voices

Wo 27.08.25

Sint-Joriskerk, 22.15

Uitvoerders

Catherine King *mezzosopraan mezzo-soprano*

Steven Harrold *tenor tenor*

Julian Podger *tenor tenor*

Stephen Charlesworth *bas bass*

Ma joie me semont

Blondel de Nesle (ca. 1155-1202)

Alleluia: Te martyrur candidatus

Anoniem (11de eeuw)

Novus miles sequitur

Anoniem (12de eeuw)

Anglia, planctus itera

Anoniem (12de eeuw)

In occasu sideris

Anoniem (12de eeuw)

Purgator crimum

Anoniem (12de eeuw)

Tronus regis

Anoniem (12de eeuw)

Flos regalis

Anoniem (13de eeuw)

Etas auri reditur

Anoniem (12de eeuw)

Flos in monte cernitur

Anoniem (13de eeuw)

Divino maduit

Anoniem (12de eeuw)

Mundus vergens

Anoniem (13de eeuw)

L'amours dont sui espris	<i>Blondel de Nesle</i>
Luto carens	<i>Anoniem (13de eeuw)</i>
Diffusa est gratia	<i>Anoniem</i>
Ave Maria	<i>Anoniem (13de eeuw)</i>
Hic ab adolescentia	<i>Anoniem</i>
Exultemus et laetemur	<i>Anoniem (12de eeuw)</i>
Latex silice	<i>Anoniem (13de eeuw)</i>
Christe qui lux est et dies	<i>Anoniem</i>
Vetus abit littera	<i>Anoniem (12de eeuw)</i>

Eer en deugd in het middeleeuwse Engeland

In een tijd waarin de Engelse en Franse muziekculturen fundamenteel waren verenigd, diende de kunst van deze gecombineerde cultuur tegelijk om Engelse sociaal-politieke intenties te vieren. Soms wordt aangenomen dat de Engelse kruistochten een politiek vehikel waren voor collectieve zelfgenoegzaamheid, omkleed met religieuze vurigheid. Gothic Voices presenteert een aantal voorbeelden van deze mentaliteit, van klaagzangen tot religieuze lofzangen uit de 12de en 13de eeuw.

Het organum bestond uit een bekende gregoriaanse melodie, waaraan ten minste één stem werd toegevoegd om de harmonie te versterken met een bourdon, of later met een parallelle stem op de kwint. Na verloop van tijd werden stemmen toegevoegd die het organum uitbreidden tot een verfijnd noot-tegen-nootcontrapunt, waarbij de stemmen in tegengestelde beweging ten opzichte van elkaar bewogen (*Alleluia: Te martyrum candidatus, Divino maduit, Exultemus et laetemur*).

Vanaf het midden van de 12de eeuw ontstond de conductus, een nieuwe vorm die religieuze, maar niet-liturgische teksten op vrij gecomponeerde muziek toonzette. Het noot-tegen-nootcontrapunt in tegengestelde beweging werd daarbij verder ontwikkeld (bv. *Mundus vergens, Novus miles, Purgator criminum*).

Tegelijkertijd ontstond een rijke Franse troubadourskunst met eenstemmige liederen, waarin de toewijding aan de geliefde net zo intens was als de devotie voor de maagd Maria (*Ma joie me semont, L'amours dont sui espris*).

Het conductusmotet, een zeldzame hybride vorm van de conductus en het motet waarbij drie of vier stemmen andere teksten kunnen zingen,

wordt toegelicht aan de hand van *Latex silice*. De drie bovenstemmen zingen eenzelfde tekst op een homofoon ritme boven een cantus firmus in langzaam ritme. De werken behandelen thema's als gerechtigheid, verdriet of verblijding dankzij het vurige geloof, om af te sluiten met het eeuwenoude idee van het nieuwe dat het oude vervangt in het uitbundige *Vetus abit littera*.

Honour and Virtue in Mediaeval England

In a time when the musical cultures of England and France were fundamentally unified, the art from this combined culture would concomitantly serve to celebrate English socio-political intentions. It might appear to some that the crusader movement in England could have been a political vehicle for collective self-approbation, dressed up with religious fervour. Tonight's programme presents some examples of this proposed mentality, with themes ranging from lamenting to religious joy from the 12th-13th centuries.

Organum consisted of a known plainchant melody, adding at least one voice to enhance the harmony with a syllabic drone, or later with a parallel voice at the fifth. Over time, parts were added which expanded the dimensions of such writing to a sophisticated note-against-note procedure, with the parts moving in contrary motion to one another (*Alleluia: Te martyrur candida, Divino maduit, Exultemus et laetemur*).

A new form emerged from about the mid-12th century that set religious but non-liturgical texts with freely composed melodies, which developed further the note-against-note, contrary part motion technique; and which was called conductus (*Mundus vergens, Novus miles, Purgator crimum*).

In parallel to this musical development in the religious realm, the monophonic, essentially French troubadour song prevailed as a strong cultural medium, with its devotional exuberance relatable to the devout honouring of mediaeval culture's favourite saint, Mary (*Ma joie me semont, L'amours dont sui espris*).

The conductus motet, a rare hybrid of the conductus and the later motet form, in which three or four voices all sang different texts, is exemplified here with *Latex silice*, with the three upper voices behaving like a conductus in their homophonic rhythm and identical text, but set above a slow-moving cantus firmus. The sequence of pieces moves through the textual themes of righteousness, lamenting, and the rejoicing by fervent faith, finishing off with the age-old concept of the 'new' replacing the 'old' in the exuberant *Vetus abit littera*.

Ma joie me semont

Ma joie me semont
de chanter au douz tens,
et mes cuers li respont
que droiz est que j'y pens,

Mijn vreugde spoort mij aan te zingen in het mooie
jaargetijde en mijn hart antwoordt dat dat terecht is,

car nule riens el mont
ne fas seur son deffens,
Dex, quel siecle cil ont
qui i metent leur sens!

want ik doe absoluut niets wat zij verbiedt; God, wat
een leven hebben zij die zich hierdoor laten leiden.

A la joie apartient
d'amer mout finement
et quant li lieus en vient
li doners largement,

Bij voldoening past zeer trouw beminnen en, als de
gelegenheid daar is, vrijgevig zijn met geschenken

encor plus i convient,
parler cortoisement.
Qui ces trois voies tient
ja n'ira malement.

en meer nog is het dan gepast hoofs te spreken.
Wie deze drie wegen bewandelt,
zal het nooit slecht vergaan.

Alleluia: Te martyrur candidatus

Alleluia, alleluia:
Te martyrur candidatus

laudat exercitus, Domine.

Alleluia, alleluia.

Halleluja, halleluja: U prijst het wit geklede
leger van martelaren, Heer. Halleluja, halleluja.

Novus miles sequitur

Novus miles sequitur
viam novi regis,
bonus pastor patitur
pro salute gregis.

Een nieuwe soldaat sluit aan
op de weg van de nieuwe koning,
een goede herder houdt het uit
voor het welzijn van zijn kudde.

Thomas agni sanguine
lavat stole gemine
purpuram rubentem,
res est satis evidens
quod illustrat occidens
totum orientem.

Thomas wast het purperen kleed van zijn dubbele stola
dat rood is gekleurd door het bloed van het lam.
De zaak is tamelijk evident dat het westen
het hele oosten glans verleent.

Opus erat medico
mundo morienti
et gregi Dominico
pastore prudenti.

De stervende wereld had een genezer nodig
en een wijze herder voor de kudde van de Heer.

Sanguis Thome medici

mundi paralitici
vulnera sanavit,
clamat grex dominicus
quod anglorum medicus
mundum renovavit.

Het bloed van genezer Thomas heeft de wonden
van de verlamde wereld geheeld.

De kudde van de Heer roept luid dat de genezer
van de engelen de wereld nieuw heeft gemaakt.

Thomas, nati parvuli
miles triumphalis,
sis cleri, sis populi,
pastor spiritalis.

O Thomas, triomferende soldaat van een klein kind
(dat ons is geboren), wees een spirituele herder
voor de clerus en voor het volk.

Audi Legecestriam!
Clerum et militiam
eius ita rege
ut regnet in patria,
peracta militia,
cum eterno rege.

Geef gehoor aan Chester!

Bestuur de clerus en de krijgsdienst op zo'n manier
dat hij na de vijandelijkheden samen met
de eeuwige koning in het vaderland kan regeren.

Anglia planctus itera

Anglia, planctus itera
et ad luctum revertere
duplex dampnum considera

dupplici merso sydere.

Engeland, herneem je klaagzang en keer terug
tot je rouw, beschouw het dubbele verlies
alsof een dubbele ster is neergezonken.

Mors in te sevit aspere,
nec iam mortis insultui
facta potes resistere,
ergo luctus ingredere
semper intenta luctui.

De dood heeft lelijk huisgehouden in jou en je bent niet
langer bij machte je tegen haar spot te verzetten;
je neigt steeds naar droefheid,
laat je derhalve in met de rouw.

Parisius sol patitur
Eclipsim in Britannia,
generaliter cernitur.

De Parijse zon heeft in Brittannië een eclips ondergaan,
ze was overal te zien.

O dies, mundo noxia,
o dies, luctus nuntia,
solem involvens latebris!

O, schadelijke dag voor de wereld, o, dag, bode van
rouw, jij die de zon in duisternis hebt gedompeld.

O dies, noctis filia,
o dies, carens venia,
o dies, plena tenebris!

O, dag, dochter van de nacht, o, dag zonder genade,
o, dag vol duisternis.

In occasu sideris

In occasu sideris

cadis in merorem,
Anglia, pre ceteris
geminans dolorem.

Bij het ondergaan van de ster val je in droefheid,
Engeland, meer dan anderen verdubbel je het verdriet.

Viduata principe,
rerum vices suscipe,
cui fletus tedium
terminet solatium.
Meta sit dolori!

Draag, van je vorst beroofd, de wisselvalligheden van het
lot, opdat het ongemak van het verdriet een einde maakt
aan de troost. Laat er een einde zijn van het verdriet!

Post hanc tibi vesperam,
facto letiori,
dabit diem prosperam
casu repentino,
novus surgens lucifer
ortu matutino.

Na deze avond zal er een blijdere gebeurtenis zijn
en zal een nieuwe morgenster bij het ochtendgloren
door een onverwachte wending
een voorspoedige dag brengen.

Novus heres Hectoris,
primus probitate,
vir maturi pectoris,
iuvenis etate,
tibi rex promittitur,
iactura remittitur.

Nieuwe erfgenaam van Hector, de eerste in oprechtheid,
een man met een volwassen geest, maar jong van

leeftijd, aan jou wordt het koningschap beloofd,
het verlies wordt vergeven.

Spe salubris gratie
gaudeas militie
florem susceptura,
cuius verbi veritas
mente proditura,

Moge je je verheugen in de hoop op heilzame genade,
nu je de bloem van het ridderschap gaat ontvangen,
waarvan de waarheid van het woord
zich in je geest zal openbaren,

indefessa largitas
nescit fatigari,
sed cum multa dederit
pauca putat dari.

je onvermoeibare vrijgevigheid kent geen vermoeidheid,
maar als zij veel heeft gegeven,
vindt zij dat er weinig is gegeven.

Comes comis nuntiat
parem tibi fore,
cui suos sociat
amor cum timore.

Een vriendelijke graaf kondigt aan dat je zijn gelijke zal
zijn, aan wie liefde met vrees zijn mensen verbindt.

Richardus Pictavie,
rex futurus Anglie,
dignus est imperio,
plus honoris regio
conferens honori,
nulla sit de cetero
natio timori.

Richard van Poitou, toekomstig koning van Engeland,
is het waard om te heersen, want hij verleent meer eer
aan het koningschap door zelf eer toe te voegen.
Laat vanaf nu geen enkel volk nog tot vrees zijn.

Fulgur habens hostibus
Herculem laboris,
qui refrenat reprobos
turbine timoris.

Hij is als een bliksem voor zijn vijanden,
een Hercules in zijn arbeid, die de slechten beteugelt
met een storm van angst.

Purgator crimum

Purgator crimum
de patris dextera
venit ad hominum
sananda vulnera.
Cognosce dominum,
iudea misera!

De reiniger van de zonden is van de rechterhand van
de Vader naar de mensen gekomen om hun wonden
te genezen. Erken de Heer, o ongelukkige Judea!

Lex habet terminum,
recedunt vetera,
nec mundans scelera
ritus libaminum,
nec legis littera.

De wet heeft haar einde bereikt, het oude wijkt,
en het reinigen van zonden gebeurt niet meer door
rituelen en offers, noch door de letter van de wet.

O gentis simplicis

cor plus quam ferreum,
amurcam respicis
nec vides oleum,
in esu corticis
non gustas nucleum,

O dwaas volk met een hart harder dan ijzer,
je kijkt naar de droesem en ziet de olie niet,
je eet de schil en proeft de kern niet,

de granis elicis
panem furfureum,
nec imples horreum,
frumentis mysticis
preponens ordeum.

van het graan maak je brood van zemelen,
en je vult de schuur niet met mystiek graan,
maar geeft de voorkeur aan gerst.

Occurrens veritas
misericordie
pacificque, bonitas
iuncta iustitie,
res prius perditas
reformat hodie,

De waarheid komt met barmhartigheid en vrede,
goedheid verbonden met rechtvaardigheid, de dingen
die eerder verloren waren, herstelt zij vandaag,

dum latet deitas
in servi specie,
sic Babylonie
redit captivitas
ad domum patrie.

terwijl de goddelijkheid verborgen is in de gedaante

van een dienaar, zo keert de Babylonische ballingschap
terug naar het huis van het vaderland.

Tronus regis

Tronus regis instauratur
hodie puella,
terra celo federator,
celi fundunt mella,
mella quibus irrigatur
virginalis cella.

Vandaag wordt de koningstroon opgesteld als een
meisje; de aarde en de hemel sluiten een verbond
en de hemelen laten honing stromen,
honing die de kamer van de maagd binnendruppelt.

Novus liquor eliquatur
de vite novella.
Nardus odorifera
stillat arce supera
per quam fit puerpera.

Een nieuw vocht wordt gedistilleerd uit de nieuwe wijn.
Zoetgeurende balsem druppelt van de hemelburcht,
waardoor zij een kind zal baren.

Ave, maris stella.

Gegroet, ster der zee.

Flos regalis

Flos regalis
virginalis honoris
chori dux egregia
quam de lesse natam esse
stirpe constat regia.

Koninklijke bloem met maagdelijke eer, uitmuntende
leidster van het koor, het staat vast dat je uit de
koninklijke stam van Jesse bent geboren.

Rosa fragrans primula vernalis.

Servos tuos libera de malis.

Eerste welriekende roos van de lente.

Bevrijd je dienaren van het kwaad.

Rex te talem ad regalem Maria

introduxit thalamum, et via.

De koning heeft jou, Maria, tot zo'n koninklijke
bruidskamer gebracht, jij bent de weg.

Flos decoris

et precelentis balsamum.

Tu glorie speculum

solis umbraculum.

Bloem van schoonheid en balsem van uitnemendheid.

Jij bent de spiegel van de glorie, de schaduw van de zon.

Da famulis gaudium

post hoc exilium.

Salve mater gratie

ad te clamantium salus.

Geef je dienaren vreugde na deze ballingschap.

Wees gegroet, moeder van genade,

heil van hen die tot jou roepen.

Etas auri reditur

Etas auri reditur,

mundus renovatur,

dives nunc deprimitur,

pauper exaltatur.

De gouden tijd keert terug, de wereld wordt vernieuwd,

de rijke wordt nu vernederd, de arme wordt verheven.

Omnis suo principi
plebs congratulatur,
nec est locus sceleri,
scelus datur funeri,
scandala fugantur.

Ieder volk feliciteert zijn vorst; er is geen plaats meer
voor misdaad, misdaad wordt ten grave gedragen,
schandalen worden verdreven.

Deus regem contulit
nobis preoptatum,
terra cornu protulit
copie ditatum.

God heeft ons de koning gegeven die wij het liefst wilden,
de aarde heeft een overvloedige hoorn
van welvaart voortgebracht.

Murmur omne populi
prorsus est sedatum;
plebs sub pace regia
gaudet; pax, iusticia,
sese osculantur.

Elk gemor van het volk is nu geheel verstild;
het volk verheugt zich onder koninklijke vrede;
vrede en gerechtigheid kussen elkaar.

Qui est potens, humilis,
dives et maturus
etate, sed docilis
et rerum securus
uarum, preficitur
Anglie, daturus

rapinis interitum,

Hij die machtig is, nederig, rijk en volwassen van leeftijd,
maar leergierig en zeker van zijn zaken, wordt aangesteld
over Engeland, en zal een einde maken aan roofzucht,

clero iuris aditum,
locum veritati.

toegang geven tot het recht voor de geestelijkheid,
en ruimte geven aan de waarheid.

Gaudeat Pictavia,
iam rege ditata;
tumescat Normannia,
auro coronata.

Laat Poitou zich verheugen, nu verrijkt door de koning;
laat Normandië zwellen van trots, met goud gekroond.

Vasco, Scotus, Britones
obtinent optata;
sine dolo Cambria
servit et Hibernia
nostre potestati.

Basken, Schotten, Britten bereiken hun verlangde doelen;
zonder bedrog dienen Wales en Ierland onze macht.

Flos in monte cernitur

Flos in monte cernitur, gaudet cor amantis;
circa florem, nemora; nulla vox clamantis.

Men ziet een bloem op een berg,
het hart van de minnaar verheugt zich;
rond de bloem wouden; geen roepende stem is te horen.

Locus est ydoneus placito mandantis;
fiat amor aureus gratia donantis.

Het is een heerlijke plek voor het genoegen

van wie erom vraagt; moge een gouden liefde ontstaan
door de gratie van wie zich geeft.

Odor florum iuvenem renovans amore,
multa secum cogitans florem tangit ore.

Bloemengeur vervult de jongeman met liefde;
zijn hoofd vol gedachten
beroert hij de bloem met zijn mond.

Flexu genu gratulans floris in honore,
florem carpit manibus non est tempus more!

Zijn knie gebogen, diep dankbaar jegens de bloem,
plukt hij haar met zijn handen.
Geen tijd meer om te dralen!

Divino maduit

Divino maduit area rore
virgula fronduit indita flore.

De dorsvloer werd bevochtigd door goddelijke dauw,
de twijg liep uit en werd bekroond met een bloem.

Sit Iudea sacro grata decore
ut rivus lavacro flores odore.

Laat Judea met heilige schoonheid bekleed zijn, zoals
een beek bloemen in zijn geur laat baden.

Mundus vergens

Mundus vergens in defectum
casum probans per effectum,
se fallacem exiit.

De wereld stort zich in de vernietiging,
bewijst zijn val door het resultaat, en legt het bedrog af.

Nam remota fraudis arte
nos delere vi vel arte

quod iam patet astruit.

Want verwijderd van de kunst van het bedrog is hij erop
uit om ons te vernietigen, met geweld of met een list.

Et dum hiis se applicat,
quod explicit explicat.

Wat reeds duidelijk is, bevestigt hij, en terwijl hij zich
hierop toelegt, ontvouwt hij wat het einde is.

Mundus florens diu pace,
iam accensus belli face,

De wereld die lange tijd in vrede bloeide,
is ontstoken door de fakkel van de oorlog,

Gallia præmoritur.
Et iam navis mari data
portu carens desperata

Frankrijk sterft veel te vroeg en het schip, dat de zee
heeft opgezocht, heeft geen haven meer en is wanhopig,

procelis concitatur
et fractatur turbine,
non eget regimine.

het wordt door stormen geslagen en gebroken
door een wervelwind, het heeft geen stuurman nodig.

L'amours dont sui espris

L'amours dont sui espris
me semont de chanter,
si fais con hons sopris
qui ne puet endurer.

De liefde die in mij brandt, spoort mij aan tot zang
en dus zing ik, als onderworpen man
die zijn situatie niet langer verdraagt.

Et s'ai je tant conquis
que bien me puis venter,
que j'ai piec'a apris
leument a amer.

En toch heb ik zoveel gekregen dat ik daar prat op
mag gaan, want ik heb al lang geleden geleerd
om trouw te beminnen.

A li sont mi penser
et seront a touz dis,
ja nes en quier oster.

Mijn gedachten zijn bij haar en zullen daar altijd blijven;
ik wil ze daar nooit weghalen.

Remembrance dou vis
qu'il a vermoil et cler
a mon cuer a ce mis
que ne l'en puis oster,

De herinnering aan haar gelaat dat rozig
en licht van teint is staat zo in mijn hart gegrift
dat ik het er niet uit kan verwijderen,

et se j'ai les maus quis,
bien les doi endurer.
Or ai je trop mespris,
ainz les doi mieuz amer.

en daar ik om dit lijden heb gevraagd, moet ik het
zeker verdragen. Nu, dat is niet goed gezegd,
want ik moet dit lijden juist liefhebben.

Comment que j'os
n'i a rien, ce m'est vis,
fors que merci crier.

Het maakt niet uit hoe ik het zeg, ik kan naar mijn
mening, niet anders dan schreeuwen om genade.

Luto carens

Luto carens et latere
transit Hebreus libere
novo novus caractere.

Vrij van modder en baksteen
trekken de Hebreëen vrij voorbij met een nieuw teken.

In sicco, mente munda,
transit Hebreus libere,
baptismi mundus unda.

Op het droge, met een zuivere geest,
trekken de Hebreëen vrij voorbij,
gereinigd door het water van het doopsel.

Sortis tributum misere
transit Hebreus libere
culpe recluso carcere.

Het tribuut van het schrijnende lot, de Hebreëen trekken
vrij voorbij, de gevangenis van schuld is gesloten.

Mare dum videt cedere
transit Hebreus libere,
mergens sequentes temere.

Terwijl zij de zee zien wijken, trekken de Hebreëen vrij
voorbij; de zee verzwelgt de roekeloze achtervolgers.

Agnus occisus vespere
– transit Hebreus libere –
culpe solvit ab onere.

Het lam dat 's avonds werd geslacht – de Hebreëen
trekken vrij voorbij – verlost hen van de last van schuld.

Joseph cisterna claudere
transit Hebreus libere
Christum nequit Mors premere.

Jozef werd in de put gesloten, de Hebreëen trekken vrij

voorbij, maar de dood kan Christus niet vasthouden.

Ergo sepulto scelere

– transit Hebreus libere –

Christum sequamur opere.

Daarom, nu de zonde is begraven

– de Hebreëen trekken vrij voorbij –

laten wij Christus navolgen in ons doen en laten.

Ut cum Christo resurgere

transit Hebreus libere

prestet ad sedem dextere!

Opdat wij met Christus mogen opstaan, de Hebreëen

trekken vrij voorbij, mocht Hij ons toestaan

aan Zijn rechterzijde te zitten!

Diffusa est gratia

Diffusa est gratia in labiis tuis,

propterea benedixit te Deus in aeternum.

Beminnelijkheid spreekt uit je lippen

daarom heeft God je gezegend voor altijd.

Propter veritatem et mansuetudinem et iustitiam,

et deducet te mirabiliter dextera tua.

Wegens de oprechtheid en de zachtzinnigheid

en de rechtvaardigheid: uw rechterhand zal u op

bewonderenswaardige manier begeleiden.

Ave Maria

Ave Maria, gratia plena, Dominus tecum.

Benedicta tu in mulieribus,

et benedictus fructus ventris tui.

Gegroet Maria, vol van genade, de Heer zij met u.

Gezegend zijt gij boven alle vrouwen

en gezegend is de vrucht van uw lichaam.

Hic ab adolescentia

Hic ab adolescentia Divina fretus gracia

Hanelare non desiit ad regnum vite properis.

Hij heeft sinds zijn jeugd, vertrouwend op goddelijke
genade, niet opgehouden met haast te streven naar
het koninkrijk van het leven.

Domine, dominus noster, quam admirabile

est nomen tuum in universa terra. Quoniam

magnificata est nomen tuum in universa terra.

Heer, onze Heer,

hoe bewonderenswaardig is Uw naam op heel de aarde.

Want Uw naam is verheven op heel de aarde.

Exultemus et laetemur

Exultemus et laetemur gaude.

Laat ons juichen en ons verheugen, wees blij.

Nicolaum veneremur eius laudes decantemus.

Laten we Nicolaas vereren, en zijn lofliederen zingen.

Et suaf aleizet decantando predicemus

et si m'entendeiz.

En met zachte vreugde zullen we al zingend

zijn roem verkondigen, als je mij begrijpt.

Quisquis adest, homo, presul adest dignus laude.

Omnis ordo, gratulare.

Wie er ook aanwezig is, mens, er is een bisschop die

lof verdient. Heel de gemeenschap, wees verheugd.

Et suaf aleizet non est dignum exultare

et si m'entendeiz.

En is het niet gepast om met zachte vreugde te

juichen? Als je mij begrijpt.

Datus tibi sit hic clamor, Nicolae, noster amor.
lam et noster quis sit rector?

Laat deze roep aan jou gegeven zijn, Nicolaas,
onze liefde. Wie is nu onze leider?

Et suef aleiz "lube domine" dicat lector
et si m'entendeiz.

En met zachte vreugde zegt de lector: "Beveel, heer",
als je mij begrijpt.

Latex silice

Latex silice,
mel petra profluit,
medulla cortice.
Manna terra compluit,
in ardenti frutice
flamma nil destituit.

Water komt uit de steen, honing stroomt uit de rots,
merg uit de schors. Manna regent op de aarde neer,
in de brandende struik laat het vuur niets in de steek.

Eicit veterna
regulum caverna
dextera superna,
spiritus emanat,
litteram complanat,
sputo cecum sanat
lux de lumine,

De hemelse rechterhand werpt de slang uit de oude
grot, de geest stroomt uit, de wet wordt vervuld,
met speeksel geneest Hij de blinde, licht uit licht,

suo sanguine,

qui librum gratie
scripsit immolatus.

met Zijn eigen bloed heeft de geofferde
het boek van de genade geschreven.

In supliciis
hec supplex hostia,
dum stat in ostiis,
petit hec stipendia
ut de beneficiis
recens sit memoria,

In pijn vraagt dit smekende slachtoffer,
terwijl Hij bij de poorten staat, deze beloning,
opdat de herinnering aan weldaden vers blijft,

quia pro te natus
pro te perforatus,
manus, pedes, latus,
pro te se despexit,
pro te surrexit,
humeris revexit
ovem perditam.

want voor jou is Hij geboren, voor jou doorboord,
aan handen, voeten en zijde, voor jou heeft Hij
zichzelf veracht, voor jou is Hij verzezen,
op Zijn schouders droeg Hij het verloren schaap.

Sequi semitam
per hec convinceris
ne sis tot ingratus.

Door deze dingen word je overtuigd de weg te
volgen, opdat je niet zo ondankbaar zal zijn.

Christe qui lux est et dies

Christe, qui lux es et dies,
noctis tenebras detegis,
lucifer, lucem preferens,
lumen beatum predicans.

Christus, licht en dag, de duisternis van de nacht drijft
Gij weg, lichtdrager die het licht omhoog houdt,
voorspeller van een zalig licht.

Precamur, sancte Domine,
defende nos in hac nocte,
sit nobis in te requies,
quietam noctem tribue.

Wij bidden U, Heilige Heer, verdedig ons deze nacht,
laten we rust vinden in U, geef ons een rustige nacht.

Oculi somnum capiant,
cor semper ad te vigilet.
Dextera tua protegat
famulos, qui te diligunt.

Onze ogen worden door slaap overmand, maar laat
ons hart altijd bij U waken. Laat Uw rechterhand de
dienaars die U beminnen, beschermen.

Defensor noster aspice,
insidiantem reprime,
guberna tuos famulos,
quos sanguine mercatus es.

Zie naar ons om, onze Verdediger, verdrijf wie ons
besluipen, regeer over Uw dienaren,
die Gij met bloed hebt vrijgekocht.

Memento nostri domine
in gravi isto corpore
qui es defensor anime,

adesto nobis Domine.

Denk aan ons, Heer, in de last van Uw lichamelijkheid,
Gij die de ziel verdedigt, wees ons nabij, o Heer.

Vetus abit littera

Vetus abit littera,
ritus abit veterum,
dat virgo puerpera
novum nobis puerum,

De oude letter [de wet] verdwijnt, de ritus van de
ouden gaat voorbij, de maagdelijke moeder
schenkt ons een nieuw Kind,

munus salutiferum,
regem et presbiterum,
qui, complanans aspera,
firmat pacis federa,
purgator et scelerum.

een heilzaam geschenk, koning en priester, die
door de ruwe plaatsen effen maken, de verbonden
van vrede bevestigt, de zuiveraar van zonden.

Felicis puerpere
felix puerperium,
Babilonis misere
revocat exilium,

Gelukkig is het moederschap van de gelukkige
moeder, de ellendige ballingschap van Babylon
wordt beëindigd,

iam plebs ceca gentium,
videns lucis radium,
fracto mortis carcere,
non adheret littere

propter evangelium.

reeds ziet het blinde volk der heidenen de lichtstraal,
en nu de kerker van de dood is gebroken,
houdt het niet meer vast aan de letter van de wet
vanwege het evangelie.

Funis pene rumpitur
nato rege glorie,
mortis torrens bibitur
data lege gratie,

Het touw van de straf wordt gebroken nu de Koning
der glorie is geboren, de stroom van de dood wordt
gedronken nu de wet der genade is gegeven,

dies est leticie,
lux iugis psallentie;
munus festi solvitur,
gaudeamus igitur!
Culpe date venie.

het is een dag van vreugde, het licht van eeuwige
lofzang; het feestgeschenk wordt gegeven,
laat ons dus verheugen!
Aan de schuld wordt vergiffenis geschonken.

Vertaling: Bernard Huyvaert, Marianne Lambregts,
Brigitte Hermans, Jeanine De Landtsheer

Apotropaïk

Do 28.08.25

AMUZ, 13.00

Uitvoerders

Clémence Niclas *zang & blokfluit voice & recorder*

Louise Bouedo *vedel fiddle*

Marie-Domitille Murez *harp harp*

Clément Stagnol *luit lute*

Matigheid | Temperance

- A cantar m'er de so qu'eu no volria *Comtessa de Dia (fl. ca. 1200)*
- Can l'erba fresch' *Bernart de Ventadorn (ca. 1130/40-ca. 1190/1200)*
- Santa Maria leva (uit: Cantigas de Santa María, nr. 320) *Anoniem*
- Honte, paour, doubtance de meffaire *Guillaume de Machaut
(ca. 1300-1377)*
- [Compositie zonder titel] (uit: Codex Faenza) *Anoniem*
- La belle se siet au piet de la tour *Guillaume Du Fay (1397-1474)*

Charme | Charm

- Santa Maria amar (uit: Cantigas de Santa María, nr. 7) *Anoniem*
- Ave maris stella (uit: Codex Faenza) *Anoniem*
- Medée fu en amer veritable (uit: Codex Chantilly) *Anoniem*

Kwelling | Torment

- Phyton, le mervilleus serpent *Guillaume de Machaut*
- O crudel donna (uit: Codex Rossi) *Anoniem*
- Ha, Fortune, trop as vers moy grant tort (uit: Codex Chantilly) *Anoniem*
- Isabella *Anoniem (ca. 1400)*

Bella donna: sublieme vrouw, dodelijke bloem

De 'bella donna', de geïdealiseerde en begeerde vrouw, wordt geprezen in de traditie van de hoofse liefde. Ze is een prachtige bloem, maar tegelijk giftig en dodelijk. Met haar verleidelijke vrucht met een zoete smaak, maar een gewelddadig gif was de wolfskersplant (*Atropa belladonna*) welbekend bij heksen voor de bereiding van hallucinogene zalven. Is er een betere metafoor om de dubbelzinnigheid van de vrouwelijke figuur in de middeleeuwse verbeelding te illustreren?

Dit programma onthult over culturen, talen en eeuwen heen een mozaïek van fascinerende vrouwenfiguren die we kunnen terugvoeren tot de klassieke oudheid. In tegenstelling tot wat vaak wordt gedacht, bleven de middeleeuwen doordrenkt van de oude cultuur, die voor dichters een onuitputtelijke inspiratiebron bleef. De wereldlijke liederen op dit programma schetsen bijvoorbeeld complexe psychologische portretten, zoals dat van Helena, die aan de oorsprong lag van de Trojaanse Oorlog; of van Briseïs, die van Achilles hield ondanks dat die haar vader en broers vermoordde. Vrouwen worden vaak betoverende krachten toegeschreven, zoals de tovenaars Medea of de sirenen, de figuren die met hun betoverende gezang mannen ten onder doen gaan. Fortuna schenkt geluk of ongeluk wanneer ze aan haar beroemde rad draait. Met hun daden of misdaden kunnen deze vrouwen de wereldorde omverwerpen. Ook in het religieuze repertoire duiken fascinerende vrouwen op. En wat blijkt? De manier waarop de liefde voor de maagd Maria wordt uitgedrukt, is bijna identiek aan de beschrijving van de hoofse liefde.

Dit muzikale drieluik opent met het beeld van de berustende, maar waardige vrouw. Centraal staan betoverende verhalen die antieke of spirituele personages onthullen met sterke en fascinerende persoonlijkheden. In het derde luik komt een ander, somberder portret naar voren;

de verraden vrouw maakt plaats voor de afgewezen minnaar, die ze bespot en zelfs de dood injaagt.

Bella Donna: Sublime Woman, Deadly Flower

The 'bella donna', the idealised and desired woman, is admired in the tradition of courtly love. She is a gorgeous flower, but also poisonous and deadly. With its seductive, sweet tasting yet extremely toxic fruit, the deadly nightshade plant (*Atropa belladonna*) was familiar to witches for the preparation of hallucinogenic ointments. What better metaphor could there be to illustrate the ambiguity of the female in the mediaeval imagination?

This programme reveals a mosaic of fascinating female figures across cultures, languages and centuries, all of whom can be traced back to classical antiquity. In contrast to what is often believed, the Middle Ages remained drenched in classical culture, which formed an inexhaustible source of inspiration for poets. The secular songs in this programme, for example, present complex psychological portraits of figures such as Helen, at the origin of the Trojan War, or Briseis, who loved Achilles even though he murdered her father and brothers. Magic powers are often ascribed to women such as the sorceress Medea or the sirens, the female creatures whose enchanting singing leads men to their deaths. Fortuna bestows good or ill fortune when she turns her famous wheel. The deeds or misdeeds of these women can overturn the world order. Fascinating women also appear in religious repertoire. And what do we find? The way that devotion to the Virgin Mary is expressed is almost identical to the descriptions of courtly love.

This musical triptych opens with the image of the calming yet dignified woman. The central part focuses on captivating stories that reveal antique

or spiritual figures with strong, fascinating personalities. The third section presents a different, more sombre portrait: the woman betrayed makes way for the rejected lover, whom she mocks and even hounds to death.

A chantar m'er de so qu'eu no volria

A chantar m'er de so qu'eu no volria,

tant me rancur de cel cui sui amia;

quar ieu l'am mas que nulha res que sia;

Ik moet zingen van wat ik niet wil,

ik ben zo boos op degene van wie ik hou,

omdat ik meer van hem hou dan van wat ook;

vas lui no.m val merces ni cortezia,

ni ma beutatz, ni mos pretz, ni mos sens;

genade noch hoffelijkheid beweegt hem,

noch mijn schoonheid, noch mijn waardigheid,

noch mijn gezond verstand,

qu'enaissi.m sui enganada e trahia

com s'ieu agues vas lui fag falhimen.

want ik ben bedrogen en verraden

net zoveel als ik zou moeten zijn, als ik lelijk was.

D'aisso.m conort quar anc non fis falhensa,

amicx, vas vos, per nulha captenensa;

ans vos am mas non fetz Seguis Valensa,

Ik troost me omdat ik nooit iets verkeerd heb gedaan,

vriend, je nooit iets misdaan heb, integendeel,

ik hou meer van jou dan Seguin van Valensa,

e platz mi fort que ieu d'amor vos vensa,

lo mieus amicx, quar etz lo plus valens;

en ik ben erg blij dat ik je in liefde heb overwonnen,

mijn vriend, omdat jij de meest waardige bent;

mi faitz orguelh en digz et en parvensa,

et etz humils vas totas autras gens.

je bent arrogant tegen mij in woorden en uiterlijk,

en toch ben je zo vriendelijk tegen alle anderen.

Ben meravil com vostre cors s'orguelha,

amicx, vas me, don ai razon que.m duelha;
e non es dregz qu'otra domna.us mi tuelha,
per nulha re que.us fassa ni.us acuelha.

Ik vraag me af hoe je zo trots bent geworden, vriend,
tegenover mij, en ik heb reden tot weeklagen;
het is niet juist dat een andere liefde jou van mij weg-
neemt, wat er ook tegen je wordt gezegd of gedaan.

E membre vos quals fo comensamens
de nostr'amor: ja Damedieus non vuelha
qu'en ma colpa sia.l departimens.

En herinner je hoe het was in het begin van onze liefde!
Moge Here God nooit wensen dat onze scheiding
mijn schuld was.

Proessa grans qu'en vostre cor s'aizina,
e lo rics pretz qu'avetz m'en atahina;
qu'una non sai loindana ni vezina,
si vol amar, vas vos no si'aclina;

De grote dapperheid die in jou woont, en jouw nobele
waarde houden mij vast, want ik ken geen vrouw,
ver weg of dichtbij, die, als ze wil liefhebben,
niet naar jou neigt;

mas vos, amicx, etz ben tan conoissens
que ben devetz conoisser la plus fina;
e membre vos de nostre covinens.

maar jij, vriend, hebt zoveel begrip dat je het beste kan
vertellen, en ik herinner je aan ons delen.

Valer m.degra mos pretz e mos paratges,
e ma beutatz, e plus mos fis coratges,
per qu'ieu vos man, lai on es vostr'estatges,
esta chanso que me sia messatges:

Mijn waarde en mijn adel moeten me helpen,

mijn schoonheid en mijn mooie hart;
daarom stuur ik dit lied naar jou
zodat het mijn boodschapper zou zijn:

leu veulh saber, lo mieus belhs amicx gens,
per que m'etz vos tan fers ni tan salvatges,
no sai si s'es orguelh o mals talens.

ik wil weten, mijn eerlijke en nobele vriend,
waarom je zo hard en wreed tegen me bent;
ik weet niet of het arrogantie is of slechte wil.

Mas tant e plus vuelh li digas, messatges,
que trop d'orguelh fa mal a manhtas gens.

Maar ik wil vooral dat jij, boodschapper, hem vertelt
dat veel mensen lijden omdat ze te trots zijn.

Santa Maria leva

Santa Maria leva
o ben que perdu Eva.

De heilige Maria herwint het goede
dat Eva heeft verloren.

O ben que perdu Eva
pola sa neicidade,
cobrou Santa Maria
per sa grand'omildade.

Het goede dat Eva verloor door haar begerigheid,
heeft de heilige Maria herwonnen
dankzij haar grote nederigheid.

O ben que perdu Eva
pela sa gran loucura,
cobrou Santa Maria
cona sa gran cordura.

Het goede dat Eva verloor door haar grote dwaasheid,

heeft de heilige Maria herwonnen
dankzij haar grote wijsheid.

O ben que perdu Eva
britand'ó mandamento,
cobrou Santa Maria
per bõo entendemento.

Het goede dat Eva verloor door het gebod te over-
treden, heeft de heilige Maria herwonnen
dankzij haar grote inzicht.

Quanto ben perdu Eva
fazendo gran folia,
cobrou a groriosa
Virgen Santa Maria.

Alles wat Eva verloor door haar grote dwaasheid,
is herwonnen door de roemrijke heilige maagd Maria.

Honte, paour, doubtance de meffaire

Honte, paour, doubtance de meffaire,
attemprance mettre en sa volenté,
large en refus et lente d'ottroy faire,

Oneer, angst, vrees om verkeerd te handelen,
bescheidenheid in haar wensen, vrijgevig zijn
met weigeren en traag met liefde schenken,

raison, mesure, honneur et honnesté
doit en son cuer figurer,

billijkheid, bescheidenheid, eer en goede
naam moeten zetelen in haar hart,

et mesdisans seur toutes riens grever
et en tous fais estre amoureux couarde,
qui de s'onneur vuet faire bonne garde.

en zij moet vooral boze tongen vrezén

en in alle daden een voorzichtige geliefde zijn,
zij die haar eer goed wil bewaken.

Sage en meinteing, au bien penre exemplaire,
celer à point s'amour et son secré,
simple d'atour et non voloir attraire
pluseurs à li par samblant d'amité,
car c'est pour amans tuer,

Verstandig is haar gedrag en voorbeeldig zijn
haar keuzes, haar liefde en geheim verhult zij goed,
zij tooit zich met eenvoud, laat na meer mannen
te bekoren door vriendschap te veinzen,
want dat doodt een geliefde,

foy, pais, amour et loyauté garder,
ce sont les poins que dame en son cuer garde,
qui de s'onneur vuet faire bonne garde.

zij moet standvastigheid, rust, liefde
en trouw in haar hart bewaren,
zij die haar eer goed wil bewaken.

La belle se siet au piet de la tour

La belle se siet au piet de la tour,
qui pleure et soupire et maine grand dolour.

Het mooie meisje gaat aan de voet van de toren zitten
en weent en jammert en heeft veel smart.

Son pere lui demande: "Fille qu'avez-vous
valez-vous mari ou valez-vous seignour?"

Haar vader vraagt haar: "M'n dochter, wat is er met je?
Wil je een echtgenoot of wil je een heer?"

"Je ne veul mari, je ne veul seignour,
je veul le mien ami qui pourist en la tour."

"Ik wil geen echtgenoot, en ik wil ook geen heer,

ik wil mijn vriend, die in deze toren wegwijnt."
"Et par Dieu belle fille a celui faudres vous,
car il sera pendu demain au point du jour."
"Bij God, dochterlief, dat zal niet mogelijk zijn,
want hij wordt opgehangen, morgen, bij dageraad."
"Et pere s'on le pend enfouyes moi dessous,
Si diront les gens: Veci loyaus amours."
"Ach vader, als ze hem hangen, begraaf mij dan onder
de galg, dan zullen de mensen zeggen:
dat is pas trouwe liefde!"

Santa Maria amar

[Esta é como Santa Maria livrou a abadessa prenne,
que adormecera ant'o seu altar chorando.

[Hierin wordt verhaald hoe de heilige Maria
een zwangere abdis uit de problemen hielp,
die al huilend voor haar altaar in slaap was gevallen.]

Santa Maria amar
devemos muit'e rogar
que a ssa graça ponna
sobre nos, por que errar
non nos faça, nen pecar,
o demo sen vergonna.

Wij moeten de heilige Maria zeer liefhebben en
haar vragen dat ze ons haar genade schenkt, opdat
de schaamteloze duivel ons niet doet dwalen en
zondigen.

Porende vos contarei
d'un miragre que achei,
que por u'abadessa
fez a Madre do gran Rei

ca, per com'eu apres'ei,
era xe sua essa.

Daarom zal ik jullie vertellen over een wonder waarover
ik hoorde, dat de moeder van de machtige Koning
verrichtte voor een abdis, omdat, naar ik vernam,
deze haar zeer was toegewijd.

Mas o demo enartar
a foi, porque empreñar
s'ouve dun de Bolonna
ome que de racadar avia,
e de guardar,
seu feit'e sa besonna.

Maar de duivel belaagde haar
zodat zij zwanger raakte van een man uit Bologna
wiens taak het was haar doen en laten te controleren.

As monjas, pois entender
foron esto e saber,
ouveron gran lediça,
ca, porque lles non sofrer
quería de mal fazer,
avian lle maiça.

Toen de nonnen dit te weten kwamen, waren zij zeer
verheugd, aangezien de abdis nooit hun tekortkomingen
had willen tolereren en dus waren ze haar slecht gezind.

E forona acusar
ao Bispo do logar,
e el ben de Colonna
chegou i, e pois chamar
a fez, vo sen vagar,
leda e mui risonna.

Ze gingen haar aanklagen bij de plaatselijke bisschop

en die kwam toen uit Keulen, en liet haar roepen
en zij kwam, zonder dralen, opgewekt en lachend.

O Bispo lle diss'assi:

"Dona, per quant'aprendi,
mui mal vossa fazenda
fezestes; e vin aqui
por esto, que ante mi
façades end'emenda."

De bisschop sprak als volgt tot haar:

"Mevrouw, naar ik vernam, was uw gedrag heel slecht
en daarom ben ik gekomen, opdat u,
ten overstaan van mij, uw gedrag betert."

Mas a dona sen tardar
a Madre de Deus rogar
foi; e, come quen sonna,
Santa Maria tirar
lle fez o fill'e criar
lo mandou en Sansonna.

Maar de vrouw ging meteen weg om te bidden tot de
moeder van God en als in een droom zorgde Maria
ervoor dat de zoon uit haar werd genomen,
ze zond hem naar Soissons om daar op te groeien.

Pois s'a dona espertou
e se guarida achou,
log'ant'ó Bispo vëo,
e el muito a catou
e desnua-la mandou,

Vervolgens ontwaakte de vrouw en toen zij merkte dat
ze ongerept was, ging ze meteen naar de bisschop en die
bekeek haar nauwkeurig en beval haar zich te ontkleden,

e pois lle viu o so,

começou Deus a loar
e as donas a brasmar,
que eran d'ordin d'Onna,
dizendo: "Se Deus m'anpar,
por salva poss' esta dar
que non sei que ll'aponna."

en toen hij haar zo voor zich zag staan, begon hij God
te prijzen en de nonnen te laken – ze waren van het
klooster van Oña – en zei: "Zo helpe mij God,
ik kan verklaren dat deze vrouw ongerept is,
laat niemand haar beschuldigen!"

Medée fu en amer veritable

Medée fu en amer veritable,
bien aparú quant Jason enama
de cuer si vray, si ferme et si estable,
que la terre de son pere laissa
dont elle fu hiretiere.

Medea was oprecht in haar liefde en dat bleek duidelijk
toen zij verliefd werd op Jason, zo oprecht, zo overtuigd
en zo standvastig, dat zij het grondgebied van haar vader,
waarvan zij de erfgename was, verliet.

Ne se cura d'estre en royal chaire,
ne bien mondain avoir fors son amy.
Ma dame n'a pas ainsy fait a my.

Zij had geen belangstelling voor de koninklijke troon of
voor aardse bezittingen, behoudens voor haar geliefde.
In mijn geval deed mijn vrouwe dat niet.

Car au premier la trovay [bien] aimable
et son ami doucement me clama,
et sanz rayson a esté variable

si que s'amour a autre doné ha.

Want in het begin vond ik haar erg lief en noemde zij mij
liefdevol haar vriend, maar zij is zomaar onstandvastig
geweest en schonk haar liefde aan een ander.

Ce n'est pas bone maniere,
quar vraye amour doit estre si entiere
que ne se doit changier jour ne demi.

Ma dame n'a pas ainsy fait a my.

Dat is geen juist gedrag, want ware liefde moet zo totaal
zijn dat die geen halve of hele dag voor een ander mag
zijn. In mijn geval handelde mijn vrouwe niet zo.

Si m'est avis qu'elle est deraisonnable
autant ou plus que fut Briseyda
qui en amour eu le cuers si amable
que sa vie loyauté en garda.

Dus ben ik van mening dat zij onredelijk is, evenzeer of
erger dan Briseida, wier hart zo vol was van haar liefde
dat zij die haar leven lang trouw behield.

Helene a la belle chiere
n'eut vers Pâris par amour legiere
car vist l'ama et pour s'amour gemy.

Ma dame n'a pas ainsy fait a my.

Helena met het mooie gezicht vatte voor Paris geen
voorbijgaande liefde op, want zij zag hem
en smachtte naar zijn liefde.

In mijn geval deed mijn vrouwe dat niet.

Phyton, le merveilleus serpent

Phyton, le merveilleus serpent
que Phebus de sa flesche occit.
avoit la longueur d'un erpent,

si com Ovides le descrit.

Python, het wonderbaarlijke serpent dat Apollo velde
met zijn pijl, was minstens een mijl lang,
zoals Ovidius hem beschreef.

Mais onques homs serpent ne vit
si fel, si crueus ne fier
com le serpent qui m'escondit,
quant â ma dame merci quier.

Maar nooit werd er een slang gezien zo slecht,
zo wreed of zo trots als het serpent dat mij afweert,
als ik naar de gunst van mijn vrouwe ding.

Il ha sept chiés, et vraiment,
chascuns â son tour contredit
la grace, où mon vray desir tent,
dont mes cuers an douleur languit:

Hij heeft zeven koppen en waarlijk elke op zijn beurt
weerspreekt de charme, die ik zozeer wens,
waarnaar mijn hart met smart verlangt:

ce sont Refus, Desdaing, Despit,
Honte, Paour, Durte, Dangier,
qui me blessent en l'esperit,
quant á ma dame merci quier.

het zijn: Weigering, Minachting, Misprijzen, Schaamte,
Angst, Hardvochtigheid, Gevaar; zij kwetsen mij
in mijn ziel, als ik naar de gunst van mijn vrouwe ding.

Si ne puis durer longuement,
car ma dame tres douce rit
et prent deduit en mon tourment
et ès meschiés, aa mes cuers vit.

Dat kan zo niet veel langer duren, want mijn zo zoete
vrouwe lacht. Zij vindt genoeg in mijn kwelling,

haar kwaadaardigheid treft mij in het hart.

Ce me destruit, ce me murdrit,
ce me fait plaindre et larmoier.
Ce me partue et desconfit,
quant â ma dame merci quier.

Dat verwondt mij, dat doet mij sterven, dat doet me
wenen en klagen. Dat maakt me stuk en slaat me neer,
als ik naar de gunst van mijn vrouwe ding.

O crudel donna

O crudel donna, o falsa mia serena,
i'mi fuziva et asugava il pianto
ch'amando te avea sofferto tanto.

Hardvochtige vrouw, mijn valse sirene, ik ben van jou
weggevlucht en heb mijn tranen gedroogd,
want door jou te beminnen, heb ik te veel afgezien.

Quando tu me volzisti al dolce canto,
traendomi col so piacer adorno,
come la donçella il leocorno.

Jij lokte me immers met je zoete gezang
en verleidde me met opgesmukt genot,
zoals de eenhoorn doet met de jonkvrouw.

E più me doglio assai che del mio danno,
che in vaga donna regna tanto inganno.

En 't bedroeft me méér dan mijn eigen ongeluk,
dat er zoveel bedrog kan huizen in zo'n mooie vrouw.

Ha, Fortune, trop as vers moy grant tort

Ha, Fortune, trop as vers moy grant tort
que lons temps a chascun jorn m'es contrayre
car il n'est nul qui creust de confort.

Ah, Fortuna, je hebt me groot onrecht aangedaan,
want sinds lange tijd werkt elke dag me tegen,
en er is geen enkele die bol staat van welbehagen,

que mon trist cuer as fet soffrir detrayre
et fais tous jours, meseire ma vie iblouïe.

je hebt mijn bedroefde hart beledigd en doen afzien
en het gaat maar door:

heerschap, je hebt me versted doen staan.

La mort m'atent, las! je me garde l'enoïe.

De dood wacht me op, helaas! Ik blijf gekweld achter.

Vertaling: Bernard Huyvaert, Marianne Lambregts,
Walter Geerts

INTERVIEW

Björn Schmelzer

Do 28.08.25

Letterenhuis, 18.45

Nederlands gesproken Dutch spoken

Marlies De Munck

interviewer

Björn Schmelzer *artistiek leider graindelavoix artistic director graindelavoix*

Polyfonie als 'contre nature'

In interview met muziekfilosofe Marlies De Munck belicht Björn Schmelzer middeleeuwse polyfonie als 'contre nature' – een tegennatuurlijk monster dat de grenzen van het aardse tarte. In zijn onvolprezen, meeslepende stijl schetst de graindelavoix-voorman hoe de meerstemmige muziek evolueerde van crisis tot controverse, met als protagonisten onder meer 11de-eeuwse kerkgeleerden die schande spraken over deze 'aberratie' en 14de-eeuwse componisten die de kritiek met een kwinkslag in hun partituren verwerkten. Een fascinerende blik op muziek als radar van normen en stoorzender van conventie, als opmaat tot het concert van graindelavoix.

Polyphony as 'contre nature'

In an interview with the music philosopher Marlies De Munck, Björn Schmelzer analyses mediaeval polyphony as 'contre nature' – an unnatural monstrosity that challenged the limits of earthly possibility. In his acclaimed, enthralling style, the graindelavoix frontman shows how polyphonic music evolved from crisis into controversy, with characters including the 11th century ecclesiastical scholars who were scandalised by this 'aberration' and 14th century composers who incorporated the criticism into their scores with a self-deprecating wink. Expect a fascinating perspective on music as a gauge of standards and a disruptor of convention, in an introduction to the concert by graindelavoix. This interview will be in Dutch.

graindelavoix

Do 28.08.25

Sint-Carolus Borromeuskerk, 20.00

Een video-inleiding door Sofie Taes

vindt u op de betreffende concertpagina op amuz.be.

Uitvoerders

Björn Schmelzer *artistieke leiding artistic direction*

Teodora Tommasi *sopraan & harp soprano & harp*

Andrew Hallock *contratenor countertenor*

Albert Riera *tenor tenor*

André Pérez Muíño *tenor tenor*

Marius Peterson *tenor tenor*

Tomàs Maxé *bariton baritone*

Arnout Malfliet *bas bass*

Lluís Coll i Trulls *cornetto cornetto*

Floris De Rycker *luit lute*

Exceptivam actionem	<i>Anoniem / Alain de Lille (1114/28-1202/03)</i>
In virtute / Decens / Clamor meus	<i>Philippe de Vitry (1291-1361)</i>
Ma fin est mon commencement	<i>Guillaume de Machaut (ca. 1300-1377)</i>
Fumeux fume	<i>Solage (fl. late 14de eeuw)</i>
Se j'ay perdu	<i>Anoniem</i>
Science n'a nul annemi	<i>Matheus de Sancto Johanne (?-1391)</i>
Or voit tout en aventure	<i>Guido de Lange (fl. 1372-74)</i>
Are post libamina	<i>Matheus de Sancto Johanne</i>
Sumite karissimi	<i>Antonio Zacara da Teramo (ca. 1350/60-1413 of later)</i>
Je me merveil	<i>Jacob de Senleches (fl. 1382-83)</i>
La harpe de melodie	<i>Jacob de Senleches</i>
Ung lion say	<i>Anoniem</i>
Plus ne put musique	<i>Anoniem</i>

Contre nature: een subversieve geschiedenis van de polyfonie

Was de middeleeuwse polyfonie een muzikale mutatie? Een monster dat de grenzen van het natuurlijke overschreed? Björn Schmelzer is reeds lang gefascineerd door het statuut van muziek in de middeleeuwen. Hij merkt op dat in de geschiedenis van de katholieke kerk op een dubbelzinnige manier naar muziek wordt gekeken. In zijn geschriften prijst Sint-Augustinus (354-430) de muziek enerzijds als meeslepend en adequaat bij de devotie, maar waarschuwt hij anderzijds dat de muziek de luisteraar ook kan meeslepen in genotzucht. Die dialectiek is een constante in de christelijke traditie. Zodra polyfonie in manuscripten werd genoteerd, verschenen in teksten ook kritische commentaren op die polyfonie. John van Salisbury (ca. 1110-1180) en Aelred van Rievaulx (1110-1167) wijzen in hun geschriften op het decadente karakter van de polyfonie; zij is lichamelijk aberrant. Staan de zangers namelijk niet te dicht bij elkaar wanneer ze polyfonie uit één handschrift op een lessenaar zingen? Aan het pauselijke hof in Avignon ontstond de meest sublieme polyfonie, maar tegelijk liet paus Johannes XXII (1249-1334) in de bul *Docta sanctorum* zijn afkeer blijken van zangers die polyfonie brachten "die de oren vergiftigden, in plaats van ze te verzachten."

Ook in andere geschriften is merkbaar hoe dubbelzinnig er naar polyfonie werd gekeken. De meest plastische beschrijvingen komen net van auteurs die de polyfonie het meest verafschuwen. Polyfonie is een crisis-repertoire – een opvatting die tot in de 15de eeuw doorleeft. Opvallend, in veel composities blijkt dat componisten zich terdege van dit statuut bewust zijn en er in hun werk rechtstreeks naar verwijzen. In *Exceptivam actionem* laat Alain de Lille de zeven vrije kunsten aan het woord, die stellen dat God Zijn eigen schepping saboteert: "Elke regel wordt met verstomming geslagen."

Contre Nature: a Subversive History of Polyphony

Was mediaeval polyphony a musical mutation? A monster that transgressed the boundaries of the natural? Björn Schmelzer has been fascinated by the status of music in the Middle Ages for many years. He notes that music is regarded ambiguously in the history of the Catholic Church. Saint Augustine (354-430) praises music in his writings as compelling and suitable for devotion, but he also warns that music can tempt the listener into self-indulgence. This dialectic is ongoing in Christian tradition. No sooner was polyphony notated in manuscripts than texts appeared with critical commentaries on that polyphony. The writings of John of Salisbury (c. 1110-1180) and Aelred van Rievaulx (1110-1167) refer to the decadent nature of polyphony: it is physically aberrant. Don't the singers stand too close together when they sing polyphony from a single manuscript on the lectern? The most sublime polyphony was composed at the papal court in Avignon, but Pope John XXII (1249-1334) expressed his distaste in the bull *Docta sanctorum* towards singers who performed polyphony "that poisons the ears, rather than softening them."

It is also noticeable in other writings how ambiguously polyphony is regarded. The most vivid descriptions come precisely from the authors who despise polyphony the most. Polyphony is crisis repertoire – an attitude that persisted until the 15th century. It is striking that many compositions reveal their awareness of this status and make direct reference to it in their work. In *Exceptivam actionem*, Alain de Lille allows the seven liberal arts to speak, and they claim that God is sabotaging His own Creation: "Every line is struck dumb."

Exceptivam actionem

Exceptivam actionem
verbum Patris excipit,
dum deludit rationem,
dum naturam decipit:
casualem dictionem
substantivum recipit,
actioque passionem
in hoc verbo concipit.
In hac Verbi copula
stupet omnis regula.

[Grammatica]

Er gebeurt iets wonderlijks, iets uitzonderlijks. God spreekt. De rede raakt de draad kwijt, de natuur wordt om de tuin geleid: het naamwoord verliest z'n zelfstandigheid, en wordt verbogen, de actie in de tijd wordt passie(f), als dit Woord begint te klinken. Met deze syntaxis slaat het Woord elke regel met verstomming.

Inter locos locum nescit
locus a contrariis,
suum locum obstupescit
exceptum ab aliis:
fit elinguis, obmutescit
fallitur in propriis
et de suis erubescit
logica fallaciis.
In hac Verbi copula
stupet omnis regula.

[Dialectica]

Te midden der redeneerwijzen verliest de contradictie-regel haar plaats, tot haar eigen verbazing wordt ze in

de hoek gezet; de logica valt stil, zwijgt, spreekt
zichzelf tegen, beschaamd bloest ze om haar eigen
dwalingen. Door zulke verbanden te leggen, slaat het
Woord elke regel met verstomming.

Peregrinat a natura
nominis positio
cum in Dei transit jura
hominis conditio.
Novus tropus in figura,
nova fit constructio
novus color in junctura
nova fit translatio.
In hac Verbi copula
stupet omnis regula.

[Retorica]

De zingeving van het naamwoord begin te schuiven,
weg van de natuur, als de menselijke toestand onder
Gods jurisdictie komt. Een nieuwe wijze van spreken:
en de zinsbouw staat op z'n kop; een nieuw accent in
de opbouw: en de hele tekst klinkt anders.

Met zulke zinsverbanden slaat het Woord elke regel
met verstomming.

Dum ab uno non recedit,
alteratur unitas,
dum in unum se concedit,
unitur alteritas:
in diversum idem cedit,
in idem diversitas,
suum tamen non excedit
limitem simplicitas.
In hac Verbi copula

stupet omnis regula.

[Aritmetica]

Aan het ene vasthoudend verandert de eenheid, aan het ene zich overgevend wordt het andere verenigd: het gelijke wordt verschillend en het verschil is toch gelijk, terwijl de enkelvoudigheid haar grens niet overschrijdt. Met zulke koppelingen legt het Woord elke regel het zwijgen op.

Dum Factoris et facturae

mira fit conjunctio,

quis sit modus ligaturae,

quis ordo, quae ratio,

quae sint vincla, quae juncturae

qui gumphi, quae unio,

stupet sui fracto jure

musica proportio.

In hac Verbi copula

stupet omnis regula.

[Musica]

Als de Maker en het maaksel wonderbaarlijk zijn verbonden, welke is dan de modus van de ligatuur, wat de ordening, wat de verhouding welke banden, welke aanknooppunten, welke dwarsverbindingen, welke eenheid, De muzikale proportie is met stomheid geslagen door het breken van haar eigen regels. Door zo'n compositie slaat het Woord elke regel met verstomming.

Suae artis in censura

Geometra fallitur,

dum immensus sub mensura

terrenorum sistitur,

in directum curvatura
circuli convertitur,
sphaeram claudit quadratura
et sub ipsa clauditur.
In hac Verbi copula
stupet omnis regula.

[Geometria]

De geometrische oordeelkundigheid zet zichzelf te kijk, als het onmetelijke wordt gemeten met een aardse maatstaf, als de kromming van de cirkel wordt veranderd in een rechte lijn, als het vierkant de bol omvat en tegelijk in haar besloten is.

Tegenover zo'n Woord-verbinding verstomt elke regel.

Solis lumen nube tectum
nubis sub velamine,
nostrae nubis fert objectum,
nec hebet in lumine:
nostrum vergit in defectum
sol ortus de Virgine,
in defectum dans effectum
lumen in caligine.
In hac Verbi copula,
stupet omnis regula.

[Astronomia]

Het licht van de zon, wolkbedekt als onder een wolkenluier, protesteert tegen onze donkerheid, en toch is haar licht niet gedempt: op onze zwakte richt hij zich, de zon opgegaan vanuit de maagd, aan de zwakke kracht gevend, licht in de duisternis. Met deze combinatie slaat het Woord elke regel knock-out.

In virtute / Decens

Triplum

In virtute nominum
quam plures ignari
conditores carminum
falso predicari
gaudent, dictis hominum
putantes equari.

Door de status van de naam die de mensen hen geven,
genieten zoveel liedschrijvers ervan
ten onrechte te worden beschouwd als dichters, in de
mening dat zij lijken op de woorden van die mensen.

Miscet impericia
talium delusa,
non evitans vicia
scribendi preclusa,
placidis immicia,
sinceris obtusa,

De dwaze onkunde van zulke mensen vermijdt de
verboden fouten van het schrijven niet, vermengt het
ruwe met het rustige, het duistere met het heldere,

alba nigris, tristia
letis, et profusa
nimis arat brevia
sub inepta Musa.

het witte met het zwarte, het droevige met het blijde,
ploegt beknopte dingen om tot een overdreven uitvoerige
uiteenzetting onder de leiding van een smakeloze muze.

Heccine congeries
verborum enormis
est picture species

picta multiformis,
ut si pictor faciat
caput femininum,
cui plumas adiciat
et collum equinum,
residuum finiat
in piscem marinum?

Is deze enorme opeenhoping van woorden niet zoals
een beeld, veelvormig geschilderd,
wanneer een schilder een vrouwelijk hoofd maakt,
waar veren aan worden toegevoegd en een paardenhals,
en waarvan de rest eindigt in een zeevis?

Motetus

Decens carmen edere
quicumque volentes
thema decens capere
debent et decentes

Al wie een fatsoenlijk lied wil voortbrengen moet een
degelijk thema kiezen en zelf fatsoenlijk zijn:

esse: thema promere
posse mencies
honeri succumbere
non li[n]quunt prudentes.

zij die ten onrechte doen alsof ze een onderwerp kunnen
uiteenzetten, worden door de wijzen niet toegestaan de
last (van het schrijven) op zich te nemen.

Si scribendi tragicus
stilus est in primis,
in medio comicus
non sit, nec in ymis:

unus enim modicus,
alter est sublimis.

Als de stijl van schrijven tragisch is in het begin,
mag hij in het midden niet komisch zijn, noch aan het
einde: de ene is matig, de andere verheven.

Verborum coniugium
rite celebretur,
adeo quod vicium
minime causetur,
et nichil improprium
eminus aptetur,
secus enim precium
carmen non meretur.

De verbinding van woorden moet goed worden gevierd,
zodat er zo min mogelijk fouten zijn,
en niets ongeschikts buiten de maat wordt geplaatst,
anders verdient het lied geen prijs.

Tenor

Clamor meus.

Mijn geschreeuw.

Ma fin est mon commencement

Ma fin est mon commencement
et mon commencement ma fin.

Mijn einde is mijn begin en mijn begin mijn einde.

Et ceneure vraiment
ma fin est mon commencement.

De tenorpartij getrouw is mijn einde mijn begin.

Mes tiers chans trois fois seulement
se retrograde et einse fin.

Mijn derde partij slechts driemaal gezongen
keert op haar stappen terug en stopt daar.

Ma fin est mon commencement
et mon commencement ma fin.

Mijn einde is mijn begin en mijn begin mijn einde.

Fumeux fume

Fumeux fume par fumée
fumeuse spéculation.

Dampers dampen uit damp een nevelige gissing.

Qu'entre fumet sa pensée
fumeux fume par fumée.

Terwijl ieder ander de geest benevelt,
dampt de damper uit dampen.

Car fumer moult lui agrée
tant qu'il ait son entention.

Dampen staat hem immers aan,
zolang hij nog kan denken.

Fumeux fume par fumée
fumeuse spéculation.

Dampers dampen uit damp een nevelige gissing.

Se j'ay perdu

Se j'ay perdu toute ma part,
ce n'est pas pour mon mal ne faut,
mais est pour ce diabolique chaut
qu'en cest pais an mis sa part.

Als ik mijn partij helemaal kwijt ben, dan is het niet
door mijn eigen schuld, maar komt het door die
duivelse hitte die dit land in zijn greep houdt.

Cest chaut pas ensy ne se part,

car la moitié pert et sy vaut.

Die gloed verdwijnt niet zomaar,
want hij verliest de helft en toch blijft hij.

Helas, dolent, et en quel part

doy je aler puisque tel saut

ne puis oster, don't fort me chaut,

le voir je dy se dieux me gart.

Helaas, ocharme, en waar moet ik heen,
nu ik niet buiten dat ritme kan, dat baart mij zorgen.
Ik zeg het waarlijk, zo helpe mij God.

Science n'a nul annemi

Science n'a nul annemi

se non ceulz qui sont ignorant.

Wetenschap heeft geen andere vijand
dan zij die onervaren zijn.

Envieux sont, je le vous di.

Souvent sur ceulz qui sont sachant

et vont melodie abatant

tout volentiers per leur haut cry.

Ze zijn vaak afgunstig – dit zeg ik u – op hen die
geleerd zijn, en door hun hoge woord
overstemmen ze elk gezang.

Qui plus haut crie: "Hay avant,"

c'est trop bien fait, disons ainsy.

Als men daarbij nog schreeuwt: "Vort!"
is dat van het goede te veel, laten we 't zo zeggen.

Ilz n'ont mesure ne demi

ny ton n'a-t-on ne peu ne grant.

ne proportion; et je qui

vois leur haut cry bien escoutant

dy auz compaignons maintenant:

Ze kennen maat noch maathelft, en toon is voor hen
noch klein noch groot, proportie is hun vreemd;
en ik, die goed heb geluisterd naar hun hoge gekrijs,
zeg nu tot mijn gezellen:

Escoutés, seignours, je vous pri;
qui plus haut crie: "Hay avant,"
c'est trop bien fait, disons ainsy.

Luister, heren, ik druk jullie op het hart:
als men daarbij nog schreeuwt: "Vort!"
dan is dat van het goede te veel, laten we 't zo zeggen.

Souvent se monstrent estre ami
en grans proumesses proumetant.
maiz ja per eulz nient acomplir.
quar ilz usent de faulz semblant.

Ze doen zich dikwijls als vrienden voor en putten zich
uit in grote beloften. Nooit echter zullen ze iets ten
uitvoer brengen, want in feite doen ze maar alsof.

Maudiz soient telz partisant.
quar de tant que j'en ay oy.
qui plus haut crie: "Hay avant,"
c'est trop bien fait, disons ainsy.

Vermaledijd zij zulke voorvechters,
want wat mij van hen ter ore komt, illustreert dat.
Als men daarbij nog schreeuwt: "Vort!"
dan is dat van het goede te veel, laten we 't zo zeggen.

Or voit tout en aventure

Or voit tout en aventure
puis qu'ainsi me convient fayre
a la nouvelle figure

qui doyt a chascun desplayre;

Laat alles nu maar op zijn beloop,
nu ik de dingen moet maken in de nieuwe vorm
die eenieder wel zal mishagen,

que c'est trestout en contraire
de bon art qui est parfayt.

Certes, ce n'est pas bien fayt.

omdat hij helemaal indruist tegen de goede techniek,
die perfect is. En dat is zeker niet in de haak!

Nos faysoms contre Nature
de ce qu'est bien fayt deffayre;
que Philipe [de Vitry] qui mais ne dure
nos dona boin exemplaire.

Wij handelen tegen de natuur, door dat wat goed
gemaakt is, te vermaken, zoals Philip de Vitry,
die niet meer leeft, ons met een voorbeeld al liet zien.

Nos laisons tous ses afayres
por Marquet [da Padova] le contrefayt:

Certes, ce n'est pas bien fayt.

Wij vergeten al zijn werken door Marchetto [da
Padova] de imitator. En dat is zeker niet in de haak!

Are post libamina

Are post libamina odas atque carmina
laudis jubilemus cujus finis bonus est.

Ipsum bonum super est totum ut
laudemus vocis modulacio sicut
jubet ratio concinat cum corde.

Na de brandoffers zingen wij liederen van een lofprij-
zing die niet ijdel is. Dit gaat alle goeds te boven.
Daarom zingen wij lofprijzingen zoals de zang zelf

het gebiedt, rede en hart vallen samen.

Prevalet ignorantia ceca
arrogantia involuta sorde.
Cantatores sunt plerique quorum artes
sunt inique vanam querunt gloriam.

Als door de zonde verwaandheid is binnengeslopen,
krijgt blinde onwetendheid de bovenhand.

Er zijn veel zangers wier kunst niet op recht berust;
zij streven ijdele roem na.

Libens cane non inane propter Deum
ut in evum ducaris in patriam.
Armonias mellicas demus yperliricas tono
cum jocundo nullus nostrum properet aut
sonum anticipet sed semper ascultando.

Zing tot God met vreugde en verstand, zo komt gij
voor eeuwig in het vaderland. Uitbundig zingen wij
honigzoete melodieën op blijde toon,
niemand moet ons lied eerder aanheffen of
verhaasten, maar hij luistere naar ons.

Practicus insignis Gallicus sub Gallicis
hemus hunc discantavit cantum.
Sed post refonnavit Latini lingua Anglis
sepius fit a mena reddendo Deo gracias.

De vaardige Galliër is befaamd onder de Galliërs,
kunstvaardigheid heeft dit lied gezongen.

Maar sinds de taal van de Latijnen vaker werd aangepast
aan de Angelen, is zij aangenaam,
tot meerdere glorie van God.

Nunc surgunt in populo vin mercatores:
aurum mutant optimum in stannum et
flores odorantes dulciter in pravos fetores.

Nu treden onder het volk kooplieden op,
zij ruilen het goede goud voor tin,
en welriekende bloemen voor vieze stank.

Hi dicuntur, ni fallor: plerique cantores
cum vident in medio aliquem magnatum
cantum querunt optimum sibi valde gratum.

Notulas multiplicant et reputant cantatum
non amore Domini puto sed magnatum.

Van hen zegt men, meen ik: vele zangers, wanneer zij
tussen het volk een hoofdman zien staan, zoeken een
lied dat hem behaagt. Zij vermeederen de modulaties
en bedenken een lied, niet uit liefde voor de Heer,
maar om de hoofdman te behagen.

Vos tales ypocrite numquid aspexistis
sanctum evangelium quo perlegistis
vere dictum Domini loquentis de istis:
amen vobis dicitur mercedem recepistis.

Jullie, hypocrieten, kent gij dan het Heilig Evangelie
niet, waarin gij het waarachtige woord van de Heer
leest die zegt over jullie: Voorwaar, tot jullie wordt
gezegd: gij hebt uw loon reeds ontvangen.

Sumite karissimi

Sumite karissimi,
capud de remulo, patres,
caniteque, musici,
idem de consule, fratres,

Neem het hoofd van een roeriem, dierbaren, en zing,
muzikanten, hetzelfde over de consul, broeders,

et de iumento ventrem,
de gurgida pedem,

de nuptiis ventrem,
capud de oveque pedem
de leone: milles
cum in omnibus Zacharias salutes.

en van de merrie de buik, van de draaikolk de voet,
van de bruiloft de buik, het hoofd van het schaap en
de voet van de leeuw: duizendmaal
de groeten van Zacharias in alles.

Je me merveil

Cantus I

Je me merveil aucune fois comment
homme se vuelt meller de contrefaire
ce dont n'escrit fi n ne commencement
et quanqu'il fait, raison est au contraire.

Soms verbaas ik me erover hoezeer de mens wil
proberen anderen te imiteren op gebieden waar hij
niets van weet, en wat hij dan produceert,
heeft geen kwaliteit.

Dorenavant voil ma forge deffaire:
englume ne mertell ne m'ont mestier
puis que chascuns se melle de forgier.

Voortaan wil ik mijn werkplaats ongebruikt laten,
hamer en aambeeld doen geen dienst meer voor mij,
aangezien eenieder nu probeert te smeden.

Cantus II

J'ay pluseurs fois pour mon esbatement,
ou temps passé, heü playsir de faire
un virelay de petit sentiment
ou un rondel qui [bien] a moy puist playre.

Meermaals heb ik voor mijn eigen vermaak, in het
verleden, met veel plezier een pretentieloos virelai
gemaakt of een rondeeltje dat mij wel aanstond.

Mais maintenant je me vueil tout quoy tayre
et moy lesier ester et reparer
puis que chascuns se melle de forgier.

Maar nu wil ik alleen nog stilzwijgen en me rustig
houden en stil blijven, nu iedereen probeert te smeden.

La harpe de melodie

La harpe de melodie faite saunz mirancolie
par plaisir doit bien cescun resjoir pour l'armonie
oir sonner et veir.

De harp vol melodie is vrij van melancholie,
uit plezier geeft hij eenieder vertier door de harmonie
te laten horen, klinken en zien.

Et pour ce ie sui d'acort
pour le gracuis deport
de son doux son.

En daarom vind ik het goed, vanwege het elegante
genoegen van haar lieflijke klank.

Pour plaire bonne compagnie pour avoir plaisanche
lie de ma vir pour desplaisance fruir qui trop anvie
a ceulz qui plaict a oir.

Om een gezelschap te behagen en het prettige
genoegen te hebben bezig te zijn, te ontkomen aan
ongenoegen van hen die maar al te graag luisteren.

De faire saunz nul discort de Deus li de bon acort
bonne chanson.

Zonder enige wanklank, in goede samenklank
een lied te maken op de harp.

Ung lion say

Ung lion say de tres belle figure
qui est assis ou jardin de liesse;
encor est il de si douce nature
qu'il ne fet mal a nul quant il le blesse.

Een wijze leeuw, zeer schoon van gestalte, zit in de hof
van vreugde; hij is zo lief van aard, zo mild van karakter,
dat hij niemand kwaad doet als men hem verwondt.

Couronés est de preu et de noublesse,
mes nul ne puet en cest jardin entrer
se li lions ne s'i vueit acorder.

Hij is gekroond met moed en adel, maar niemand
kan deze hof betreden, als de leeuw dat niet toestaat.

Plus ne put musique

Plus ne put musique son secret taire;
car tant a fait cris, plours, suspirs et plains
que d'Orpheüs a fait son secrettayre,
qui de science eft gouverné et plains.

Muziek kon haar geheim niet langer verzwijgen;
na zoveel kreten, tranen, zuchten en jammerklachten
maakte zij Orfeus, die zich laat leiden door zijn grote
kennis, tot haar vertrouweling.

Elle eft delés luy sachans,
par coy o luy soyt la douçour as chans
qui au besoing destruira fauce envie
d'ignorance, qui tant demeure en vie.

Zij staat naast hem, met haar kennis,
opdat zijn lied zo lieflijk zal zijn dat het, zo nodig,
de ondeugdelijke vijandigheid van onkunde,
die zo lang blijft voortbestaan, kan uitschakelen.

Mout a soufert la douce debonaire
pour pluseurs orgueilleux courius humains
qui faisoient maynte vois de bon aire.

Die edele liefvallige heeft veel geleden, door zelf-
ingenomen mensen, die mooie teksten maakten.

Tres doucement disoit: "use en tu mains,
tu m'afoles mes amans
qui s'adreschent et omblegent as mans
que je lour fay; las! com sui endormie
d'Ignorance, qui tant demeure en vie!"

Zij zei heel vriendelijk: "Gebruik je handen daarbij,
je brengt mijn geliefden in verwarring;
zij wenden zich tot en onderwerpen zich
aan de gevoelens die ik voor hen oproep.
Ach wee, mijn uitwerking ging teloor door onkunde,
die zo lang blijft voortbestaan."

Vertaling: Dick Wursten, Marianne Lambregts,
Bernard Huyvaert, Jan Gijssel

Huelgas Ensemble

Do 28.08.25

Sint-Andrieskerk, 22.15

Uitvoerders

Achim Schulz *artistieke leiding artistic direction*

Dorothea Jakob *cantus*

Malwine Nicolaus *cantus*

Helen Cassano *cantus*

Paul Bentley-Angell *tenor*

Daniel Thomson *tenor*

Loïc Paulin *tenor*

Tom Philips *tenor*

Hidde Kleikamp *bariton*

Tim Scott Whiteley *bassus*

Andrés Soler Castaño *bassus*

De dageraad van complexe ruimten

The dawn of complex spaces

- O virgo splendens, à 2 *Anoniem (14de eeuw)*
- Catholicorum concio, à 2, uit: Codex Las Huelgas *Anoniem*
- Ave maris stella, à 3 *Perotinus (fl. 1207-1238)?*

Het verkennen van (polyfone) ruimten

Exploring (polyphonic) spaces

- Veni creator spiritus / Christe qui lux es /
Tribulatio proxima est, à 4 *Guillaume de Machaut (ca. 1300-1377)*
- Regina seculi / Reparatrix Maria, à 5 *Anoniem (voor 1436)*

Versterkte of internationale ruimten

Amplified or international spaces

- Preco prehemincie / Precursor premittitur populum parare /
Internatos mulierum, à 4 *John Dunstaple (ca. 1390-1453)*
- O rosa bella, à 3 *John Dunstaple*
- Cuncti simus concanentes / Alleluya /
Jesse virga floruit, uit: Llibre Vermell *Anoniem (14de eeuw)*
- Wach auff mein Hort, à 2 *Oswald von Wolkenstein (ca. 1376-1445)*
- En un biau vergier, à 3 *Anoniem*

Voorbij (Bourgondische school)

Beyond (Burgundian school)

Credo, à 4 *Antonio Zacara da Teramo (ca. 1350/60-1413 of later)*

O felix templum iubila, à 3 *Johannes Ciconia (ca. 1370-1412)*

Letetur plebs fidelis /

Pastor qui revelavit, à 4 *Nicolaus Zacharie (fl. 1420-1466)*

De bloeiende ruimte – De hele spiegellens

The flourishing space – The whole mirror lense

Le basile, à 4 *Solage (fl. late 14de eeuw)*

O sancte Sebastiane / O martyr Sebastiane / O quam mira /

Gloria e honore *Guillaume Du Fay (1397-1474)*

Hé compagnons, à 4 *Guillaume Du Fay*

Bolle spiegels van de middeleeuwen

Tenor Achim Schulz, reeds jarenlang lid van Huelgas Ensemble, stelde dit programma samen voor Laus Polyphoniae. Hij liet zich inspireren door de expansieve sterrenhemels die hij op het Spaanse platteland kon bewonderen. Schulz vergelijkt die met de overweldigende ruimte van de gotische kathedraal. Wie in de meesterwerken van de architectuur rondwandelt, wordt overdonderd door de bovenmenselijke schaal, de enorme hoogtes en klankruimten – het is een fysieke ervaring die kan worden vergeleken met de bewondering van de sterrenhemels.

Er is een afstand tussen ons en de hemel, tussen het goddelijke en een hoger bewustzijn. Maar is die afstand onoverbrugbaar? De imposante hemel heeft tegelijk iets intiems. Het is een vertrouwde oneindigheid, die zich ook vertaalt in onze persoonlijke intimiteit. Elke ochtend staan we op, kijken we in de spiegel en herkennen we onszelf. Het is een oneindige intimiteit. De intimiteit is één met wat Schulz de extimiteit noemt, een oneindige ruimte.

Met hun knowhow konden Venetiaanse glasblazers de meest verfijnde glaskunst realiseren. Omstreeks 1300 slaagden ze er dankzij technologische vernieuwingen in om convexe (bolle) spiegels te creëren. In de loop van de 14de eeuw werden hun spiegels ook in de Lage Landen verkocht. Convexe spiegels zijn prominent aanwezig op beroemde schilderijen uit de Lage Landen, zoals Jan van Eycks beroemde portret van het echtpaar Arnolfini (1434), of het Werl-drieluik van Robert Campin (1438). Dankzij de unieke vorm van de convexe spiegel wordt een kleine ruimte in haar volledigheid zichtbaar. De spiegel laat intimiteit toe, een introspectieve blik, maar opent tegelijk ook het perspectief naar oneindige ruimten. In de muziek zien we een gelijkaardig fenomeen. De sacrale muziek van de kathedralen, het organum en de conductus, laat het oneindige weer-

klinken, de extimiteit, terwijl nieuwe genres uit de vroege 15de eeuw, zoals het chanson, net de intimiteit naar voren brengt. De twee zijn echter onafscheidelijk met elkaar verbonden.

Curved Mirrors of the Middle Ages

The tenor Achim Schulz, who has been a member of Huelgas Ensemble for many years, compiled this programme for *Laus Polyphoniae*. He was inspired by the wide, starry skies he admired from the Spanish countryside. Schulz compares them to the overwhelming space of a Gothic cathedral. Wandering around in these architectural masterpieces, you are dumbfounded by their superhuman scale, the enormous heights and resonant spaces – it is a physical experience comparable to admiring the stars in the sky.

There is distance between us and heaven, the divine and a higher consciousness. But is that distance impossible to bridge? There is also something intimate about that imposing celestial realm. It is a familiar infinity that becomes part of our personal intimacy as well. Every morning we get up, look in the mirror and recognise ourselves. It is an infinite intimacy. Intimacy is one with what Schulz calls 'extimacy', an infinite space.

Venetian glassblowers had the skill to create the most refined works of art in glass. Around 1300, technological innovations enabled them to create convex mirrors (i.e. mirrors that bulge out in the middle). During the 14th century, their mirrors were also sold in the Low Countries. Convex mirrors have a prominent place in famous paintings from the Low Countries, such as Jan van Eyck's famous portrait of the Arnolfini couple (1434), or Robert Campin's *Werl triptych* (1438). The unique form of the convex mirror made

a small room completely visible inside it. The mirror admits intimacy, an introspective gaze, whilst opening the perspective to infinite spaces. We see a similar phenomenon in music. The sacral music of the cathedrals, the organum and conductus, lets the infinite, the extimate resound, while new genres from the early 15th century, such as the chanson, emphasise intimacy instead. However, infinity and intimacy are inextricably linked.

O virgo splendens

O virgo splendens, hic in monte celso
miraculis serrato fulgentibus ubi que,
quem fideles conscendum universi.

O maagd, schitterend
door uw beroemde mirakels op de hoge Montserrat
die gelovigen van overal beklimmen.

Eia pietatis oculo placato
cerne ligatos fune peccatorum,
ne in fernorum ictibus graventur,
sed cum beatis tua prece vocentur.

Toe, kijk met een welwillend oog vol vroomheid neer
op mensen die gebonden zijn door zonden,
dat de slagen van de heersers van de onderwereld
hen niet verdrukken, maar met de gelukzaligen
worden geroepen door uw voorbede.

Catholicorum concio

Catholicorum concio summo,
cum gaudio in hoc sacro sollempnio solvat
laudes Deo puro corde et animo bene.
Benedicamus Domino.

Dat de gemeenschap van de katholieken
met de grootste vreugde in deze heilige
plechtigheid Gods lof mag zingen
met een zuiver hart en kuis gemoed.
Laten we de Heer zegenen!

Ave maris stella

Ave, maris stella,
virgo decus virginum,

celi regis cella,
mediatrix hominum:

Wees gegroet, ster der zee, maagd,
sieraad der maagden, woning van de hemelse Koning,
bemiddelaarster van de mensen:

ne nos pereamus,
ad te suspiramus,
ut a nobis criminum
procul sit procella.

laat ons niet verloren gaan, tot u zuchten wij,
opdat de storm van zonden ver van ons mag zijn.

Veni creator spiritus / Christe qui lux es /

Tribulatio proxima est

Triplum

Veni, creator spiritus
flentium audi gemitus,
quos nequiter gens misera
destruit; veni, prospera.

Kom, schepper geest, luister naar het zuchten van hen
die wenen, nadat slechteriken hen op gemene wijze
hebben vernietigd; kom, en maak haast.

Jam nostra virtus deficit
nec os humanum sufficit
ad narrandum obprobria
que nobis dant vecordia.

Want onze moed wankelt en de menselijke stem
volstaat niet om de smaadresdes te verwoorden
die ons in dolle woede naar het hoofd zijn geslingerd.

Diviso, cupiditas
fideliumque raritas,

unde flentes ignoramus
quid agere debeamus.

Verdeeldheid, hebzucht, een totaal gebrek aan
betrouwbare mensen, zodat wij in tranen niet weten
hoe we zouden moeten handelen.

Circumdant nos inimici,
sed et nostri domestici
conversi sunt in predones:
leopardi et leones,
lupi, milvi et aquile
rapiunt omne reptile.

Omsingel onze vijanden, nu zelfs onze huisgenoten
in schurken veranderd zijn: luipaarden, leeuwen,
wolven, wouwen en adelaars, reptielen
die alles als buit meeroven.

Consumunt nos carbunculi.
Ad te nostri sunt oculi:
perde gentem hanc rapacem,
Jhesu, redemptor seculi,
et da nobis tuam pacem.

Verterend leed vreet aan ons. We slaan onze ogen op
naar U: stort dat gespuis in het verderf, Jezus,
Redder van het mensdom, en geef ons Uw vrede.

Motetus

Christe, qui lux es et dies
fideliumque requies
nos visita.

Christus, U die licht bent en dageraad en rustpunt
voor hen die geloven, kom tot ons.

Tu furoris temperies

tu dulcoris planities
nunc excita.

U kanaliseert de toorn, U munt uit in zachtmoedigheid, bemoedig ons dan nu.

Posse tuum precipita
deprentes qui nos ita
vituperant. sicut per te fuit vita
patribus nostris reddita.

Leg Uw wil op aan de betweters die ons zó erg misprijzen. Zoals U ook aan onze voorvaderen het leven hebt teruggeschonken.

Qui tunc erant
nec tueri se poterant,
sed ad te reclamaverant,
Deus fortis.

Zij die toen leefden en zich niet konden verdedigen en zich daarom tot U hebben gewend, machtige God.

Sie cave, ne nos atterant
qui nos in guerris lacerant
nunc subortis,
et adire nexu mortis,
cuius sumus jam in portis.

Zorg ervoor dat zij die ons in de oorlog verminkten, ons niet verder kunnen uitputten, en aldus nader brengen bij de omstrengeling van de onverhoedse dood, waar we toch al zó dicht bij staan.

Nos protegas,
gentem serves tue sortis,
tui fratris ac consortis.

Wil ons beschermen, en Uw volk in acht nemen, Uw broeders en hun aanverwanten.

Causam regas
qui malos a te segregas
nec justis opem denegas,
legis lator.

Leid hun zaak in goede banen, U die zich vér houdt
van kwaadwilligen, maar nooit moeite schuwt voor de
rechtschapenen, U, ontwerper van de wet.

Proditores nunc detegas
horumque visum contegas,
consolator,
Danielis visitator
puerorumque salvator
in fornace,
per abacuth confortator.
Sis pro nobis preliator
et dimittas nos in pace.

Ontmasker de verraders, ontnem hen het zicht, U,
 vertrooster, bezoeker van Daniël, U die kinderen hebt
verlost uit een brandende oven en hen hebt getroost.
Wees onze voorspreker en laat ons heengaan in vrede.

Tenor

Tribulatio proxima est
et non est qui adjuvet.

De droefenis is nabij
en er is niemand die ter hulp snelt.

Regina seculi / Reparatrix Maria

Cantus

Regina seculi salvatrix sempiterna,
o divine fidei firmatrix nos adjuva.

O koningin van de hemel, eeuwige heilbrenghster,
o goddelijke steunpilaar van het geloof, help ons.

Ora pro nobis pia Jesum tuum filium ut nobis auxilium
conferat dulcis Maria. Amen.

Bid voor ons, vrome, tot Jezus uw Zoon,
dat Hij ons te hulp komt, Maria zoet. Amen.

Contra secundus

Reparatrix Maria
nobilis virgo pura,
consolatrix anime,
de procella ventura
famulos tuos, pia,
defende, maris stella.

Maria, waarborg van ons heil, edele, zuivere maagd,
troosteres van de ziel, beschut ons, uw dienaars,
vrome, tegen de komende stormen, ster der zee.

Seprecare filium
ut donet transmeare
seculi periculum
ut videamus eum
in poli aula. Amen.

Bid uw Zoon, dat Hij ons verlene het gevaar van deze
tijd te trotseren, opdat we Hem mogen zien
in het hemelpaleis. Amen.

**Preco preheminencie / Precursor premittitur
populum parare / Internatos mulierum**

Triplum

Preco preheminencie principi precessit
salus sapiencie subito successit;

preco penitentiam prius predicavit,
princeps per potenciam peccata purgavit;

De profeet gaat de Heer vooraf, daarop volgt het heil van de wijsheid; de profeet heeft vooraf de boetedoening aangekondigd, de Heer heeft krachtens Zijn macht de zonden gedelgd;

legislator latuit languidis largitus,
precursor patuit prudens et peritus.
Lympha lavit liquida lubricam luentem,
turba tinctam turbida timet et tergentem;

de wetgever blijft verborgen in Zijn vergiffenis aan de zwakken, de voorloper laat zien dat hij wijs en ervaren is. Het vloeiende water reinigt de smet, de onrustige schare vreest ze, want ze laat bezoedeling na;

missus ministerium magni mandatoris
mutat in mysterium modi melioris.
Pax patema panditur plebi penitenti,

de gezant van de grote bemiddelaar verandert zijn opdracht in een geheim van hogere orde.
De vrede van de Vader wordt verstrekt aan het rouwmoedige volk,

filius dum funditur flumine fluenti,
descendit divinitus donurn deitatis,
particeps paraclitus, princeps pietatis:
singulare sequitur signum sanctitatis,
tribus hiis tribuitur tronus trinitatis.

terwijl de Zoon wordt ondergedompeld in het stromende water, daalt de gave van de goddelijkheid uit de hemel neer. De trooster is aanwezig, de vorst van de genade. Er volgt een uitzonderlijk teken van heiligheid; aan deze drie wordt de troon van

de Drieuldigheid toegekend.

Cessat circumfusio, cella celsitatis,
renovat renacio requiem renatis;
premebantur patria primitus penalis,
renatosne regia recipit regalis.

De verwarring wijkt, daar is de tempel van de Allerhoogste. De hergeboorte schenkt nieuwe rust aan de hergeborenen. Het erfgoed van de vaders dat eertijds zondig was, wordt bedwongen, de hergeborenen treden binnen door de koninklijke poort.

Motetus

Precursor premittitur populum parare,
nebulosis nititur nova nunciare;

De voorloper wordt vooruitgezonden om het volk voor te bereiden. Hij spant zich in om het nieuwe te verkondigen aan hen die in duisternis zitten;

deitatem domuit deserti decenter;
predicando profuit pluribus prudenter;
carceris custodia captus coartatur,
timens tantis talia tyrannus turbatur.

in de engte van de woestijn bleef zijn zending beperkt, maar zijn wijze prediking kwam de massa ten goede. Hij werd gevangengenomen en opgesloten in de kerker. De tiran, beducht voor dergelijke dingen, werd door het grote succes van de voorloper verontrust.

Crudeli convivio caro convocavit,
saltans in salario sacro saciavit;
pars prima precinditur proceris proceri,
miserando mittitur merces mulieri.

Hij richtte een gruwelijk feestmaal in. Een danseres

heeft hem door eed gebonden. Het hoofd van de edele man wordt afgehouden en als afschuwelijk bloedgeld aan de vrouw gezonden.

Prestant per presidium preces precursoris,
sequentis subsidium sancti salvatoris.

Mogen onze gebeden dankzij de voorspraak van de voorloper ons de hulp schenken van de Heilige Verlosser die na hem is gekomen.

Tenor

Inter natos mulierum non surrexit major Johanne baptista.

Onder de kinderen van een vrouw
is er geen groter dan Johannes de Doper.

O rosa bella

O rosa bella, o dolce anima mia,
non mi lassar morire in cortesia.

O mooie roos! O mijn zoete ziel!
Laat mij alsjeblieft niet sterven!

Ai lasso mi dolente
dezo finire
per ben servire
e lialment' amare.

Ach mij! Vol spijt moet ik eindigen
om een goede dienaar en trouwe minnaar te zijn.

Soccorremi ormai
del raio languire,
cor del corpo mio,
non me lassar morire.

Sta mij bij in mijn kwijnen;
hart van mijn hart, laat mij niet sterven!

O dio d'amore
che pena e questa amare,
vedi ch'io moro tut'hora
per sta giudea.

O god van de liefde, wat een pijn is toch al dit
liefhebben, zie toch hoe ik sterf voor deze jodin.

Cuncti simus concanentes / Alleluya /

Jesse virga floruit

Cuncti simus concanentes, Ave Maria. Alleluya.

Virgo sola existente en affuit angelus,
Gabriel est appellatus atque missus celitus.

Clara facieque dixit, Ave Maria.

Laten wij allen samen zingen: Ave Maria. Halleluja.
Toen de maagd alleen was, verscheen er een engel,
Gabiël werd hij genoemd en hij was uit de hemel
gezonden. Met een stralend gezicht sprak hij: Ave Maria.

Cuncti simus concanentes, Ave Maria.

Jesse virga floruit,
virgo Deum genuit.

Clara facieque dixit, audite carissimi.

En concipies Maria, Ave Maria.

Laten wij allen samen zingen: Ave Maria.
De twijg van Jesse bloeide op, de maagd baarde God.
Met een stralend gezicht sprak hij: Luister, geliefden.
Zie, je zal een kind krijgen, Maria. Ave Maria.

Cuncti simus concanentes, Ave Maria.

Flos in virga est splendor patris.

En concipies Maria, audite carissimi.

Pariesque Filium, Ave Maria.

Laten wij allen samen zingen: Ave Maria.

De bloem aan de twijg is de glans van de Vader.
Zie, je zal ontvangen, Maria, luister, geliefden.
En je zal een Zoon baren. Ave Maria.

Cuncti simus concaves, Ave Maria.

E flore et specie arborum paraclitus.

Pariesque Filium, audite carissimi.

Vocabis eum Jhesu, Ave Maria.

Laten wij allen samen zingen: Ave Maria.

Uit de bloem, uit de schoonheid van de bomen, komt
de Heilige Geest. En je zal een Zoon baren, luister,
geliefden. Je zal Hem Jezus noemen. Ave Maria.

Cunctis simus concanentes, Ave Maria. Ave Maria.

Laten wij allen samen zingen: Ave Maria. Ave Maria.

Wach auff mein Hort

Wach auff mein Hort es leucht dort her
von Orient der liechte Tag.

Word wakker, mijn schat,
vanuit het oosten schijnt de heldere dag.

Blick durch die Braw vernym den Glanz
wie gar vein blaw des Himmelskrantz
sich mengt durch graw von rechter Schantz.

Ich fürcht ain kurzlich tagen.

Kijk door je wimpers, merk de glans op,
zoals een fijn blauw uit de hemelboog
dat zich onder het grijs van het juiste geluk mengt.
Ik ben bang dat het snel zal beginnen dagen.

Ich klag das mort des ich nit ger
man hört die Voglin jn dem Hag
mit hellem Hal erklingn' schon.

Ik klaag over het smoren van de liefde, dat ik niet

wens: je hoort de vogels in het struikgewas
met een helder gefluit weerklinken.

O Nachtigal din Speher don
mir pringet qual des ich nit lon
unweiplich muess ich klagen.

O nachtegaal, je kunstvolle melodie
brengt me pijn, daar bedank ik je niet voor,
meer dan een vrouw kan verdragen, moet ik klagen.

Mit Urlob fort deins Hertzensper
mich wunt seyd ich nit bleiben mag.

Nu ik na het afscheid weg moet, verwondt je hart me
als een speer, omdat ik niet kan blijven.

Schidliche Not mir trauren pringt
din Mündlin rot mich senlich zwingt,
der bitter Tod mich mynder dringt.
Mich schaiden macht verzagen.

Afscheidssmart zet me aan het treuren, je rode mondje
dwingt me te smachten, de bittere dood bezwaart me
zelfs minder. Afscheid nemen doet me versagen.

En un biau vergier

En un biau vergier
mon euil ha choisi
une gente fleur,
fresche et colourie.

In een schone bongerd koos mijn oog
een liefvallige bloem, fris en mooi van kleur.

Mon cuer d'elle
fu doucemant saisi
par tres grant plaisir,
faisant chiere lie.

Mijn hart werd zoetjes door haar bevangen,
door grote vreugde, en voelde zich zeer verheugd.

Mais bien tost un vent,
qui en eut la ballie,
la tres douce fleur
destruist et secha,
de quoi tout maté
mon cuer en laissa.

Maar weldra vernielde een wind die daar de kracht toe
had die allerlieflijkste bloem en deed haar verdorren,
waardoor mijn hart geheel verslagen achterbleef.

Joie ne plaisir de lors ne senti,
n'aucun bon confort,
fors merancolye;

Vreugde noch vrolijkheid voelde ik sindsdien,
evenmin enige vertroosting, behoudens melancholie;

bien ha grant raison
de vivre en soussi,
puis que de sa fleur
n'a la compagnie

mijn hart heeft groot gelijk dat het leeft in bekommernis,
het mist immers het gezelschap van zijn bloem

par ce tres grant vent,
qui fort la assalie,
et par son effort
toute consuma,
de quoy tout maté
mon cuer en laissa;

door toedoen van die hevige wind die haar zwaar heeft
aangevallen en die met zijn kracht haar helemaal te
gronde heeft gericht,

waardoor mijn hart geheel verslagen achterbleef.

Qui tout palle et taint
des lors et flaistri,
raimpli de douleur
et de maladie.

Mijn hart is heel bleekjes en aangedaan sindsdien
en verschrompeld, het is vol smart en ziekte.

Toustans est et fu
qu'il se departi
de sa plaisant fleur,
très nette et polie.

Voor altijd nam het afscheid van zijn bevallige,
bijzonder schone en elegante bloem.

Ce vent la mata
sans l'espargner mie,
qui eu le pooir
et tous les tens ha,
de quoi tout maté
mon cuer en laissa.

Die wind doodde haar en spaarde geenszins degene
die mij in haar macht had en altijd zal hebben,
waardoor mijn hart geheel verslagen achterbleef.

Credo

Voor de misdelen, zie p. 262-266.

O felix templum iubila

O felix templum iubila.
Et cohors tua canonici
nunc plaudat corde suplici
tu clere viso rutila.

O, zalige domkerk, verheug u, en uw kapittelkoor,
juich met deemoedig hart.

En gij, clerus, fleur op bij dit gezicht.

Qui presul divi muneris
de summo missus cardine
a justo nato dardane
est pastor sacri oneris.

Hij die bisschop werd door de goddelijke gave,
gezonden vanuit de hemel,
geboren uit de rechtvaardige Dardanus [Aeneas],
is herder van de heilige opdracht.

Tu genitoris Stephane
o plaustriger illustrissime
virtutes splendidissime
sunt tuis factis consone.

Gij, vader van Stephanus [van Carrara],
o illustere menner, schitterende deugden
zijn de begeleiders van uw daden.

Fano novo et multis aris
superis quas dedicasti
ad astra iter jam parasti
tibi et cunctis tui laris.

Met een nieuw heiligdom en vele altaren
die gij aan de heiligen hebt gewijd,
heeft gij u een weg ten hemel bereid
voor uzelf en heel uw familie.

Precor patre o digna proles
iusta, mitis et modesta
vitorum ac infesta
virtutibusque redolens,

Ik bid u, kinderen die uw vader waardig zijt,

rechtvaardig, mild en bescheiden,
tegenstander van ondeugden en vol van deugden,
dignare me Ciconiam
tanti licet sim indignus
tui habere in cordis pignus,
es benignus quoniam.

laat toe dat ik, Ciconia, al ben ik dat niet waardig,
een onderpand van u in mijn hart heb,
omdat gij welwillend zijt.

Letetur plebs fidelis / Pastor qui revelavit

Triplum

Letetur plebs fidelis in Barbare triumpho
querere virgine o carnem mundum
que sprevit quam vis decor nimis
in fide trinitatis se totam roboravit.

Laat het trouwe volk juichen
bij de overwinning van Barbara.
Die maagd, die de wereld van het vlees verachtte,
hield dapper stand door het geloof in de Drie-eenheid.

Quam pater revelavit
per fene stellam sibi nam
factam que Juso suo
quo pater en se capto Barbaram
occidiscet ni lapis miracolo
ad montem tranportascet
ubi pastores erant.

De Vader heeft haar voor zichzelf geopenbaard
door een venster, want ze was gemaakt voor Jezus,
en zie, haar vader zou de gevangen Barbara met het
zwaard hebben gedood, als niet door een wonder een

steen haar naar de berg had gebracht,
waar de herders waren.

Tu cantas melodiam
que factis est conformis
Nicolae Zacharie editam
in Tarento con festinatione.

Jij zingt een melodie die met de gebeurtenissen
overeenstemt, door Nicolaus Zacharia
in Tarente met ijver gecomponeerd.

Motetus

Pastor qui revelavit Barbaram
paterno quam pro ovibus
locustas in impias.

De herder die Barbara verried aan haar vader,
zag zijn schapen op wonderlijke wijze
in onreine sprinkhanen veranderd.

Mire versis recepit
in premium tradit eam
presidi fidelem in fidelis
ut diis sacrificat
metu suppliciorum vel eam
interimat vane preses Barbaram.

Hij leverde haar, trouwe beschermer onder de
getrouwen, voor een beloning uit.
De rechter wilde haar tevergeefs doen zwichten
om aan de goden te offeren, uit vrees voor de straffen
en hij dreigde er zelfs mee Barbara te doden.

Hinc mulcet hinc minatur
carceri mancepatur
expoliatur nuda

verberatur dire.

Nu eens vleide hij, dan bedreigde hij haar;
ze werd in de gevangenis geworpen,
tot naaktheid uitgekled, wreed geselsd.

Tu cantas melodiam

que factis est conformis

Nicolae Zacharie editam

in Taranto con festinatione.

Jij zingt een melodie die met de gebeurtenissen
overeenstemt, door Nicolaus Zachara
in Tarente met ijver gecomponeerd.

Le basile

Le basile de sa propre nature

tous ceulz qu'il voit tue soubdaynement,

car son venin est mortel sanz mesure,

sanz remede et sanz alegement.

De basilisk doodt door zijn aard eenieder die hij ziet,
meteen, want zijn vergif is uitermate dodelijk
en kent remedie noch verlichting.

Ainsi tue Envie

les bonz par tres sanglante jalousie,

tant que chascun voit son per a grant payne,

car Barat tient le monde en son demaine.

Zo ook doodt Afgunst de goeden
door meedogenloze jaloezie,
zodat eenieder zijn geliefde in groot verdriet ziet,
want Bedrog heerst over de wereld.

Le roy d'Amours ou palais de Droiture

si a doune sentense et jugement

contre ennemi qui par fause morsure

a vrays amans font painne et tourment;

De koning der Liefde heeft in het paleis van de Rechtvaardigheid een vonnis en oordeel geveld tegen de vijand die met zijn gemene beet ware geliefden smart en lijden geeft.

Maudite soit leur vie,

et leur jangler plain de tres grant foulie

per cui je pers l'amour fine et hauteine,

car Barat tient le monde en son demaine.

Vervloekt zij het leven en het geroddel vol dwaasheid van degenen door wie ik mijn tedere en verheven geliefde verlies. Bedrog heerst immers over de wereld.

O sancte Sebastiane / O martyr Sebastiane /

O quam mira / Gloria e honore

Triplum

O sancte Sebastiane,

semper, vespere et mane,

horis cunctis et momentis,

dum adhuc sum sanae mentis,

me protege et conserva

et a me, martyr, enerva

infirmi-tatem noxiam

vocatam epidemiam.

O Heilige Sebastiaan, altijd,
's avonds en 's morgens, op alle uren en dagen
zolang ik gezond ben van geest,
bescherm mij en behoed mij, en houd van mij weg,
martelaar, de dodelijke ziekte, de laaiende epidemie.

Tu de peste huiusmodi

me defende et custodi

et omnes amicos meos.
Qui nos confitemur reos
Deo et sanctae Mariae
et tibi, O martyr pie.

Gij, verdedig me tegen dergelijke pest
en bescherm mij en al mijn vrienden.
Wij bekennen dat wij schuldig zijn voor God
en de Heilige Maria en voor u, o vrome martelaar.

Tu Mediolanus civis
hanc pestilentiam, si vis,
potes faces cessare
et ad Deum impetrare,
quia a multis est scitum,
quod de hoc habes meritum.

Gij, burger van Milaan, kunt deze pest, als gij wilt,
doen ophouden en dit bij God verkrijgen,
want velen weten, dat dit uw verdienste is.

Zoe mutam tu sanasti
et sanatam restaurasti
Nicostratos eius viro,
hoc faciens modo miro.
In agone consolabas
martyres et promittebas
eis sempiternam vitam
et martyribus debitam. Amen.

Gij hebt de stomme Zoë genezen, en eenmaal
genezen, hebt gij haar aan haar man, Nicostratus,
teruggeschonken. In hun doodsstrijd hebt gij
de martelaars getroost en hun het eeuwige leven
beloofd, zoals aan martelaars verschuldigd is. Amen.

Motetus

O martyr Sebastiane,
tu semper nobiscum mane
atque per tua merita
nos, qui sumus in hac vita.

O martelaar Sebastiaan, blijf altijd bij ons, en krachtens
uw verdiensten, bescherm ons tijdens dit leven.

Custodi, sana et rege
et a peste nos protege,
praesentans nos trinitati
et virgini sanctae matri.

Genees ons, geleid ons en bescherm ons tegen de
pest, wees onze voorspreker bij de Drievuldigheid
en bij de heilige moedermaagd.

Et sic vitam finiamus,
quod mercedem habeamus
et martyrum consortium
et Deum videre pium. Amen.

En mogen wij zo ons leven beëindigen, dat wij als
beloning de gemeenschap met de martelaren mogen
bezitten en God mogen aanschouwen. Amen.

Contratenor

O quam mira refulsit gratia
Sebastianus, martyr inclitus.
Qui militis portans insignia,
sed de fratrum palma sollicitus
confortavit corda pallentia
verbo sibi collatus caelitus. Amen.

O met welke wondere genade schittert Sebastiaan,
de alomgeroemde martelaar.

Hij droeg de kentekens van een soldaat, en bezorgd om de zegepalm van zijn kameraden, wist hij de wankele gemoederen op te beuren met woorden die hem uit de hemel werden ingegeven. Amen.

Tenor

Gloria et honore. Amen.

In glorie en eer. Amen.

Hé compaignons

Hé compaignons, resvelons nous
et ne soions plus en soussy:
tantost vendra le temps joly,
que nous aurons du bien trestous.

Hé, kompanen, laten we ontwaken en niet langer bekommerd zijn: binnenkort breekt de mooie tijd aan waarin wij allemaal zullen worden beloond.

Laissons dire ces fauls jalous
ce qu'ils veulent, je vous en pry.
He, compaignons, resvelons nous
Et ne soions plus es soussy.

Laat die gemene afgunstigen maar zeggen wat ze willen, alsjeblijft. Hé, kompanen, laten we ontwaken en niet langer bekommerd zijn.

Quant est de moy, je boy a vous,
Huchon, Ernouls, Humblot, Henry,
Jehan, Francois, Hugues, Thierry,
et Godefrin dira a tous:

Wat mij betreft: ik drink op jullie, Huchon, Ernouls, Humblot, Henry, Jehan, Francois, Hugues, Thierry, en Godefrin zal tegen iedereen zeggen:

Hé compagnons, resvelons nous ...

Hé, kompanen, laten we ontwaken ...

Vertaling: Bernard Huyvaert, Brigitte Hermans,
Marianne Lambregts

Alla francesca jeune ensemble

Vr 29.08.25

AMUZ, 13.00

Uitvoerders

Brigitte Lesne

artistieke leiding artistic direction

Maud Haering

zang voice

Mathias Lunghi

zang voice

Camile Macinenti

zang voice

Nolwenn Le Guern

vedel fiddle

Brigitte Lesne

harp-psalterium & percussie harp psaltery & percussion

Alla francesca jeune ensemble wordt ondersteund door het Franse ministerie van Cultuur, de stad Parijs en SPEDIDAM.

Ecce tempus gaudii	<i>Anoniem</i>
Ave maris stella	<i>Anoniem</i>
Amours qui bien set enchanter	<i>Gautier de Coigny (1177/78-1236)</i>
Buer fu nez	<i>Anoniem / Gace Brulé (ca. 1160-na 1213)</i>
Ave gloriosa	<i>Anoniem</i>
Duce creature, virgine Marie	<i>Anoniem</i>
Hui matin a l'ajornée	<i>Gautier de Coigny</i>
Beata viscera Marie virginis	<i>Anoniem</i>
Beata viscera Marie virginis	<i>Perotinus (fl. 1207-1238)</i>
Partus fuit virginalis / Beata viscera / Beata viscera	<i>Anoniem</i>
Beata viscera Marie virginis	<i>Anoniem</i>
Ave Maria / O très douce Marie	<i>Philippe de Rémi (1210-1265)</i>
Lux optata claruit	<i>Anoniem</i>
Novum ver oritur	<i>Anoniem</i>
Hac in die salutari	<i>Anoniem</i>
Vivre touz temps	<i>Anoniem / Thibaut de Champagne (1201-1253)</i>
Dulcis Ihesu memoria	<i>Anoniem</i>

Ecce tempus gaudii: de klankarchitectuur van de Notre-Dame

Terwijl steenhouwers in Parijs de Notre-Dame uit de grond stampten, sleutelden musici er aan een nieuwe klankarchitectuur. Want net als de torenspitsen klommen ook de stemmenconstructies van visionaire toontimmeraars tot ongekende hoogten. Een van de belangrijkste bronnen voor de muziek van de Notre-Dame is het *Magnus liber organi*. Het grote koorboek kwam tot stand op de overgang van de 12de naar de 13de eeuw.

Het manuscript werd niet in zijn volledigheid bewaard, maar werd in onderdelen in verschillende manuscripten gekopieerd. Tegenwoordig bestaan er drie handschriften die een kostbare getuige zijn van het muzikale Parijse erfgoed. Het oudste exemplaar wordt in de Biblioteca Medicea-Laurenziana in Firenze bewaard: I-Fl Pluteus 29.1 is een klepper van formaat met niet minder dan 476 folio's en 888 composities. Twee handschriften die in de Herzog August-bibliotheek van Wolfenbüttel worden gekoesterd, vullen het repertoire aan: D-W Cod. Guelf. 628 Helmst. (W1) en D-W Cod. Guelf. 1099 Helmst. (W2).

Brigitte Lesne waagde zich voor dit concert aan een selectie uit het rijke repertoire in zowel Latijn als de 'langue d'oïl' – het oude Frans – met conductussen, antifonen, motetten, rondeaus en chansons.

De Mariaverering leefde sterk in Parijs en vertaalde zich in de muziek. *Amours qui bien set enchanter* is een lied van de benedictijnermonnik Gautier de Coincy. De tekst van *Beata viscera Marie virginis* werd door meerdere componisten op muziek gezet. Brigitte Lesne plaatst hier verschillende versies naast elkaar als voorbeeld van de verbeelding van de toenmalige componisten.

Ecce Tempus Gaudii: the Sound Architecture of Notre Dame

As masons were raising Notre Dame from the ground in Paris, musicians were creating a new architecture of sound. Like the church spires, the vocal constructions of visionary music builders scaled unprecedented heights. One of the most important sources of the music of Notre Dame is the *Magnus liber organi*. This large choirbook was produced at the turn of the 12th and 13th centuries.

The book has not been preserved complete, but copied into different manuscripts. There are currently three manuscripts that provide valuable evidence of Paris' musical heritage. The oldest of them is held by the Biblioteca Medicea-Laurenziana in Florence. I-FI Pluteus 29.1 is a gigantic book, containing no fewer than 476 folios and 888 compositions. Two manuscripts carefully preserved by the Herzog August Library in Wolfenbüttel supplement the repertoire: D-W Cod. Guelf. 628 Helmst. (W1) and D-W Cod. Guelf. 1099 Helmst. (W2).

For this concert, Brigitte Lesne will tackle a selection from the rich repertoire in both Latin and the 'langue d'oïl' – Old French – with conducti, antiphons, motets, rondeaux and chansons.

Marian devotions were popular in Paris, and that is reflected in the music. *Amours qui bien set enchanter* is a song by the Benedictine monk Gautier de Coincy. The text of *Beata viscera Marie virginis* was set to music by several composers. Here, Brigitte Lesne compares different versions to illustrate the imagination of composers at the time.

Ecce tempus gaudii

Ecce tempus gaudii
gaudeamus socii.
Cesset labor studii
in hoc floralis gaudio.
Floris renovatio
lusus est incitatio.

Zie, het is tijd voor vreugde, laat ons blij zijn, vrienden!
Laat het werk van de studie ophouden
in deze bloemrijke vreugde.
De vernieuwing van de bloem is een aansporing tot spel.

Sonet vox tripudii
gaudeamus socii.
Grata quies socii
in hoc floralis gaudio.
Floris renovatio
lusus est incitatio.

Laat de stem van de dans klinken,
laat ons blij zijn, vrienden!
Aangename rust, vrienden, in deze bloemrijke vreugde.
De vernieuwing van de bloem is een aansporing tot spel.

Novi candor lilii
gaudeamus socii
causam det solatii
in hoc floralis gaudio.
Floris renovatio
lusus est incitatio.

De nieuwe witheid van de lelie;
laat ons blij zijn, vrienden, geeft een reden tot troost,
in deze bloemrijke vreugde.
De vernieuwing van de bloem is een aansporing tot spel.

Ave maris stella

Ave maris stella
Dei mater alma
atque semper virgo
felix celi porta.

Wees gegroet, sterre der zee, voedende moeder
Gods, en altijd maagd, zalige poort des hemels.

Sumens illud Ave
Gabrielis ore
funda nos in pace
mutans Eve nomen.

Gij die dit Ave uit de mond van Gabriel mocht
vernemen, grondvest ons in de vrede
door de naam van Eva om te keren.

Sit laus Deo Patri
summo Christo decus
Spiritui Sancto
tribus, honor unus.

Eer aan God de Vader,
roem aan de hoogste Christus, aan de Heilige Geest,
één loflied aan de Drievuldigheid.

Amours qui bien set enchanter

Amours qui bien set enchanter
a plusieurs faiz tel chant chanter
dont les ames dechantent.

Liefde, die zo goed kan betoveren, laat menigeen
een lied zingen dat de zielen teleurstelt.

Je ne vuel mais chanter tel chant
mais pour cele nouviau chant chant
de qui li angres chantent.

Ik wil niet langer een degelijk lied zingen,
maar ik zing een nieuw lied voor de vrouwe
die wordt bezongen door de engelen.

Chantez de lui tuit chanteur
s'enchantez l'enchanteur
qui souvent nous enchante.

Zing over haar, jullie allemaal, zangers, en dan zullen
jullie de magiër bekoren die ons vaak betovert.

Se de la mère dieu chantez
tout en chantant iert enchantez
buer fu nez qui en chante.

Als jullie over de moeder van God zingen,
zullen jullie al zingend worden betovert;
gelukkig is degene die haar bezingt.

Dame en qui sunt touz bon confort
de mes pechiez me desconfort

Vrouwe in wie alle bijstand huist,
ik ga gebukt onder mijn zonden,

mais ce me reconforte
que nus n'est tant deconfortez
par toi ne soit tost confortez
tes confors tout conforte.

maar ik vind troost in het feit dat niemand gebukt gaat
onder zijn zonden of hij vindt in u meteen bijstand;
uw bijstand verhelpt alles.

Buer fu nez

Buer fu nez qui s'apareille
a Dieu amer et servir

et qui en oroisons veille
en ferveur et en desir.

Gelukkig de mens die bereid is God lief te hebben
en te dienen en die waakzaam is,
in gebed, vol ijver en verlangen.

Car qui sert dieu en sa vie
de loial cuer et d'entier,
il l'en rendra grant baillie
qu'en la sõe compaignie
vendra les mauvais jugier
et les justes essaucier.

Want wie God dient tijdens zijn leven, trouw en oprecht,
die zal Hij een grote beloning geven als Hij komt om de
slechten te veroordelen en de rechtvaardigen te belonen.

Ce li vint a grant merveille
quant li sains angres li dist
"Dex te saut, tendre vermeille,
tu porteras Jhesu Crist.
Dex t'a de sa grace emplie,
tu ne pues jamés pechier."

Er overkwam haar een groot wonder toen de heilige
engel tot haar sprak: "God groet u, lieve jonkvrouwe,
gij zult Jezus Christus dragen. God heeft u met Zijn
genade vervuld, gij kunt nooit zondigen."

Humblement respont Marie:
"Sur ce ne voi je mie
que pucele sanz touchier
a home puist enchargier."

Maria antwoordde ootmoedig:
"Ik zie niet in hoe een maagd zwanger kan worden
zonder tussenkomst van een man."

"Douce dame droituriere,
je te vieng dire et noncier
qu'ausi con par la verriere
entre solaus en mostier,
aussi con ça en arieres
ardoit sanz amensier
li buissons en la bruiere,

"Lieve, rechtvaardige vrouwe, ik ben gekomen om u te zeggen dat, zoals door een venster zonlicht in een kerk komt en ook eens de braamstruik brandde zonder te verteren,

concevras nete et entiere
par parole, sans touchier,
ne virginité brisier."

zo zult gij zuiver en ongeschonden zwanger worden door het woord, zonder aangeraakt te zijn, zonder uw maagdelijkheid te verliezen."

Prions la virge Marie
que nos devons tuit amer,
que en ceste mortel vie
nos doint si bien confesser
que perdre ne puissons mie
ce qu'on ne peut recouvrer:

Laten we bidden tot de maagd Maria, die wij allen moeten liefhebben, dat zij ons in dit aardse leven een goede biecht mag schenken, opdat wij niet kunnen verliezen wat je niet kan terugkrijgen:

ce est la soe compaignie
de joie si bien garnie
que nus n'el puet recouvrer,
ne cuers ne porroit penser.

namelijk haar bondgenootschap dat zoveel vreugde
verschafft en dat niemand elders vinden kan
en niemand kan begrijpen.

Ave gloriosa

Ave gloriosa, mater salvatoris.

Ave speciosa virgo, flos pudoris.

Gegroet, roemrijke moeder van de Verlosser.

Gegroet, kostbare maagd, toppunt van eerbaarheid.

Ave lux iocosa, thalamus splendoris.

Ave preciosa, salus peccatoris.

Gegroet, vrolijk licht, behuizing van plichtsgevoel.

Gegroet, waardevolle redding voor de zonde.

Ave vite via, casta, munda, pura,

dulcis, mitis, pia, felix creatura.

Gegroet, weg van het leven, jij vrome, zuivere, pure,
zoete, zachte, liefdevolle, gelukzalige schepping.

Parens modo miro nova paritura

virum sine viro, contra carnis iura.

Moeder op wonderbaarlijke wijze,

een nieuwe geboorte van een mens zonder een man
in tegenspraak met de rechten van de wet.

Virgo virginum, expers criminum,

decus luminum, celi domina.

Maagd der maagden, zonder aandeel in vergrijpen,
sieraad van het licht, heerseres in de hemel.

Salus gencium, spes fidelium,

lumen cordium, nos illumina.

Redding voor de mensen, hoop voor de getrouwen,
licht voor de harten, verleen ons glans.

Nosque filio tuo tam pio,
tam propicio, reconcilia,

Verzoen ons met je zo plichtsgetrouwe
en bijzonder genadige Zoon,

et ad gaudia nos perhennia.
duc, prece pia, virgo maria.

en leid ons door je trouwe gebed
naar de vreugde die blijvend is, maagd Maria.

Duce creature, virgine Marie

Duce creature, virgine Marie,
chaste, nette et pure et saunz vilenie,
par vus est la dure mort, a ceus finie,
ki humeine figure ont la dreite vie.

Lief schepsel, maagd Maria, kuis, rein, zuiver
en vrij van zonde, door u is een einde gekomen aan
de wrede dood, voor de mensen die rechtvaardig leven.

Vus estes la rose d'espine nurie,
par ki est desclose la porte de vie,
ka trestuz grant pose fu par la folie,
Eve e Adam close, ke plein furent d'envie.

U bent de roos, gevoed door de doorn,
waardoor de poort van het leven is geopend,
die door de onbezonnenheid van Eva en Adam
– die vol begeerte waren – gesloten was.

Porte de salu, vu estes refu,
garaunt et escu, cuntre l'enemi.
Vus estes le port, solaz et confort,
A ceus ki la mort urent deservi.

Portaal tot het heil, u bent onze toevlucht,
onze bescherming en schild tegen de vijand.

U bent de haven, de troost en steun
voor hen die de dood hadden verdiend.

Pur ceo en chantant et tut en plurant,
mère al rei pusant, de quer fin vus pri
k'envers votre enfant, me seez aidant,
k'il me seit garant e eit de moi merci.

Daarom vraag ik u zingend en in tranen, vanuit een
oprecht hart, moeder van de almachtige koning,
wees mijn voorspraak bij uw kind, opdat Hij mij
beschermt en Zijn genade schenkt.

Hui matin a l'ajornée

Hui matin a l'ajornée
toute m'ambleüre
chevauchai par une prée
par bone aventure
une flourete ai trovée
gente de faiture
en la fleur qui tant m'agrée
tournai luer ma cure

Vanmorgen, bij dageraad, reed ik in telgang
door een wei, bij toeval vond ik er een bloempje
dat er mooi uitzag. Ik richtte al mijn aandacht
op die bloem die mij zeer aanstond,

a donc fis dusqu'a sis
de la fleur de paradys.
Chascun lo qui l'aint et lot, o, o, o, o, o, o,
ni a tel dorenlot
pour tout a un mot, o, o, o, o,

toen maakte ik wel zeker zes verzen
over de bloem van het paradijs.

O, o, o, o, o, o, een mooier lied bestaat er niet;
dit lied zegt alles in één woord,

sache qui m'ot
mar voit et mar ot
qui lait Marie pour Marot.

o,o,o,o, wie mij hoort, moet weten dat wie Maria verlaat
voor Marot, niet goed ziet en niet goed hoort.

Chant Robins des robardeles,
chant li sos des sotes,
mais tu clers qui chantes d'eles
certes tu rasotes.

Robin bezingt kokette vrouwtjes; een dwaas bezingt
dwaze vrouwen, maar jij, klerk die hen bezingt,
heus, jij spreekt dwaze taal.

Laissons les vies pastoreles,
ces vielles riötes,
si chantons chançons noveles,
biaux dis, beles notes

Vergeet die herdersliedjes, die oude liefdesliedjes
en laten we nieuwe liederen zingen,
met mooie teksten en schone muziek,

de la fleur qui sanz sejour
chantent angle nuit et jor.

over de bloem die onophoudelijk, dag en nacht
wordt bezongen door de engelen.

A la fin pri la roÿne,
la rose dou monde
qui est la dois, la pechine,
qui tot cure et monde
qu'ele lait m'ame orpheline,
m'ame orde et imonde,

Tot slot bid ik de koningin, de roos van de wereld,
die het middel, het water is dat alles herstelt en zuivert,
dat zij zich ontfermt over mijn verdwaalde ziel,
mijn slechte en onzuivere ziel,

si qu'a la fin soit bien fine,
bien pure et bien monde,
et nos toz de ça desoz
daint mener ou païs dous.

opdat die uiteindelijk zeer goed mag zijn, zuiver en heel
schoon, en zij ons allemaal van hier mee mag nemen
naar het aanlokkelijke land.

Beata viscera Marie virginis

Beata viscera Marie virginis,
quae portaverunt eterni patris filium,
alleluia.

Gelukkig de moederschoot van de maagd Maria,
die heeft gedragen de Zoon van de eeuwige Vader,
halleluja.

Beata viscera Marie virginis

Beata viscera
Marie virginis,
cuius ad ubera
rex nominis;
veste sub altera
vim celans numinis,
dictavit federa
Dei et hominis.

Gezegend is de schoot van de maagd Maria,
met aan haar boezem de koning met een grote naam

die de invloed van Zijn goddelijke macht verhult
met een sluier, die een verbond heeft gesloten
met God en de mens.

O mira novitas
et novum gaudium,
matris integrita
post puerperium.

O wonderlijke nieuwheid, en nieuwe vreugde van een
ongeschonden moeder na de geboorte van haar kind.

Populus gentium
sedens in tenebris
surgit ad gaudium
partus tam celebris:
Iudea tedium
fovet in latebris,
cor ferens consciumdelicti funebris.

Het volk der volkeren dat in de duisternis vertoeft,
rijst op bij de vreugde om zulk een feestelijke geboorte:
Judea koestert zijn walging in het verborgene,
het hart draagt het duidelijke besef van het onheil in zich.

Partus fuit virginalis / Beata viscera / Beata viscera

Triplum (instrumentaal)

Partus fuit virginalis.

Duplum

Beata viscera
Marie virginis,
tam salutifera,
tantique nominis
que portaverunt proprium

eterni patris filium,

Gelukkige schoot van de maagd Maria, zo heilbrengend,
en van zo grote naam, die de Zoon
van de eeuwige Vader, haar eigen kind droeg,

qui sumendo carnis exilium,
mundi nefas extersit impium,
nobis parando premium
iter ad gaudium.

die door het aannemen van de ballingschap van het
vlees, de zonden van de wereld heeft weggenomen,
en ons de beloning heeft bereid:
de weg naar de vreugde.

Tenor (instrumentaal)
Beata viscera.

Beata viscera Marie virginis

Beata viscera Marie virginis
que fructu gravida eterni germinis
in vite poculo propinat pro nobis
et nostro vitio potum dulcedinis.

Gezegende schoot van de maagd Maria, die zwanger
was van de vrucht van het eeuwige zaad, die ons in de
beker van de wijnstok de drank van zoetheid schenkt,
tegengif voor onze zonde.

Ave Maria / O très douce Marie

Ave Maria.

Wees gegroet Maria.

O très douce Marie,
fontaine de pitié qui ja jour n'iert tarie

qui a maint peceour donnés misericorde
je vous pri, douce dame, que vous ne souffrés mie
que deables ait m'ame en la soie baillie.

O allerzoetste Maria, bron van mededogen
die nooit droog valt, die menig zondaar erbarmen hebt
geschonken, ik bid u, lieve vrouwe, dat u niet toelaat
dat de duivel mijn ziel in zijn macht krijgt.

Gratia plena.

Vol van genade.

Dame, de toute grasse plaine
plus assés que n'est d'iauwe rivièrre ne fontaine,
ne la mers ensemment qui est grans et parfonde.

Dame, ki esleüe fustes pour la souveraine
en qui Diex s'aombra pour nous oster de paine.

Vrouwe, vol van genade, voller dan een rivier of bron vol
water is, voller ook dan de zee, die groot is en diep.

Vrouwe die uitverkoren werd als de hoogste,
in wie God mens werd om ons vrij te maken van de straf.

Dominus tecum.

De Heer zij met u.

Dame, avoèques toi est Diex
et tu avoèques lui en la joie des ciex,
qui si est grans et bonne nus ne le poroit dire!
Douce dame, ostés moi de tous peciés mortex,
si que je, vostre fil et vous es ciex remire!

Vrouwe, God is bij u, en u bent samen met Hem
in de hemelse vreugde, die zo groot is
en zo aangenaam dat niemand het kan vertellen!
Lieve vrouwe, behoed mij voor de doodzonde,
opdat ik uw Zoon en u in de hemel mag aanschouwen.

Benedicta tu in mulieribus.

Gezegend zijt gij boven alle vrouwen.

Par cest mot poons bien tuit savoir que tu fus
par deseur toutes femmes sainte et bonne eüree.
Bien le nous moustra la, ou tost fu secourus
par ta misericorde, tes clers Theophilus
qui de mettre en enfer s'ame avoit encartree.

Door deze woorden kunnen wij allen weten dat u
de heiligste en gelukkigste van alle vrouwen was.
Dat werd ons wel bewezen toen, door uw erbarmen,
uw klerk Theophilus gezwind werd gered toen
zijn ziel was gevangen om die naar de hel te brengen.

Et benedictus.

En gezegend.

Dame, estre doit beneois li enfes.

Vrouwe, het kind moet gezegend zijn.

Fructus ventris tui.

De vrucht van uw lichaam.

De ton ventre li fruis
qui tant fu debonaires, simples, dous et cortois
qu'il volt pour nous morir el gibet de la crois
et souffri tant martires, tant tourmens, tant anuis!
Vierge, qui le portastes, vierge avant, vierge puis,
conduisiés m'ame là ou sont les douces vois!

De vrucht van uw schoot, die zo nobel, nederig,
liefdevol en edelmoedig was, dat Hij voor ons wilde
sterven aan het kruis en zoveel martelingen,
kwellingen en pijn onderging!

Maagd, u die Hem droeg, maagd voordien en maagd
nadien, leid mijn ziel naar waar de zoete stemmen zijn.

[Sancta Maria, ora pro nobis].

Heilige Maria, bid voor ons.

Lux optata claruit

Lux optata claruit
gaude Syon filia.

Het verlangde licht is verschenen,
verheug je, dochter van Sion!

Virga que iam aruit
virga succi nescia
virga lesse floruit
iuxta vaticinia cum gloria.

De staf die verdord was, de staf zonder sap, de staf van
Jesse is opgebloeid, zoals voorspeld, in glorie.

Gignitur, nascitur
Cristus sicut voluit
divina clementia.

Hij wordt verwekt, Hij wordt geboren, Christus,
zoals Hij het wilde, door goddelijke genade.

Hoc in hoc, hoc in hoc,
hoc in hoc sollempnio
concinat hec concio!

Laat op dit, op dit, op dit feest
deze gemeenschap zingen!

Nascendi primordia
subiit eternitas.

De eeuwigheid onderging het begin
van het geboren worden.

Induit servitia
superna regalitas
lactat patrem filia
quem parit virginitas cum gloria.

De hemelse koninkrijkheid heeft dienstbaarheid
aangetrokken, de dochter voedt de Vader,
die zij als maagd met glorie baart.

Angitur, frangitur
hostilis protervia
et eius potentia.

De vijandige overmoed wordt gekweld, wordt gebroken,
en zijn macht vernietigd.

Quicquid fuit mysticum
testamento veteri
quicquid fuit typicum
Moyses et ceteri
fructum per daviticum
decet patefieri cum gloria.

Alles wat mysterieus was in het oude verbond, alles wat
symbolisch was bij Mozes en de anderen, moet nu via
Davids nakomeling in glorie worden geopenbaard.

Iudea, gens rea
Regem crede celicum
per quem sumus liberi.

Judea, schuldige natie, geloof in de hemelse koning
door wie wij vrij zijn geworden.

Novum ver oritur

Novum ver oritur
letemur igitur
iam flos egreditur.

Een nieuwe lente breekt aan, laten wij ons daarom
verheugen; reeds komt de bloem tevoorschijn.

Cesset tristitia

floralis gaudia dat epyphania.

Laat droefheid verdwijnen,
de vreugde van de bloemen brengt een openbaring.

Hyemps extinguitur

letemur igitur

estas reducitur.

De winter wordt verdreven, laten wij ons daarom
verheugen, de zomer keert terug.

Cesset tristitia

floralis gaudia dat epyphaniad.

Laat droefheid verdwijnen,
de vreugde van de bloemen brengt een openbaring.

Meror exchiditur

letemur igitur

lulus revertitur.

Verdriet wordt verdreven, laten wij ons daarom
verheugen, het spel keert terug.

Cesset tristitia

floralis gaudia dat epyphania.

Laat droefheid verdwijnen,
de vreugde van de bloemen brengt een openbaring.

Vivre touz temps

Vivre touz temps et chascun jour morir,

ce doit li hons saigement esperer.

Au vivre doit penser por lui chevir,

et au morir por les maus eschivier.

Een leven dat voortduurt en iedere dag sterven,

dat moet een wijs mens verwachten.

Aan leven moet hij denken om verder te gaan en aan
sterven om het kwaad te mijden.

Qu'ensi le fet, il ne puet meserrer,
ne perdre Dieu, ne povreté servir.
A tel conseil se fet bon assentir
car on en puet l'ame et le cors sauver.

Wie zo leeft, kan niet dwalen, los geraken van God, of
bijdragen aan zijn ondergang.

Aan zo'n raad moet men zich houden,
want daarmee kan men ziel en lichaam redden.

Se bien nos veut de la mort souvenir
que Jhesu Crist soffri por nos sauver,
nos ne poons a la joie faillir
qu'il donne a ceus qui le sevent amer.

Dus gedenken wij de dood, die Jezus Christus
onderging om ons te redden.

Dan kunnen we ons niet de vreugde ontzeggen
die Hij schenkt aan wie Hem liefhebben.

Sa douce mere en devons reclamer,
qui si vuille noz ames garantir
au perillous besoiing des cors partir,
qu'ele les face avec li osteler.

Zijn lieve moeder moeten we daartoe aanroepen, opdat
zij onze zielen beschermt als die, vol gevaar, van het
lichaam moeten scheiden
en zij die bij haar laat wonen.

Lors se devront li mauvais esbahir
qui de nul bien ne se devront vanter
quant Diex fera les bons o lui venir
et les mauves ou feu d'enfer aller

a touz jorz mes, sanz merci recouvrer.

Dan zullen de zondaars die zich op niets goeds kunnen beroepen ontsteld zijn, als God de goeden tot zich laat komen en de slechten naar het hellevuur stuurt, voor eeuwig, zonder dat zij genade krijgen.

Por ce doit on en sa vie servir
son creator, por avoir au fenir
saint paradis, qu'il nos vuille donner.

Daarom moet men in zijn leven zijn Schepper dienen, om aan het einde het heilige paradijs te verwerven dat Hij ons wil schenken.

Chançon, va t'en la dame saluer
en cui cil fest parole en char muer
qui en la croiz daigna por nos morir.

Lied, ga de vrouwe groeten, in wie het woord vlees is geworden dat aan het kruis wilde sterven voor ons.

Dulcis Ihesu memoria

Dulcis Ihesu memoria
dans vera cordi gaudia
sed super mel et omnia
eius dulcis presencia.

Dierbare herinnering aan Jezus brengt ware vreugde in het hart; maar boven honing en alles is Zijn zoete aanwezigheid.

Cum Maria diluculo
Ihesum queram in tumulo
cordis clamore querulo
mentem queram, non oculo.

Met Maria in de vroege ochtend zal ik Jezus zoeken in het graf; met het klagende geroep van het hart

zal ik Hem zoeken, met mijn geest, niet met het oog.

Nil canitur suavius
auditur nil iocundius
nil cogitatur dulcius
quam Ihesus Dei filius.

Niets wordt zo zoet bezongen, niets klinkt zo vreugdevol, niets wordt zo aangenaam overwogen als Jezus, de Zoon van God.

Ihesus spes penitentibus
quam plus es petentibus
quam bonus te querentibus
salus inventientibus.

Jezus, hoop voor berouwvollen, hoe meer bent U voor wie naar U verlangt; hoe goed bent U voor wie U zoekt, redding voor wie U vindt.

Mane nobiscum, Domine,
novo manens in lumine
pulsa noctis caligine
mundum replens dulcedine.

Blijf bij ons, Heer, blijvend in nieuw licht, verdrijf de duisternis van de nacht, en vul de wereld met zoetheid.

Portas vestras attolite
celi cives occurrite
triumphatori dicite:
"Salve, Ihesu, rex inclite!"

Hef uw poorten op, hemelse burgers, kom tegemoet, en zeg tot de overwinnaar:
"Gegroet, Jezus, roemrijke Koning!"

Iam prosequamur laudibus
Deum regem et precibus

ut nos donet regalibus
cum Cristo frui sedibus.

Laten wij God, de Koning, met lof en gebed prijzen,
opdat Hij ons koninklijke gaven schenkt, en wij met
Christus van de hemelse zetels mogen genieten

Vertaling: Bernard Huyvaert, Marianne Lambregts,
Brigitte Hermans

Le Miroir de Musique

Vr 29.08.25

AMUZ, 20.00

Een video-inleiding door Sofie Taes

vindt u op de betreffende concertpagina op amuz.be.

Uitvoerders

Baptiste Romain *artistieke leiding artistic direction*

Miriam Trevisan *sopraan soprano*

Jacob Lawrence *tenor tenor*

Aliénor Wolteche *vedel fiddle*

Claire Piganiol *harp & organetto harp & organetto*

Baptiste Romain *vedel & doedelzak fiddle & bagpipes*

Lo plaing comenz iradamen	<i>Cercamon (fl. 1137-1149)</i>
Dirai vos senes duptansa	<i>Marcabru (fl. ca. 1129-ca. 1150)</i>
Nota Quan lo rossinhols el folhos	<i>naar Jaufre Rudel (fl. 1120-1147)</i>
A la douçor de la bele seson	<i>Gace Brulé (ca. 1160-na 1213)</i>
Rassa tan creis e mont'e poia	<i>Bertran de Born (ca. 1140-voor 1215)</i>
Estampida Kalenda maya	<i>naar Raimbaut de Vaqueiras (1150/60?-1207)</i>
D'un sirventés no'm cal far loignor ganda	<i>Bertran de Born / melodie van Guiraut de Bornelh (ca. 1140-ca. 1200)</i>
Si tuit li dol e.l plor e.lh marrimen	<i>Bertran de Born</i>
Vers faitz als enflabotz	<i>naar Peire d'Alvernhe (fl. 1149-1170)</i>
Nostre Seigner somonis el meteis	<i>Bertran de Born</i>
Ja nus hons pris	<i>Richard Leeuwenhart (1157-1199)</i>

De troubadours van Eleonora van Aquitanië

West-Europa kende in de 12de eeuw een aaneenschakeling van politieke twisten en Eleonora van Aquitanië was daarbij een van de spilfiguren in vele intriges. Voor troubadours en trouvères was ze een belangrijke inspiratiebron. Ze kwam voor het eerst ter sprake in *Lo plaing comenz iradamen*, waarin haar huwelijk in 1137 met Lodewijk VII, de Franse troonopvolger, werd beschreven. De tekst is van Cercamon, een van de jongleur-troubadours en beschermelingen van Eleonora's vader, Willem X, hertog van Aquitanië en het toonbeeld bij uitstek voor de nobele waarden. Marcabru was een andere beschermeling van Willem, die de nieuwe koningin volgde naar Parijs. De dichter is een van de grondleggers van de sirvente, een gedicht met politieke, morele of religieuze thema's.

Eleonora kon Lodewijk geen mannelijke troonopvolger schenken en na verschillende disputen werd beslist om een punt te zetten achter het huwelijk. Ze kregen van de paus de toelating om te scheiden. Acht weken na de scheiding huwde Eleonora in 1152 met Hendrik II Plantagenet in Poitiers. Het koppel kreeg vijf zonen en drie dochters. Het lied *A la douçor de la bele seson* van Gace Brulé is gewijd aan Geoffroy, de vierde zoon van het koppel. Geoffroy had een vriendschapsband met Bertran de Born, een auteur die de intriges tussen de Plantagenets beschreef.

Toen de drie oudste zonen in 1173 tegen hun vader in opstand kwamen, sloot Eleonora zich bij hen aan. Ze moest haar opstand bekopen met 15 jaar gevangenschap. In 1183 schreef de Born twee sirventes die handelden over de strijd tussen de familieleden. Toen Hendrik in 1189 overleed, werd hij opgevolgd door zijn zoon Richard (Leeuwenhart), en werd Eleonora vrijgelaten. In *Nostre Seigner somonis el meteis* zingt Bertran de Born over de derde kruistocht (1190-1192) die door Richard werd geleid. Toen Richard na de kruistocht werd gevangengenomen,

betaalde Eleonora het losgeld van 150.000 mark voor haar zoon. In *Ja nus hons pris* beschrijft Richard de moeilijke periode na de kruistocht.

Les Troubadours d'Aliénor

In the 12th century Europe experienced a whole array of political intrigues, and Eleanor of Aquitaine was one of the key figures in many of these machinations. For troubadours and trouvères, she was an important source of inspiration. She is first mentioned in *Lo plaing comenz iradamen*, which describes her marriage in 1137 to Louis VII, the heir to the French throne. The text is by Cercamon, a minstrel and troubadour who was among the protégés of Eleanor's father, William X, Duke of Aquitaine, and the quintessential representative of noble values. Marcabru was another of William's protégés, who followed the new queen to Paris. The poet is one of the creators of the sirvente, a poem on political, moral or religious themes.

Eleanor could not give Louis a male heir to the throne, and after several disputes, they decided to end their marriage. The pope granted them permission for a divorce. In 1152, eight weeks after the divorce, Eleonor married the Plantagenet heir, Henry II, in Poitiers. The couple had five sons and three daughters. The song *A la douçor de la bele seson* by Gace Brulé is dedicated to Geoffrey, the couple's fourth son. Geoffrey was a friend of Bertran de Born, an author who wrote about the intrigues between the Plantagenets.

When the elder three sons rebelled against their father in 1173, Eleanor joined them. She had to pay for her rebellion with 15 years of imprisonment. In 1183, Bertran wrote two sirventes about the fight between the family members. When Henry died in 1189, he was succeeded by his

son Richard (the Lionheart), and Eleanor was released. In *Nostre Seigner somonis el meteis*, Bertran sings of the Third Crusade (1190-1192) led by Richard. When Richard was imprisoned after the crusade, Eleonor paid the 150,000 marks demanded in ransom for her son. In *Ja nus hons pris*, Richard describes the difficult time that followed the crusade.

Lo plaing comenz iradamen

[I.] Lo plaing comenz iradamen
d'un vers don hai lo cor dolen;
ir' e dolor e marrimen
ai, car vei abaissar Joven:
malvestatz puej' e Jois dissen
despois muric lo Peitavis.

Ik begin droef aan mijn klaagzang, met een gedicht
dat mijn hart pijnigt: ik voel verdriet en treurnis,
omdat ik zie hoe de jonge generatie (edelen) teloor gaat:
onrecht neemt toe en vreugde neemt af
sinds de dood van de Poitevin.

[II.] Remazut son li prez e-il lau
qi solon issir de Peitau;
ai! com lo plaino li Barrau;
peza-m s'a longas sai estau.
Segners, lo baro q'ieu mentau
metet, si-us platz, em paradis!

De roemrijke en achtenswaardige daden die gewoonlijk
uit de Poitou kwamen, zijn stilgevallen; Ach! Hoezeer
treuren de mensen van Bar le Duc om hem: het valt mij
zwaar nog langer op aarde te blijven. Heer, neem de
edele heer die ik gedenk op in het paradijs!

[III.] Del comte de Peitieu mi plaing,
q'era de Proeza compaing;
despos Pretz e Donars soffraing,
peza-m s'a lonjas sai remaing.
Segners, d'efern lo faitz estraing,
qe molt per fon genta sa fis.

Ik treur om de graaf van Poitiers, de metgezel van
onverschrokkenheid; nu merite en vrijgevigheid

verdwenen zijn, vind ik het zwaar nog lang op aarde
te blijven. Heer, houd hem ver van de hel,
want zijn einde was bijzonder edel.

[IV.] Glorios Dieus, a vos me clam,
car mi toletz aqels qu'ieu am;
aissi com vos formetz Adam,
lo defendetz del fel liam
del foc d'efern, qe non l'aflam,
q'aqest segles nos escharnis.

Glorierijke God, ik beklaag me bij U, want U ontnemt
mij de persoon die ik liefheb; U had de macht om Adam
te scheppen; gebruik dan die macht om de graaf te
behoeden voor het kwaad van het hellevuur; laat het
hem niet verteren, want deze wereld misleidt ons.

[V.] Aqest segle teing per enic,
qe-l paubre non aten ni-l ric.
Ai! con s'en van tuit mei amic,
e sai remanem tuit mendic.
Pero sai ben q'al ver afic
seran li mal dals bos devis.

Ik beschouw deze wereld als onrechtvaardig, want
de wereld staat onverschillig tegenover arm en rijk.
Ach! Al mijn vrienden verdwijnen,
en wij blijven hier allemaal in armoede achter.
Maar ik weet best dat bij het laatste oordeel
de slechten zullen worden gescheiden van de goeden.

[VII.] Plagnen lo Norman e Franceis
e deu lo be plagner lo reis,
cui laisset la terra e-l creis;
pos aitan grant honor li creis,
mal estara si non pareis

chivauche sobre Serrazis.

De Normandiërs en de Fransen treuren om hem,
en dat zou ook de koning moeten doen,
wiens grondgebied hij heeft verlaten;
hij heeft zijn gebied zó sterk uitgebreid dat blaam
hem zal treffen als hij niet optrekt tegen de Moren.

[IX.] Lo plaingz es de bona razo,
qe Cercamonz tramet N'Eblo.

Ai! com lo plaigno li Gasco,
cil d'Epaina e d'Arago.

Saint Jacme, membre-us del baro,
qe denant vos jai pelegris.

De klaagzang die Cercamon opdraagt aan heer Eble
heeft een goede reden. Ach, hoezeer betreuren de
Gasconjers hem, en de Spanjaarden en Aragonezen!
Heilige Jacobus, gedenk de edelman
die als pelgrim eeuwig rust, vóór u.

Dirai vos senes duptansa

Dirai vos senes duptansa
d'aquest vers la comensansa;

li mot fan de ver semblansa;

— Escoutatz! —

Qui ves Proeza balansa
semblansa fai de malvatz.

Zonder aarzeling vertel ik je het begin van dit gedicht;
de woorden lijken waarheid. Luister! Wie wankelt
wanneer moed nodig is, lijkt een vilein persoon te zijn.

Jovens fail e fraing e brisa,
et Amors es d'aital guisa
de totz cessals a ces prisa,

— Escoutatz! —

Chascus en pren sa devisa,
ja pois no-n sera cuitatz.

De jeugd verdwijnt, lost op, houdt op, en de liefde zit zo
in elkaar dat ze alle schatplichtigen een schatting oplegt.
Luister! Ieder krijgt zijn deel
en niemand wordt ooit vrijgesteld.

Amors vai com la belluja
que coal fuec en la suja
art lo fust e la festuja.

— Escoutatz! —

E non sap vas qual part fuja
cel qui del fuec es gastatz.

De liefde is als de vonk die in het roet smeult,
onder het vuur, ze doet dan hout en stro ontbranden.
Luister! Hij die wordt verteerd door vuur,
weet niet waarheen hij moet vluchten.

Dirai vos d'Amor com signa;
de sai guarda, de lai guigna,
sai baiza, de lai rechigna.

— Escoutatz! —

Plus sera dreicha que ligna
quand ieu serai sos privatz.

Ik zal je over de liefde vertellen, hoe ze hierheen wenkt
en daarheen lokt, hoe ze hier kust en daar afhoudt.
Luister! Ze zal rechter zijn dan een koord
als ik me met haar zal inlaten.

Amors soli' esser drecha,
mas er'es torta e brecha
et a coillida tal decha.

— Escoutatz! —

Lai ou non pot mordre, lecha
plus aspraments no fai chatz.

Liefde placht rechtdoorzee te zijn, maar tegenwoordig
is ze verwrongen en beschadigd en heeft er de volgende
ondeugd bij verworven. Luister!
Daar waar hij niet kan bijten, likt hij vinniger dan een kat.

Greu sera mais Amors vera
pos del mel triet la cera
anz sap si pelar la pera.

— Escoutatz! —

Doussa'us er com chans de lera
si sol la coal troncatz.

Liefde kan voortaan nauwelijks waarachtig zijn, nu ze
was aan de honing heeft onttrokken; ze weet echter
heel goed hoe peren te schillen. Luister!
Ze zal lieflijk voor u zijn, zoals het geluid van de lier,
als u haar maar de staart afsnijdt.

Amors es mout de mal avi;
mil homes a mortz ses glavi,
Dieus non fetz tant fort gramavi.

— Escoutatz! —

Que tot nesci del plus savi
non fassa, si-l ten al latz.

Liefde stamt uit een slecht geslacht, ze doodde
duizenden mensen met haar zwaard. God schiep
geen enkele geleerde die machtiger is. Luister!
Liefde verandert de meest verstandige mens in een
onnozelaar, zodra ze hem in zijn strikken heeft.

Cujatz vos qu'ieu non conosca
d'Amor s'es orba o losca?
Sos digz aplan'et entosca.

— Escoutatz! —

Plus suau poing qu'una mosca
mas plus greu n'es hom sanatz.

Denk je dat ik niet weet of liefde blind is of bijziend?
Ze slijpt en polijst haar woorden. Luister!
Ze steekt aangenamer dan een steekvlieg,
maar je herstelt er moeilijker van.

Marcabrus, fills Marcabruna,
fo engenratz en tal luna
qu'el sap d'Amor cum degruna.

— Escoutatz! —

quez anc non amet neguna,
ni d'otra non fo amatz.

Marcabru, zoon van Marcabruna, werd verwekt in dit
ondermaanse, zodat hij weet hoezeer de liefde leidt
tot verval. Luister! Nooit beminde hij een vrouw
of werd hij door een vrouw bemind.

A la douçor de la bele seson

A la douçor de la bele seson,
que toute riens se resplent en verdor,
que sont biau pré et vergier et buisson
et li oisel chantent deseur la flor,
lors sui joianz quant tuit lessent amor,
qu'ami loial n'i voi mes se moi non.

Seus vueil amer et seus vueil cest honor.

In het milde, mooie jaargetijde, als alles schittert van het
groen, als velden, boomgaarden en struikgewas schoon-
heid bezitten en de vogeltjes zingen boven de bloemen,
dan ben ik blij, wanneer allen de liefde opgeven en ik,
behalve mijzelf, geen enkele trouwe minnaar zie.

Alleen ik wil echt beminnen en jaag die eer na.

Mult m'ont grevé li tricheor felon,
mes il ont droit, c'onques ne-s amai jor.
Leur deviner et leur fausse acheson
fist ja cuidier que je fusse des lor;
joie en perdi, si en crut ma dolor,
car ne m'i soi garder de traïson;
oncore en dout felon et menteor.

Die valse verraders hebben mij zeer gekwetst,
maar ze hebben gelijk, ik hield nooit van hen.
Door hun praatjes en hun valse woorden
dacht men al dat ik ook bij hen hoorde;
daardoor verdween mijn vreugde en nam mijn verdriet
toe, want ik wist mij niet te hoeden voor verraad;
nog steeds vrees ik valsaards en leugenaars.

Entor tel gent ne me sai maintenir
qui tout honor lessent a leur pouoir:
tant com je m'aim, les me couvient haïr
ou je faudrai a ma grant joie avoir.
c'est granz ennuis que d'aus amentevoir,
mes tant les hé que ne m'en puis tenir;
ja leur mestier ne leront decheoir.

Te midden van zulke mensen kan ik niet blijven,
zij doen alles om eer te verzaken: zolang ik achtung heb
voor mijzelf, moet ik hen haten, anders verspeel ik mijn
kans op groot geluk. Het is heel vervelend om aan hen te
denken, maar mijn haat is zo groot dat ik niet anders kan;
zij zullen hun gewoontes nooit opgeven.

Or me dont Deus ma dame si servir
q'il aient duel de ma joie veoir.
Bien me devroit vers li grant lieu tenir

ma loiauté, qui ne puet remanoir;
mes je ne puis oncore apercevoir
qu'ele des biens me vuelle nus merir
dont j'ai sousfert les maus en bon espoir.

Moge God nu geven dat ik mijn Vrouwe zo goed dien
dat zij verdriet voelen als ze mijn vreugde zien.
Ik zou hoog in haar aanzien moeten staan,
vanwege mijn trouw, die onwankelbaar is;
maar ik kan nog niet inschatten of zij mij met weldaden
wil belonen voor al het lijden dat ik onderging,
vol goede hoop.

Je n'en puis mes se ma dame consent
en ceste amour son honme a engingnier
car j'ai apris a amer loiaument,
ne ja nul jour repentir ne m'en qier;
si me devoit a son pouoir aidier
ce que je l'aim si amouusement,
n'autre ne puis ne amer ne proier.

Ik kan niets doen, als mijn Vrouwe toestaat dat haar
dienaar in deze liefde wordt misleid, want ik heb geleerd
trouw lief te hebben en daar wil ik nooit spijt van krijgen;
daarom zou ze mij naar beste kunnen moeten helpen,
want ik houd met zoveel liefde van haar, dat ik geen
ander kan beminnen of om liefde kan vragen.

Li quens Jofroiz, qui me doit consoillier,
dist qu'il n'est pas amis entierement
qui nule foiz pense a amour laissier.

Graaf Jofroiz, die mij raad geeft,
zegt dat hij die er ooit over denkt
de liefde vaarwel te zeggen, geen ware minnaar is.

Rassa tan creis e mont'e poia

[I.] Rassa, tan creis e mont'e poia
cella qu'es de toz enjanz voia
sos pretz c'a las meillors enoia,

Rassa, de merite van de vrouw die absoluut geen mis-
leiding kent, is zo prijzenswaardig, verheven en loffelijk,
dat dat nadelig is voor de beste vrouwen,

c'una no-i-a que re i noia
de vezer que sa beutatz loia
los pros a sos obs, cui qu'en coia;

want er is er niet één die er niet onder lijdt te moeten zien
hoe háár schoonheid nobele mannen aan haar persoon
bindt, ongeacht de mensen die dat met ongenoegen zien,

que-l plus conoissent e-l meillor
mantenon ades sa lausor
e la tenon per la gensor;
e sap far tant entiera honor,
non vol mas un sol preiador.

want de mannen die de meeste kennis hebben op dit
gebied, en de beste mannen steunen steeds dat zij wordt
geprezen, en beschouwen haar als de meest volmaakte
vrouw: zij weet zich zo goed te plooiën naar wat eer eist,
dat zij maar één geliefde toelaat.

[II.] Rassa, domn'ai qu'es fresqu'e fina,
cuenda e gaia e mesquina:
pel saur, ab color de robina,
blanca per cors com flors d'espina,
coude mol ab dura tetina,
e sembla conil per l'esquina.

Rassa, ik heb een vrouwe die mooi is, trouw, liefvallig,
opgewekt en jong, met blonde haren en een roze gelaat,

haar lichaam is zo blank als de meidoorn,
haar elleboog zacht en haar borsten stevig,
haar rug doet denken aan die van een konijn.

A la fina fresca color,
al bon pretz et a la lausor,
podon be triar la meillor
sil que se fan conoissedor
de mi vas cal part ieu ador.

Aan haar zuivere en frisse teint, aan haar voortreffelijkheid en aan de lovende erkenning die zij krijgt, kan eenieder die probeert te achterhalen naar wie mijn bewondering uitgaat, zonder enige moeite de beste onderscheiden.

[III.] Rassa, als rics es orgoillosa,
e fai gran sen a lei de tosa
que non voill Peitieux ni Tolosa
ni Bretaigna ni Saragosa,

Rassa, tegen de machtigen doet zij ongenaakbaar, en handelt zij verstandig, zoals een ongehuwde vrouw moet doen, en ze weert Poitiers, Toulouse, Bretagne en Zaragoza af,

ans es tant de pretz enveiosa
c'als pros paubres es amorosa
et a-m pres per castiador:
prec li que-m teingna car s'amor
et am mais un pro vavasor
que comt'o rei galiador
que la menes a desonor.

maar zij wil zo graag lovenswaardig zijn, dat zij houdt van arme mensen die eervol zijn en mij aannam als adviseur; ik verzoek haar, om mijnentwille,

om haar liefde te bewaren voor die hoge inzet en de voorkeur te geven aan een eervolle ondergeschikte leenheer, liever dan aan een graaf of een oneerlijke koning ,die haar smaad zou brengen.

[V.] Rassa, aisso voill que vos plassa:
rics hom que de guerra no-s lassa
ni no s'en recre per menassa
troq'om se lais que mal no-l fassa
val mais que ribieira ni cassa,
que bon pretz n'acuouill e n'abrassa.

Rassa, ik wil dat het volgende je aangenaam klinkt:
een belangrijke heer die de oorlog niet moe wordt
en die, ondanks de dreigementen, die oorlog niet
opgeeft, zolang men hem benadeelt.
Oorlog is beter dan de vogeljacht of de gewone jacht,
want geeft de mogelijkheid om volop roem te oogsten.

Maurin ab N'Aigar, son seignor,
tenc hom per bon envazidor.
e-l vescoms defendal s'onor,
e-l coms deman la-l per vigor,
e veiam l'ades al pascor!

Men heeft zowel Maurin als diens heer Aigar
als goede aanvallers beschouwd. Dat de burggraaf zijn
grondgebied moge beschermen tegen hem
en dat de graaf het hem uit alle kracht moge betwisten
en dat wij dat alles straks mogen zien, in het voorjaar.

D'un sirventes no'm cal far loignor ganda

[I.] D'un sirventes no'm cal far loignor ganda,
tal talan ai que-l diga e qe l'espanda,

Ik heb niet het minste verlangen het maken van een

sirvente [= middeleeuws spotlied] nog langer uit te stellen, zoveel zin heb ik om die uit te spreken en bekend te maken, want ik heb daarvoor een bijzondere en geheel nieuwe reden:

car n'ai rason tant novella e tant granda
del joven rei q'a fenit sa demanda
son frair Richart, pois sos paire-l comanda.

de jonge koning ziet af van wat hij opeiste van zijn boer
Richard, omdat zijn vader hem dat opdraagt.

Tant es forsatz!

Pois N'Aenrics terra non ten ni manda,
sia reis dels malvatz!

Dat is nog eens dwang!
Aangezien Hendrik geen grondgebied bezit
en niet regeert, zal hij de koning der armzaligen zijn!

[II.] Que malvatz fai, car aissi viu a randa
de liurazon a comte et a garanda.

Want hij gedraagt zich als een armzalige,
zoals hij leeft van wat men hem,
nauwkeurig geteld en afgewogen, schenkt.

Reis coronatz que d'autrui pren liuranda
mal sembla Arnaut lo marques de Belanda,
ni-l pro Guillem que conquis Tor Mirmanda,

Een gekroonde koning die voor zijn levensonderhoud
afhankelijk is van anderen, lijkt niet erg op Hernaut,
de markies van Beulande, of op de roemrijke Willem
[d' Orange] die de Mirandetoren innam,

tant fon presatz!

Pos en Peitau lor ment e lor truanda,
no-i er mais tant amatz.

wat een roem leverde dat op!

Aangezien hij [de koning] in de Poitou liegt
en iedereen bedriegt,
zullen ze daar ook niet meer zo op hem gesteld zijn.

[III.] Ja per dormir non er de Coberlanda
reis dels Engles ni conqerra Yrlanda
ni tenra Angieus ni Monsaurel ni Canda
ni de Peiteus non aura la miranda;
ni sera ducs de la terra normanda

Slapend zal hij niet de koning der Engelsen van Cumber-
land worden of Ierland veroveren, Angers, Montsoreau en
Candes bezitten en van Poitiers zal hij niet de uitkijktoren
krijgen; hij zal niet de hertog worden van Normandië

ni coms palatz
ni de Bordels ni dels Gascos part Landa
seigner ni de Basatz.

of paltsgraaf van Bordeaux of van de Gasconjers
voorbij Les Landes, of heer van Bazas.

[IV.] Conseill vuoill dar el son de "N'Alamanda"
Lai a-N Richart, si tot no lo-m demanda:

Ik wil, op de muziek van 'Madama Alamanda'
raad geven aan Richard, daarginds,
hoewel hij mij daar niet om vraagt:

Ja per son frair mais sos homes non blanda.
Nonca-is fai el, anz asetga e-ls aranda,
tol lor chastels e derroca et abranda
devas totz latz.

Laat hij zijn vazallen nooit goedgezind behandelen,
ter wille van zijn broer!
Hij doet absoluut niets goeds voor hen, integendeel,
hij belegert hen en knabbelt aan hun bezittingen,
neemt hun kastelen af en moordt en brandt overal.

E:l reis tornei lai ab cels de Garlanda
e l'autre, sos coignatz.

En de koning mag daarginds deelnemen aan toernooien,
met de mannen van Garlande
en met die ander, zijn zwager.

[V.] Lo coms Jaufres, cui es Bresilianda,
volgra fos primiers natz,

Ik zou willen dat graaf Godfried, die Brocéliande bezit,
de oudste zoon was,

[VI.] car es cortes, e fos en sa comanda
regesmes e duchatz.

want hij is hoofs en ik zou willen dat het koninkrijk in zijn
handen was, zoals dat het geval is voor het hertogdom.

Si tuit li dol e.l plor e.lh marrimen

Si tuit li dol e.l plor e.lh marrimen
e las dolors e.lh dan e.lh chaitivier
que om anc auzis en est segle dolen
fossen ensem, sembleran tot leugier

Als al het verdriet, alle tranen, kwellingen en smarten,
alle verliezen en ellende die men ooit te verduren kreeg
in deze wereld van lijden, allemaal tezamen kwamen,
dan zou dat alles draaglijk zijn,

contra la mort de.l jove rei engles,
don rema pretz e jovens doloros
e.l mens obscurs e teintz e tenebros,
sems de tot joi, ples de tristor e d'ira.

vergeleken met de dood van de jonge Engelse koning;
verdienselijkheid en jeugd blijven achter vol smart,
terneergeslagen, somber, vol donkerte en rouw,
vreugdeloos, overstelpt door droefheid en verdriet.

Dolen e trist e ple de marrimen
son remasut li cortes soudadier
e.lh trobador e.lh joglar avinen,

Ongelukkig, bedroefd en vol treurnis
zijn de opstandige hovelingen achtergebleven,
en de (hun) welgezinde troubadours en jocalatores:

trop an agut en mort mortal guerrier;
que tout lor a lo jove rei engles,
ves cui eran li plus larc cobeitos.

zij troffen in de dood een uiterst funeste tegenstander,
die hun de jonge Engelse koning ontnam,
naast wie de meest vrijgevigen nog vrekken leken.

Ja non er mais ni no crezatz que fos
vez azuest dan e.l segle plors ni ira.

Nooit zullen er tranen en treurigheid zijn
zoals bij dit verdriet, en denk maar niet dat er nooit
eerder tranen waren en treurigheid.

Estenta mortz, plena de marrimen,
vanar ti potz que.l melhor chavalier
as tout a.l mon qu'anc fos de nula gen,
quar non es res qu'a pretz aia mestier.

Funeste dood, vol kwellingen, jij kan er prat op gaan
dat je de beste ridder die ooit in enig land heeft bestaan,
hebt weggenomen.

Que tot no fos e.l jove rei engles,
e fora mielhs, s'a dieu plagues razos,
que visques el que maint autre enoios
qu'anc no feiron a.ls pros mas dol et ira.

Want alles wat nodig is voor verdienstelijkheid,
was de jonge Engelse koning volledig eigen,
en, zo deze woorden God aanstaan,

ware het beter geweest, dat hij was blijven leven,
in plaats van vele andere, kwaadaardige mensen,
die niets anders dan verdriet en ellende
hebben gebracht voor mensen van verdienste.

D'aquest segle flac, ple de marrimen,
s'amors s'en vai, son joi tenh menzongier,
que re no.i a que non torn en cozen,
totz jorns veuzis e val mens huoi que hier;

Als de liefde verdwijnt van deze onstandvastige wereld
vol bekommernis, dan houd ik levensvreugde voor
een leugen, want dan verandert alles op de wereld in
bijtende pijn; dag na dag zal je zien
dat vandaag minder goed is dan gister;

chascus si mir e.l jove rei engles,
qu'era de.l mon lo plus valens de.ls pros;
ar' es anatz sos gens cors amoros,
don es dolors e desonortz et ira.

laat eenieder de jonge Engelse koning
als voorbeeld nemen, de meest waardevolle
van alle mensen van verdienste,
en nu is die aimabele en edele persoon verdwenen
en dat is de oorzaak van verdriet, smart en treurnis.

Celui que plac pe.l nostre marrimen
venir e.l mon nos traire d'encombrier,
e receup mort a nostre salvamen.

Hij die vanwege ons lijden op aarde wilde komen,
heeft ons verlost van het onheil
en werd ter dood gebracht voor ons heil.

Com a senhor humil e drechurier
clamem merce, qu'a.l jove rei engles
perdo, si.lh platz, si com es vers perdos,

e.l fassa estar ab honratz companhos
lai on anc dol non ac ni aura ira.

Aangezien de Heer goed is en rechtvaardig,
smee ik Hem om, zo Hij wil, de jonge Engelse koning
vergifenis te schenken, als ware begenadiging,
en hem in glorierijk gezelschap te laten verblijven,
daar waar nimmer verdriet, pijn of smart heerste.

Nostre Seigner somonis el meteis

Nostre Seigner somonis el meteis
totz los arditz e-ls valenz e-ls prezatz,
q'anc mais guerra ni cocha no-l destreis,
mas d'aqesta si ten fort per grevatz;

Onze Heer zelve roept iedereen op die moed, durf en
merite heeft, want nimmer hebben oorlog of strijdgewoel
hem gepijnigd, maar hij lijdt aanzienlijke schade
door deze oorlog:

qar presa es la vera crotz e-l reis,
e-l sepolcres ha de socors fraichura,
don tuit crezem ab lial fe segura
qe lo saintz focs i deissen, q'om o ve,
per qe no fai nul esfortz qui so cre.

het ware kruis én de koning zijn gevangen
en er is een tekort aan verdedigers van het graf,
waarvan wij allen oprecht en standvastig geloven
dat het heilige vuur erop neerdaalt, zoals je ziet,
en dus is het helemaal niet moeilijk om dat te geloven.

Cel qui es coms e ducs e sera reis
s'es mes enan, per q'es ses prez doblatz,
q'el vol mais prez q'om de las doas leis:
dels cristians ni dels non-bateiatz.

Hij die graaf is en hertog en koning zal zijn,
is vooropgegaan en dat verdubbelt zijn roem,
want hij geeft meer om merite dan wie dan ook
van beide godsdiensten, christenen en niet-gedoopten.

E s'el vol prez, a las obras pareis;
q'el vol tan prez e tan bon'aventura,
– per que sos prez creis ades et meillura –
q'el vol lo prez del mal e-l prez del be;
tant ama prez q'ambedos los rete.

En zijn hunkering naar roem toont hij in zijn daden
en hij verlangt naar zoveel roem en zoveel succes
– waardoor zijn merite steeds groter een volmaakter
wordt – dat hij roem wenst door zowel het kwade
als het goede; hij is zo uit op roem
dat hij beide wegen bewandelt.

Aras sai eu qu'adreitz vol esser reis
lo reis Felips, que dizen qu'es crozatz;
et anc Carles en tal pretz no s'empéis
cum el fara, d'aiso s'es ben vanatz.

Ik weet nu dat koning Filips [Augustus]
een gerechtvaardigd koning wil zijn,
want men zegt dat hij het kruis heeft opgespeld:
Karel de Grote heeft nooit de roem behaald
die Filips gaat behalen:
die laatste heeft de belofte in het openbaar afgelegd.

Ja nus hons pris

Ja nus hons pris ne dira sa raison
adroitement, se dolantement non;
mais par effort puet il faire chançon.

Geen enkele gevangene kan zich ooit goed uitdrukken,

anders dan op trieste toon,
maar hij kan wel zeer gedreven een lied schrijven.

Mout ai amis, mais povre sont li don;
honte i avront se por ma reançon
– sui ça deus yvers pris.

Ik heb veel vrienden, maar hun giften zijn schaars;
ze zullen zich schamen als ik hier, vanwege
de losprijs, twee winters moet blijven.

Ce sevent bien mi home et mi baron
– Ynglois, Normant, Poitevin et Gascon –
que je n'ai nul si povre compaignon
que je lessaisse por avoir en prison;

Mijn mannen en leenmannen zijn op de hoogte
– de Engelsen, Normandiërs, Poitevins en Gasconjers –
ik zou echt nimmer een vriend
vanwege het geld gevangen laten zitten;

je nou di mie por nule retraçon,
– mais encor sui je pris.

dat zeg ik niet als verwijt,
maar ik ben nog wel steeds gevangene!

Or sai je bien de voir certainement
que morz ne pris n'a ami ne parent,
quant on me faut por or ne por argent.

Ach, ik weet best wel dat ik noch op vrienden
noch op familie moet rekenen, nu ze me
zo in de steek laten, vanwege het goud en geld.

Mout m'est de moi, mes plus m'est de ma gent,
qu'après ma mort avront reprochement
– se longuement sui pris.

Ik ben bezorgd om mezelf, maar nog meer
om mijn mensen, want bij mijn dood treft hen blaam,

als ik lang gevangen blijf.

N'est pas mervoille se j'ai le cuer dolant,
quant mes sires met ma terre en torment.

Geen wonder dat mijn hart lijdt,
nu mijn heer mijn land kwelt.

S'il li membrast de nostre soirement
quo nos feïsmes andui communement,
je sai de voir que ja trop longuement
– ne seroie ça pris.

Als hij zich de eed zou herinneren die we samen
aflegden, dan weet ik zeker
dat ik hier niet zo lang vast zou zitten.

Ce sevent bien Angevin et Torain
– cil bachelier qui or sont riche et sain –
qu'encombrent sui loing d'aus en autre main.
Forment m'amoient, mais or ne m'ainment grain.

De mannen uit Anjou en Touraine, die zo rijke
en in veiligheid levende jonge mannen,
weten heus dat ik ver weg ben, in handen van een ander.
Ze zouden om me kunnen geven, maar doen dat niet.

De beles armes sont ore vuit li plain,
– por ce que je sui pris.

De vlaktes zijn leeg; geen mooi wapentuig meer nu,
zolang ik gevangen zit.

Mes compaignons que j'amoie et que j'ain
– ces de Cahen et ces de Percherain –
di lor, chançon, qu'il ne sunt pas certain,
c'onques vers aus [le cuer]n(e) oi faus (cuer) ne vain.

Mijn vrienden om wie ik gaf en geef, die uit Caen en
uit de Perche, vertel hun, lied, dat ze onbetrouwbaar zijn,
terwijl ik nooit gemeen en ontrouw was jegens hen.

S'il me guerroient, il feront que vilain

– tant con je serai pris.

Als ze nu tegen me opstaan, doen ze iets gemeens,
zolang ik gevangen zit.

Contesse suer, vostre pris souverain

vos saut et gart cil a cui je m'en clain

– et por cui je sui pris.

Gravin, zus, moge uw grote aanzien u beschermen
en u behoeden voor hem aan wie ik gerechtigheid vraag
en door wie ik nog gevangen zit.

Je ne di mie a cele de Chartain,

– la mere Loës.

Ik zeg niets tegen de zus in Chartres,
de moeder van Louis.

Vertaling: Marianne Lambregts

Sollazzo Ensemble

Vr 29.08.25

Sint-Andrieskerk, 22.15

Uitvoerders

Anna Danilevskaia *artistieke leiding artistic direction*

Claire Lefilliâtre *sopraan soprano*

Jonatan Alvarado *tenor tenor*

Lior Leibovici *tenor tenor*

Roger Helou *organetto organetto*

Natalie Carducci *vedel fiddle*

Anna Danilevskaia *vedel fiddle*

Sollazzo Ensemble wordt ondersteund door DRAC du Grand Est, Région Grand Est, Centre National de Musique, Adami en SPEDIDAM. Sollazzo Ensemble wordt gesteund door Caisse des Dépôts Group.

- Contre le temps *Anoniem /
contratenor door Roger Helou en Anna Danilevskaia*
- Va Fortune, uit: Chantilly Codex *Anoniem*
- Fuions de ci *Jacob de Senleches (fl. 1382/83) /
bewerking: Anna Danilevskaia*
- Calextonne qui fut dame *Solage (fl. late 14de eeuw)*
- Des dont que part *Clericus de Landis (fl. 14de eeuw)*
- De toutes flours *Guillaume de Machaut (ca. 1300-1377) /
diminutie door Anoniem, uit: Codex Faenza*
- Se vous n'estes pour mon guerredon *Guillaume de Machaut /
contratenor door Matteo da Perugia (fl. 1400-16)*
- Sois tart, tempre, uit: Codex Reina *Anoniem /
contratenor door Anoniem, uit: Codex Modena*
- Au tamps que je soloye amer, uit: Ms. NL-Lu 2720 (Leiden) *Anoniem*
- Se le lagrime antique *Zaninus da Peraga (fl. 2de helft 14de eeuw) /
bewerking cantus door Anna Danilevskaia*
- Je voy le bon tens venir, uit: Codex Reina *Anoniem*
- Ma trez dol rossignol
– He trez doulz roussignol joly *Borlet / Trebor /
Johan Robert (fl. ca. 1397-1409)*

Les mouvances

“Omdat het ongepast zou zijn om wat kan worden gespeeld niet op te schrijven, heb ik deze kleine verhandeling gemaakt om orde op zaken te stellen.” Philippus de Caserta (?), 14de eeuw, in *Tractatus de figurarum*

Sollazzo Ensemble neemt een ontbrekende schakel in de muziekgeschiedenis onder de loep: het moment waarop musici het kader van de geschreven polyfonie doorbraken en de ars subtilior in gang zetten. Muzikanten experimenteerden erop los, verzetten bakens van de ars nova-notatie om een nieuwe schrijfwijze mogelijk te maken: die van de ars subtilior. Ze speelden en schreven expressieve muziek op teksten die nog verrassend actueel zijn.

Het woord ‘mouvance’ is een filologische term die een fenomeen van de middeleeuwse cultuur beschrijft: de variabiliteit van een tekst in het ene handschrift t.o.v. het andere en het bestaan van verschillende versies van hetzelfde werk. De arrangementen die Sollazzo Ensemble vandaag presenteert, houden de tenor intact, terwijl de contratenor wordt gewijzigd of vervangen. Matteo de Perugia blonk uit in deze kunst en biedt ons verschillende voorbeelden, waaronder *Se vous n'estes pour mon guerredon*. De cantuspartij wordt dan weer gevarieerd door syncopen, vertragingen en versieringen toe te voegen; diverse methoden om met de muzikale tijd te spelen die we zien verschijnen vanaf de eerste voorbeelden van de ars subtilior.

Eén voorbeeld in het bijzonder, als het ware de top van een ijsberg, geeft ons een glimp van de mogelijkheden van deze benadering. Een anoniem 14de-eeuws traktaat, *Ars cantus mensurabilis mensurata per modo iuris*, presenteert twee versies van hetzelfde stuk, de eerste in ars nova-stijl, de tweede in ars subtilior-stijl. Eenzelfde procedé vinden we ook terug in

Hé trez doulz roussignol. De werken van Zacara da Teramo en het traktaat van Berkeley wijzen ons de weg wat de ornamentatie betreft.

Door de ars nova te verwerken naar het model van de ars subtilior, stelt Sollazzo Ensemble een reconstructie voor van een verloren hoofdstuk in de muziekgeschiedenis, een hoofdstuk waarin het geschreven spoor een uitgangspunt is waarvan de uitvoerder zich moet bevrijden als hij de werken wil herscheppen zoals ze hadden kunnen zijn.

Les Mouvances

"Because it would be inappropriate not to write down what can be played, I have produced this small treatise to set things right." Philippus de Caserta (?), 14th century, in *Tractatus de figurarum*

Sollazzo Ensemble takes a closer look at a missing link in music history: the moment when musicians broke free from the context of written polyphony and initiated the Ars Subtilior. Musicians experimented wildly, pushing the limits of Ars Nova notation to make a new form of writing possible: that of the Ars Subtilior. They played and wrote expressive music to texts that still feel surprisingly contemporary.

The word 'mouvance' is a term from philology describing a phenomenon in mediaeval culture: the variability of a text in one manuscript compared to another, and the existence of different versions of the same work. The arrangements that Sollazzo Ensemble presents this evening keep the tenor intact while the countertenor is changed or replaced. Matteo de Perugia excelled at this art, offering several examples such as *Se vous n'estes par mon guerredon*. In turn, the cantus part is varied by adding syncopation, slowed-down passages and ornamentations; different ways

of playing with musical time that we see emerging from the first stirrings of the Ars Subtilior.

One particular example, the tip of the iceberg as it were, offers us a glimpse of the possibilities that this approach afforded. An anonymous 14th century treatise, *Ars cantus mensurabilis mensurata per modo iuris*, presents two versions of the same piece, the first in Ars Nova style and the second in Ars Subtilior style. We find a similar procedure in *Hé trez doulz roussignol*. The works of Zacara da Teramo and the Berkeley treatise offer insights into ornamentation.

By adapting Ars Nova to the style of the Ars Subtilior, Sollazzo Ensemble proposes a reconstruction of a lost chapter in music history: a chapter in which the written lines are a starting point from which performers must free themselves to recreate the works the way they might have been sung.

Contre le temps

Cantus

Contre le temps et la sason jolye
voray mener tres bone et plasant vie
que j'ayme tant com le cuer de mi
sans mal penser ne vilaine folie
et me vorray maintenir fresquement
et vivre ainsi tres amouusement.

Zo tegen het mooie weer en het aangename jaar-
getijde wil ik een heerlijk en aangenaam leven leiden,
vanwege de liefde voor mijn allerliefste vriend,
die ik liefheb zoveel mijn hart maar kan,
vrij van slechte gedachten of onzedige dwaasheid.

Et li feray de fait
por ma plasanche et mon esbatement
et de ma part je ne vuel autrement
et que mal penser ai
et je le puis faire sans vilenie
par jugement d'amant et amie
que nul mesfait n'y a d'amer ensi
puisqu'il m'a pointe de vilain parti
s'il y estoit, j'en seroy polie.

En dat zal ik doen voor mijn genoegen en blijdschap.
En ik wil ik niets anders, welke slechte gedachte
hij ook mag hebben. Ik ben daartoe in staat,
vrij van vileine zaken, door mijn oordeel, als geliefde
en vriendin, dat er niets mis is als je op deze wijze
bemint, omdat er geen plaats is voor onzedigheid.
Zo die er was, zou ik daardoor te schande
worden gemaakt.

Tenor

Hé mari, mari!

Vous soiés onni

quant pour amourettes

m'agaciés ensi.

He! Man, man! Schande zij jouw deel,
als je me vanwege mijn verliefdheid zo aanvalt.

Va Fortune

Va Fortune, trop as vers moy grant tort,

que lons temps a chascun jorn m'es contrayre;

Ga heen, Fortuna, je hebt mij al te veel onrecht aan-
gedaan, want al lange tijd werk je mij iedere dag tegen:

car il n'est nul qui creüst de confort,

qu'il mon trist cuer as fet soffrir detrayre

et fais tous jours: mes se ire ma vie iblouïe

la mort m'atent, las! Je me garde fenie.

want er is niets dat uitzicht geeft op troost,
die mijn droeve hart zou onttrekken aan het lijden
dat jij het hebt gegeven en nog iedere dag geeft;
maar als [jouw] toorn mijn leven heeft gedwarsboomd,
dan wacht mij de dood, helaas!
Ik beschouw mezelf verloren.

Calextonne qui fut dame

Calextonne qui fut dame terrouse

a Jupiter fit un doulz sacrefice

tant qu'il la mist, conme sa vraye espouse

hault ou tround et li fut moult propice.

Callisto, die een aardse vrouw was, bracht een zoet
offer aan Jupiter, dat hij haar, als zijn daadwerkelijke

echtgenote, hoog verhief op de troon,
en hij was haar zeer gunstig gezind.

Et puis amouusement
la courouna sur toutes richement:
lors touz les dieux li feirent per homage
joieux recept et amoureux soulage.

En toen kroonde hij haar, liefdevol en schonk haar meer
dan aan alle andere vrouwen: toen eerden alle goden
haar met een een blij onthaal en aangenaam vermaak.

Des dont que part

Des dont que part de moy por ton partire
me sent en doloureux martire
car tu me fais le cuer en deus partire
des dont ...

Sinds jij van mij bent gescheiden, door jouw vertrek,
voel ik een pijnlijk lijden, want jij hebt mijn hart gebroken
sinds jij van mij bent gescheiden.

Si en reçoï si tres cruel martire
dont je say bien qu'en mourray d'ire
des dont ...

En daardoor is een zo groot lijden mijn deel
dat ik heel goed weet dat ik hierdoor zal sterven,
door groot verdriet. Sinds jij ....

Se vous n'estes pour mon guerredon

Se vous n'estes pour mon guerredon née,
dame, mar vi vo dous regart riant.

Zo u niet voor mij geboren bent,
als beloning, vrouwe, dan zag ik uw vriendelijke,
lachende blik tot mijn ongeluk.

Jamais ne mie joie guerredonnée,

– se vous n'estes pour mon guerredon née.

Nooit zal mij enige vreugde worden geschonken,
zo u niet voor mij geboren bent, als beloning.

Car par vous m'iert la grief guerre donnée
qui me fera morir en guerriant.

Want om u zal smart oorlog voeren tegen mij
en zal mij doen sterven in de strijd.

Soit tart, tempre

Soit tart, tempre, mayn et soir,
ma tre chiere dame,
nuit et jour languis por m'amme,
por vous revoir.

Of het nu vroeg is of laat, ochtend of avond,
mijn allerliefste vrouwe, ik lijd dag en nacht
aan hartepijn uit verlangen om u weer te zien.

Car j'ai toute ma fianche
de mes enfanche
mis en vous sans departir,
c'est ma playsanche
dont vostre douce semblanche,
gentilz et blanche
vuel tant cum vicray
servir sans desplaysanche

Want al mijn vertrouwen heb ik sinds mijn kinderjaren
aan u geschonken, onophoudelijk, dat is waar ik
genoegen in schep en daarom wil ik uw lieflijke gelaat,
dat vriendelijk en blank is, dienen,
zolang ik leef, zonder mishagen

si vous prie d'umblé voloir,

ma dame sans blame
que vos gent corps qui m'enflamme
puisse brief revoir.

en daarom vraag ik u, mijn volmaakte vrouwe,
nederig dat ik uw lieve verschijning, die mij in vuur en
vlam zet, binnenkort weer mag aanschouwen.

Au tamps que je soloye amer

Au tamps que je soloye amer
Amour me faisoit moult penser
enviers ma dame que j'amoye
pour li mieulz plaire et agrever
canchons et vyrelais faisoye.

In de tijd dat ik placht lief te hebben, deed Amor
mij veel denken aan mijn vrouwe die ik beminde;
om haar te behagen en te verwennen,
maakte ik chansons en virelais.

Dorenavant mon cuer maistroye
afin que plus ne se fourvoye
pourquoy on ne me puist blamer
car loyament amer cuidoye
ou loyaulté pas ne trouvoye.

Voortaan ben ik mijn hart de baas, opdat het zich niet meer
vergist, hetgeen men mij niet kwalijk kan nemen, want ik
dacht trouw te beminnen, maar vond geen trouw bij haar.

Hela! Je n'en voel plus parler!
Mais pour faire Envie crever,
qui nuit et jour me voelt grever
che nouvel an vodray en joie
user ma vie, et m'i tenir joyeusement comme soloye.

Helaas! Ik wil er niet meer over praten!

Maar om afgunst te doen sterven, die mij dag en nacht
wil kwellen, wil ik in het nieuwe jaar mijn leven in
vreugde leven en vrolijk zijn, zoals ik placht te zijn.

Se le lagrime antique

Se le lagrime antique e 'l dolce amore
movesse in mi pietade e çentil core,

Mochten de tranen van weleer en de zoete liefde
't medevoelen en 't nobele hart in mijn richting sturen,

non mi sarebe de speranza tolto,
quest'alma sancta angelicato aspecto.

dan zou die heilige ziel mij de hoop niet ontnemen
haar engelengelaat t' aanschouwen.

Ma pur pensando de l'ornato volto,
de mi rimosse sença alcuno dispecto,

Maar alléén de gedachte dat zij onberoerd
't gaaf gezicht van mij heeft afgewend,

constretto io sum per lui de dover morir,
e mia vita finir in questo ardore.

noopt mij ertoe voor haar te sterven, puur uit plicht,
en binnen dit hevig verlangen m'n leven af te sluiten.

Ma trez dol rossignol – He trez doulz roussignol joly

Ma trédol rosignol joly

que dyt oci oci oci

gié vou en preïe

soiés adouci

venés a moy, dama jolye.

Mijn allerliefste mooie nachtegaal die "oci ,oci, oci" zegt,
ik verzoek je, wees vriendelijk,
kom naar mij, schone vrouw.

Le dia par mon fé fye:
si le oci oci oci ocie
da mon cuer puret yre da m'amie.

Bij mijn trouw, ik zweer het u:
als het "oci, oci, oci" haar treft,
zal mijn zuivere hart aan liefde voor mijn geliefde.

Aluette, che va volant
sy trops alte, sy clere cantant
dolse ciançon: "Liry liry liry"
tu va volant
a ma dame gy mi erant,
a ley va da par moy disant
"Liry liry liry liry"
che ver mon cuers va saltant.

Leeuwerik, jij die zo hoog vliegt en zo helder een lieflijk
lied zingt: "Lire, lire, lire." Vlieg naar mijn vrouwe met mijn
boodschap en ga haar namens mij zeggen:
"Lire, lire, lire, lire", dat mijn hart naar haar uitgaat.

Hé, tres doulz roussignol ioly
qui dit "occy, occy, occy"
je te deprie
que sans detry
voisses a ma dame jolie,
et dy de par moy et affye
que ocy, ocy, ocy, ocy
m'a se son dur cuer n'amoulie.

Hé, jij lieve mooie nachtegaal die "occy, occy, occy" zegt,
ik smeed je, ga onverwijd naar mijn schone vrouwe
en zeg en verzeker haar namens mij dat zij mij ombrengt,
als ze haar hardvochtige hart niet milder maakt.

Alouete, que vas voulant,
si tres haut et si cler chantant
douce chançon:
"Lire, liron". Tout voletant
a madame seras errant;
[si] or li va, tantost disant
par ma chançon
que mon cuer va sentant.

Leeuwerik, jij die in de vlucht zo hoog en zo duidelijk
je zoete lied zingt, "Lire, liron".

Ga vliegend op weg naar mijn vrouwe; ga daarheen
en vertel met mijn lied dat mijn hart lijdt.

Hé, dame, puis qu'il est ainsy
qu'a vo merci, merci, merci
ay mis ma vie.
Je vous suppli
de mon povre cuer qui mendie,
que vous tenés en vo baillie,
que merci, merci, merci, mercy
ayés mercy, ma vraye amye.

Ach vrouwe, aangezien het zo is dat ik mijn leven
aan uw genade heb overgeleverd, smee ik u,
namens mijn arme hart dat vraagt om vrijgevigheid
en dat u in uw macht heeft, dat u genade, genade,
genade toont, mijn ware vriendin.

Vertaling: Marianne Lambregts, Walter Geerts

Tiburtina Ensemble

Za 30.08.25

AMUZ, 20.00

Een video-inleiding door Sofie Taes

vindt u op de betreffende concertpagina op amuz.be.

Uitvoerders

Barbora Kabátková *artistieke leiding artistic direction*

Hana Blažíková *zang (solo) voice (solo)*

Daniela Čermáková *zang (solo) voice (solo)*

Barbora Kabátková *zang (solo) voice (solo)*

William Knight *zang (solo) voice (solo)*

Ivana Bilej Brouková *zang (schola) voice (schola)*

Tereza Böhmová *zang (schola) voice (schola)*

Anna Chadimová Havlíková *zang (schola) voice (schola)*

Iamila Mazalová *zang (schola) voice (schola)*

Pax vita salus (leich)	<i>Záviš (ca. 1350-ca. 1422)</i>
Maria triuni gerula (leich)	<i>Anoniem</i>
Messe de Nostre Dame: Kyrie	<i>Guillaume de Machaut (ca. 1300-1377)</i>
Messe de Nostre Dame: Gloria	<i>Guillaume de Machaut</i>
Magnificat anima mea Dominum (lectio)	<i>gregoriaans</i>
Alleluia. Salve virgo florens	<i>gregoriaans</i>
Messe de Nostre Dame: Credo	<i>Guillaume de Machaut</i>
Ave spes et salus (cantio)	<i>Záviš</i>
Messe de Nostre Dame: Sanctus	<i>Guillaume de Machaut</i>
O Maria mater Cristi (leich)	<i>Anoniem</i>
Messe de Nostre Dame: Agnus Dei	<i>Guillaume de Machaut</i>
Ave de qua rivus (cantio)	<i>Záviš</i>
Messe de Nostre Dame: Ite missa est	<i>Guillaume de Machaut</i>
Salve regina (antifoon)	<i>Anoniem</i>

Guillaume de Machaut: Messe de Nostre Dame

Het huwelijk van Elizabeth van Bohemen in 1310 met Jan van Luxemburg betekende het begin van een nieuw tijdperk voor de Boheemse gebieden. De nieuwe koning bleef nauwe contacten onderhouden met zijn West-Europese heimat; zo wierf hij bijvoorbeeld in 1323 Guillaume de Machaut aan om in het koninklijke gevolg als secretaris te werken. Hij zou zeventien jaar in dienst van de koning blijven en hem regelmatig begeleiden op zijn reizen door Europa (o.a. tot in Durbuy!). Ondanks de Boheemse connecties is de Machauts muziek niet in lokale bronnen terug te vinden. We kennen wel de muziek die hij destijds in Praag hoorde en die ongetwijfeld een inspiratiebron was voor zijn eigen oeuvre. Zo werden in die tijd eenstemmige gezangen uitgevoerd, een genre dat bekendstaat als leich of cantio. Deze lang uitgesponnen strofische liederen zijn hoofdzakelijk aan de maagd Maria gewijd. Het manuscript CZ-Pu V.H.11 is een van de belangrijkste bronnen voor het leich. Het bevat enkele unica die door een zekere Závís zijn gecomponeerd.

In 1340 keerde de Machaut naar Reims terug om er te werken als kanunnik aan de Notre-Damekathedraal. Een van de bekendste werken die hij daar componeerde, is de *Messe de Nostre Dame*. Het is de eerste bekende cyclus waarbij alle delen van het misordinarium door één enkele componist werden geschreven en waarbij de delen onderling een grotere stilistische eenheid vertonen dan bij andere miscycli (bv. de *Messe de Tournai*). De mis dateert uit de jaren 1360 en werd gecomponeerd voor een Mariafeest – door het *Kyrie* en *Gloria* heen is bijvoorbeeld de gregoriaanse melodie opgenomen van de *Mis IV*, een 10de-eeuws boek dat in Reims werd gehanteerd. Opvallend is dat de Machaut in zijn testament vermeldde dat deze votiefmis moest worden gezongen als herdenking voor zichzelf en zijn broer Jean – hij betaalde daarvoor 300 florijnen en de postume herdenking werd zeker tot ver in de 15de eeuw gerespec-

teerd! Tiburtina Ensemble transposeert de mis een kwart hoger dan wat op de partij genoteerd staat, een praktijk die destijds gangbaar was.

Guillaume de Machaut: Messe de Nostre Dame

The marriage of Elizabeth of Bohemia to John of Luxembourg in 1310 marked the beginning of a new era for the Bohemian territories. The new king continued to maintain close contact with his home in western Europe: for example, he recruited Guillaume de Machaut in 1323 to work as a secretary in the royal entourage. Machaut would remain in the king's service for 17 years, regularly accompanying him on his travels through Europe (even as far as Durbuy). Despite the Bohemian connections, Machaut's music is not found in local sources. We do know about the music he heard in Prague at the time, which doubtless served as a source of inspiration for his own work. For example, a genre of monophonic songs was performed, known as leich or cantio. These lengthy, verse-repeating songs are usually dedicated to the Virgin Mary. Manuscript CZ-Pu V.H.11 is one of the main sources for the leich. It contains a few unique pieces, composed by someone named Závíš.

In 1340, Machaut returned to Reims to work as a canon at Notre Dame cathedral. One of the most famous works he composed there is the *Messe de Nostre Dame*. It is the first known cycle in which all parts of the mass ordinary are written by a single composer, with the different parts showing a greater stylistic unity than in other mass cycles (e.g. the *Messe de Tournai*). The mass dates from the 1360s and was composed for a feast of the Virgin Mary. The *Kyrie* and *Gloria* include the Gregorian melody from the *Mass IV*, a 10th century book used in Reims. Notably, Machaut stated in his will that this votive mass should be sung as a memorial to himself and his brother Jean: he paid 300 florins to have this done,

and the posthumous tribute continued until well into the 15th century! Tiburtina Ensemble has transposed the mass a fourth higher than what is written in the score, a practice that was common at the time.

Pax vita salus

Pax vita salus
orbis et malus,
vitae fluctus,
omnis luctus, ablacio.

Vrede, leven, heil, mast van de wereld, die bescherming biedt tegen stormen en alle verdriet wegneemt.

Imperatrix celi digna,
mundi princeps benigna,
tu celorum omnium
sempiternum gaudium.

Waardige keizerin van de hemel, goede vorstin van de wereld, gij, eeuwige vreugde van alle hemelen.

Seculi renovatio,
sola consolatio.
O pia, pia, pia,
mater nostra dulcis Maria.

Vernieuwing van de wereld, enige troost.

O vrome, vrome, vrome, onze moeder, zoete Maria.

Maria triuni gerula

Maria, triuni gerula,
te precor voce querula,
non aspernaris verba
lamentantis.

Maria, die de Drie-eenheid hebt gedragen,
ik smeeek u met klagende stem,
wil de woorden van mijn jammerklacht niet afwijzen.

Ad te, regina glorie,
clamantem mundi scorie,
rorantibus ocellis

eiulantis.

Tot u, koningin van de glorie, roept het afval van de wereld, met tranende ogen en klagend gejammer.

Nunc peccatorum luctibus,
heu, cingor, ut remorum ductibus
sum impotens ad portum remigare.

Nu ben ik, ach, door het leed van mijn zonden
omgeven, en ik ben niet in staat met roeiriemen
naar de veilige haven te roeien.

Ni tua per remigia
indere reducar ad vestigia,
in brevi me contingit naufragare.

Als ik niet met behulp van uw roeispanen
weer naar uw voetsporen word geleid,
dreig ik spoedig schipbreuk te lijden.

Nam procelle minantur,
navim ascendere venti contratiantur,
festina propere,
solare moribundo,
ne mergar in profundo,
o mater graciae.

Want stormen dreigen, tegenwinden proberen het
schip te beklimmen, kom snel te hulp, troost mij,
ik die stervende ben, opdat ik niet in de diepte
verdrink, o moeder van genade.

Kyrie

Gloria

Voor de misdelen, zie p. 262-266.

Magnificat anima mea Dominum

Et ait Maria:

En Maria zei:

Magnificat anima mea Dominum,
et exultavit spiritus meus in Deo salutari meo.

Mijn ziel prijst hoog de Heer
en mijn geest heeft zich verheugd in God, mijn Redder.

Quia respexit humilitatem ancille sue
ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.

Omdat Hij de nederigheid van Zijn dienstmaagd heeft
gezien; want zie, van nu af aan zullen alle generaties
mij zalig prijzen.

Quia fecit mihi magna qui potens est
et sanctum nomen eius.

Omdat Hij voor mij grote dingen heeft gedaan,
Hij die machtig is en heilig is Zijn naam.

Et misericordia eius a progenie
in progenies timentibus eum.

En Zijn barmhartigheid gaat van geslacht tot geslacht
voor hen die Hem vrezen.

Fecit potentiam in brachio suo,
dispersit superbos, mente cordis sui.

Hij heeft macht uitgeoefend met Zijn arm,
en hen uiteengeslagen die hoogmoedig zijn.

Deposuit potentes de sede et exaltavit humiles.

Machtigen heeft Hij van hun troon gestoten en
bescheiden mensen verheven.

Esurientes implevit bonis et divites dimisit inanes.

Behoeftigen heeft Hij overladen met gunsten
en de rijken met lege handen weggestuurd.

Suscepit Israel puerum suum, recordatus misericordiae

suae. Sicut locutus est ad patres nostros Abraham,
et semini eius in saecula.

Gesteund heeft Hij Israël, Zijn knecht,
en Zijn barmhartigheid kenbaar gemaakt,
zoals Hij aan onze voorvaderen heeft gezegd,
Abraham en zijn nageslacht voor eeuwen.

Alleluia. Salve virgo florens

Alleluia. Salve virgo florens Aaron,
salve tu firmata in Syon, salve virgo,
valde decora et pro nobis semper ora.

Halleluja. Gegroet, bloeiende staf van Aaron,
gegroet, gij die bevestigd bent op Sion,
gegroet, maagd, zeer schoon, en bid altijd voor ons.

Credo

Voor de misdelen, zie p. 262-266.

Ave spes et salus

Ave spes et salus infirmorum desperatorum revocatrix.

Gegroet, hoop en heil van zieken,
gij die de wanhopigen terugroept.

Salve fax celestis luminosa tu copiosa consolatrix.

Wees gegroet, stralende hemelse fakkel,
gij, overvloedige troosteres.

Laude plus laudabilis celique terre gyro dominaris.

Met lof zijt gij meer te prijzen,
gij die over hemel en aarde heerst.

Virgo venerabilis matricum sine viro nuncuparis.

Eerbiedwaardige maagd,
die zonder man moeder wordt genoemd.

Summi Regis nostri plasmatoris sedes amoris Trinitatis.

Zetel van liefde van onze hoogste Koning,
de Schepper, en van de Drie-eenheid.

Oberati sumus in hac vita virgo Maria male stamus.

Wij zijn belast in dit leven, maagd Maria,
wij verkeren in slechte toestand.

Curta delectacio peccantibus suavis reputata.

Kortstondig genot wordt voor zondaars
als zoet beschouwd.

Longa castigacio per hoc est in inferno preparata.

Maar een lange bestraffing is daarom in de hel bereid.

A qua nos digneris custodire Maria fac nos ire cum beatis.

Wij vragen dat gij ons hiervoor wilt behoeden, Maria,
maak dat wij met de zaligen mogen gaan.

Sanctus

Voor de misdelen, zie p. 262-266.

O Maria mater Cristi

O Maria mater Cristi virgo pia

mestorum consolatrix pauperum adiutrix

perditorum restauritrix lapsorumque relevatrix

laquentium curatrix nostre salutis amatrix

O Maria, moeder van Christus, vrome maagd,
troosteres van de bedroefden, helper van de armen,
verlosser van de verlorenen, oprichter van de
gevallenen, genezer van de zieken,
gij die voor ons heil zorgt,

salve domina,

deitatis cellula.

wees gegroet, vrouw, woning van de godheid.

Inter omnes feminas castissima,
te petimus, dele nostra peccamina,
que es celo alcior, terra latior,
stellis purior, abyssos profundior.

Onder alle vrouwen de meest kuisse, wij smeken u,
wis onze zonden uit, u die hoger bent dan de hemel,
breder dan de aarde, puurder dan de sterren,
dieper dan de afgrond.

O Maria, cunctis sanctis es sanctior.

O Maria, gij zijt heiliger dan alle andere heiligen.

O iocunda, tu es Aaron virgula,
que fructum nobis vite Christum protulit.

O vreugdevolle, gij zijt de staf van Aaron,
die voor ons de vrucht van het leven,
Christus, voortbracht.

Omnes virtutes omnium lapidum
in te continens atque cunctarum
herbarum vim retinens.

Alle deugden van alle edelstenen zijn in u vervat
en ook alle kracht van alle kruiden houdt gij in u.

O dignissima, dele peccamina
remprime noxia sensus nostros visita flagita ut gaudia
possideamus celica post carnis exilium.

O allerwaardigste, wis de zonden uit, bevrijd onze
zinnen van schuld, bezoek ons, smeeek dat wij de
hemelse vreugden mogen bezitten
na de ballingschap van het vlees.

Agnus Dei

Voor de misdelen, zie p. 262-266.

Ave de qua rivus

Ave de qua rivus pietatis, fluit, clangens claritatis,
fons ebullit donans gratis, vividum flumen.

Wees gegroet, u van wie de stroom van barmhartigheid
vloeit, schallend met helderheid,
de bron borrelt vrijgevig, de levende rivier.

Ave florens salus, virginalis, rosa frangrans, flos regalis,
mater dulcis, filialis, rutilans lumen.

Wees gegroet, bloeiende redding, maagdelijk,
geurende roos, koninklijke bloem, zoete moeder,
kinderlijk, stralend licht.

Ave fave nobis, mater pia, ut contenta vite via,
speculemur virgo in hac dya, celicum numen.

Wees gegroet, zorg voor ons, vrome moeder, opdat
de weg van ons leven aangenaam is, laten wij, maagd,
de hemelse kracht op deze dag aanschouwen.

Ite missa est

Ite missa est. Deo gracias.

Ga nu allen heen. God zij dank.

Salve regina

Salve regina, mater misericordie,
vita, dulcedo et spes nostra, salve.

Wees gegroet koningin, barmhartige moeder,
hoop van ons leven, gegroet.

Ad te clamamus, exules filii Eve,
ad te suspiramus gementes
et flentes in hac lacrimarum valle.

Tot u roepen wij, verdreven kinderen van Eva,
vanuit dit tranendal richten wij

ons gesteun en geweun tot u.
Eia ergo, advocata nostra,
illos tuos misericordes oculos ad nos converte
Gij zijt onze voorspraak,
vestig dan uw barmhartige ogen op ons
et Jesum, benedictum fructum ventris tui,
nobis post hoc exilium ostende.
en toon ons Jezus, de gezegende vrucht van uw schoot,
na ons bestaan in dit aardse verbanningsoord.
O clemens, o pia, o dulcis Virgo Maria.
O genadige, o liefdevolle, o tedere maagd Maria.

Vertaling: Bernard Huyvaert, Brigitte Hermans

Ensemble Arborescence

Za 30.08.25

Brabantse Olijfberg, 22.15

Uitvoerders

David Chappuis *artistieke leiding artistic direction*

Marthe Davost *zang voice*

Eugénie De Mey *zang voice*

Maud Haering *zang voice*

Lionel Desmeules *zang voice*

Benjamin Ingrao *zang voice*

Mauricio Montufar *zang voice*

Olivier Bettens *recitant speaker*

Aanroeping Invocation

Adesto sancta Trinitas	<i>Philippe de Vitry (1291-1361) / David Chappuis (°1966) *</i>
Decens carmen edere	<i>Philippe de Vitry / David Chappuis *</i>

Prelude Prelude

O canenda / Rex quem / Contratenor / Rex regum	<i>Philippe de Vitry</i>
--	--------------------------

De bloei van het leven: de Roman de Fauvel

The prime of life: the Roman de Fauvel

Firmissime / Adesto / Alleluia	<i>Philippe de Vitry</i>
Tribum / Quoniam secta / Merito hec patimur	<i>Philippe de Vitry</i>
Orbis orbatus oculis	<i>Philippe de Vitry / David Chappuis *</i>
Orbis orbatus / Vos pastores / Fur non venit	<i>Philippe de Vitry</i>

Intermezzo Interlude

Douce playsence est d'amer loyalment

Philippe de Vitry

Prelude Prelude

Vos quid admiramini / Gratissima / Contratenor /
Gaude gloriosa

Philippe de Vitry

De volwassen leeftijd: de Codex Ivrea

The mature age: the Codex Ivrea

Tuba sacre fidei / In arboris / Virgo sum

Philippe de Vitry

Cum statua / Hugo / Princeps invidie

Philippe de Vitry

Douce playsence

Philippe de Vitry / David Chappuis *

Douce playsence / Garison / Neuma quinti toni

Philippe de Vitry

Het hoogtepunt: het monumentale motet

The climax: the monumental motet

Petre clemens / Lugentium / Non est inventus

Philippe de Vitry

* Poëzie van Philippe de Vitry / muziek van David Chappuis

Douce playsence: motetten van Philippe de Vitry

Wanneer we tegenwoordig spreken over ars nova, dan hebben we het begrip onder meer te danken aan Philippe de Vitry. De legendarische figuur werkte als secretaris van de Franse koningen en was van 1351 tot 1362 bisschop van Meaux. Reeds in zijn tijd werd hij geprezen voor zijn gedichten en muziek; Petrarca roemde hem bijvoorbeeld als de grootste dichter in de Franse taal. Tegenwoordig hangt er echter een waas van mysterie rond de Vitry en zijn muzikale erfenis. In tegenstelling tot Guillaume de Machaut, die streng toezag op de kopieën van zijn oeuvre, signeerde de Vitry zijn werk niet en was hij ook minder begaan met de verspreiding ervan. Tegenwoordig kunnen slechts zes motetten met zekerheid aan hem worden toegeschreven en het beroemde traktaat met als titel *Ars nova* dat de Vitry zou hebben geschreven, is in realiteit genoteerd door zijn leerlingen.

David Chappuis wijdt sinds jaren onderzoek aan het leven en werk van de Vitry om de vele vragen op te lossen. Samen met de zangers van Ensemble Arborescence kan hij de theorie in de praktijk omzetten. Hoe gingen ze te werk om de handschriften te ontcijferen? Een diepgravende studie van taal- en muziektheorie was vereist. Dankzij de samenwerking met taalhistoricus Olivier Bettens rolt het historische Frans en Latijn vlot uit de mond. Vervolgens werden de ritmen van alle partijen ontcijferd, zodat de contrapuntische lijnen bij een uitvoering perfect samenvallen. Typisch voor de Vitry – en de ars nova – is het samenspel tussen ternaire en binaire ritmen, waardoor een complex ritmisch patroon ontstaat. Maar de polyfone architectuur van de Vitry bestaat uit meer dan een skelet van ritmen en melodische lijnen. De melodieën worden ook versierd, zodat de samenklanken meer kleur krijgen. Het resultaat is een 'douce playsence' – een teder genoeg voor de geest en het oor.

Douce Playsence: Motets by Philippe de Vitry

When we talk about Ars Nova today, we have people such as Philippe de Vitry to thank for the term. This legendary figure worked as a secretary to the French kings and was bishop of Meaux from 1351 to 1362. Even in his own time, he was acclaimed for his poems and music; for example, Petrarch praised him as the greatest poet in the French language. Today, however, a veil of mystery surrounds Vitry and his musical legacy. Unlike Guillaume de Machaut, who kept a close eye on copies of his work, Vitry did not sign his compositions and was also less involved in their distribution. Nowadays only six motets can be ascribed to him with certainty, and the famous treatise *Ars Nova*, which he is said to have written, was in fact notated by his students.

David Chappuis has spent years researching Vitry's life and work to answer all these questions. Along with the Ensemble Arborescence singers, he is putting the theory into practice. To decipher the manuscripts, they needed to conduct an in-depth study of language and music theory. A collaboration with the language historian Olivier Bettens got them speaking historic French and Latin fluently. Then the rhythms of all the different parts were figured out, so that the lines of counterpoint would coincide perfectly in performance. It is typical of Philippe de Vitry – and Ars Nova – to have an interaction of ternary and binary rhythms from which a complex rhythmic pattern emerges. But there is more to Vitry's polyphonic architecture than a skeleton of rhythms and melodic lines. The melodies are also ornamented, bringing more colour to the combinations of notes. The result is a 'douce playsence' – a gentle pleasure for the mind and ear.

Adesto sancta Trinitas

Adesto sancta Trinitas,
musice modulantibus,
par splendor, una deitas,
simplex in personis tribus.

"Wees aanwezig, Heilige Drie-eenheid," zingen wij volgens de kunst van de muziek, "gelijke glans, één godheid, eenvoudig in drie Personen."

Qui extas rerum omnium
tua omnipotencia
sine fine principium,
duc nos ad celi gaudia.

"Gij, die boven alles bestaat door Uw almacht, oneindig begin van alles, leid ons naar de vreugde van de hemel."

Decens carmen edere

Decens carmen edere
quicumque volentes
thema decens capere
debent et decentes
esse, thema promere
posse, mencies
honeri succumbere
non linquunt prudentes.

Wie een passend lied wil maken, moet een passend onderwerp kiezen en zelf passend zijn. Ze moeten het onderwerp kunnen uitwerken. Verstandige mensen laten hen, die fouten maken, niet bezwijken onder de last.

O canenda / Rex quem / Contratenor / Rex regum

Triplum

O canenda vulgo per compita,
ab eterno Belial dedita,
Siculorum nephanda rabies
et delira canum insanies!

O, gezang dat gewoonlijk door de straten weerklinkt,
van oudsher aan Belial gewijd, verfoeilijke razernij van
de Sicilianen en waanzinnige woede van honden!

Quem cum nequis carpere dentibus,
criminaris, nequam, latratibus, [canem] colens.

Omdat je hem niet met je tanden kunt grijpen,
belaster je hem, ellendeling, met je geblaf,
terwijl je de hond vereert.

Tu quid persequeris
virum justum et tuo deseris
rege regi, quem decor actuum
illuminat, quem genus strenuum

Waarom vervolg je een rechtvaardig man,
en voor een andere koning verlaat je je eigen Koning,
die door de schoonheid van Zijn daden,
door de kracht van Zijn afkomst,

et sanctorum multa affinitas
sibi facta lux, splendor, claritas
coruscantem reddit pre ceteris,
quemadmodum nocturni sideris
jubar Phebus perventus [abtulit]?

en door vele verwantschappen met heiligen, door
Zijn licht, schittering en helderheid boven de anderen
uitkomt, zoals het licht van een nachtelijke ster door
de opkomst van Phoebus [de zon] wordt overtroffen?

[Ac] proth dolor, lapsum quem pertulit
Jherusalem, dominum proprium
Jhesum spernens, habes in socium.

Ach, wat een pijn! Hetzelfde lot dat Jeruzalem
overkwam, toen het zijn eigen Heer Jezus verwierp,
heb jij nu als bondgenoot.

Motetus

Rex quem metrorum depingit prima figura,
omne tenens in se quod dat natura beatis,
basis justicie, trojanus Julius ausu,

Koning, die als eerste figuur door de metra wordt
afgebeeld, die in zich alles bevat wat de natuur aan de
gelukzaligen schenkt, de grondslag van rechtvaardig-
heid, een Trojaanse Julius [Caesar] in durf,

ecclesie tutor, Machabeus et Hector in arma,
rura colens, legum scrutator theologie,
temperie superans Augustum, Tullius [ore],

beschermmer van de kerk, een Makkabeeër en Hector in
de strijd, bewerker van het land, onderzoeker van de
wetten en theologie, die Augustus overtreft in gema-
tigtheid, Tullius [Cicero] in welsprekendheid,

Virtutes cujus, mores, genus actaque nati,
scribere non possem; possint super ethera scribi.

over zijn deugden, zeden, afkomst en de daden van
zijn zoon zou ik niet kunnen schrijven; mochten ze
boven in de ether worden geschreven!

Firmissime / Adesto / Alleluia

Triplum

Firmissime fidem teneamus,

Trinitatis: Patrem diligamus,
qui nos tanto amore dilexit,
morti datos ad vitam erexit,
ut proprio nato non parceret,
sed pro nobis hunc morti traderet.

Laat ons het geloof in de Drie-eenheid stevig behouden:
laten wij de Vader liefhebben, die ons met zo'n grote
liefde heeft bemind, die, toen wij aan de dood waren
overgeleverd, ons tot leven heeft opgewekt, die Zijn
eigen Zoon niet spaarde, maar Hem voor ons aan de
dood heeft overgegeven.

Diligamus ejusdem Filium,
nobis natum, nobis propitium,
qui in forma Dei cum fuisset
atque formam servi accepisset,
hic factus est Patri obediens
et in cruce fixus ac moriens.

Laten wij ook Zijn Zoon liefhebben, die voor ons is
geboren, voor ons verlossing bracht. Hoewel Hij in de
gestalte van God was, en de gestalte van een dienaar
aannam, werd Hij zo gehoorzaam aan de Vader,
en werd aan het kruis geslagen, waar Hij stierf.

Diligamus sanctum Paraclitum,
Patris summi Natiq̄ue Spiritum,
cujus sumus gracia renati,
unctione cujus et signati.

Laten wij de Heilige Trooster liefhebben, de Geest van de
hoogste Vader en de Zoon, door wiens genade wij opnieuw
geboren zijn, en door wiens zalving wij zijn getekend.

Nunc igitur sanctam Trinitatem
veneremur atque Unitatem

exoremus, ut ejus gracia
valeamus perfrui gloria.

Laten wij nu dus de Heilige Drie-eenheid vereren en de Eenheid aanbidden, en laten wij bidden dat wij door Zijn genade van de glorie mogen genieten.

Motetus

Adesto, sancta Trinitas,
musice modulantibus,
par splendor, una deitas,
simplex in personis tribus.

"Wees aanwezig, Heilige Drie-eenheid," zingen wij volgens de kunst van de muziek, "gelijke glans, één godheid, eenvoudig in drie Personen."

Qui extas rerum omnium
tua omnipotentia
sine fine principium,
duc nos ad celi gaudia.

"Gij, die boven alles bestaat door Uw almacht, oneindig begin van alles, leid ons naar de vreugde van de hemel."

Tribum / Quoniam secta / Merito hec patimur

Triplum

Tribum que non abhorruit
indecenter ascendere,
furibunda non metuit
Fortuna cito vertere,
dum duci prefate tribus
in sempiternum speculum
parare palam omnibus

non pepercit patibulum.

Stam die er niet voor terugdeinsde om ongepast op te klimmen, de woedende Fortuna was niet bang om het tij snel te doen keren, terwijl voor de aanvoerder van de deze stam als een eeuwige spiegel, voor allen zichtbaar, het schavot niet werd gespaard.

Populus ergo venturus
si trans metam ascenderit
quasi forsitan casurus,
cum tanta tribus ruerit,
sciat eciam quis fructus
delabi sit in profundum.

Dus als het volk dat zal komen de grens overschrijdt, alsof het misschien zal vallen, omdat zo'n grote stam te gronde is gegaan, dan moet dit volk weten welk voordeel er is om in de diepte te storten.

Post zephyros plus ledit hyems,
post gaudia luctus;
Uunde nichil melius quam
nil habuisse secundum.

"Na de westenwind kwetst de winter meer, na vreugde komt rouw; daarom is niets beter dan uiteindelijk geen geluk te hebben gehad."

Motetus

Quoniam secta latronum,
spelunca vispilionum,
vulpes que gallos roderat
tempore quo regnaverat
leo cecatus, subito
suo ruere merito,

Omdat de bende van rovers, de spelonk van grafrovers,
de vos die de hanen verslond toen de blinde leeuw
regeerde, plotseling terecht ten val is gekomen,

in morte privata bonis,
concinat gallus Nasonis
dicta que dolum acuunt:

in de dood beroofd van zijn goederen, zingt nu de
haan van Naso [Ovidius] woorden die het bedrog
aanwakkeren:

Omnia sunt hominum tenui pendencia filo
et subito casu que valuere ruunt.

"Alles van de mens hangt aan een dun draadje,
en wat sterk leek, stort plotseling in."

Orbis orbatus

Orbis orbatus oculis in die cecus cespitat.

De wereld, beroofd van ogen, struikelt overdag
als een blinde.

Orbis orbatus / Vos pastores / Fur non venit

Triplum

Orbis orbatus oculis
in die cecus cespitat,
dum componendis loculis
mitratus quisque militat
pro ditandis nepotulis,
et pauper Christus clamitat
jejunis verbo populis.

De wereld, beroofd van ogen, struikelt overdag als een
blinde, terwijl elke mitra-drager strijdt om zijn kistjes
te vullen, zodat zijn neefjes rijker worden, en de arme

Christus roept met het woord tot het vastende volk.

Clamat jam raucis faucibus:

Ad cor redite filii!

Sed cum surdis sint auribus

et contemptores impii,

induratis cervicibus

et ausi temerarii,

hiis mox compellat vocibus:

Hij roept nu met schorre keel: "Keer terug tot je hart, kinderen!" Maar omdat ze dove oren hebben en goddeloze minachters zijn, met verharde nekken en roekeloos, spreekt Hij hen spoedig met deze woorden aan:

Cur similes aspidibus

audire non dignamini,

mutis jam pares canibus,

cur in gregem crassamini

ejus depastis carnibus

nec in lupos armamini,

horum armati dentibus?

"Waarom weigeren jullie, gelijk aan adders, te luisteren? Waarom, gelijk aan stomme honden, worden jullie vet in de kudde, terwijl jullie zijn vlees hebben gegeten? Waarom bewapenen jullie je niet tegen de wolven, jullie, gewapend met hun tanden?"

Motetus

Vos pastores adulteri

et veri mercenarii,

successores Luciferi,

Christi pseudovicarii,

vicini dato muneri,

a vero semper devii,
ventris vacatis operi.

Jullie, overspelige herders en ware huurlingen,
opvolgers van Lucifer, valse plaatsvervangers van
Christus, altijd klaar om een cadeau te ontvangen,
jullie dwalen altijd af van de waarheid,
jullie houden je alleen bezig met je buik.

Douce playsence est d'amer loyalment

Douce playsence est d'amer loyalment,
quar autrement ne porroit bonement
amans souffrir cele douleur ardant
qui d'Amors naist.

Het is een zoet genoeg om trouw lief te hebben,
want anders zou de verliefde die brandende pijn,
die ontstaat door de liefde,
niet goed kunnen verdragen.

Quant ses regars, par son soutil atrait,
en regardant parmi soy mesmes trait
sans soy navrer

Wanneer haar blikken, door hun subtiele charme,
in je binnendringen, als een pijl die niet verwondt,

l'impression de ce qu'il veut amer
jusqu'à son cuer, lors estuet remembrer
et souvenir

dringt de beeltenis van wat de minnaar graag bemint
tot in zijn hart en dan moet hij weer terugdenken

du gentil cors qu'il vit au departir,
puis le convient trembler, muer, fremir
en tresailant,

aan de lieflijke gestalte die hij zag bij het afscheid en

begint hij te beven, te bewegen, te huiveren en te rillen
et soupirer cent foys en un tenant
les dous soupirs qui livrent au cuer vent,
par les conduis.

                  en honderd keer te zuchten in één adem, met zachte
                  zuchten die lucht geven aan het hart door de kanalen
                  [van het lichaam].

Por quoy Desirs, qui est a celle duis,
esprent et art et croist en ardent,
puis fayre le doit.

                  En zo ontvlamt, ontbrandt en brandt verlangen,
                  dat uit die bron komt, steeds vuriger,
                  omdat dat nu eenmaal zo is.

Areu! hareu! cuers humains ne porroit
cel mal souffrir se Playsance n'estoit,
qui sovent l'oïnt,

                  Ach! Wee! Geen mensenhart zou dit leed kunnen
                  verdragen als genoeg niet bestond,
                  die het vaak met balsem verzorgt,

mays on porroit demander biau apoint
comment le mal puet plaire, qui si point,
et je respons:

                  maar men zou met recht kunnen vragen
                  hoe kan pijn aangenaam zijn, als die zo steekt?
                  En ik antwoord:

En esperant d'avoir bon guerendon.
Por en saisir quant il leur sera bon,
euvret plussours,

                  Door de hoop op een goede beloning.
                  Om die te verkrijgen als de tijd rijp is,
                  zijn velen in de weer,

en traveyllant sans cesser nuit et jour.
Donques doit bien l'amoreuse dolour
venir a gré,

onophoudelijk, dag en nacht.

Dus moet het wel zo zijn dat liefdespijn aangenaam is,

en atendant la tres aute planté
dont bonament a plusseurs saoulé.

als men wacht op het grote goed waarmee velen
ruim tevreden worden gesteld.

Vos quid admiramini / Gratissima / Contratenor / Gaude gloriosa

Triplum

Vos quid admiramini,
virgines, si virgini
pre ceteris eligende
dignati fuerimus
nubere, dum nupsimus
tanquam valde diligende?

Waarom verwonderen jullie je, maagden, als wij een
maagd, die boven alle anderen moest worden verkozen,
waardig achtten te huwen, terwijl wij haar huwden
als iemand die wij zeer liefhebben?

Ista pulcra specie,
humilis manerie
ac opere virtuosa;
turpis vestrum altera,
ausu nimis aspera
necnon virtutes exosa.

Zij is mooi van uiterlijk, nederig van aard en deugdzaam
in haar daden; de anderen onder jullie zijn lelijk, te brutaal

in hun doen en zelfs vijandig tegenover deugden.

Ista lux, vos nubila,
ista velox aquila,
vos colubres gradientes.
Ista super ethera
regnat, vos in misera
valle languetis egentes.

Zij is licht, jullie zijn wolken, zij is een snelle adelaar,
jullie kruipen als slangen voort. Zij heerst boven de
hemelen, jullie kwijnen behoeftig weg in een ellendig dal.

Ista virgo regia
dulcis est amasia
meaque sponsa pia,
rex ego sum, hec regina.
Quid tanta referimus?
Nos qui cuncta novimus,
dignam preelegimus
et ut rosam hanc pre spina.

Deze koninklijke maagd is een zoete geliefde en mijn
vrome bruid; ik ben koning, zij is koningin.
Waarom zeggen wij dit alles? Wij die alles weten,
hebben de waardige uitgekozen,
zoals men een roos boven de doorn verkiest.

Surgite vos igitur,
quia tempus labitur
et mors nos persequitur:
huic servite, hanc vocate.
Quod si neglexeritis,
illam non videbitis
gloriam quam cupitis.
Vos eya properate!

Sta daarom op, want de tijd glijdt voorbij en de dood
achtervolgt ons: dien haar, roep haar aan. Als jullie dit
verwaarlozen, zullen jullie die glorie niet zien waar
jullie zo naar verlangen. Kom, haast jullie!

Motetus

Gratissima virginis species

quam decorat carnis mundities,

De alleraangenaamste schoonheid van de maagd,
die wordt gesierd door de reinheid van het lichaam,

usque centrum placasti intima

mei cordis plaga dulcissima,

tot in het diepste binnenste heb je de zoetste wonde
van mijn hart getroost,

intra stillans amoris spiritum

nescientem pectoris exitum.

je laat vanbinnen de geest van liefde neerdalen,
die het vertrek uit het hart niet kent.

Gratissime simili vulnere

peperisti mundum me ledere.

Op een sierlijke manier heb je Mij zuiver doen geboren
worden door Mij met een gelijke wond te verwonden.

O Regina, tuum amplectere

astringendo pectus cum ubere.

O koningin, omhels Hem die van jou is
door Zijn hart tegen je borst te drukken.

O Rex regum, oculum oculo

et os ori junge pro osculo,

O Koning der koningen, laat oog aan oog
en mond aan mond zich voegen voor een kus,

ac inspira Verbum in labia,

quo recepto fiat caro dia.

en blaas het Woord op de lippen, opdat,
wanneer het ontvangen is, het vlees goddelijk wordt.

Tuba sacre fidei / In arboris / Virgo sum

Triplum

Tuba sacre fidei,
proprie dicta Dei
preco arcanorum,

De trompet van het heilige geloof, terecht genoemd
Gods heraut van geheimen,

in theatris clamat
quod ratio hesitat,
basis peccatorum.

roept op de podia uit wat het verstand, de basis van de
zonden, aarzelt te aanvaarden.

Fatendum simpliciter
credendumque firmiter,
morive necesse,

Je moet eenvoudig belijden en vast geloven,
of men moet sterven,

Deum unum in tribus
personis equalibus
et tres unam esse;

dat God één is in drie gelijke personen
en dat de drie één zijn;

Virginem non semine
viri, set spiramine
Verbi concepisse;

dat de maagd niet door het zaad van een man,
maar door de adem van het Woord heeft ontvangen;

ipsam semper virginem
Deum atque hominem
mundo peperisse;

dat zij, altijd maagd, God en mens
aan de wereld heeft geschonken;

sed transnaturalia
ista cum sint omnia
credentibus vita,

maar al deze bovennatuurlijke zaken
zijn voor gelovigen het leven,

necis negligentibus,
nature [progressibus]
ratio potita

voor onachtzamen de dood, en wanneer het verstand,
dat zich meester heeft gemaakt van de vooruitgang
van de natuur

in premicis dubium
gignat et augurium:
igitur vitetur!

in het begin twijfel en voorspellingen voortbrengt:
laat dat dus vermeden worden!

Et fides, per quam via
apud archana dia
clarior habetur,
semper imitetur.

En het geloof, waardoor de weg naar goddelijke
geheimen helderder wordt,
moet altijd worden nagevolgd.

Motetus

In arboris empero prospere

virginitas sedet puerpere,
mediatrix fides in medio,

Op de top van de boom zit voorspoedig de maagdelijkheid van de barende vrouw, het geloof zit als bemiddelaarster in het midden,

cum stipite cecata ratio,
insequita septem sororibus
sophismata sua fiventibus.

terwijl de rede, blind gemaakt door het hout, achtervolgd door zeven zusters haar eigen drogredenen koestert.

Hec ut scandat dum magis nititur,
debilitas ramorum frangitur.

Wanneer zij probeert hoger te klimmen, breekt de zwakheid van de takken.

Petat ergo fidei dexteram,
vel eternum nitetur perperam.

Laat haar daarom de rechterhand van het geloof zoeken, anders zal zij voor eeuwig tevergeefs streven.

Cum statua / Hugo / Princeps invidie

Triplum

Cum statua Nabucodonosor
metallina successive Syon
ac gradatim deduci ad minus
ficticolis passus est Dominus.

Zoals het metalen beeld van Nebukadnezar heeft de Heer toegestaan dat Sion, geleidelijk en stapsgewijs, werd verminderd ten gunste van de afgodendienaars.

Que cum primo fuerit aurea
virtuosis, inde argentea

carne mundis, deinceps erea
sanctiloquis, fictilis, ferrea
ac lutea patet novissime,

Want eerst was het beeld van goud voor de deugd-
zamen, daarna van zilver voor hen die rein van vlees
waren, vervolgens van brons voor de heiligen in
woord, daarna van ijzer en ten slotte van leem,

novissimis quibusdam maxime
carni datis una cum patribus
ypocritis, antifrasis quibus
dat mendici nomen sophisticæ.

vooral voor sommigen van de laatsten, die aan het
vlees zijn overgegeven, samen met hun vaders die
huichelaars zijn, en door een omkering van betekenis,
noemt Hij hen op spitsvondige wijze 'bedelaars'.

Hec concino Philippus publice,
et quia impia
lingua ledor unius Tersite,
pro vero refero:
A prophetis falsis attendite.

Dit verkondig ik, Philippus, openlijk, en omdat ik door
de goddeloze tong van een zekere Thersites word
beledigd, zeg ik als waarheid: "Wees op uw hoede
voor valse profeten."

Motetus

Hugo, Hugo, princeps invidiæ,
tu cum prima patebas faciæ
homo paciis, virtutum filius,

Hugo, Hugo, vorst van de afgunst, toen je voor het
eerst verscheen, leek je een vredelievend mens,

een zoon van de deugden,
te neminem decet in populo
lingue tue ledere jaculo,
sed ignarum docere pocius.

het past jou niet om iemand uit het volk te kwetsen
met de pijl van je tong, maar veeleer
om de onwetende te onderwijzen.

Qua me culpas igitur rabie,
assignata mihi nulla die,
inconsultus causamque nescius?

Waarom beschuldig je mij dan met zo'n woede,
zonder mij één dag te gunnen, onbezonnen en
zonder de zaak te kennen?

Stupeo ex eo:
cum invidus sic sis, palam pius,
perpere dicere
ypocritam te possum verius.

Ik sta hierom versteld: hoe je eigenlijk afgunstig bent,
maar openlijk vroom lijkt, ik mag wel zeggen
dat ik je terecht een huichelaar kan noemen.

Douce playsence

Douce playsence est d'amer loyalment.

Het is een zoet genoeg om trouw lief te hebben.

Douce playsence / Garison / Neuma quinti toni

Triplum

Douce playsence ...

(zie boven, p. 604)

Motetus

Garison selon nature
desire de sa douleur
toute humaine creature,
mais je, qui sui d'un ardour
naysant de loyal amour,
espris de garir n'ay cure.

leder menselijk schepsel verlangt van nature naar
heling van zijn pijn maar ik, die de nieuwe gloed voel
van trouwe liefde, ben helemaal niet uit op genezing.

Ains me plaist de jour en jour
adés plus telle ardeure,
ne pour quant elle est si dure
que nuls hons n'avroyt vigour
du soffrir, sans la douchour
qui vient de playsance pure.

Integendeel, een dergelijke gloed bevat mij iedere
dag beter, ook al is die zo hevig dat geen mens de
kracht zou hebben om die te verdragen, zonder de
zoetheid die komt van zuivere verrukking.

Petre clemens / Lugentium / Non est inventus

Triplum

Petre, clemens tam re quam nomine,
cui nascenti Tonantis dextera
non defuit, quinimmo cardine
e supremo beata munera

Petrus, vriendelijk zowel in naam als in daad, aan wie
bij je geboorte de hand van de Donderaar [Jupiter]
niet ontbrak, ja zelfs vanaf het hoogste punt
zou je succesvol de gelukkige gaven ontvangen,

susciperes felix, ac omnia
que reliqua celi benignitas
dare potest, nec defuit pia
Pyridum sacrarum dignitas;

en alles wat de resterende goedheid van de hemel kan
geven, het ontbrak je niet aan de vrome waardigheid
van de heilige Piëriden [muzen];

harum solus precellis dotibus,
harum dono cuncta ginnasia
carmentina Pegasi pedibus
transvectus es a puericia.

jij alleen blinkt uit door hun gaven, door hun
geschenken, vanaf je jeugd, gedragen door Pegasus,
heb je alle scholen van de poëzie doorlopen.

Aut fata nunc, aut ipsa prospera
te fortuna, melius Spiritus,
sublimavit ergo considera
quod Cephas es, sed orbi deditus,

Nu hebben hetzij het lot, hetzij het geluk zelf,
of beter nog de Geest, jou verheven; bedenk dus dat
je Cephas bent, maar aan de wereld gewijd,

quod monarcha, sed servus omnium,
princeps orbis, sed orbis languidi,
servus nempe, sed delirantium;
ac ne tui sint tandem perfidi,

dat je monarch bent, maar dienaar van allen, prins
van de wereld, maar van een zieke wereld, inderdaad
dienaar, maar van dwalenden; en opdat de jouwen
uiteindelijk niet ontrouw zouden zijn,

arte, princeps serve, da melicum,
torque fides mundialis chelis,

regnantium furorem tragicum,
potens pie, compescere velis.

geef, vorstelijke dienaar, met kunst een melodie,
bespeel de snaren van de wereldlijke lier,
wil, machtig en toegewijd, de tragische woede
van de heersers bedwingen.

Absint tuo Thiestes tempore
et Atreus, absint Thebaides,
abutentes fraterno jecore,
unumque sint scissi Philipides.

Laat er in jouw tijd geen Thyestes zijn en geen Atreus,
laat er geen Thebaïden zijn, die misbruik maken
van broederlijk bloed, en laat de uiteengevallen
nakomelingen van Philippus zich verenigen.

Urbem vide: classis per equora
deterreat principes Thaneos,
clangor tube Turcorum pectora,
desipiant augures Mempheos.

Zie de stad: laat de vloot over de zeeën de prinsen van
Thanis afschrikken, laat het trompetgeschal de harten
van de Turken afschrikken, en laat de waarzeggers van
Memphis hun verstand verliezen.

Consoletur tristis Armenia,
et elatus subcumbat Ismael,
et germinet deserta Syria,
et depressus resurgat Israel.

Laat het bedroefde Armenië getroost worden, en
laat de hoogmoedige Ismaël bezwijken, en laat de
woestijn van Syrië vrucht dragen,
en laat het onderdrukte Israël herrijzen.

Tunc nature, gloriosissimus

triumphator, tributum solvere
non dolebis, heres legitimus
Jhesu Christi moriens libere.

Dan, roemrijkste overwinnaar, zal je er geen spijt van
hebben je eerbetoon aan de natuur te brengen,
vrij stervend als wettige erfgenaam van Jezus Christus.

Et si desint marmor et gemmula,
ac metallum sculpenda funeri,
erit tandem tumulus vernula
semper fama respondens operi,
qua posteris patebit regula
gubernandi. Faveant superi!

En als marmer, edelstenen en metaal om je graf te
versieren ontbreken, zal je toch als graf de trouwe
roem hebben, die eeuwig aan je werk beantwoordt,
waardoor voor het nageslacht de manier van goed
regeren duidelijk zal zijn. Moge de hemel dat schenken!

Motetus

Lugentium siccentur oculi,
plaudant senes, exultent parvuli,
umbre mortis quoniam regio
quos tenuit, splendoris visio
est exorta radio Spiritus:

Laat de ogen van de rouwenden opdrogen, laat de
ouderen juichen, laat de kinderen zich verheugen,
want over hen die gevangen zaten in het land van
de schaduw des doods, is een schitterend visioen
opgegaan, door de straling van de Geest:

Clemens sextus, factus divinitus
stupor orbis, o tersum speculum

ad formandum virtutum modulum.

Clemens VI, door goddelijke macht gemaakt,
verwondering van de wereld, o zuivere spiegel
om de maatstaf van de deugden te vormen.

Tu Cyrrei Syrus Apollinis,
Parnasii vigor certaminis,
Phitonistas heresis ubere
crapulatos soles prosternere,
ac dum flectis sermonis timpanum,
corda rapis ad auris organum.

Jij, Syrus, zoon van de Kirrheïsche Apollo, kracht van
de Parnassische strijd, je bent gewend de pythonisten
te verpletteren die zich aan de borst van de ketterij
hebben gelaafd, en wanneer jij het instrument van je
toespraak stemt, voer je de harten mee via het oor.

Petrus prius, Petrum non deseris,
vices ejus quia recte geris.

Zoals Petrus voorheen, verlaat jij Petrus niet,
want je vervult zijn taak op juiste wijze.

Tu clemens es et Clemens diceris,
Pegasei qui fontis aperis
venas, gratus nudis et rudibus,
Athlanticis et Ethiopibus,
Scitis quoque. Quid in preconia
laudum mea sudat inscitia?

Je bent mild en je heet Clemens, jij die de aderen van
de bron van Pegasus opent, bemind door deze naakte
en wilde volken: de Atlantiërs, de Ethiopiërs, ook de
Scythen. Waarom zou mijn onwetendheid
zich inspannen om jouw lof te verkondigen?

Non augentur momento secula,

non maria tumescunt gutula,
nec ulla laus addere meritis
tuis umquam poterit inclitis.

De eeuwen groeien niet door een enkel moment,
de zeeën zwellen niet door een druppel,
en geen enkele lof kan ooit iets toevoegen
aan jouw opmerkelijke verdiensten.

Vulgi tamen modica portio,
de te saltem clangere gestio:
vivat, vivat orbi perutilis,
cui non est inventus similis!

Toch, als bescheiden deel van het volk, verlang ik
ernaar tenminste deze kreet over jou te laten horen:
leve, leve, hij die zo nuttig is voor de wereld,
aan wie geen gelijke is gevonden!

Vertaling: Bernard Huyvaert, Marianne Lambregts

Slotconcert summerschool Cappella Pratensis

Zo 31.08.25

AMUZ, 11.00

Coaches

Stratton Bull	<i>docent teacher</i>
Tim Braithwaite	<i>docent teacher</i>
Peter de Laurentiis	<i>docent teacher</i>
Valerie Horst	<i>gastdocent guest teacher</i>

Uitvoerders

Bruno Marien	<i>sopraan soprano</i>
Mariet Calsius	<i>sopraan soprano</i>
Katrien De Keyser	<i>sopraan soprano</i>
Nele De Keyser	<i>sopraan soprano</i>
Hilda Foncke	<i>sopraan soprano</i>
Karoline Kindt	<i>sopraan soprano</i>

Chris Magnus	<i>sopraan soprano</i>
Hanne Van Beveren	<i>sopraan soprano</i>
Goedele Vandommele	<i>sopraan soprano</i>
Myriam Alcain	<i>alt alto</i>
Hilde Broekaert	<i>alt alto</i>
Els Caremans	<i>alt alto</i>
Sammy Frenkel	<i>alt alto</i>
Geertrui Neiryneck	<i>alt alto</i>
Lut Ruwet	<i>alt alto</i>
Elisabeth Smulders	<i>alt alto</i>
Vera Stessel	<i>alt alto</i>
Myriam Van Bellingen	<i>alt alto</i>
Tinneke van Rijn	<i>alt alto</i>
Sarah Wauters	<i>alt alto</i>
Inge Wouters	<i>alt alto</i>
Walter Bosmans	<i>tenor tenor</i>
Wil Lensen	<i>tenor tenor</i>
Peter Loos	<i>tenor tenor</i>
Jan Mertens	<i>tenor tenor</i>
Ed Mos	<i>tenor tenor</i>
Reinier Post	<i>tenor tenor</i>
Bart Van Bruggen	<i>tenor tenor</i>
Henk van der Velde	<i>tenor tenor</i>
Jan Pieter Zwart	<i>tenor tenor</i>
Andrew Bolton	<i>bas bass</i>
Michael Gast	<i>bas bass</i>
Tom Hoebeke	<i>bas bass</i>
Stef Konings	<i>bas bass</i>
David Lodewyckx	<i>bas bass</i>
Herbert Urbassek	<i>bas bass</i>
Merlijn Wackers	<i>bas bass</i>

Messe de Nostre Dame: Kyrie	<i>Guillaume de Machaut (ca. 1300-1377)</i>
Quam pulchra es	<i>John Dunstaple (ca. 1390-1453)</i>
J'atendray tant	<i>Guillaume Du Fay (1397-1474)</i>
Je me complains piteusement	<i>Guillaume Du Fay</i>
In te Domine speravi	<i>Josquin des Prez (ca. 1450/55-1521)</i>
Mille regretz	<i>Josquin des Prez</i>
Ave maris stella	<i>Guillaume Du Fay / Josquin des Prez</i>
Anchor che col partire	<i>Cipriano de Rore (ca. 1515-1565)</i>
Missa Papae Marcelli: Sanctus	<i>Giovanni Pierluigi da Palestrina (ca. 1525-1594)</i>
Pater, peccavi	<i>Adriaen Willaert (1490-1562)</i>
Messe de Nostre Dame: Ite missa est	<i>Guillaume de Machaut</i>

De summerschool Cappella Pratensis is een concept van Musica Impulscentrum, gepresenteerd i.s.m. AMUZ, Alamire Foundation en Cappella Pratensis.

Cantate Domino canticum novum

“Zing voor de Heer een nieuw lied,” verkondigt *Psalm 98*, “want hij heeft wonderbaarlijke dingen gedaan.” De vreugdevolle creatie van nieuwe muziek is een thema dat weerklinkt in het hele christendom. In de loop van de geschiedenis hebben kunstenaars zelfs trots verklaard dat ze een ‘nieuwe kunst’ hadden uitgevonden.

Dit programma laat een aantal van de vele nieuwe muzikale stijlen zien die tussen 1300 en 1600 werden ontwikkeld, en verkent de rijke achtergrond van culturele uitwisseling die enkele van de meest opwindende innovaties in de middeleeuwse en renaissancecultuur teweegbracht. Omdat muzikanten ver en vaak reisden en als diplomaten, boodschappers en zelfs spionnen dienden, verspreidden nieuwe ideeën zich als een lopend vuurtje!

Het concert opent met het *Kyrie* uit de buitengewone *Messe de Notre Dame* van Guillaume de Machaut, een van de meesterwerken uit de 14de-eeuwse ars nova. Daarna volgt een verkenning van de zogenaamde ‘*contenance angloise*’, de beroemde Engelse stijl van polyfonie die vooral in zwang raakte aan het Bourgondische hof van Filips de Goede in het begin van de 15de eeuw. De term werd bedacht door de dichter Martin le Franc, die de invloed van deze stijl op componisten van het vasteland benadrukt. Het programma vervolgt met werken van Josquin des Prez, wiens roem deels was gebaseerd op zijn innovatieve combinatie van muziek en retoriek.

Naarmate de 16de eeuw vorderde en componisten steeds meer geïnteresseerd raakten in de retorische en expressieve inhoud van hun muziek, ontstonden er verschillende ‘nieuwe’ muziekgenres, waarbij de expressieve madrigalen van componisten als Cipriano de Rore werden

geëvenaard door de declamatorische bekommernissen van de contra-reformatie, zoals de prachtige *Missa Papae Marcelli* van Giovanni Pierluigi da Palestrina.

Dit concert is het slot van de summerschool die de deelnemers een hele week onderdompelde in dit fascinerende repertoire. Zoals kenmerkend is voor de aanpak van Cappella Pratensis, wordt voor de uitvoering direct gezongen vanuit historische notatie, waarbij de zangers vaak rond één groot koorboek staan en de nuances van ritme en frasering overbrengen door middel van verschillende gebaren en fysieke aanraking. Het resultaat is een creatieve en flexibele benadering van uitvoering die haar wortels heeft in de historische praktijk.

Cantate Domino canticum novum

"O sing unto the Lord a new song" proclaims *Psalms 98*, "for he has done marvellous things." The joyful creation of new music is a theme that echoes throughout Christianity, indeed, throughout history, artists have proudly declared the invention of a 'new art'.

This programme showcases some of the many new musical styles which were developed during the period between 1300-1600, exploring the rich background of cultural exchange that sparked some of the most exciting innovations in mediaeval and Renaissance culture. As musicians travelled far and wide, serving as diplomats, messengers, and even spies, new ideas spread like wildfire!

The concert opens with the *Kyrie* from Guillaume de Machaut's extraordinary *Messe de Nostre Dame*, one of the masterpieces of 14th-century Ars Nova. This is followed by an exploration of the so-called

'contenance angloise', the famous English style of polyphony which became particularly fashionable in the Burgundian court of Philip the Good in the early 15th century. The term was coined by the poet Martin le Franc who highlights the influence of this style on continental composers. The programme continues with works by Josquin des Prez, whose fame was based in part upon his innovative combination of music and rhetoric.

As the 16th century progressed and composers became increasingly interested in the rhetorical and expressive content of their music, several 'new' musics emerged, with the expressive madrigals of composers such as Cipriano de Rore being matched by the declamatory concerns of the counter-reformation, exemplified by Giovanni Pierluigi da Palestrina's magnificent *Missa Papae Marcelli*.

This performance is the culmination of the week-long summer school, run every year by Cappella Pratensis. Throughout the week, participants have been immersed in this fascinating repertoire. As is typical of Cappella Pratensis' approach, the performance is sung directly from historical notation, with the singers often huddled around a single large choirbook, communicating the nuances of rhythm and phrasing through various gestures and physical touch. The result is a creative and flexible approach to performance which is inherently grounded in historical practice.

Kyrie

Voor de misdelen, zie p. 262-266.

Quam pulchra es

Quam pulchra es et quam decora carissima in deliciis (tuis). Statura tua assimilata est palmae, et ubera tua botris.

Wat ben je mooi, wat ben je bekoorlijk, liefde en verrukking, dat ben jij! Als een palm is je gestalte, je borsten zijn als druiventrossen.

Caput tuum ut carmelus.

Collum tuum sicut turris eburnea.

Je hoofd is als de berg Karmel.

Je nek is als een ivoren toren.

Veni dilecte mi; egrediamur in agrum (/hortum) et videamus si flores fructus parturiunt, si floruerunt mala punica.

Kom, mijn liefste, laten we de velden (/de tuin) intrekken en laten we zien of de bloemens al vruchten voorbrengen en de granaatappelen al in bloei hebben gestaan.

Ibi dabo tibi ubera mea. Alleluia.

Op die plek zal ik je mijn borsten schenken. Halleluja.

J'atendray tant

J'atendray tant qu'il vous playra
a vous declarer ma pensée,
ma tres chiere dame honourée;
je ne say s'il m'en desplayra.

Zolang u dat wenst, zal ik wachten met u mijn gedachten te vertellen, mijn zeer dierbare, geëerde vrouwe;

ik weet niet of ik dat zal betreuren.

Mais toutes fois, pour complaire a
vostre personne desirée,
j'atendray tant qu'il vous playra
a vous declarer ma pensée.

En toch zal ik, om u, naar wie mijn verlangen uitgaat,
te behagen, wachten, zolang u dat wenst,
voor ik u mijn gedachten vertel.

Car j'ay espour, quant avendra
qu'a ce vous serés acordée,
que ma doulour sera cesée;
je le vous ay dit long temps a.

Want ik hoop dat u, als het zover is, zal instemmen
met mijn mening en dat mijn smart op zal houden;
zoals ik u allang geleden vertelde.

Je me complains piteusement

Je me complains piteusement,
a moi tout seul plus qu'a nullui,
de la griesté, paine e tourment,
que je souffre plus que ne di.

Ik doe jammerlijk mijn beklag, liever bij mezelf
dan bij wie ook, over de pijn, het lijden
en de kwelling waaronder ik, méér dan ik zeg, lijd.

Dangier me tient en tel soussi
qu'eschever ne puis sa rudesse,
et Fortune le veult aussi,
mais, par ma foy, ce fait Jonesse.

Gevaar bezorgt me voortdurend zoveel zorgen
dat ik niet kan ontkomen aan zijn hardvochtigheid
en dat is ook de wens van Fortuna, maar, op mijn woord,

dit alles komt door jeugdigheid.

In te Domine speravi¹

In te, Domine, speravi
per trovar pianto in eterno,
ma in un tristo et obscuro inferno
fui et frustra laboravi.

In U, mijn Heer, stelde ik mijn hoop,
om eeuwige smart te vinden,
ik kwam immers terecht in een griezelige en sombere hel
en tevergeefs was al mijn moeite.

Rotta al vento ogne speranza
del mio tristo sperare tanto,
sospiri, lacrime me avanza,
vego il celo nutrirme in pianto.

Al mijn hoop brak stuk op tegenwind,
van al mijn droevig hopen
rest er alleen gezocht en geweest
en 'k zie dat de hemel mij slechts met tranen voedt.

Sempre affanni, abysso in ogne canto,
tribulando ad te clamavi.

Alleen maar afzien en neergang aan alle kanten,
en daarom riep ik tot U in al mijn lijden.

Fin al celo i dolori mei
son già noti e tu non credi;
sol te sola che vorei
star nel stento e tu il vedi.

---

¹ Een wat dubbelzinnige tekst, omdat Josquin zich eerder bij zijn 'broodheer' zou beklagen, dan bij de Allerhoogste.

Ma dal di ch'io ti chiedi
ad te oculos levavi.

Tot in de hemel is mijn lijden al bekend, maar U gelooft
het niet. U lijkt wel te denken dat ik
in rampspoed wil leven en dat is ook wat je ziet.
Maar heb ik niet, zodra ik hulp vroeg,
mijn ogen op U gericht?

Se nel cello – como si dice –
del martir si sente palma,
presso d'esser felice
per seguir te, ochij d'alma,
e per questa mia degna alma
semper lacrimas rigavi.

Als 't waar is wat men zegt, dat in d'hemel 't lijden
sterk wordt geapprecieerd, dan zochten mijn zieleogen
't geluk door U te volgen en bleef ik voor mijn verheven
ziel voortdurend tranen storten.

Mille regretz

Mille regretz de vous abandonner
et d'eslonger vostre fache amoureuse,

Duizend smarten dat ik u moet verlaten
en ver van uw geliefd gezicht zal zijn;

jay si grand dueil et paine douloureuse,
quon me verra brief mes jours definer.

ik heb zoveel verdriet en pijnlijke smart,
dat men binnenkort zal zien dat mijn leven ophoudt.

Ave maris stella

Ave maris stella,
Dei mater alma,

atque semper virgo,
felix celi porta.

Wees gegroet, sterre der zee, voedende moeder
Gods, en altijd maagd, zalige poort des hemels.

Sumens illud Ave
Gabrielis ore,
funda nos in pace,
mutans Eve nomen.

Gij die dit Ave uit de mond van Gabriël mocht vernemen,
grondvest ons in de vrede
door de naam van Eva om te keren.

Vitam presta puram,
iter para tutum,
ut videntes Jesum,
semper collemur.

Waarborg een vlekkeloos leven, wijs een veilige weg,
opdat we Jezus zien,
en we ons altijd samen kunnen verblijden.

Sit laus Deo Patri,
summo Christo decus
Spiritui Sancto,
tribus honor unus. Amen.

Eer aan God de Vader,
roem aan de hoogste Christus, aan de Heilige Geest,
één loflied aan de Drievuldigheid. Amen.

Anchor che col partire

Anchor che col partire
io mi senta morire,
partir vorrei ogn'hor, ogni momento:

Ook al voel ik mij sterven bij het vertrek,

toch wil ik op elk uur vertrekken, op elk ogenblik:
tant' il piacer ch'io sento
de la vita ch'acquisto nel ritorno:
Zo groot is het genot dat ik voel,
van het leven dat ik bij de terugkeer verkrijg;
e così mill' e mille volt' il giorno
partir da voi vorrei:
tanto son dolci gli ritorni miei.
en daarom wil ik wel duizend en duizend keer per dag
van jou weggaan, zo zoet is telkens mijn terugkeer.

Sanctus

Voor de misdelen, zie p. 262-266.

Pater, peccavi

Pater, peccavi in coelum et coram te.
Iam non sum dignus vocari filius tuus,
fac me sicut unum ex mercenariis tuis.

Vader in de hemel, ik heb gezondigd in Uw bijzijn.
Ik ben niet meer waardig Uw zoon te worden genoemd,
maak me tot een van Uw huurlingen.

Quanti mercenarii in domo Patris
mei abundant panibus,
ego autem hic fame pereo.

Hoeveel dagloners hebben een overvloed
aan brood in het huis van mijn Vader.
Ik echter, kom hier om van de honger.

Surgam, et ibo ad Patrem meum et dicam ei:
fac me sicut unum ex mercenariis tuis.

Ik zal opstaan en naar mijn Vader toegaan en Hem
zeggen: maak me tot een van Uw dienstknechten.

Ite missa est

Ite missa est. Deo gratias.

Ga nu allen heen. God zij dank.

Vertaling: Marianne Lambregts, Bernard Huyvaert,
Annelies Van den Bogaert, Brigitte Hermans, Walter
Geerts

Ensemble Leones

Zo 31.08.25

AMUZ, 20.00

Een video-inleiding door Sofie Taes

vindt u op de betreffende concertpagina op amuz.be.

Uitvoerders

Marc Lewon *artistieke leiding artistic direction*

Grace Newcombe *zang voice*

Marc Mauillon *zang voice*

Matthieu Romanens *zang voice*

Baptiste Romain *vedel, lira da braccio & doedelzak
fiddle, lira da braccio & bagpipes*

Uri Smilansky *vedel fiddle*

Marc Lewon *luit, gittern & citole lute, gittern & citole*

Ciaramella, me dolçe ciaramella	<i>Antonio Zacara da Teramo (ca. 1350/60-1413 of later)</i>
Je sui navvrés tan fort / Gnaff' a le guagnele	<i>Antonio Zacara da Teramo</i>
Deus deorum Pluto	<i>Antonio Zacara da Teramo</i>
Rosetta che non cambi	<i>Antonio Zacara da Teramo</i>
Be'llo sa Dio	<i>Antonio Zacara da Teramo</i>
Un fior gentil	<i>Antonio Zacara da Teramo / instrumentale bewerking: Anoniem, uit Codex Faenza</i>
E' ardo in un fuoco e bruso d'ogni hora	<i>Antonio Zacara da Teramo</i>
Amor né tossa	<i>Antonio Zacara da Teramo</i>
Cum lacrimis	<i>Johannes Ciconia (ca. 1370-1412)</i>
Dime, Fortuna	<i>Antonio Zacara da Teramo</i>
Donna poss'io sperare	<i>Antonio Zacara da Teramo</i>
Danança amorosa & Troto	<i>Anoniem</i>
Sol me trafigge'l cor	<i>Antonio Zacara da Teramo</i>
Gesù, che vedi la mia mente pura (gezongen als Be'llo sa Dio)	<i>Antonio Zacara da Teramo / Lauda contrafact</i>

Deus deorum Pluto: de wereld volgens Zacara da Teramo

De muzikale wereld van Antonio Zacara da Teramo is een van de meest fascinerende uit middeleeuws Italië. Hij groeide op in Teramo in de Abruzzes, in een familie van boekverluchters. Zijn eerste professionele activiteiten pasten in de familietraditie. Zo belandde hij eind 14de eeuw in Rome, waar paus Bonifatius IX de jongeman aanwierf als scriptor aan het Vaticaan. Het was een boeiende omgeving waar da Teramo al zijn talenten verder kon ontwikkelen, ook als zanger en componist. Deze man met zijn bijzondere verschijning (Zacara is een eigenlijk denigrerende bijnaam die verwijst naar zijn kleine gestalte) kon in Rome een fascinerend oeuvre componeren, dat door zijn tijdgenoten werd geprezen. Hij klom op in de hiërarchie van de Vaticaanse administratie, maar raakte ook verwickeld in de pauselijke intriges. Zo werd hij lid van een afscheidingsgroep van kardinalen tegen paus Gregorius XII, waardoor hij werd ontslagen uit zijn functies in de pauselijke curie. Vermoedelijk keerde da Teramo terug naar zijn geboortestad, waar hij in de laatste jaren van zijn leven werkte als kapelmeester aan de plaatselijke kathedraal.

Da Teramo's oeuvre zit vol mysterieuze betekenislagen en (auto)biografische verwijzingen. *Deus deorum Pluto* verwijst duidelijk naar de verdeeldheid tijdens het westers schisma en de geschillen tussen de pausen. Wie moet da Teramo uiteindelijk dienen? Pluto, de god van de rijkdom? Of Cacus Radamanto? Volgens musicoloog Francesco Zimei is die laatste mysterieuze figuur niemand minder dan da Teramo zelf. De ballata is een bewijs voor het toenemende zelfbewustzijn van de muzikant als scheppend kunstenaar. Ensemble Leones pluisst tijdens dit slotconcert het seculiere oeuvre van da Teramo uit. Rijk versierde melodische lijnen, uitgesponnen syncoperingen of figuraties van dalende tertsen; het zijn ingrediënten die kenmerkend zijn voor da Teramo's stijl. Terwijl sommige werken eerder declamatorisch zijn – waarbij de tekst door meerdere

stemmen tegelijk wordt gezongen – horen we in andere werken dat de tekst als een dialoog over de verschillende stemmen wordt verspreid. Vijftig jaar na da Teramo's overlijden werden zijn composities als 'orakels' beschouwd. Vandaag biedt zijn profetische oeuvre ons een fascinerende blik op zowel verleden als toekomst.

Deus deorum Pluto: The World According to Antonio Zacara da Teramo

The musical world of Antonio Zacara da Teramo is one of the most fascinating in mediaeval Italy. The composer was raised in a family of manuscript illuminators in the city of Teramo in Abruzzo. His first professional activities were in the family tradition. This work took him to Rome at the end of the 14th century, where Pope Boniface IX recruited the young man as a scribe at the Vatican. It was an exciting place to be, where Antonio could develop all his talents including singing and composition. This man with a striking appearance (Zacara is actually a derogatory nickname for a short person) composed a fascinating oeuvre in Rome, much admired by his contemporaries. He ascended through the ranks of the Vatican's administration, but also became enmeshed in papal intrigues. For example, he became a member of a splinter group of cardinals set against Pope Gregory XII, which led to him being fired from his work for the papal Curia. Afterwards, he probably returned to his hometown, where he worked as the maestro of the local cathedral in the final years of his life.

Antonio Zacara da Teramo's oeuvre is full of mysterious layers of meaning and biographical or autobiographical references. *Deus deorum Pluto* clearly refers to the divisions of the Western Schism and the disputes between the popes. Who was he ultimately supposed to serve? Pluto, the god of wealth? Or Cacus Radamanto? The musicologist Francesco Zimei believes that the latter, a mysterious figure, is none other than the

composer himself. The ballata is evidence of the growing self-confidence of the musician as a creative artist. At this closing concert, Ensemble Leones explores Antonio Zacara da Teramo's secular work. Richly ornamented melodic lines, spun-out syncopations or figurations of descending thirds are the characteristic features of the composer's style. While some works are more declamatory – with the text sung by several voices at once – other works distribute the text between the voices as a dialogue. Fifty years after Antonio's death, his compositions were seen as 'oracles'. Today, his prophetic oeuvre offers us a fascinating glimpse of both the past and the future.

Ciaramella, me dolçe ciaramella!

Ciaramella, me dolçe ciaramella!

Mijn herdersfluitje, m'n zoete herdersfluitje!

O tu che porti fra' Maçante sotto,
polito e bello, con la chiercha rasa,
poy che'l martello t'à da' si gran botto,

Jij die broeder Maçante aan d'onderzijde draagt,
gaaf en beschaafd, met z'n glad geschoren tonsuur,
omdat de hamer jou zo'n slag heeft gegeven,

tosto m'abbrazza, strengi e pur me basa,
che'n questa terra de me n'è più bella.

omhels me snel, hou me dicht bij jou en geef me ook
een kus, want hier op aard is er geen mooier dan ik.

O tu che porti a pieghe facte l'ose
onte et ornate de molti incinelli
e le tuo vestimente tutte rose,
ove se trova molti foramelli:

Jij die al dat moois draagt, met plooiën,
gesteven en versierd met vele haakjes,
en al die roze stofjes, met overal kleine gaatjes,

voltate un poco a me che son citella.

draai je dan toch eens naar mij om,
want ik ben niet getrouwd.

O tu che dolcemente sette volte
quel facto fay a non ussir bachetta,
fa' che me vegni con le brache sciolte,

O jij, die wel zeven keer zacht het ding doet zonder 't stokje
boven te halen, zorg dat je met losse broek naar me komt,

che non bisogna dicere "aspecta, aspecta"!

per far più tosto nostra giornatella!

en je niet 'momentje, momentje' hoeft te zeggen

om wat sneller ons dagje te maken.

Deus deorum Pluto

Deus deorum Pluto, or te rengratio,

mille mercé, Gebelles, Demorgon:

Pluto, god der goden, ik dank u,

Duizendmaal dank, Cybele, Demogorgon:

non dirò più "barbam barbam Aaron",

poy che so reintegrato et de luy satio.

Ik zal "de baard, de baard van Aaron" niet meer zingen,

want ik ben nu hersteld en heb genoeg van hem.

Serà in eternum el nostro laudatio

de la vendetta et de tanta iustitia.

Voor altijd is onze lof voor de wraak

en voor de grote gerechtigheid.

Or superete l'auro e'l topatio,

che per nessun connessa c'è pigritia.

U zal ver boven 't goud en de topaas uitkomen,

want een gegeven woord herzien, is nooit toegelaten.

lo so' in possession a gran leticia,

servo serò de Cacus Radamanto:

Grote blijdschap is in mij,

Cacus Radamanto zal ik voortaan dienen:

rengratiando ognun tanto per tanto

presta iusticia in pocho tempo et spatio.

ik dank eenieder ten zeerste voor zoveel gerechtigheid

in zo weinig tijd en op zo'n kleine plek.

Be'llo sa Dio

Be'llo sa Dio che so' vergene et pura,

che en be' fare spero,

che falsa infamia non remove el vero.

God weet zeker dat ik maagd ben en rein,
en dat ik mijn hoop stel in 't goede te doen;
valse aantijgingen doen de waarheid immers niet teniet.

Se gelosia me pone falsa casione
non posso contra la Fortuna ria.

Als afgunst me vals beschuldigt, ben ik machteloos
tegenover 't onrechtvaardige lot.

Altra vendecta non chiedo che rasone,
ché la virtù sarà la scusa mia.

Een andere rechtzetting vraag ik niet dan rede,
want de deugd zal mijn onschuld aantonen.

Benché el pensar in ciò dolor mi sia
che non si pò di' ligero
a trar un gram suspecto d'um reo pensiero.

Eraan denken alleen al, doet me echter pijn,
men kan immers toch niet lichtvaardig zo'n zware
verdenking laten afhangen van schuldige gedachten.

Ma solo pregho Dio, giusto signore,
ch'aggia pietà de me, pura donzella.

Ik bid God, de rechtvaardige Heer, niet om méér
dan dat hij medelijden met mij toont, reine maagd.

Manda chiarezza, o Dio, di tanto errore
a chi a torto mal di me favella.

Breng duidelijkheid, o God, bij zulk dwalen,
aan wie onterecht kwaad over mij spreekt.

Se la natura e Dio m'à fatta bella
leva el sospetto fero,
si ch'io non perda l'onor del mio impero.

Als de natuur en God mij mooi hebben geschapen,
neem dan deze wrede verdachtmaking weg,

zodat ik naast de macht van m'n charme
ook de eer ervan behoud.

E' ardo in un fuoco e bruso d'ogni hora

E' ardo in un fuoco e bruso d'ogni hora.

Adiuta, donna, per Dio ch'io non mora.

Branden in 't vuur doe ik, elk uur verschroeit mij.

Sta me bij, vrouwe, om Gods wil, dat ik niet sterf.

E son per te entrato in quest'ardore

dove penar me lassi senza adiuto.

Voor jou ben ik in die vurigheid gestapt,

waar je me, zonder hulp te bieden, laat afzien.

Amor né tossa

Amor né tossa non se po celare,

ne coppecar del pe

e ben se bela senca far "be, be".

Liefde kan je, net zomin als hoesten, verbergen,

mank lopen evenmin, en blaten kun j' ook

zonder "bè, bè" te schreeuwen.

La quaglia sempre non fara "qua qua",

ne la sampogna "belulu, lu, lu",

De kwartel zal niet eeuwig "kwa, kwa" roepen,

en de herdersfluit niet altijd "belou, lou, lou",

ne la cornacchia fara sempre "cra",

ne cantara lo chuchul "chu chu chu".

noch de kraai "kra kra",

en ook de koekoek niet "koekoe, koekoe".

Ma se non manca el valor de lassu alla mia ferma fe,

non serra sempre prato verde in se.

Maar ook al bezit mijn geloof al de sterkte van hierboven,

toch draag je niet elke dag een 'groene wei' met je mee.

Io vidi lo pastor per la campagna
gridando dietro al lupo "dagli da'!"

Ooit zag ik een herder op de buiten,
die een wolf "maak je weg" nariiep.

E vidi alcuno racconciar la ragna
per pigliar un stornello che se'n va.

Ook zag ik eens iemand zijn net herstellen
om een wegvliegende spreeuw te vangen.

Ma lascia far che puco durira
spesso chiamar "te, te!":
che ben d'altrui se beffa chi a de que.

Maar laat dat alles toch varen, want steevast "te! te!"
roepen, kan zeker niet lang duren.

[Intendame chi po' che m'intendo io
e tal ne ride chi deriso n'e.

[Laat die me begrijpen die 't kan, zoals ik mezelf versta
en wie werd bespot, kan er ook zelf mee lachen.

El tempo che fo gia piovoso e rio,
lucido e chiaro un giorno devenne.

Het weer dat voorheen regen en ongemak bracht,
werd op een mooie dag ook weer helder en zonnig.

El bove gia con l'ale et colle penne
in ciel salio dov'e la vaccha
ch'ebbe al mio dolor merce.]

En zie, het rund is met vleugels en veren
ten hemel gestegen waar nu reeds de koe zit
die inzat met mijn smart.]

Dime, Fortuna

Dime, Fortuna poy che tu parlasti:

ò dicto, o facto nulla contra de te?

Zeg me, Fortuna, nu je toch reeds hebt gesproken:
heb ik tegen jou iets verkeerd gezegd of gedaan?

Dè parla, dime el vero per tua fé:
perché fugendo la rota voltasti?

Spreek dan toch, zeg het mij op je erewoord:
waarom ben j'ruit getrokken én heb je 't rad gekeerd?

Di quel profundo dove me lasciasti
l' era quasi per uscirne fore.

Uit de diepte waar jij me had achtergelaten,
was ik bijna weggeraakt.

Subito, falsa, tu cte recordasti,
videndome per trarme fuore,
[d]e la promissione facta de cuore
se Alessandro a Roma gito fosse.

Maar meteen bij 't zien dat ik weer rechtop ging staan,
schoot jou, schijnheiligaard, een belofte te binnen,
die mij in oprechtheid was gemaakt,
mocht paus Alexander naar Rome zijn teruggekeerd.

Fortuna, al tuo despecto uscia de fosse:
or scia maledicta, tanto mal pensasti!

Fortuna, tegen jouw zin ben ik uit de goot rechtgekropen.
Wees vervloekt om al dat kwaad te hebben bedacht!

Donna poss'io sperare

- "Donna, o Donna!"

"Vrouwe, o vrouwe!"

- "Dici a me?"

"Spreek je tegen mij?"

- "Donna, poss'io sperare?"

"Vrouwe, kan ik nog hopen?"

- "Meffé, no! Meffé, non so perché ...
meriti de mia fé.
Deh, va in bona ora! Va', lassame stare!"
"Eerlijk gezegd, echt héél eerlijk: ik zie niet in ...
waarom je daarvoor in aanmerking zou komen.
Loop naar de hel en laat me met rust!"
- "Adoncha voy che mora?"
"Je wil dus dat ik dood ga?"
- "Se mori a me cha fa?"
"Wat maakt mij dat uit of je eraan gaat of niet?"
- "El te ne dolerà ancora?"
"Zou je dat dan niet erg vinden?"
- "Certo non dolerà!"
"Helemaal niet!"
- "Dè, pensa a quel che fa'!"
"Snap je wel wat je daar zegt?"
- "Deh, pensaci pur tu!"
"Snap jij wel wat je zegt?"
- "Io me despererò!"
"Maar ik zal alle hoop verliezen!"
- "Se te desperi et io che n'agio a ffare?"
"Wat heb ik met het verlies van jouw hoop te maken?"
- "Adonqua çappo in acqua?"
"Ben ik dus 'water aan 't spitten'?"
- "A me par ben cossi!"
"Zo lijkt het mij toch!"
- "Tu m'hai per men d'una h?"
"Ik ben dus voor jou minder dan een knoop waard?"
- "Se dio m'aiuti, sì"
"In godsnaam toch, ja, zo is het."
- "Dè, pens'a quel che di'!"

- "Sta toch eens stil bij wat je daar zegt!"
- "Dè, pensaci pur tu!"
"En als je dat nu eens zelf zou doen?"
  - "E non t'il dirò più."
"Als 't zo is, dan spreek ik er niet meer over."
  - "Tace, per dio, e più non me seccare!"
"Hou inderdaad beter je mond en val me niet meer lastig."
  - "E recevo gran torto!"
"Je doet me zo een groot onrecht aan!"
  - "Al mio parer da te!"
"Jij doet mij dat aan, bedoel je?"
  - "Tu me vo' per morto!"
"Wil je me dan echt dood krijgen?"
  - "e io non so perché ..."
"Waarom eigenlijk niet, nu je 't zelf zegt?"
  - "Se iusta casone c'è!"
"Er is toch geen goede reden voor!"
  - "Palese me la fa'!"
"Daar zeg je zo wat!"
  - "E po' la morte me da'!"
"Dood me dan maar meteen!"
  - "E humelemente la voglio comportare."
"Ik zal die beproeving met plezier doorstaan."

Sol me trafigge'l cor

Sol me trafigge'l cor l'aquila bella
per l'ardente disio di rivederla.

Geen ander dan de mooie adelaar doorboort mijn hart
vanwege 't hevig verlangen haar weer te zien.

Non fu dyamante di tanta dureçça
che più fermo non sia costei servire,

tanto m'accese l'adorna vagheçça
del dolce viso nel primo ferire.

Geen diamant was duurzamer dan mijn dienstbaarheid
aan haar, zó hevig deed de schoonheid van haar
lieflijke gelaat bij 't eerste treffen mij ontvlammen.

Oh, me tapino, ben credo morire,
s'io non riveggio la dyana stella.

In mijn ongeluk, zo denk ik, ga ik dood
als ik die Venus-ster niet kan weerzien.

Gesù, che vedi la mia mente pura

Gesù, che vedi la mia mente pura,
su te confido e spero,
che purgherai la infamia mia col vero.

Jezus, die mijn zuivere innerlijk ziet, ik vertrouw op U
en heb in U mijn hoop gesteld dat U mij, met de
waarheid, zuivert van de mij aangedane schande.

Tu sai, Signor mio, che i' ho ragione
di lamentarmi della lingua ria:

U weet, mijn Heer, dat ik me met recht
beklaag over de kwaadsprekende tong:

sono innocente e mai conversazione
non ebbi, se non buona, onesta e pia.

ik ben onschuldig en heb nooit andere
dan correcte, eerlijke en vrome taal gesproken.

Di quel che contr'a me già detto sia
dammi 'l tuo refrigero,
leva dal cor d'ognuno el mal pensiero.

Ter bestrijding van wat tegen mij werd gezegd,
bezorg me Uw steun en troost,
haal de slechte gedachte over mij weg uit ieders hart.

O verità eterna, o mio riposo
o sapienza immensa, o sommo sole,
    Eeuwige waarheid, o zielerust,
    grenzeloze wijsheid, hoogste zon,
difendimi dall'uom sì malizioso,
che il mio onore in terra gittar vuole,
    verdedig me tegen de kwaadwillige man
    die mijn eer te gronde wil richten,
fa' che sien note le false parole
col tuo gran magistero,
sì, ch' io sia mondo d' ogni vitupero.
    maak dat bekend worde hoe leugenachtig zijn
    woorden zijn, door Uw hoog onderricht,
    waardoor ik word gezuiverd van 't zwart maken.
Per altre colpe son forse punito
con quella lingua cruda e maledetta:
    Door de schuld van een ander word ik misschien
    gestraft met die wrede en vervloekte tong:
tu, che se' certo, ch' io non ho fallito,
trammi del cor questa mortal saetta
    U die zeker weet dat ik niet heb gedwaald,
    haal die dodelijke pijl uit mijn hart
e se l' anima mia vuo' far perfetta,
per si aspro sentiero
fammi il cor forte, constante e sincero.
    en als U wil dat mijn ziel volmaakt wordt,
    maak dan langs een veeleisend pad,
    mijn hart sterk, standvastig en oprecht.

Vertaling: Walter Geerts

Music+

Vier unieke concerten, vier totaalervaringen:
muziek, woord, beeld, beweging en verhaal.

Severin von Eckardstein
& Lise Bruyneel

Things lived and dreamt

Do 09.10.25, 20.00

Revue Blanche & Katharina Smets

Nenia

Vr 31.10.25, 20.00

Thomas Luks, Marieke Bouche,
Manuela Bucher, Mark Lorimer

Joined at the hip

Do 13.11.25, 20.00

Claron McFadden & Claire Chevallier

Chez Bricktop

Do 19.03.26, 20.00

Seizoen 25|26

Info, tickets en abonnement: www.amuz.be

Verklarende woordenlijst

Antifoon: Gregoriaanse melodie die voor of na de psalm wordt gezongen; ook bepaalde liturgische gezangen voor Maria worden met deze term aangeduid.

Ballade: Een Frans wereldlijk lied met drie strofen met een gelijk metrisch patroon en rijmschema en eindigend op hetzelfde refrein. De muziek voor elke strofe volgt het patroon I-I-II.

Ballata: Een poëtische vorm (AbbaA) voor Italiaanse wereldlijke liederen in de 14de en vroege 15de eeuw. Opgebouwd volgens een 'ripresa' (refrein, A), twee 'piedi' op een ander rijmschema (b en b), een 'volta' (a, zelfde rijmschema als het refrein, maar andere tekst) en het refrein (A). De ballata correspondeert met het Franse virelai.

Caccia: Italiaans wereldlijk lied uit de 14de en 15de eeuw. De tekst beschrijft levendig de jacht, de muziek verloopt meestal als een tweestemmige canon, waaronder de tenor in langere notenwaarden verloopt.

Canso: Provençaalse term voor een troubadourslied, vooral een strofisch lied over de hoofse liefde.

Cantus firmus: Vaste, terugkerende, meestal ontleende melodie (bv. geput uit het gregoriaanse repertoire), die dient als basis voor een polyfoon werk en waarmee gecomponeerde contrapuntische partijen worden gecombineerd.

Chanson: Meerstemmige compositie op Franse tekst.

Conductus: Middeleeuws gezang met Latijnse, meestal religieuze tekst in versstructuur, meestal voor twee of drie stemmen. Vooral populair in Noord-Frankrijk in de 12de en 13de eeuw, daarna geleidelijk aan verdrongen door het motet.

Contrafact: een nieuwe tekst geplaatst op een bestaand lied, zonder daarbij de muziek te wijzigen. Vaak wordt van een wereldlijk lied, een geestelijk lied gemaakt, met behoud van rijmschema's en kernwoorden.

Contrapunt: Compositietechniek waarbij meerdere melodische lijnen die

alle een zelfstandig verloop kennen, worden gecombineerd.

Dissonant: Samenklank die of interval dat een spanning opwekt (en oplost in een consonant).

Duplum: De 'tweede' stem in een polyfoon werk, meer bepaald de stem direct boven de tenor. In een motet kon deze stem ook 'motetus' worden genoemd.

Facsimile: Een replica van een handschrift of oude druk.

Formes fixes: 14de- en 15de-eeuwse liedvormen met vaste structuren, waartoe naast het rondeau ook de ballade en het virelai behoren.

Homofonie (homofoon): Meerstemmige compositietechniek, waarbij alle partijen op hetzelfde ritme musiceren of een tekst declameren.

Hymne: Gregoriaans loflied met strofen.

Isoritmie: Compositieprincipe waarbij volgens streng mathematische patronen eenzelfde melodische en ritmische formule, respectievelijk color en talea, steeds worden herhaald.

Lauda: Belangrijkste genre van niet-liturgische, religieuze muziek in Italië in de middeleeuwen en renaissance. Gezongen in de volkstaal in stedelijke context, los van het hof.

Melisme: Een groep van meerdere noten op één lettergreep.

Modus (modaal): Kerktoonsoort, een reeks van tonen die dient als materiaal voor de opbouw van gregoriaanse melodieën. Voor elk van de acht modi geldt een andere toonreeks, die verschilt door de ligging van de halve tonen. Kan ook verwijzen naar een ritmisch patroon.

Motet: Een polyfone compositie waarin verschillende teksten worden gecombineerd, vaak zelfs in verschillende talen (Latijn en Frans). Kan zowel een religieuze als wereldlijke inhoud hebben.

Motetus: zie duplum

Officie: Het geheel van gebedsdiensten op vaste uren buiten de mis. In volgorde van het dagverloop: metten, lauden, kleine uren (priem – terts – sext – none), vespers, completen.

Ordinarium: Het 'gewone' van de mis, de terugkerende delen op dezelfde tekst (kyrie, gloria, credo, sanctus – benedictus, Agnus Dei), in tegenstelling

tot het proprium (zie proprium).

Organum: Een vroege vorm van meerstemmigheid (ca. 900-1200) waarbij een bestaande melodie wordt gestoffeerd met één, twee of drie andere stemmen die vaak parallel meebewegen.

Polyfonie: Meerstemmigheid, compositietechniek waarbij onderling verschillende partijen worden gecombineerd.

Proprium: Het 'eigene' van de mis, de delen die in elke misviering van tekst verschillen, al naargelang van het feest (introïtus, graduale, halleluja, tractus, offertorium, communio, sequens en trope); deze gezangen staan opgetekend in een graduale.

Psalm: Een van de 150 gezangen uit het Oude Testament, toegeschreven aan koning David, die worden gereciteerd tijdens het officie.

Rondeau: Frans wereldlijk lied met vier coupletten. Het eerste couplet, ook refrein genoemd, wordt op het einde herhaald. Muzikaal bevat het rondeau twee secties.

Sirvente: 'Lied van de dienaar' dat door troubadours werd gezongen, vaak met satirische inhoud t.o.v. de adel of clerus.

Tabulatuur/intabulatie: Muzieknotatie aangepast aan specifieke (snaar- en toetsen-)instrumenten, vaak zonder muzieknoten, maar met letters, cijfers, of andere symbolen als basisbestanddelen.

Tenor: zie cantus firmus

Trecento: De Italiaanse (meerstemmige muziek van de) 14de eeuw.

Triplum: De 'derde' stem in een polyfoon werk, boven de duplum en tenor en dus de bovenstem. In latere muziek ook geïdentificeerd als cantus of superius.

• **Trope/troperen:** Een tekstuele of muzikale (of een combinatie van beide) toevoeging op een gregoriaanse melodie, zoals bijvoorbeeld het toevoegen van nieuwe melismen op een woord. De praktijk bloeide van de 9de tot de 15de eeuw en werd verbannen door de contrareformatie in de 15de eeuw.

Troubadour: Dichter en muzikant uit de 12de en 13de eeuw, werkte in Zuid-Frankrijk en schreef in het Provençaals of de 'langue d'oc'.

Trouvère: Dichter en muzikant uit de 12de en 13de eeuw, werkte in Noord-

Frankrijk en schreef in het oude Franse of de 'langue d'oïl'.

Virelai: Een Frans wereldlijk lied met meestal drie strofen en een refrein dat voor de eerste strofe wordt gezongen en opnieuw na elke andere strofe. Elke strofe volgt het patroon AbbaA, waarbij A staat voor het herhaalde refrein, a voor een vers op de melodie van het refrein, en b voor de overblijvende verzen op andere muziek.

Biografieën

Alla francesca jeune ensemble

Alla francesca werd door Brigitte Lesne opgericht in de vroege jaren 1990 en zet haar onderzoek naar de interpretatie van middeleeuwse muziek voort. Met Alla francesca jeune ensemble, dat werd opgericht in 2024, verwelkomt Brigitte Lesne jonge, getalenteerde, doch ervaren artiesten die gemotiveerd en gepassioneerd zijn door middeleeuwse muziek. Met dit initiatief wil Brigitte Lesne haar kennis en passie voor dit middeleeuwse repertoire wortel doen schieten bij een volgende generatie musici.

Andueza, Raquel

Na haar muziekopleiding in haar thuisstad Pamplona studeerde sopraan Raquel Andueza aan de Guildhall School of Music and Drama in Londen. Ze werkte samen met ensembles als L'Arpeggiata, Gli Incogniti, B'Rock, La Tempestad, Al Ayre Español, Orquesta Barroca de Sevilla, El Concierto Español, Private Musicke, La Real Cámara, Hippocampus en Orphénica Lyra. Sinds 2003 maakt ze deel uit van het vocale kwartet La Colombina. Met teorbespeler Jesús Fernández Baena vormt ze La Galanía, dat zich toelegt op het 17de-eeuwse Italiaanse repertoire. Raquel Andueza geeft geregeld zangcursussen aan het Teatro Real in Madrid en aan de conservatoria van Burgos en Alcalá de Henares. Ze leidt de Semana de Música Antigua de Estella in het Spanje.

ApotropaiK

ApotropaiK wil de benadering van middeleeuwse repertoires vernieuwen vanuit een jeugdig, gevoelig en levendig perspectief. Het ensemble nodigt uit om middeleeuwse muziek te beluisteren als dragers van een emotie die dichterbij ons staat dan we zouden vermoeden. ApotropaiK won al meerdere internationale wedstrijden voor oude muziek. Hun eerste cd, *Bella donna*,

verscheen in 2022. Dit jaar verschijnt hun tweede opname, gewijd aan het verhaal van Tristan en Isolde.

Auroras Mestizas

Auroras Mestizas is een nieuw Belgisch ensemble, dat zich toelegt op instrumentale en vocale muziek uit de 18de eeuw met Italiaanse stijnvloeden uit Europa én Amerika. Het werd opgericht door de Peruaanse muzikanten José Huamani en Edilsa Samanez en bestaat uit zes à zeven leden. Hoewel het ensemble nieuw is, krijgt het dankzij de ervaring en het initiatief van de leden steun van de stichting Obra pia de los Pizarro ter ondersteuning van de transcriptie van muziek uit Peruaanse kathedralen. Dit zal resulteren in een concert- en onderzoeksproject in Peru in 2026.

Bodyn, Liesbeth

Liesbeth Bodyn heeft een achtergrond als zangeres, leerkracht en muziekpedagoog. De manier waarop een jong kind naar de wereld kijkt, inspireert haar en verruimt haar blik als kunstenaar. Het zette haar aan Klankennest op te richten, waarmee ze kwalitatieve voorstellingen voor de allerjongsten ontwikkelt. Deze kinderen zijn voor haar geen passief publiek, maar actieve deelnemers aan de creatie. Met Klankennest bracht ze een gezelschap bijeen van kunstenaars die, vanuit een gedeelde zin voor onderzoek en dialoog, de grenzen van de verschillende kunstdisciplines aftasten met als doel vernieuwend artistiek materiaal voor de allerjongsten te ontwikkelen.

Bovi, Patrizia

Patrizia Bovi is afkomstig uit Assisi. Ze studeerde zang in Perugia en raakte al snel geboeid door oude muziek. Samen met Adolfo Broegg, Gabriele Russo en Goffredo Degli Esposti richtte ze in 1984 Ensemble Micrologus op dat zich toelegt op het musicologische onderzoek naar en de uitvoering van middeleeuwse muziek. Patrizia Bovi is een van de adviseurs van het CERIMM (Centre Européen pour la Recherche et l'Interprétation des Musiques Médiévales).

Met Ensemble Micrologus verzorgde ze de muziek van diverse dansvoorstellingen, waaronder *Myth* en *Icon* van de Belgische choreograaf Sidi Larbi Cherkaoui. Ze richtte ook het ensemble Medusa op.

Braithwaite, Tim

De Engelse contratenor, dirigent en muziektheoreticus Tim Braithwaite is de nieuwe artistieke leider van Cappella Pratensis. Hij was al meerdere jaren actief in het ensemble en zong daarnaast met toonaangevende ensembles als Amsterdam Baroque, Vox Luminis en de Nederlandse Bachvereniging. Naast performer is Braithwaite docent in renaissancecontrapunt en analyse aan het conservatorium van Amsterdam, ook doceert hij historische solmisatie en zingen vanuit historische notatie. Hij is een veelgevraagd gastdocent en heeft workshops en lezingen gegeven aan universiteiten en conservatoria in het VK, de VS en Europa.

Bull, Stratton

Contratenor Stratton Bull studeerde zang aan het conservatorium van zijn geboortestad Toronto, aan het conservatorium van Den Haag bij tenor Marius Van Altena en bij bariton Max van Egmond in Amsterdam. Hij trad op met toonaangevende ensembles als Tafelmusik Toronto, Hespèrion XXI, Cantus Cölln en Capilla Flamenca, en met dirigenten als Andrew Parrott, Sigiswald Kuijken en Bernard Labadie. Zijn interesse gaat in het bijzonder uit naar de vertolking van renaissancemuziek vanuit de bron, en naar de interpretatie van oudmuzieknotatie. Stratton Bull was tot 2024 artistiek leider van Cappella Pratensis, hij droeg daarna de leiding van het ensemble over aan Tim Braithwaite en Peter de Laurentiis. Stratton Bull is stafmedewerker bij de Alamire Foundation en doceert renaissancemuziek.

Bündgen, Paulin

Contratenor Paulin Bündgen is artistiek leider van Ensemble Céladon, maar werkt ook geregeld samen met ensembles als Cappella Mediterranea, Douçle

Mémoire, Akadèmia, Clématis, Le Concert Spirituel en Les Surprises. Hij was te zien en te horen in operaproducties zoals Cavalli's *La Calisto* en *Gli amori di Apollo e di Dafne*, Landi's *La morte d'Orfeo*, Monteverdi's *L'incoronazione di Poppea* en Mozarts *Apollo en Hyacinth*. In 2020 encsceneerde en regisseerde hij Legrenzi's oratorium *L'Offerta del cuore humano*, evenals Giannettini's oratorium *L'Uomo in Bivio*.

Café 1830

Het Franse ensemble Café 1830 werd in 2023 opgericht door klarinettiste Marguerite Neves en gitariste Elodie Brzustowski. Ze leerden elkaar kennen aan het conservatorium van Parijs, waar ze studeerden bij o.a. Nicola Boud (historische klarinet) en Kenneth Weiss (kamermuziek). Het duo verkent het repertoire dat te horen was in salons in de jaren 1830. Het onderzoeken van origineel repertoire en arrangementen, en het documenteren van de muzikale opwinding van de jaren 1830 zijn aandachtspunten voor het duo, dat in elk van zijn optredens streeft naar het herscheppen van de sprankelende en grillige sfeer van de artistieke salons van die tijd.

Cappella Pratensis

Het vocale ensemble Cappella Pratensis specialiseert zich in de uitvoering van de 15de- en 16de-eeuwse polyfonie. Zoals gebruikelijk in die tijd voeren de zangers de muziek uit terwijl ze rond een gemeenschappelijke muziekstaander staan, waarbij ze zingen uit grote koorboeken met mensurale notatie. Cappella Pratensis geeft de verworven inzichten over de uitvoering van vocale polyfonie vanuit de originele notatie door aan professionals en amateurs door middel van cursussen, presentaties en masterclasses.

Chappuis, David

Na het behalen van diploma's orkestdirectie en muziekcultuur aan de Haute école de musique de Genève specialiseerde David Chappuis zich in oude muziek. Als componist schreef hij kamermuziek, drie symfonische gedichten,

een concerto, een oratorium en een opera voor jonge zangers. David Chappuis doceert aan de Haute école de musique de Genève en aan het Conservatoire national supérieur de musique et danse de Lyon. Als onderzoeker leidde hij een project gewijd aan de interpretatie van polyfone muziek uit de periode tussen de ars antiqua en ars nova, en publiceerde hij *L'art du contrepoint dans la musique de l'ars nova: un exemple dans l'œuvre de Philippe de Vitry*. Vervolgens lanceerde hij in 2018 het onderzoeksproject: *Chanter les motets de Philippe de Vitry*, waaruit in 2021 Ensemble Arborescence voortvloeide.

Contre le Temps

Het vrouwelijke vocale ensemble Contre le Temps is gespecialiseerd in middeleeuwse muziek. Het interpreteert een verscheidenheid aan muzikale genres uit de 11de tot de 16de eeuw. Ze belichamen deze muziek met hun stem als instrument, versterkt door de intensiteit van vier vrouwelijke stemmen in unisono. Contre le Temps was laureaat van de International Young Artist's Presentation (IYAP) in 2023 en won datzelfde jaar de publieksprijs en de tweede prijs van de jury op het Internationale Van Wassenaer Concours in Utrecht. Contre le Temps treedt op in heel Europa. Eerder dit jaar was het ensemble te gast op het Beverley Early Music Festival in het Verenigd Koninkrijk.

Danilevskaia, Anna

Anna Danilevskaia bespeelt de vedel en de renaissancegamba, en legt zich toe op muziek van de 14de tot de 17de eeuw. Ze studeerde in Barcelona bij Pedro Memelsdorff en aan de Schola Cantorum in Bazel bij Paolo Pandolfo. Ze werkte samen met ensembles als La Morra, Currentes en Qualia. In 2014 richtte ze Sollazzo Ensemble op.

de Laurentiis, Peter

Peter de Laurentiis studeerde viool aan het conservatorium in Genua en musicologie aan de universiteiten van Cremona, Oxford en Tours. Als student

ontwikkelde hij een interesse in de vocale muziek en ging hij optreden met verschillende gespecialiseerde ensembles, waaronder Cappella Pratensis, I Favoriti della Fenice en Choeur de Chambre de Namur. De Laurentiis is actief als docent. Hij geeft lessen, conferenties en workshops in de geschiedenis en notatie van oude muziek, en in uitspraak- en voordrachtproblemen bij zangers. Sinds 2024 is hij co-artistiek leider van Cappella Pratensis.

De Munck, Marlies

Marlies De Munck is cultuurfilosofe. Ze doceert esthetica en muziekfilosofie aan de Universiteit Antwerpen. Aan het Antwerp Research Institute for the Arts (ARIA) doet ze onderzoek naar de creatie en receptie van artistieke betekenis. Ze is auteur van verschillende essays over kunst en muziek.

Demuyt, Bart

Na zijn studies aan het Lemmensinstituut was Bart Demuyt verbonden aan de afdeling Musicologie van KU Leuven. Hij was actief als coördinator bij Musica Impulscentrum, musicus bij Collegium Vocale en La Petite Bande, artistiek leider van Cappella Pratensis, artistiek directeur van Festival van Vlaanderen Brugge en van het Concertgebouw Brugge. In 2008 werd hij directeur van de Alamire Foundation en Senior Innovation Manager of Musical Heritage van KU Leuven. In 2009 werd Demuyt artistiek en algemeen directeur van AMUZ. Hij is bestuurder van REMA en voorzitter van de Vlaamse Strategische Adviesraad - Kunsten en Erfgoed. Samen met David Burn is hij hoofdredacteur van Leuven Library of Music in Facsimile en de Integrated Database for Early Music (IDEM). In 2023 werd hij verkozen tot lid van de Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten.

Ensemble Arborescence

Ensemble Arborescence ontstond in 2021 in de schoot van het onderzoeksproject *Chanter les motets de Philippe de Vitry* o.l.v. David Chappuis, dat werd ondersteund door de Hogeschool voor Toegepaste Wetenschappen

van West-Zwitserland en werd uitgevoerd aan de Haute école de musique de Genève. Het ensemble wil oude muziek, waaronder polyfone muziek van de periode tussen de ars antiqua en de ars nova, belichten in het kader van de historische praktijk (notatie, solmisatie, contrapunt, versieringen, declamatie), zoals die vandaag kan worden herontdekt dankzij de ondersteuning van wetenschappelijk onderzoek.

Ensemble Céladon

Opricht in 1999 door contratenor Paulin Bündgen wil Ensemble Céladon oude muziek een moderne toets geven. Het is de ambitie van het ensemble om het oude repertoire voor iedereen toegankelijk te maken, met voeling voor onze tijd. Of de musici nu op dorpspleinen of op de meest prestigieuze podia staan, energie is een constante in hun optredens, die steeds worden gevoed door de wens om de liefde voor muziek over te brengen op het publiek. Ze ontwikkelden originele en ambitieuze programma's met componisten Jean-Philippe Goude en Michael Nyman.

Ensemble Leones

Sinds de oprichting in 2008 concentreert Ensemble Leones zich specifiek op de middeleeuwen en renaissance. De zoektocht naar onbekende composities – rekening houdend met historische bronnen – resulteert telkens in erg geïnspireerde interpretaties en uitvoeringen. Ook wil het ensemble zelden gehoorde instrumenten herintroduceren. Het ensemble werkte reeds samen met o.a. Andreas Scholl en Benjamin Bagby.

Ensemble Micrologus

Ensemble Micrologus staat bekend om zijn baanbrekende interpretaties van Italiaanse muziek uit de middeleeuwen, waarmee de musici een hernieuwde interesse in dit repertoire hebben bevorderd. Het ensemble werd in 1984 opgericht door Patrizia Bovi, Goffredo Degli Esposti, Gabriele Russo en Adolf Broegg en realiseerde sindsdien jaarlijks een of twee thematische

voorstellingen met afwisselend profane en religieuze muziek uit de 12de tot de 15de eeuw.

Falcone, Fabio Antonio

De Italiaanse klavecijnist en organist Fabio Antonio Falcone studeerde bij Bob van Asperen. Hij legt zich momenteel voornamelijk toe op 16de-eeuwse Italiaanse muziek voor klavier, en het vocale en instrumentale barokrepertoire. Als continuospeler is hij werkzaam bij talrijke barokensembles, waaronder Ensemble Elyma, Stile Galante en Genève Baroque.

Fortepiano Atelier

Het Poolse ensemble Fortepiano Atelier voert kamermuziekrepertoire voor historische piano(forte) en strijkers uit, voornamelijk uit de 18de en 19de eeuw. De ensembleleden studeerden aan Poolse conservatoria. De strijkers spelen geregeld bij barokorkesten als Wrocław Baroque Orchestra, Capella Cracoviensis en {oh!} Orkiestra. Oprichtster en pianiste Eliza Pawtowska wil de historische uitvoeringspraktijk en de klank van historische piano's promoten bij een ruim publiek.

Gondko, Michal

Michal Gondko geldt als een van de belangrijkste luitisten van zijn generatie. Als solist en begeleider is hij vooral gefascineerd door Europese polyfone muziek uit de middeleeuwen en de renaissance. Gondko is oprichter en samen met Corina Marti artistiek leider van La Morra, een oudemuziekensemble dat alom wordt erkend voor zijn concerten en opnamen van muziek uit de late middeleeuwen en vroege renaissance. Gondko werkte samen met musici als Emma Kirkby en Jordi Savall. Hij studeerde af aan de veelgeprezen Schola Cantorum Basiliensis, waar hij luit studeerde bij Hopkinson Smith.

Gothic Voices

Al meer dan dertig jaar is Gothic Voices een graag geziene gast in concertzalen

en op muziekfestivals vanwege de uitmuntende en verfijnde uitvoeringen van middeleeuwse muziek. Daarnaast voert het ensemble ook geregeld hedendaagse muziek uit, met name composities met middeleeuwse associaties. Gothic Voices realiseerde meer dan 25 cd-opnamen, waarvan meerdere werden gelauwerd met internationale prijzen en lovende kritieken voor de piekfijne vocale uitvoeringen en boeiende concertprogramma's.

graindelavoix

Graindelavoix gaat steeds op zoek naar alternatieve uitvoeringsmogelijkheden waarbij expressie en intensiteit vooropstaan. Het ensemble bestaat uit muzikanten met een erg verschillende achtergrond en scholing, maar met een uitgesproken expressiviteit. Bij de uitvoering wordt die heterogeniteit niet weggepolijst, maar werkt die eerder versterkend. Graindelavoix werkte in 2011 samen met het dansgezelschap Rosas van Anne Teresa De Keersmaeker en ontwikkelt geregeld multimediale en interdisciplinaire projecten.

[H]Éros Ensemble

In 2022 zag [H]Éros Ensemble het levenslicht, toen studenten en afgestudeerden van de conservatoria van Den Haag en Amsterdam zich onder initiatief van Gabriel Belkheiri verzamelden. [H]Éros Ensemble richt zich op Franse 'airs de cour' en 'ballets de cour' uit de eerste helft van de 17de eeuw. Het ensemble duikt in de historische praktijk van versieringen, diminuties en transcripties van muziek van componisten als Moulinié, Guédrón, Boësset e.a.

Hespèrion XXI

Met een repertoire dat de periode van de 10de tot de 18de eeuw omvat, zoekt Hespèrion XXI met oprichter en artistiek leider Jordi Savall voortdurend naar nieuwe punten van vereniging tussen het Oosten en het Westen. Daarbij staat een duidelijk verlangen naar integratie en herstel van het internationale muzikale erfgoed voorop, met name dat van het Middellandse Zeegebied, en met banden met de Nieuwe Wereld. In 1974 werd Hespèrion XX

opgericht om het rijke en fascinerende muzikale repertoire van vóór de 19de eeuw te herstellen en te verspreiden op basis van historische criteria en met het gebruik van originele instrumenten. Het ensemble werd ondertussen hernoemd tot Hespèrion XXI en speelt nog steeds een sleutelrol in het herstel en de herwaardering van het muzikale erfgoed; een rol die wereldwijd grote weerklank vindt.

Horst, Valerie

Musicologe Valerie Horst was betrokken bij de oprichting van Early Music America en werd er later voorzitter van. Ze is eredirecteur van Amherst Early Music, een non-profitorganisatie die de appreciatie, het onderricht en de uitvoeringen van oude muziek stimuleert. Ze was vele jaren onder voorzitter van de American Recorder Society. Sinds 1982 is ze lid van de faculteit Historical Performance van Mannes College of Music, ze was er jarenlang program-mator van concerten oude muziek. In 2003 ontving Valerie Horst de Distinguished Achievement Award van de American Recorder Society voor haar jarenlange carrière in en bijdragen tot het oudemuzieklandschap.

Huelgas Ensemble

Huelgas Ensemble werd in 1970 opgericht door Paul Van Nevel en is uitgegroeid tot een begrip in de internationale muziekwereld. Vanuit een focus op de middeleeuwse en renaissancepolyfonie weet het ensemble steeds weer te verbluffen met zijn originele programmering, historisch geïnspireerde en vanuit de bronnen gestuurde interpretaties, een opmerkelijke vocale zuiverheid, technische virtuositeit en spontane levendigheid.

Hurx, Merlijn

Merlijn Hurx is architectuurhistoricus en gespecialiseerd in laatmiddeleeuwse en vroegmoderne architectuur in de Lage Landen. Hij promoveerde in 2010 aan de Technische Universiteit Delft en was van 2010 tot 2021 aangesteld als docent architectuurgeschiedenis aan de universiteit van Utrecht. Momenteel

is hij verbonden aan de KU Leuven. Van zijn hand verschenen o.a. *Architect en aannemer* (2012) en *Architectuur als beroep: De oorsprong van de architectuurpraktijk in de Lage Landen in de vijftiende eeuw* (2018). Tot zijn huidige onderzoeksinteresses behoren 3D-reconstructies van Bourgondische woonhuizen in de Lage Landen en ontwikkelingen in de bouwtechnologie uit de vroegmoderne tijd.

Janssens, Mark

Mark Janssens is presentator en producer bij Klara. Met het team van Ampersand gaat hij op zoek naar de verbinding tussen luisteraar, componist, artiest en muziek. In *Maestro* geeft hij een podium aan musici van gisteren en vandaag in de grote klassieke werken. Hij presenteerde ook jarenlang de *Klara Top 100* en maakte documentairereeksen over grote componisten (Sibelius, Wagner, Richard Strauss) en uitvoerders. In zijn reeks *Vlaamse reuzen* liet hij de grote Vlaamse artiesten van de oude muziek aan het woord. In 2016 werd Mark Janssens genomineerd voor de Grote Prijs Jan Wauters voor Uitmuntendheid in de Nederlandse Taal.

Kabátková, Barbora

Barbora Kabátková studeerde koordirectie en kerkmuziek in Praag. Ze is artistiek directeur van Tiburtina Ensemble en speelt middeleeuwse harp en luit. Ook is ze zeer actief in het onderzoek naar de Tsjechische traditie van de gregoriaanse muziek. Kabátková volgde masterclasses bij gerenommeerde muzikanten en werkte als soliste met o.a. Collegium Marianum, Collegium Vocale Gent, Il Gardellino en Douce Mémoire.

Klankennest

Klankennest ontwikkelt een artistiek aanbod voor kinderen van 0 tot 4 jaar met de focus op muziek en beeldende kunst; voorstellingen, installaties, concerten, museumtours ... die kind en begeleider uitnodigen tot verwondering en verkenning. De artistieke leiding van Klankennest is in handen van

oprichtster Liesbeth Bodyn. Zij bracht een vast gezelschap van kunstenaars samen die, vanuit een gedeelde zin voor onderzoek en dialoog, de grenzen van de verschillende kunstdisciplines aftasten met als doel het ontwikkelen van vernieuwend artistiek materiaal voor de allerjongsten.

La Capella Reial de Catalunya

Het vocale ensemble La Capella Reial de Catalunya werd opgericht in 1987 door Montserrat Figueras en Jordi Savall. Vanaf het begin heeft het ensemble zich toegelegd op het herstel en de uitvoering van middeleeuwse vocale polyfonie, evenals die uit de Gouden Eeuw in Spanje en uit Europa van voor de 19de eeuw.

L'Amorosa Caccia

Klavecijnist en organist Fabio Antonio Falcone richtte in 2015 L'Amorosa Caccia op na zijn ontmoeting met fluitiste Tímea Nagy. Het ensemble zet zich in voor het tentoonstellen van uitzonderlijk, maar onderbelicht of voorheen niet uitgevoerd instrumentaal en vocaal repertoire uit de Italiaanse renaissance, met een bijzondere focus op frottola's en madrigalen. Hun missie is om deze bijna vergeten werken toegankelijk en betekenisvol te maken voor een modern publiek.

La Morra

La Morra werd 25 jaar geleden opgericht door artistieke leiders Michal Gondko en Corina Marti. Het vocaal-instrumentale ensemble dat meestal vier tot zeven musici telt, legt zich toe op laatmiddeleeuwse en vroegrenaissancemuziek uit heel Europa. La Morra wordt geprezen voor de evocatieve, grondig onderzochte programmering en interpretaties die "de aandacht van de luisteraar altijd vasthouden" (Gramophone). Hun cd-opnamen ontvingen talrijke prijzen. Hun recentste, *Music in Golden-Age Florence 1250-1750*, verscheen in 2024.

Le Miroir de Musique

Le Miroir de Musique staat voor sterke persoonlijkheden van de nieuwe generatie – van wie velen studeerden aan de Schola Cantorum Basiliensis – die oude muziek vertolken onder leiding van Baptiste Romain. Het Zwitserse ensemble is gespecialiseerd in muziek van de middeleeuwen en de renaissance, van de gouden tijd der troubadours tot de tijd van de humanisten in de 16de eeuw.

Lesne, Brigitte

Brigitte Lesne is een pionier en boegbeeld van de middeleeuwse zang voor en door vrouwen. Ze verenigt kunst met kennis: ze wendt haar uitgebreide stilistische kennis van de oudste vocale repertoires en de gregoriaanse neumennotatie aan om de eenstemmige en polyfone middeleeuwse muziek in al haar oorspronkelijke kracht en subtiele bekoring te doen herleven. Als artistiek leider van de ensembles Discantus, Alla francesca, Schola de la Sainte-Chapelle en Alla francesca jeune ensemble brengt ze religieuze en wereldlijke muziek van de 9de tot de 15de eeuw weer tot leven. Brigitte Lesne doceert aan de Sorbonne-universiteit in Parijs en aan het conservatorium van Versailles. Ze geeft ook geregeld masterclasses i.s.m. het Centre de musique médiévale de Paris.

Les Trouveurs

Het zangersduo Mathias Lunghi en Camile Macinenti breekt onder de naam Les Trouveurs een lans voor middeleeuwse a-cappellamuziek. Beide musici studeerden middeleeuwse muziek aan de Sorbonne-universiteit in Parijs. Hun repertoire omvat wereldlijke troubadours- en trouvèreliedereren, gregoriaans, vroege polyfonie uit de 12de en 13de eeuw, muziek uit het Italiaanse trecento, meerstemmige 14de-eeuwse ballades van Guillaume de Machaut en renaissanceduetten van Praetorius, Morley e.a.

Lewon, Marc

Marc Lewon is gespecialiseerd in middeleeuwse instrumenten uit de luit-

familie en middeleeuwse Germaanse taal- en letterkunde. Na het behalen van een masterdiploma in musicologie en middeleeuws Duits aan de universiteit van Heidelberg studeerde hij luit, vedel en zang aan de middeleeuwse afdeling van de Schola Cantorum in Bazel. Sindsdien behaalde hij een doctoraat aan de universiteit van Oxford en leidt een onderzoeksproject naar het muzikale leven in Oostenrijk in de late middeleeuwen. Met Ensemble Leones, waarvan hij de oprichter is, maakte hij diverse radio- en tv-opnamen. Hij speelt ook geregeld mee in de ensembles PER-SONAT, Le Miroir de Musique en Ensemble Peregrina.

Lutzenberger, Sabine

Sabine Lutzenberger is een internationaal gewaardeerde soliste, ensemblezangeres en artistiek leidster van het ensemble PER-SONAT. Ze studeerde blokfluit in Zürich en daarna middeleeuwse en barokzang bij Ulrich Meßthaler en René Jacobs aan de Schola Cantorum Basiliensis. Ze was vaak te horen met het Ensemble für frühe Musik Augsburg, Mala Punica en Huelgas Ensemble. Haar repertoire varieert van middeleeuwse zang over barokmuziek tot avant-gardezang. Haar opname *Carmina Burana today* werd gelauwerd met een Diapason d'or.

Mala Punica

Het ensemble Mala Punica werd opgericht in 1987 en legt zich toe op het repertoire van de Italiaanse 'musica colta' uit de 14de eeuw. De muzikale interpretaties van Mala Punica onthullen de onverwachte en overweldigende expressiviteit van deze muziek. Het ensemble kiest voor gedurfde expressietechnieken om de rijke taal en de vele nuances van deze middeleeuwse muziek tot hun recht te laten komen. De onmiskenbare stijl van het ensemble is te danken aan de combinatie van traditionele en geschreven contrapuntsystemen, wat resulteert in een boeiende en virtuoze improvisatiestijl.

Mannaerts, Pieter

Pieter Mannaerts is stafmedewerker onderzoeksprojecten en gregoriaans aan

de Alamire Foundation. Hij studeerde musicologie en filosofie in Leuven en Berlijn. In 2008 promoveerde hij aan de KU Leuven op een proefschrift over de gregoriaanse handschriften uit Tongeren. Hij publiceert en geeft lezingen over muziek in Vlaamse begijnhoven, gregoriaans in de Lage Landen, en over de hervormingen en herontdekking van het gregoriaans. Lopende projecten omvatten essays over de Codex Eyckensis (ca. 760), de Brugse Heilig-Bloed-processie en over meertaligheid in het middeleeuwse lied.

Marti, Corina

Corina Marti studeerde blokfluit en klavecimbel aan de Lucerne Academy of Music, en concentreerde zich later op het repertoire uit de late middeleeuwen en de vroege renaissance, waarin ze een diploma behaalde aan de Schola Cantorum Basiliensis onder de begeleiding van Pierre Hamon en Kathrin Bopp. In 2003 werd ze docent aan de Schola Cantorum Basiliensis. Ze is soliste, maar werkt ook samen met kamerorkesten die renaissance-, barok- en hedendaags repertoire uitvoeren.

Memelsdorff, Pedro

Pedro Memelsdorff, blokfluitist en onderzoeker van de middeleeuwse muziek, studeerde aanvankelijk piano en viool in Buenos Aires. Daarna nam hij les bij verschillende blokfluitisten en genoot zijn opleiding aan de Schola Cantorum in Bazel en het Sweelinck Conservatorium in Amsterdam. Hij was lid van een aantal ensembles waaronder Hespèrion XX, en vormde met Andreas Staier een blokfluit-klavecimbelduo. In 1987 richtte hij het ensemble voor laatmiddeleeuwse muziek Mala Punica op. Hij gaf concerten in Europa en Amerika en maakte opnamen voor een groot aantal Europese radiozenders. Hiervoor ontving hij meerdere internationale prijzen.

memor

Memor bestaat uit zangeres Karin Weston en vedelspeelster Elizabeth Sommers. Zij leggen zich toe op de uitvoering van vroege monofone liederen.

Ze zijn even enthousiast over de poëtische en retorische complexiteit van middeleeuwse lyriek als over de muzikale inhoud ervan. Het publiek wordt uitgenodigd om in deze muziek zowel de echo's van een vroegere wereld als de resonanties van de hedendaagse tijd te horen. Het duo memor won de Juryprijs van het Internationale Van Wassenaer Concours van het Festival Oude Muziek Utrecht in 2023. De cd-opname van het concertprogramma *Congaudeat ecclesia!* wordt verwacht.

PER-SONAT

Sinds de oprichting in 2008 wijdt het ensemble PER-SONAT zich aan muziek uit de middeleeuwen. De focus ligt niet alleen op het ontdekken van 'nieuwe' muziek, maar vooral op het over- en samenbrengen van muziek en poëzie vanuit het gedachtegoed van de middeleeuwen. In haar programma's gaat Sabine Lutzenberger op zoek naar het muzikale individu en de emotionele expressie daarvan. PER-SONAT nam al een achttal cd's op met middeleeuwse muziek van o.a. Hildegard von Bingen, Walter von der Vogelweide, met 13de- en 14de-eeuwse Franse liefdesliederen uit *Le roman de la rose*, en repertoire uit de renaissance van o.a. Johannes Ockeghem, Ludwig Senfl en Josquin des Prez.

Pont Baroque

Pont Baroque is een ensemble voor oude muziek, opgericht in 2023 onder leiding van cellist Osian Jones. De naam weerspiegelt de missie om verschillende nationaliteiten, culturen en muziekstijlen uit diverse historische periodes met het publiek te verbinden. De musici streven ernaar een diverse muzikale ervaring te creëren die mensen uit alle lagen van de bevolking aanspreekt. Als jong ensemble voor oude muziek zijn ze van mening dat de historische uitvoeringspraktijk niet slechts een hulpmiddel is om partituren en de muzikale taal van vroegere tijden te ontcijferen, maar vooral een manier om de boodschap en de essentiële schoonheid van deze muziek naar onze huidige tijd te brengen.

Roelens, Jonas

Jonas Roelens is als postdoctoraal onderzoeker, verbonden aan de vakgroep Geschiedenis van de Universiteit Gent. Hij doceert er o.a. gendergeschiedenis en criminaliteitsgeschiedenis. Zijn onderzoek focust zich op verboden seksualiteit in de late middeleeuwen. Hij doceerde als gastprofessor aan de KU Leuven, de Vrije Universiteit Brussel en de Radboud Universiteit Nijmegen. Jonas Roelens hecht veel belang aan wetenschapscommunicatie. Hij publiceerde daarom ook een aantal boeken voor het brede publiek: *Verzwegen verlangens. Een geschiedenis van homoseksualiteit in België* (2017), *Middel-eeuwse medemensen. De clichés over de donkere eeuwen voorbij* (2023) en *De onuitspreekbare zonde. Sodomie in de Zuidelijke Nederlanden, 1400-1700* (2024).

Romain, Baptiste

Na zijn vioolstudies specialiseerde Baptiste Romain zich in de middeleeuwse muziek, de doedelzak, vedel en andere vroege strijkinstrumenten aan het Centre de musique médiévale in Parijs, de Schola Cantorum in Bazel en het conservatorium van Lyon. Hij is artistiek leider van Le Miroir de Musique en speelt ook geregeld in ensembles als PER-SONAT, Ensemble Gilles Binchois en Douce Mémoire. Sinds 2017 doceert hij middeleeuwse en renaissancestrijk-instrumenten aan de Schola Cantorum.

Savall, Jordi

Al meer dan vijftig jaar legt Jordi Savall zich als onderzoeker, gambist en dirigent onvermoeibaar toe op oude muziek. Samen met Montserrat Figueras richtte hij de ensembles Hespèrion XX (1974), La Capella Reial de Catalunya (1987) en Le Concert des Nations (1989) op. Met zijn ensembles nam hij meer dan 230 cd's op, die het repertoire van de middeleeuwse, renaissance-, barok-, klassieke en 19de-eeuwse muziek bestrijken – met een speciale focus op het Spaanse en mediterrane muzikale erfgoed. Zijn meest recente opname is die van Le Concert des Nations met de muziek die Felix Mendels-

sohn componeerde bij Shakespeares *A midsummer night's dream*. Hij ontving eredoctoraten van de universiteiten van Evora (Portugal), Barcelona, Leuven en Bazel, en werd geëerd met de orde van Chevalier de la Légion d'Honneur in Frankrijk, de Gouden Medaille van de Generalitat van Catalonië en erelidmaatschap van o.a. Accademia Nazionale di Santa Cecilia.

Schmelzer, Björn

Björn Schmelzer studeerde antropologie en musicologie, maar is als multidisciplinair artiest voornamelijk autodidact. Hij is artistiek leider van *graindelavoix*, een broedplaats en hybride gezelschap dat oude repertoires vanuit anachronistische hoek, op de breuklijnen van tijd en ruimte benadert, met de bedoeling het auditieve verleden te heruitvinden. Björn Schmelzer specialiseert zich in de stijl en de functie van ornamentatie in de mediterrane muziek, in verschillende middeleeuwse vocale tradities en hun doorwerking in latere tijden. Hij werkt geregeld samen met kunstenaars uit andere disciplines zoals choreografen Anne Teresa De Keersmaeker en David Hernandez, en fotograaf Koen Broos. Björn Schmelzer werd in het voorjaar van 2023 geridderd als Chevalier in de Franse *Ordre des arts et des lettres*.

Schulz, Achim

De Duitse tenor Achim Schulz studeerde na zijn studies kerkmuziek, orgel, klavecimbel en koordirectie zang aan de Schola Cantorum Basiliensis en het conservatorium in Bazel. Daarna volgde hij nog zanglessen bij Hans Hotter en Dietrich Fischer-Dieskau. Zijn carrière als solist begon met een focus op Bachs passies en het Duitse lied. Hij werkt nu voornamelijk samen met oudmuziekensembles, waaronder PER-SONAT en Weser-Renaissance, en hij maakt deel uit van Cinquecento en Huelgas Ensemble. In dat laatste ensemble zal hij de komende jaren geleidelijk aan een grotere rol opnemen.

Sollazzo Ensemble

Sinds Sollazzo Ensemble in 2014 in Bazel werd opgericht, staat het onder

leiding van Anna Danilevskaia. De ensembleleden hebben verschillende muzikale achtergronden en leggen zich toe op muziek uit de middeleeuwen en de vroege renaissance. In 2014 won Sollazzo Ensemble de Vier Jahreszeiten, een kamermuziekwedstrijd van de Schola Cantorum Basiliensis, en in 2015 de York Early Music International Young Artists Competition. Hun cd *Firenze 1350* werd onderscheiden met een Diapason d'or, en hun opname met alle muziek uit het Leuven Chansonier verscheen in vier cd's.

Taes Sofie

Sofie Taes studeerde Musicologie aan de KU Leuven. Ze werkte ook als wetenschappelijk medewerker aan de onderzoekseenheid Musicologie van de KU Leuven, was o.a. als muziekdramaturg werkzaam bij AMUZ en Anima Eterna en de Alamire Foundation. Momenteel maakt ze deel uit van de onderzoeksgroep Algemene Literatuurwetenschap en Culturele Studies aan de KU Leuven. Daarnaast verzorgt zij als freelancer programmateksten, artikels, concertinleidingen en interviews voor diverse ensembles, concerthuizen en festivals, en recenseert ze concerten en cd-opnamen voor De Standaard.

Tiburtina Ensemble

Tiburtina Ensemble werd in 2008 opgericht door leden van Schola Benedicta Ensemble en vertolkt gregoriaans, middeleeuwse polyfonie en hedendaagse muziek. Onder de artistieke leiding van Barbora Kabátková staat het ensemble van zangeressen garant voor een zuivere tekstdeclamatie en een gefundeerde muzikale uitvoering, gestoeld op uitgebreid bronnenonderzoek en historische uitvoeringspraktijk. Het ensemble trad op met collega's als Collegium 1704, Bach Collegium Japan en jazzensemble David Doružka Trio. Tiburtina Ensemble bracht zes cd's uit met als meest recente *Paradisi porte: Hans Memling's angelic concert* met Oltremontano Antwerpen (2021) en *Trobairitz* (2025), met muziek van de hedendaagse componist Michal Nežtek.

Trio Mediaeval

Trio Mediaeval werd in 1997 opgericht in Oslo. Dit ensemble van drie Scandinavische zangeressen specialiseerde zich in liederen en ballades uit het Hoge Noorden en in middeleeuwse muziek uit Engeland, Frankrijk en Italië. Daarnaast creëerden de zangeressen talrijke nieuwe composities die voor hen werden geschreven door o.m. Gavin Bryars, Ivan Moody, Oleh Harkavyy, Julia Wolfe en Andrew Smith. De afgelopen jaren werkte het ensemble ook muziekprojecten uit met musici uit andere muziekstijlen als jazz en wereldmuziek. Hun discografie omvat meerdere geprezen albums zoals *Words of the angel*, *A Worcester ladymass*, *Aquilonis*, *Folk songs*, *Solacium* en *RIMUR*.

Van Heyghen, Peter

Peter Van Heyghen studeerde blokfluit en zang aan het conservatorium van Gent. Hij concerteert wereldwijd als solist, met zijn kamermuziekensemble More Maiorum en blokfluitconsort Mezzaluna, en als dirigent van de barokorkesten Les Muffatti en Il Gardellino. Peter Van Heyghen is ook actief als onderzoeker, publicist, referent en docent aan de conservatoria van Brussel en Den Haag. Daarnaast verzorgt hij wereldwijd masterclasses, workshops, lezingen en gastcolleges. Hij behaalde recent zijn doctoraat in de kunsten aan KCB/VUB, met de titel *De uitvoering van vroeg-17de-eeuwse Italiaanse blokfluitmuziek*.

Van Nevel, Paul

Paul Van Nevel richtte in 1970 Huelgas Ensemble op, dat internationale faam verwierf. Met zijn interpretaties betracht hij een accurate weergave van de tijdsgeest van het repertoire, en dat vanuit de kennis van historische uitspraak, voordrachtattitude, tijdservaring en tempo, geïmproviseerd contrapunt enz. In 2018 verscheen zijn boek *Het landschap van de polyfonisten. De wereld van de Franco-Flamands (1400-1600)* waarin hij de hypothese naar voren schuift dat de imitatieve en melancholische stijl van deze componisten is ontstaan door de natuur van de landschappen (de stilte, de geborgenheid,

de melancholie) waarin de Franco-Flamands hun kindertijd hebben doorgebracht.

Van Opstal, Nicole

Nicole Van Opstal studeerde musicologie en media- en informatiekunde aan de KU Leuven. Ze is presentator bij Klara en werkte in het verleden mee aan programma's als *Polyfolie*, *Café Zimmermann*, *Klara Wakker* en *Boetiek Klassiek*. Momenteel is ze 's avonds te horen in Klara Live, waar ze vooral de liveconcerten voor haar rekening neemt, zoals bij het Klarafestival en de Koningin Elisabethwedstrijd.

Weytjens, Renate

Musicologe Renate Weytjens werkte o.a. als wetenschappelijk medewerker in de Koninklijke Bibliotheek en in de bibliotheek van het Brusselse conservatorium. Ondertussen werkt ze al heel wat jaren bij Klara. Aanvankelijk als programmamedewerker, nu ook als producer, waarbij ze o.a. Klara-concertopnamen coördineert van op de concertlocaties tot in uw huiskamer. Ze heeft een bijzondere voorliefde voor het renaissancerepertoire. Dat zingt ze ook zelf. Ze had het geluk te kunnen werken met o.a. Sigiswald Kuijken, Marcus Creed, Andrew Parrott en Robert Hollingworth. Maar het ensemble Currende van Erik Van Nevel ligt haar het meest na aan het hart. Renate Weytjens doceert ook muziekgeschiedenis aan de academie van St.-Lambrechts-Woluwe.

De keuze van Klara

De radio-experten van Klara stelden een prikkelend abonnement voor u samen uit het seizoensprogramma van AMUZ:

Cappella Mariana
& Breathtaking Collective

Zo 19.10.25, 20.00

The King's Singers

Do 20.11.25, 20.00

Nicholas Mulroy, Elizabeth Kenny
& Toby Carr

Zo 01.03.26, 15.00

Amandine Beyer & Kristian Bezuidenhout

Wo 11.03.26, 20.00

Le Caravansérail

Zo 29.03.26, 15.00

Seizoen 25|26

Info, tickets en abonnement: www.amuz.be

Uitgevoerde werken

Abaelardus, Petrus (1079-1142)

Dolorum solatium 167

Anoniem

[Compositie zonder titel] 439

Ad mortem festinamus 385

Agnus Dei / Exultet hec concio 53

Albi ne doleas 167

Alleluia – Adorabo ad templum sanctum tuum 167

Alleluia – Ave Maria 167

Alleluia – Surrexit Domino 167

Alleluia. Ego sum pastor bonus 227

Alleluia: Te martyrur candidatus 409

Alma mater / Ante thorum 247

Alto consilio 267

Amis, tont dous vis 325

Anglia, planctus itera 409

Au tamps que je soloye amer 563

Au tans Pascor 89

Aurea personet lira 167

Ave gloriosa 365, 511

Ave Maria 365, 409

Ave Maria virgo virginum 365

Ave maris stella 315, 439, 511

Ave regina celorum 227

Ave stella matutina 267

Balaam de quo vaticinans 53

Basse-danse-intabulatie	227
Beata viscera Marie virginis	511
Belial vocatur	53
Benedicamus Domino (I)	315
Benedicamus Domino (II)	315
Benedicamus Domino	227
Benedicta es caelorum regina	247
Biance flour	315
Buer fu nez	511
Catholicorum concio	481
Christe qui lux est et dies	409
Christus resurgens	167
Con lagreme bagnandomi il viso	227
Congaudeat ecclesia	267
Contre le temps	563
Contre le temps / Hé! Mari, mari	325
Crucifigat omnes	53
Cum apertam sepulturam	53
Cuncti simus concanentes	385
Cuncti simus concanentes / Alleluya / Jesse virga floruit	481
Danança amorosa & Troto	635
Danza Estampie IV	197
Danza Estampie V	197
Danza Estampie VII	197
De cuer je soupire	325
De spineto nata rosa	247
De toutes flours	563
Deo gratias	227
Deus misertus hominis	365
Diffusa est gratia	409
Divino maduit	409

Donec gratus	167
Douls m'est amer	325
Duce creature, virgine Marie	511
Dulcis Ihesu memoria	511
Ecce tempus gaudii	267, 511
Elas mon cuer (I)	315
Elas mon cuor (II)	315
En mai / L'autre jour / Hé, resveille toi, Robin	197
En un biau vergier	481
Etas auri reditur	409
Exceptivam actionem	459
Exultemus et laetemur	409
Flos in monte cernitur	409
Flos regalis	409
Gloria (II) "Cunctipotens genitor Deus"	315
Ha, Fortune, trop as vers moy grant tort	439
Hac in die salutari	511
Haec dies	89
Hé, Marotele! Alon au bois jouer / En la prairie / Aptat	197
Hec est regina	227
Hic ab adolescentia	409
Homo considera	267
Homo miserabilis / Homo luge fuge / Brumans est mors	53
Il n'a en toi sens ne valour / Robin, li malvais ouvriers / Omnes	197
Imperayritz de la ciutat joyosa	385
In occasu sideris	409
Indescort	315
Isabella	439
Je voy le bon tens venir	325, 563
Jour a jour la vie	325
Kyrie	227

Kyrie (II) "Cunctipotens genitor Deus"	315
Latex silice	409
Laudemus virginem	385
Laudes regiae	53
Le ior	315
Le souvenir de vous	325
Leto leta	267
Li pluseur / [E]go	89
Lilium floruit	267
Los set gotxs	385
Luto carens	409
Lux optata claruit	511
Maria triuni gerula	577
Mariam, matrem virginem	385
Medée fu en amer veritable	439
Messe de Tournai	247
Miserarum est	167
Motetintabulatie	227
Mout me fue gries / Robin m'aime, Robin m'a / Portare	197
Mundus vergens	409, 365
Novum ver oritur	511
Novus miles sequitur	409
Nunc est bibendum	167
O crudel donna	439
O fons Bandusiae	167
O lilium convallium	365
O Maria maris stella / O Maria dei cella / O Maria virgo / Veritate	53
O Maria mater Cristi	577
O mors	167
O virgo splendens	385, 481
Omnes gentes plaudite	267

Partus fuit virginalis / Beata viscera / Beata viscera	511
Pastor cum traheret	167
Pater noster	365
Plebs domini hac die	267
Plus ne put musique	459
Polorum regina	385
Pour vous servir	325
Purgator criminum	409
Quiconques veut	325
Regina seculi / Reparatrix Maria	481
Salve regina	577
Santa Maria amar	439
Santa Maria leva	439
Se j'ay perdu	459
Sic te diva potens Cypri	167
Sicut fuit Jonas	167
Sois tart, tempre	563
Sol sub nube	365
Soyez liez	325
Splendens ceptigera	385
Stella splendens	385
Transfretase legitur in duabis navibus	267
Tronus regis	409
Tuba gallicalis	325
Un fior gentil	635
Ung lion say	459
Universi qui te expectant	227
Va Fortune	563
Veri floris sub figura	365
Veri solis radio	267
Vetus abit littera	409

Vineam meam	267
Vir erat	365
Virginem mire pulcritudinis	325
Vivre touz temps	511

Boëssel, Anthoine (1587-1643)

Départ, que le devoir	119
Quelles beautés, ô mortels	119

Borlet / Trebor / Johan Robert (fl. ca. 1397-1409)

Hé, tres doulz roussignol / Roussignolet	325
Ma trez dol rossignol – He trez doulz roussignol joly	563

Boyer, Jean (ca. 1600-1640)

Je suis Cupidon	119
Sa beauté extresme	119

Brulé, Gace (ca. 1160-na 1213)

A la douçor de la bele seson	537
Buer fu nez	511

Cancellarius Parisiensis, Philippus (ca. 1160/65-1236)

Clavus pungens	267
Veritas veritatum	267

Carpani, Gaetano (1692-1785)

Qualor per erme selve	111
-----------------------	-----

Ceruti, Roque (1683-1760)

De aquel inmenso mar	81
----------------------	----

Cesaris, Johannes (fl. 1406-17)

Le dieus d'amours 325

Cercamon (fl. 1137-1149)

Lo plaing comenz iradamen 537

Chappuis, David (°1966)

Adesto sancta Trinitas 591

Decens carmen edere 591

Douce playsence 591

Orbis orbatus oculis 591

Chopin, Fryderyk (1810-1849)

Wals in As, opus posth. 69 nr. 1 77

Wals in b, opus posth. 69 nr. 2 77

Ciconia, Johannes (ca. 1370-1412)

Albane misse celitus 227

Cum lacrimis 635

Merçé o morte 227

O beatum incendium 227

O felix templum iubila 481, 227

O Padua sidus preclarum 227

Petrum Marcello Venetum 227

Ut te per omnes 227

Corelli, Arcangelo (1653-1713)

Vioolsonate in g, opus 5 nr. 5 81

da Bologna, Jacopo (fl. 1340-1386?)

Aquila altera 315

Io me son uno che per le frasche	315
Non al suo amante più Diana piacque	315
O ciecho mondo	315

d'Alvernhe, Peire (fl. 1149-1170)

Vers faitz als enflabotz	537
--------------------------	-----

da Padova, Bartolino (fl. ca. 1365-1405)

La dolçe sere	315
---------------	-----

da Palestrina, Giovanni Pierluigi (ca. 1525-1594)

Missa Papae Marcelli	621
----------------------	-----

da Peraga, Zaninus (fl. 2de helft 14de eeuw)

Se le lagrime antique	563
-----------------------	-----

da Perugia, Matteo (fl. 1400-16)

Se vous n'estes pour mon guerredon	563
------------------------------------	-----

de Born, Bertran (ca. 1140-voor 1215)

D'un sirventés no'm cal far loignor ganda	537
Nostre Seigner somonis el meteis	537
Rassa tan creis e mont'e poia	537
Si tuit li dol e.l plor e.lh marrimen	537

de Bornelh, Guiraut (ca. 1140-ca. 1200)

D'un sirventés no'm cal far loignor ganda	537
---	-----

de Champagne, Thibaut (1201-1253)

Ausi conme unicorne sui	89
Vivre touz temps	511

de Coincy, Gautier (1177/78-1236)

Amours qui bien set enchanter	511
Hui matin a l'ajornée	511

de Dia, Comtessa (fl. ca. 1200)

A chantar m'er de so qu'eu no volria	439
--------------------------------------	-----

de la Halle, Adam (1245/50-1285/88)

A Dieu commant amouretes	197
Aucun se sont loé d'Amours / A Dieu commant / Super te	197
D'amourous cuer vuel canter	89
Dame, or sui traïs	89
De ma dame / Diex coment / Omnes	197
Dieu soit en cheste maison	89
En mai / L'autre jour / Hé, resveille toi, Robin	197
Entre Adan et Hanikiel / Chies bien seans / Aptatur	197
Il n'a en toi sens ne valour / Robin, li malvais ouvriers / Omnes	197
J'ai adès d'amours chanté / Omnes	197
Le jeu de Robin et Marion	197
Li ver d'amours 1	89
Li ver de le mort 1	89
Li ver de le mort 3	89
Merchi, amours, de la douche dolour	197
Mout me fue gries / Robin m'aime, Robin m'a / Portare	197
On demande mout souvent qu'est amours	89
Tant con je vivrai	89

de Landis, Clericus (fl. 14de eeuw)

Des dont que part	563
-------------------	-----

de Lange, Guido (fl. 1372-74)

Or voit tout en aventure 459

de Lantins, Hugo (fl. 1420-30)

Celsa sublimatur 291

Mirar non posso 291

Plaindre m'estuet 291

de Lille, Alain (1114/28-1202/03)

Exceptivam actionem 459

Comment qu'a moy lonteinne 325

de Machaut, Guillaume (ca. 1300-1377)

De toutes flours 563

Esperance qui m'asseüre 89

Hont peur 315

Honte, paour, doubtance de meffaire 439

Ma fin est mon commencement 459

Messe de Nostre Dame 577, 621

N'en fait, n'en dit, n'en pensee 89

Phyton, le mervilleus serpent 325, 439

Se vous n'estes pour mon guerredon 563

Veni creator spiritus / Christe qui lux es / Tribulatio proxima est 481

de Nesle, Blondel (ca. 1155-1202)

L'amours dont sui espris 409

Ma joie me semont 409

de Orejón y Aparicio, José (1705-1765)

Mariposa de sus rayos 81

de Rémi, Philippe (1210-1265)

Ave Maria / O très douce Marie	511
Tout autresi com descent la rosee	89

de Rore, Cipriano (ca. 1515-1565)

Anchor che col partire	621
------------------------	-----

de Senleches, Jacob (fl. 1382/83)

Fuions de ci	563
Je me merveil	459
La harpe de melodie	459

des Molins, Pierre (fl. midden 14de eeuw)

Amis, tont dous vis	325
---------------------	-----

des Prez, Josquin (ca. 1450/55-1521)

Ave maris stella	621
In te Domine speravi	621
Mille regretz	621

de Vaqueiras, Raimbaut (1150/60?-1207)

Estampida Kalenda maya	537
------------------------	-----

de Ventadorn, Bernart (ca. 1130/40-ca. 1190/1200)

Can l'erba fresch'	439
--------------------	-----

de Vitry, Philippe (1291-1361)

Adesto sancta Trinitas	591
Cum statua / Hugo / Princeps invidie	591
Decens carmen edere	591
Douce playsence / Garison / Neuma quinti toni	591

Douce playsence est d'amer loyalment	591
Douce playsence	591
Firmissime / Adesto / Alleluia	591
In virtute / Decens / Clamor meus	459
O canenda / Rex quem / Contratenor / Rex regum	591
Orbis orbatus / Vos pastores / Fur non venit	591
Orbis orbatus oculis	591
Petre clemens / Lugentium / Non est inventus	591
Tribum / Quoniam secta / Merito hec patimur	591
Tuba sacre fidei / In arboris / Virgo sum	591
Vos quid admiramini / Gratissima / Contratenor / Gaude gloriosa	591

Du Fay, Guillaume (1397-1474)

Apostolo glorioso	291
Ave maris stella	621
Hé compaignons	291, 481
J'atendray tant	621
Je me complains piteusement	621
La belle se siet au piet de la tour	439
O gemma lux	291
O sancte Sebastiane / O martyr Sebastiane / O quam mira / Gloria e honore	481
O tres piteulx	291
Par droit je puis bien complaindre et gemir	291
Resvelliés vous	291
Rite maiorem	291
Vasilissa ergo gaude	291
Vergene bella	291

Dunstaple, John (ca. 1390-1453)

O rosa bella	481
--------------	-----

Preco prehemencie / Precursor premittitur populum parare / Internatos mulierum	481
Quam pulchra es	621
Fontaine, Pierre (ca. 1380-ca. 1450)	
J'ayme bien celui	291
Franchois, Jean (fl. ca. 1415-30)	
Ave virgo lux Maria	291
Frauenlob (ca. 1260-1318)	
Gar starc bekant ist der helffant	343
Lucas uns melt im anderen capitel	343
gregoriaans	
Alleluia. Salve virgo florens	577
Magnificat anima mea Dominum	577
Guédron, Pierre (1565-1620)	
Cesse mortel d'importuner	119
Hasse, Johann Adolf (1699-1783)	
Quel vago seno, o Fille	111
Haucourt, Jean (fl. ca. 1390-na 1416)	
Je demande ma bienvenue	291
Landini, Francesco (ca. 1325-1397)	
Non ara may pieta questa mia dona	315

Leclair, Jean-Marie (1697-1764)	
Duo in D voor 2 violen, opus 12 nr. 3	81
Leoninus (fl. 1170-1200)	
Hec dies	53
Lesch, Albrecht (ca. 1340/45-1393/94)	
Zuch durch die wolken	343
Lewon, Marc (°1972)	
Aurestampie	167
Omorstampie	167
Loqueville, Richard (?-1418)	
Je vous pri	291
Pour mesdisans	291
Puisque je suis amoureux	291
Quant compaignons s'en vont juer	291
Qui ne veroit que vos doux yeux	291
Mangeant, Jacques (1571-1639)	
Mon amy s'en est allé	119
Marcabru (fl. ca. 1129-ca. 1150)	
Dirai vos senes duptansa	537
Matheus de Sancto Johanne (?-1391)	
Are post libamina	459
Science n'a nul annemi	459

Marty, Julia (°1992)	
Contre le temps	365
Mendelssohn-Hensel, Fanny (1805-1847)	
Schwanenlied, opus 1 nr. 1	77
Moniuszko, Stanisław (1819-1872)	
Strijkkwartet nr. 1 in d	107
Moulinié, Etienne (1599-1676)	
Concert de differents oiseaux	119
Müller, Iwan (1786-1854)	
Sérénade	77
Paganini, Nicolò (1782-1840)	
Sonata concertata, MS 2	77
Perotinus (fl. 1207-1238)	
Beata viscera Marie virginis	511
Viderunt omnes	53
Perotinus (fl. 1207-1238)?	
Ave maris stella	481
Benedicamus Domino	53
Porpora, Nicola (1686-1768)	
Sinfonia da camera in e, opus 2 nr. 5	81
Praetorius, Michael (1571-1621)	
Entrée du ballet	119

Richard Leeuwenhart (1157-1199)

Ja nus hons pris 537

Robin (fl. 13de eeuw)

Nieman tzv vro sol prysen 343

Rudel, Jaufre (fl. 1120-1147)

Nota Quan lo rossinhols el folhos 537

Scarlatti, Alessandro (1660-1725)

Ardo è ver per te d'amore 111

Olimpia 81

Schumann, Robert (1810-1856)

Pianokwintet in Es, opus 44 107

Solage (fl. late 14de eeuw)

Calextonne qui fut dame 563

Fumeux fume 459

Le basile 481

Sommers, Elizabeth (*2001)

Ductia 267

Tannhäuser (fl. midden 13de eeuw)

Avianuß der frey poet 343

Tessier, Charles (1550-1604)

Me voilà hors du naufrage 119

der Unversagte(1280-?)

Der kvninc Rodolp 343

Vinci, Leonardo (1696?-1730)

Fluitsonate nr. 1 in D 111

von Aist, Dietmar (fl. 2de helft 12de eeuw)

Der Winter waere mir ein zit 343

von Bingen, Hildegard (1098-1179)

Ave, generosa 247

Caritas abundat in omnia 247

De Spiritu Sancto 247

Kyrie 247

O frondens virga 247

von der Vogelweide, Walther (fl. ca. 1200)

Under der Linden 343

von Wolkenstein, Oswald (ca. 1376-1445)

Wach auff mein Hort 481

von Würzburg Konrad (ca. 1230-1287)

Do ich mich übt der seiten klang 343

Wernher, Bruder (fl. 1225-1250)

Ich buwe eyn hus 343

Willaert, Adriaen (1490-1562)

Pater, peccavi 621

Zacara da Teramo, Antonio (ca. 1350/60-1413 of later)

Amor né tossa	635
Be'llo sa Dio	635
Ciaramella, me dolçe ciaramella	635
Credo	481
Deus deorum Pluto	635
Dime, Fortuna	635
Donna poss'io sperare	635
E' ardo in un fuoco e bruso d'ogni hora	635
Gesù, che vedi la mia mente pura	635
Je sui navvrés tan fort / Gnaff' a le guagnele	635
Rosetta che non cambi	635
Sol me trafigge'l cor	635
Sumite karissimi	459
Un fior gentil	635

Zacharie, Nicolaus (fl. 1420-66)

Letetur plebs fidelis / Pastor qui revelavit	481
--	-----

Záviš (ca. 1350-ca. 1422)

Ave de qua rivus	577
Ave spes et salus	577
Pax vita salus	577

Praktische info

Festivalsecretariaat Festival office

Het festivalsecretariaat wordt ingericht aan de balie van AMUZ, Kammenstraat 81. U kan er terecht voor alle informatie over de activiteiten tijdens Laus Polyphoniae 2025. Ook kan u er de festivalgids en concerttickets kopen. Het festivalsecretariaat is van 22 tot en met 31 augustus elke dag open van 10 tot 17 uur en is telefonisch bereikbaar via +32 (0)3 202 46 69.

The festival office will be located at the counter of AMUZ, Kammenstraat 81. There you are welcome with all your queries about the activities of Laus Polyphoniae 2025. The Festival guide as well as tickets for the festival concerts are on sale there as well. The festival office will be open from 22 until 31 August, daily from 10:00 until 17:00 and can be reached by phone on +32 (0)3 202 46 69.

Tickets Tickets

U kan uw tickets aankopen via www.amuz.be of uw bestelling mailen naar tickets@amuz.be.

Tickets zijn eveneens te koop via het festivalsecretariaat (zie hierboven) of op elke concertlocatie vanaf één uur voor aanvang van het betreffende concert. U kan contant, met bancontact of met creditcard (Visa of MasterCard) betalen.

You can buy your tickets on line at www.amuz.be or you can e-mail your order to tickets@amuz.be.

Tickets are on sale at the festival office (see above) or at the door from one hour before the start of each concert. You can pay in cash, with Bancontact/ Mister Cash or with a credit card (Visa or MasterCard).

Festivalcafé Festival café

Het festivalcafé in de foyer van AMUZ vormt een ideaal trefpunt. Het festivalcafé is geopend voor en na de concerten die doorgaan in AMUZ, vanaf een uur voor aanvang van het concert. Op 23, 25, 26, 27, 28, 29 en 31 augustus is er verse soep met brood verkrijgbaar tussen 12 en 14 uur. Voorafgaand aan het concert kan u aan de bar een tafeltje reserveren voor na afloop.

The festival café at the foyer of AMUZ offers an ideal meeting place. The festival café will be open before and after the concerts that take place at AMUZ, from one hour before the start of the concert. On 23, 25, 26, 27, 28, 29 and 31 August homemade soup and bread will be available between 12:00 and 14:00. Before the concert starts you can order at the bar a table for after the concert.

Goed om te weten Good to know

Laatkomers

De voorstellingen beginnen stipt. Laatkomers worden niet meer in de concertzaal toegelaten.

Gsm's en elektronische horloges

Gsm's en geluidssignalen van elektronische horloges moeten worden uitgeschakeld voor aanvang van het concert.

Beeld- of geluidsopnamen

Het is verboden beeld- of geluidsopnamen te maken tijdens de concerten zonder expliciete toelating van de directie van AMUZ.

Kinderen toegelaten

Het publiek van morgen is vandaag al welkom op alle concerten van AMUZ. U wil uw (klein)kinderen meebrengen naar een concert? Dat kan. Dat mag. Heel wat concerten zullen hen kunnen bekoren. Welke voorstelling het meest in aanmerking komt, kan u wellicht zelf het best inschatten.

Latecomers

All performances start exact. Latecomers will not be admitted in the concert hall.

Mobile telephones and digital watches

Mobile phones and signals from digital watches must be switched off before the start of the concert.

Audio and visual recording

It is forbidden to make any audio or visual recordings during the concerts without explicit permission from the AMUZ management.

Kids admitted

Tomorrow's audience is welcome today. Would you like to take your children or grandchildren to a concert? That's ok! A lot of the concerts will appeal to them. We leave it to you to determine which productions are most suitable, as you know your children best.

20 jaar AMUZ wordt gevierd samen met iconische ensembles die met evenveel gusto langs de grenzen van tijd, ruimte en conventie navigeren:

Stile Antico

Zo 05.10.25, 15.00

Utopia Ensemble

Wo 08.10.25, 20.00

VOCES8

Ma 08.12.25, 20.00

B'Rock Orchestra & Lucie Horsch

Vr 30.01.26, 20.00

Seizoen 25|26

Info, tickets en abonnement: www.amuz.be

Organisatie AMUZ

Erevoorzitter *Honorary president*

Philip Heylen

Bestuursorgaan *Board*

Kevin Vereecken, voorzitter *president* | Greet Schamp, ondervoorzitter *vice president* | Viviane Spiessens, penningmeester *treasurer* | Jo Vermeulen, secretaris *secretary* | Sonja De Meyer | Nancy Janssens | Madeleine Manderyck | Tatjana Scheck | Hannelore Van den Abeele | Manuela Van Werde | Katrijn Vervloet

Algemene vergadering *General Assembly*

Laura Delmas | André Gantman | Mieke Janssens | Bert Kegels | Mark Lambrechts | Luk Lemmens | Franky Loveniers | Karel Moens | Reinder Pols | Jan Rombouts | Leen Vandecruys | Betty Van de Wauwer

De leden van het bestuursorgaan maken ook deel uit van de algemene vergadering.

Medewerkers *Staff*

Bart Demuyt, algemene & artistieke directie *general and artistic director* | Veerle Braem, zakelijke directie *executive director* | Inne Helsen, assistentie directie *assistant to the directors* | Robin Steins, assistentie programmering & educatie *programming & educational assistant* | Frederic Delmotte, assistentie programmering & dramaturgie *programming & dramaturgical assistant* | Julie Hendrickx, public relations *public relations* | Annelies Kolacny, communicatie *communication* | Tine Clevers, eindredactie & ticketing *final editing*

& ticketing | Sarah van Loon, productiecoördinatie *production coordinator* | Evelyne Van Mieghem, productie, foyer & zaalhuur *business & events* | Jan Tambuyser, productie & techniek *production & technician* | Bart Tambuyser, techniek & gebouwbeheer *technician & facility management*

Vrijwilligers Volunteers

Ayham Alsaleh | Carl Van De Genachte | Herman Ceulemans | Lieve Claus | Bob Cools | Chris Couttreel | Maria De Bie | Marleen De Donder | Veerle De Laet | Yvonne De Roose | Seppe Dessen | Jean Foesier | Eric Germijns | Rita Hey | Els Maesschalk | Raf Meukens | Munir Othman | Gerd Portocarero | Firat Tekin | Jan Theuns | Gert Van Den Bergh | Lea Van Hoecke | Paul Van Mechelen | Marleen Van Pottelberge | Peter Van Riel | Paul Van Schoors | Anne Vercauteren | Marleen Verschoren | Erik Wassink

De keuze van Olga Pashchenko

© YAT HO TSANG

Olga Pashchenko behoort dankzij haar fabelachtige techniek en gepassioneerde spel tot de spannendste pianisten van de jonge generatie. Drie seizoenen lang mag AMUZ deze grande dame artist in residence noemen!

Met drie concerten trappen we dit feestje af:

Olga Pashchenko

Guess who

Do 02.10.25, 20.00

Georg Nigl & Olga Pashchenko

Schuberts Schwanengesang

Zo 16.11.25, 15.00

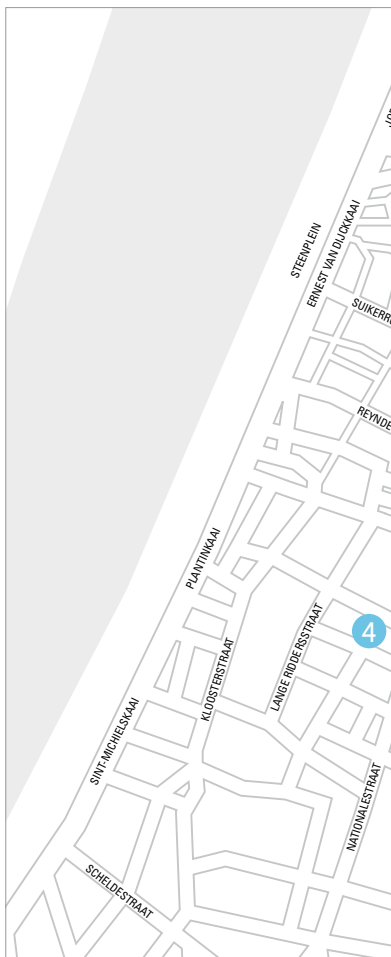
Olga Pashchenko & Il Gardellino

Mozart met Pashchenko: pit & panache

Zo 22.02.26, 15.00

Info, tickets en abonnement: www.amuz.be

- 1 **AMUZ**
Kammenstraat 81
- 2 **Sint-Carolus
Borromeuskerk**
Hendrik Conscienceplein
- 3 **Sint-Joriskerk**
Mechelseplein 24
- 4 **Sint-Andrieskerk**
Sint-Andriesstraat 5
- 5 **Letterenhuis**
Minderbroedersstraat 22
- 6 **Handelsbeurs**
Borzestraat 31
- 7 **Kapel Van Celst**
Sint-Jacobsmarkt 15
- 8 **Brabantse Olijfberg**
Lange Winkelstraat 5
- 9 **Zaal Zirkus / Fameus**
Zirkstraat 36

LAUS
POLYPHONIAE
FESTIVAL VOOR OUDE MUZIEK

2026
21 - 30
AUGUSTUS

MEERSTEMMIG
EUROPA
CIRCA 1600

SAVE THE DATE

VOORVERKOOP VOOR VRIENDEN VAN AMUZ:
5 MAART 2026

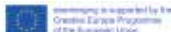
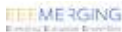
START TICKETVERKOOP: 7 MAART 2026

Abonneer u gratis op onze nieuwsbrief
om op de hoogte te blijven: www.amuz.be

MET DE STEUN VAN

ONZE PARTNERS

MET DANK AAN

Colofon

Concept & samenstelling Frederic Delmotte | Bart Demuyt | Robin Steins

Eindredactie Tine Clevers | Frederic Delmotte | Bart Demuyt | Robin Steins

Redactie Frederic Delmotte | Bart Demuyt | Robin Steins

Auteurs Nicholas Bleisch | Tim Braithwaite | Anna Danilevskaia | Peter de Laurentiis | Frederic Delmotte | Bart Demuyt | Josep Maria Gregori i Cifré | Julie Hendrickx | Barbora Kabátková | Brigitte Lesne | Sabine Lutzenberger | Pedro Memelsdorff | John Potter | Baptiste Romain | Robin Steins | Paul Van Nevel | Kevin Vereecken | Karin Weston

Vertalingen Ike Cialona | Jeannine De Landtsheer | Frederic Delmotte | Bob De Nijs | Ensemble Micrologus | Ensemble Céladon | Walter Geerts | Jan Gijssels | Barbara Grimm | Brigitte Hermans | Bernard Huyvaert | Marianne Lambregts | Robin Steins | Annelies Van den Bogaert | Helen White | Dick Wursten

Afbeeldingen Details van glasramen van de Notre-Damekathedraal in Parijs,
© David Bordes / Centre des monuments nationaux

Grafisch ontwerp Yellow Submarine Druk

Drukkerij Gijssels, Opglabbeek

Wettelijk depot D/2025/0306/85

MOZ**ART**
    ART BASEL
HANS H**ART**UNG
    ARTHOUSE FILMS
M**ART** STAM
    ART SPIEGELMAN
M**ART**IN MARGIELA
STREET **ART**
ARVO P**ÄRT**
ANTONIN **ART**AUD
    ARTEMISIA GENTILESCHI
POP **ART**
WILLIAM HOG**ARTH**
    HENRI **CART**IER-BRESSON
CHRISTOPH M**ARTH**ALER
    DARTH VADER
    ARTIFICIËLE INTELLIGENTIE
M**ART**HA NUSSBAUM
    ART TATUM

KLARA

BLIJF VERWONDERD.

LEUVEN CHANSONNIER IN PERSPECTIVE

Unravelling a 15th-century songbook

één manuscript
50 composities
50 mini-documentaires

te bekijken op

ALAMIRE.TV

Unravelling Early Music

ELKE DONDERDAG
AFTELLEN NAAR DE TENTOONSTELLING

KENNIS IN ZICHT

M Leuven

10 oktober 2025 - 22 februari 2026

Gent Festival van Vlaanderen 12.09 → 02.10 2025

Tickets en info via
gentfestival.be

Polestar

FESTIVAL VAN VLAANDEREN KEMPEN

MUSICA DIVINA

Liefde in het land van velden

van 18.09 tot 4.10.2025

In Geel, Averbode, Tongerlo,
Postel, Turnhout, Hoogstraten,
Oosterlo, Lier, Heist-op-den-Berg,
Mol en Herentals

Voces Suaves, VocaMe,
Philippe Pierlot, Céline Sheen,
a nocte temporis,
Chœur de Chambre de Namur,
Art d'Echo, Currende, Soolmaan,
Amaranthe, Ensemble Gamut !
en vele anderen

www.musica-divina.be

Probeer De Morgen nu 4 weken voor maar 4,-

Ga naar **Kiosk.be/demorgen**

DeMorgen.

Scan Me

Interesse om bij de
Nationale Loterij te werken?

Bedankt aan alle spelers
van de Nationale Loterij.
Dankzij hen kunnen wij jullie met
AMUZ een fantastisch concert
aanbieden.

Jij speelt toch ook?

 **nationale
loterij**
MEER DAN SPELEN

